

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

ΣΧΟΛΗ

ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΤΟΜΕΑΣ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΠΜΣ

ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ
ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΦΡΟΝΤΙΔΑΣ

**Ο Ρόλος της Ηγεσίας στην Ανάπτυξη του Κοινωνικού
Κράτους στην Ευρωπαϊκή Περιφέρεια – Το Υπόδειγμα
των Προέδρων και των Πρωθυπουργών**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΧΡΙΣΤΟΦΗΣ

ΑΘΗΝΑ 2021

Τριμελής Επιτροπή Αξιολόγησης

Επιβλέπων	Καθηγητής	ΓΑΒΡΙΗΛ	ΥΠΟΓΡΑΦΗ
Καθηγητής		ΑΜΙΤΣΗΣ	
Μέλος	Καθηγητής/Διευθυντής ΠΜΣ	ΣΩΤΗΡΙΟΣ	ΥΠΟΓΡΑΦΗ
		ΣΟΥΛΗΣ	
Μέλος	Καθηγητής	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΥΠΟΓΡΑΦΗ
		ΠΕΡΡΑΚΟΣ	

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο : ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Δήλωση Συγγραφέα Μεταπτυχιακής Εργασίας

Ο κάτωθι υπογεγραμμένος **Κωνσταντίνος Χριστοφής** του **Αθανασίου**, με αριθμό μητρώου **19011** φοιτητής του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών **Διοίκηση Μονάδων Υγείας και Υπηρεσιών Κοινωνικής Φροντίδας** του Τμήματος **Διοίκησης Επιχειρήσεων** της Σχολής **Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών** του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής, δηλώνω ότι:

«Είμαι συγγραφέας αυτής της μεταπτυχιακής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία. Επίσης, οι όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε ακριβώς είτε παραφρασμένες, αναφέρονται στο σύνολό τους, με πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Επίσης, βεβαιώνω ότι αυτή η εργασία έχει συγγραφεί από μένα αποκλειστικά και αποτελεί προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο δικής μου, όσο και του Ιδρύματος.

Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου».

Επιθυμώ την απαγόρευση πρόσβασης στο πλήρες κείμενο της εργασίας μου μέχρι **την ολοκλήρωση των σπουδών μου** και έπειτα από αίτηση μου στη Βιβλιοθήκη και έγκριση του επιβλέποντα καθηγητή.

Ο Δηλών

Σύντομη Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία εξετάζει τον ρόλο που διαδραματίζουν οι Πρωθυπουργοί και οι Προέδροι της Δημοκρατίας της Ευρωπαϊκής Περιφέρειας στην ανάπτυξη του κοινωνικού κράτους. Παράλληλα, παρουσιάζεται η διαμόρφωση των κοινωνικών πολιτικών που έχουν ακολουθηθεί στους τομείς της οικογένειας, του συνταξιοδοτικού συστήματος και τις μεταρρυθμίσεις αυτού καθώς και την κοινωνική ένταξη σε αυτές τις χώρες. Αυτό πραγματοποιείται μέσα από τις επισκέψεις στους επίσημους διαδικτυακούς τόπους των Γραφείων των Πρωθυπουργών και των Προέδρων, την περιήγηση στις ιστοσελίδες των πολιτικών σχηματισμών των εκλεγμένων από τον λαό Ηγετών και την μελέτη εκθέσεων από ανεξάρτητους Φορείς, ιδιώτες μελετητές και φυσικά, την ίδια την Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι ιστοσελίδες των Ηγετών που μελετώνται είναι μόνο αυτές που διαθέτουν πρόσβαση στην αγγλική γλώσσα. Ως Ευρωπαϊκή Περιφέρεια εννοείται ο χώρος της Ενωμένης Ευρώπης των 27 και το Ηνωμένο Βασίλειο αλλά και οι χώρες της Τουρκίας και της Ρωσίας, λόγω έντονου ακαδημαϊκού ενδιαφέροντος. Αν και ο ρόλος της Ηγεσίας δεν μπορεί να εξαχθεί μετά βεβαιότητας λόγω ότι οι ιστοσελίδες των Γραφείων δεν είναι πλήρως ενημερωμένες και η βιβλιογραφία εστιάζει περισσότερο στις δράσεις της Κεντρικής Κυβέρνησης, παρατηρείται ένα κοινό μοτίβο στις πολιτικές που ακολουθούνται στις υπό εξέταση χώρες. Ταυτόχρονα, υπάρχουν θετικά παραδείγματα πολιτικών που ο Έλληνας Πρόεδρος της Δημοκρατίας και ο Πρωθυπουργός μπορούν να αξιοποιήσουν και να μεταφέρουν στην εγχώρια πραγματικότητα.

Λέξεις κλειδιά: Πρόεδρος της Δημοκρατίας, Πρωθυπουργός, κοινωνικό κράτος, Οικογενειακή Πολιτική, Συνταξιοδοτικό Σύστημα, Κοινωνική Ένταξη

Abstract

The dissertation thesis focuses on the role of the Prime Ministers and the Presidents of the Republic in the development of the social state in the countries of the European Region. In addition, it includes the social policies that have been implemented in the fields of family policy, the pension system and its reform and the social inclusion in the aforementioned countries. The research was conducted via visiting the websites of the Offices of the Prime Minister and of the Presidents of the Republic, accessing the web pages of the leaders appointed by popular vote and studying reports from individual researchers, private Organizations and of course, the European Union itself. The websites excluded from the analysis are the ones that do not have access in English language. The European Region consists not only of the 27 member states of the European Union but also the United Kingdom, the Republic of Turkey and the Russian Federation due to their significant research value. Even though, the roles of the Leaders cannot be evaluated fully since the websites are not detailed enough and the literature concentrates upon the actions of the Central/Federal Government, one can see a similar pattern that is unfolded in the under-review countries. At the same time, there are some positive examples that the Greek Prime Minister and the President of the Republic can learn from and should try to emulate.

Key Words: President of the Republic, Prime Minister, social state, Family Policy, Pension system, Social Inclusion

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου, κ. Γαβριήλ Αμίτση για την συνεργασία μας κατά την διάρκεια αυτού του ιδιαίτερου και απαιτητικού εξαμήνου για την εκπόνηση της παρούσας μεταπτυχιακής διατριβής.

Επίσης, ευχαριστίες για την συμπαράσταση σε πρακτικό επίπεδο σε όλους τους φίλους μου και συναδέλφους κατά το διάστημα της συγγραφής καθώς και για τις συμβουλές τους και παραινέσεις για την καλύτερη παρουσίαση του κειμένου.

Ιδιαίτερα ευχαριστώ στην οικογένεια μου για την αμέριστη κατανόηση της και ανοχή της σε μία δύσκολη περίοδο.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο : ΕΙΣΑΓΩΓΗ	i
Δήλωση Συγγραφέα Μεταπτυχιακής Εργασίας	i
Σύντομη Περίληψη.....	ii
Abstract.....	iii
Ευχαριστίες	iv
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: Η ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ	3
Εννοιολογικό Πλαίσιο: Ορισμοί και Αποσαφηνίσεις	3
Ιστορική Αναδρομή του Κοινωνικού Κράτους.....	4
Η Παγκόσμια «Γλώσσα» του Κοινωνικού Κράτους	6
Κοινωνικό Κράτος και Ευρωπαϊκή Ένωση.....	7
Τα Εμπόδια του Κοινωνικού Κράτους στην Ευρωπαϊκή Περιφέρεια.....	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: Η ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ	12
Αυστρία	12
Βέλγιο.....	16
Βουλγαρία.....	19
Γαλλία.....	22
Γερμανία.....	26
Δανία	32
Εσθονία.....	34
Ηνωμένο Βασίλειο	38
Ιρλανδία.....	42
Ισπανία.....	46
Ιταλία	51
Κροατία	55
Κύπρος.....	62
Λετονία	67
Λιθουανία	73
Λουξεμβούργο	78
Μάλτα	82
Ολλανδία	88

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

Ουγγαρία	92
Πολωνία.....	97
Πορτογαλία	101
Ρουμανία.....	104
Ρωσία	109
Σλοβακία	112
Σλοβενία	116
Σουηδία	120
Τουρκία	123
Τσεχία	129
Φινλανδία	133
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ	144
Πορίσματα από την ανασκόπηση των Ιστοσελίδων	144
Συμπεράσματα από την Διερεύνηση του Θέματος	145
Καλές Πρακτικές και Συστάσεις για τους Έλληνες ηγέτες	147
Προτροπή για Επιπλέον Έρευνα	149
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο: ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	151
Εικόνες.....	151
Πίνακας: Χώρες και Ιστοσελίδες	154
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο: ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ	157
Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία.....	157
Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία	157
Ιστοσελίδες.....	171

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: Η ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Εννοιολογικό Πλαίσιο: Ορισμοί και Αποσαφηνίσεις

Οι έννοιες «κοινωνικό κράτος», «κράτος πρόνοιας» και «κοινωνική πολιτική» αποδίδουν με συμβατικό τρόπο το σύνολο των σύγχρονων δράσεων κοινωνικού χαρακτήρα και των πολιτικών που σχεδιάζονται, εφαρμόζονται και χρηματοδοτούνται από τις εκάστοτε Κυβερνήσεις με στόχο την κοινωνική προστασία των πολιτών και εργαζομένων είτε αυτοί ανήκουν είτε δεν ανήκουν στην παραγωγική/οικονομική διαδικασία (Σακελλαρόπουλος, 2018). Δεν σημαίνει απαραίτητα πως το κράτος επιδιώκει την σύνδεση με την κοινωνία αλλά έχει ευρύτερη σημασία με την συνολική ρυθμιστική παρέμβαση του στις κοινωνικές σχέσεις για την εξυπηρέτηση, διασφάλιση και προαγωγή του κοινωνικού συμφέροντος (Παπαμιχαήλ, 2011).

Αξίζει σε αυτό το σημείο να τονιστεί πως οι όροι «κοινωνικό κράτος» και «κράτος πρόνοιας» δεν πρέπει να χρησιμοποιούνται εναλλακτικά γιατί διαφέρουν κατά περιεχόμενο. Δηλαδή, υπάρχουν κράτη πρόνοιας τα οποία όμως δεν είναι κοινωνικά κράτη και αντιστρόφως κοινωνικά κράτη τα οποία δεν είναι κράτη πρόνοιας. Η διαφορά στους δύο αυτούς όρους συνίσταται στο γεγονός ότι η έννοια του κοινωνικού κράτους είναι περισσότερο θεσμική, νομική έννοια ενώ το κράτος πρόνοιας έχει ένα κοινωνικοπολιτικό περιεχόμενο (Παπαμιχαήλ, 2011).

Πιο συγκεκριμένα, το Κράτος πρόνοιας αποτελεί κομμάτι του κοινωνικού κράτους και είναι η σύγχρονη μορφή του κράτους που δρα προκειμένου να καλύψει κοινωνικούς κινδύνους κι ανάγκες. Αντίθετα, το κοινωνικό κράτος αποτυπώνει μια συγκεκριμένη μορφή του κράτους πρόνοιας στις οποίες κατοχυρώνεται θεσμικά η παρεμβατική λειτουργία του κράτους με σκοπό την άσκηση κοινωνικής πολιτικής (Παπαμιχαήλ, 2011). Με την σύγχρονη έννοια του όρου, η κοινωνική πολιτική μπορεί να οριστεί ως: *«Η βάση τιθέμενων αξιών και στόχων, σκόπιμη επιλογή, προτίμηση, ιεράρχηση μεθόδων, μέσων κι ενεργειών προς επίτευξη ορισμένων αποτελεσμάτων στον ευρύτερο χώρο της κοινωνικής διοίκησης»* (Σούλης, 2015).

Ιστορική Αναδρομή του Κοινωνικού Κράτους

Η φροντίδα των αναξιοπαθούντων και γενικά όσων δεν είναι σε θέση να εργαστούν και δεν διαθέτουν πόρους επιβίωσης συναντάται σε διαφορετική ένταση και με διαφορετικές μορφές σε όλες τις οργανωμένες κοινωνίες (Σακελλαρόπουλος, 2018). Αρκετοί θεωρούν πως τα συστήματα κοινωνικής προστασίας έχουν την προέλευση τους κατά την περίοδο Καγκελαρίας του Otto Von Bismarck. Όμως, διάφορα κοινωνικά προβλήματα έχουν αντιμετωπιστεί από τις ευρωπαϊκές νομοθεσίες ήδη από τον 16^ο αιώνα, πολύ πριν από τον Otto Von Bismarck (Stefan, 2015). Μάλιστα τον Μεσαίωνα, επηρεασμένοι από τις διδαχές της Καινής Διαθήκης, οι άνθρωποι εξωραΐζαν την φτώχεια θεωρώντας τους φτωχούς πως βρίσκονται κοντά στον Θεό και πως η ελεημοσύνη ήταν μία θεία πράξη. Η επιρροή του καπιταλισμού άλλαξε την κοινωνική αυτή αντίληψη με τους φτωχούς να θεωρούνται πλέον πως φέρουν ευθύνη για την κατάσταση τους ενώ η ελεημοσύνη δεν είχε πλέον τόσο καθοριστική σημασία. Κάτι τέτοιο αποτυπώνεται και στους αγγλικούς «*poor laws*» («νόμους των φτωχών») των ετών 1531 και 1601 (Πατινιώτης, 1987).

Χρησιμοποιώντας ως βάση τους «*poor laws*», ελήφθησαν οι πρώτες ουσιαστικές πρωτοβουλίες κατά τον 19^ο αιώνα προκειμένου να βοηθηθούν οι φτωχοί σε μια ιστορική συνθήκη όπου παρατηρείται ραγδαία αύξηση του πληθυσμού, μαζική αστικοποίηση και βιομηχανοποίηση. Σταδιακά όμως, η χρήση των «*poor laws*» για την επίλυση των κοινωνικών προβλημάτων κατέστη ανεπαρκής κυρίως λόγω της ανάπτυξης της ιδέας των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων μέσα από την Αμερικανική Επανάσταση του 1776 και την Γαλλική Επανάσταση του 1789 (Stefan, 2015). Δημόσιες και κοινωνικές πολιτικές εφαρμόζονται και σχεδιάζονται για την προστασία των ηλικιωμένων, την παροχή υγειονομικών υπηρεσιών και θεσμών και την φροντίδα των ανέργων, αναπήρων, απόρων, φτωχών, οικογενειών και παιδιών. Τα έκτακτα ιστορικά γεγονότα επιταχύνουν και ενισχύουν την εφαρμογή τέτοιων πολιτικών. Με την ανάδυση του κοινωνικού κράτους, η αστική κοινωνία του Μαρξ «τριχοτομείται». Έτσι, δίπλα στον σύγχρονο οικονομικό και πολιτικό άνθρωπο που εμφανίστηκε ως απόρροια της Αστικής και Βιομηχανικής Επανάστασης, με το κοινωνικό κράτος ολοκληρώνεται η εμφάνιση του κοινωνικού ανθρώπου (Σακελλαρόπουλος, 2018).

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

Διάφοροι κοινωνικοί επιστήμονες προς στα τέλη του 19^{ου} – αρχές 20^{ου} αιώνα δείχνουν πλέον διάχυτη ανησυχία για τα κοινωνικά θέματα που παρουσιάζονται στον δημόσιο διάλογο. Ταυτόχρονα, η γνώση γύρω από την κοινωνική πολιτική αρχίζει να διαδίδεται διεθνώς όχι μόνο μέσω κυβερνητικών γραφειοκρατών και επαγγελματιών αλλά και μέσα από διάφορες ενώσεις της κοινωνίας των πολιτών όπως η «*Verein für Socialpolitik*» («Ένωση για την Κοινωνική Πολιτική») το 1873 στην Γερμανία (Rueschemeyer & Skocpol, 1996), η «*Fabian Society*» («Φαβιανή Εταιρεία») το 1884 στο Ηνωμένο Βασίλειο και οι διάφορες οικονομικές ενώσεις στις Σκανδιναβικές χώρες (Ştefan, 2015). Η γέννηση του σύγχρονου κοινωνικού κράτους είναι πλέον γεγονός.

Έχοντας ως επίκεντρο την Ευρώπη, το σύγχρονο κοινωνικό κράτος πέρασε από τέσσερα στάδια ανάπτυξης. Το πρώτο στάδιο είναι εκείνο του «πειραματισμού» και υπολογίζεται χρονικά από το 1870 έως το 1930 όπου οι κύριες ρυθμίσεις αποσκοπούν στην βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης, εκπαίδευσης και υγείας. Την ίδια χρονική περίοδο παρατηρείται η πρώτη μεγάλη τομή με την καθιέρωση της έννοιας της κοινωνικής ασφάλισης. Η οικονομική κρίση του 1929 φέρνει το δεύτερο στάδιο που εκτείνεται έως το 1950 και είναι αυτό της «σταθεροποίησης». Τα προγράμματα και οι αρχές της προηγούμενης περιόδου σταθεροποιούνται και ολοκληρώνονται. Το τρίτο στάδιο της «επέκτασης» αποτελεί και την χρυσή εποχή του κοινωνικού κράτους, φτάνει μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1970. Η οικονομική ανάπτυξη επέτρεψε την αύξηση των κοινωνικών δαπανών και ως εκ τούτου την επέκταση των κοινωνικών προγραμμάτων και υπηρεσιών. Οι πολιτικές της σκληρής λιτότητας του νεοφιλελεύθερου μοντέλου της δεκαετίας του '80, επανέρχονται και επεκτείνονται με αφορμή την κρίση του 2008, αποτελώντας σήμερα το τέταρτο στάδιο, το στάδιο της «κρίσης» (Σακελλαρόπουλος, 2018).

Πράγματι, οι πολιτικές του, οι πηγές χρηματοδότησης και οι στόχοι του κοινωνικού κράτους πλέον αμφισβητούνται έντονα. Τα παραδοσιακά στηρίγματα του όπως η οικογένεια, το Κράτος και τα εργατικά συνδικάτα βρίσκονται σε παρατεταμένη παρακμή ενώ εντείνονται οι φωνές για την περικοπή των δαπανών, την μείωση του κόστους των κοινωνικών προγραμμάτων και την συρρίκνωση των παροχών. Η μεγάλη αναμόρφωση του συστήματος κοινωνικής πολιτικής βρίσκεται σε εξέλιξη κι αναζητούνται πιο ρεαλιστικές λύσεις για την κοινωνική αλληλεγγύη διατηρώντας ταυτόχρονα την ανταγωνιστικότητα των οικονομιών (Σακελλαρόπουλος, 2018).

Η Παγκόσμια «Γλώσσα» του Κοινωνικού Κράτους

Ο υπερεθνικός χαρακτήρας της γλώσσας της κοινωνικής πολιτικής και του κοινωνικού κράτους δεν είναι ένα σύγχρονο φαινόμενο. Συγκρίνοντας χώρες μεταξύ τους μπορεί κανείς να βρει αλληλεπικαλυπτόμενα μοτίβα αλλά και έντονα στοιχεία μοναδικότητας, τα οποία παρουσιάζουν συνέπεια μελετώντας την εξάπλωση τους αλλά και την διεθνή ιστορία (Rodgers, 1998). Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, για παράδειγμα, η Γερμανία κατέστη το επίκεντρο της κοινωνικής πολιτικής στην Ευρώπη. Η κοινωνική ασφάλιση του Otto Von Bismarck συζητήθηκε έντονα όχι μόνο σε γειτονικές χώρες όπως η Αυστροουγγαρία και η Δανία αλλά εξαπλώθηκε πέρα από τα ευρωπαϊκά σύνορα, φτάνοντας μέχρι και την Ιαπωνία. Με νέες εστίες σκέψης της κοινωνικής πολιτικής να αναδύονται κατά την διάρκεια του 20^{ου} αιώνα, οι Γερμανοί ακαδημαϊκοί άρχιζαν σταδιακά να περνάνε στο περιθώριο (Béland & Petersen, 2014).

Οι Βρετανικές συζητήσεις κατά την διάρκεια της περιόδου του μεσοπολέμου έφτασαν στην Σκανδιναβία και εξαπλώθηκαν στις χώρες της Κοινοπολιτείας όπως η Αυστραλία, ο Καναδάς και η Νέα Ζηλανδία (Béland & Petersen, 2017). Η έντονη συνεργασία των Βόρειων χωρών οδήγησε την επέκταση των κοινωνικών πολιτικών σε όλη την περιοχή αλλά και ευρύτερα από αυτήν καθώς το «Σκανδιναβικό μοντέλο» προσέλκυε πλέον το διεθνές ενδιαφέρον (Musial, 1998; Petersen, 2006). Την μεταπολεμική περίοδο όμως ο ρόλος των Ηνωμένων Πολιτειών στην ανάπτυξη της γλώσσας του κοινωνικού κράτους δεν πρέπει να προσπεραστεί μιας και οι πολιτικές του New Deal διαδόθηκαν σε όλο τον κόσμο (Béland, 2011). Μάλιστα, την ψυχροπολεμική περίοδο, οι Ηνωμένες Πολιτείες αποτελούσαν το πρότυπο του εκσυγχρονισμού για τον Δυτικό κόσμο (Ellwood, 2012; Grazia, 2005). Αν και οι Ευρωπαϊκές χώρες ανέπτυξαν το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας εντελώς διαφορετικά (Esping-Andersen, 1990), η επιρροή των Αμερικανών ακαδημαϊκών στις ευρωπαϊκές συζητήσεις εκείνης της περιόδου για το κοινωνικό κράτος ήταν διάχυτη και εμφανής (Béland & Petersen, 2017).

Τις τελευταίες δεκαετίες, διεθνείς οργανισμοί όπως το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ), ο Οργανισμός για την Οικονομική Συνεργασία και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) και η Παγκόσμια Τράπεζα έχουν γίνει οι πιο ένθερμοι υποστηρικτές για την

μεταρρύθμιση του κοινωνικού κράτους απαιτώντας ενεργητικές πολιτικές, έναν πιο λεπτό και ευέλικτο δημόσιο τομέα και μια ισχυρή έμφαση στην ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα (Béland & Petersen, 2017). Επόμενο ήταν να ακολουθήσει και η Ευρωπαϊκή Ένωση εισάγοντας όρους όπως «κοινωνική επένδυση», «κοινωνική ένταξη» και «ευέλικτη ασφάλιση» στο λεξιλόγιο της κοινωνικής πολιτικής (Barbier, 2008). Πλέον, η γενική τάση δείχνει πως η γλώσσα του κοινωνικού κράτους μοιάζει περισσότερο προσανατολισμένη σε όρους της αγοράς αλλάζοντας την περισσότερο κρατικιστική μεταπολεμική γλώσσα της κοινωνικής πολιτικής (Béland & Petersen, 2017).

Οι διεθνείς οργανισμοί τυπικά έχουν περισσότερη και μεγαλύτερη δυναμική από τα εθνικά συστήματα και μπορούν να αλλάξουν τις κρατούσες θεωρίες περί της άσκησης κοινωνικής πολιτικής σύμφωνα με τους πολιτικούς τους στόχους (Béland & Petersen, 2017). Το γενικό συμπέρασμα αντανακλά την φύση αυτών των οργανισμών ως ανοιχτά συστήματα που μπορούν να επηρεάσουν σε βάθος τις θεωρητικές δομές (Béland & Orenstein, 2013) ή ως μέλη της διαρκώς μεταβαλλόμενης γνωσιακής κοινότητας (Haas, 1992). Τα παραδείγματα αυτών των διεθνών οργανισμών αποδεικνύουν πως μια αλλαγή στην πολιτική ατζέντα μέσα από μια εκ των άνω προς τα κάτω διαδικασία μπορεί να οδηγήσει σε μία σημαντική αλλαγή στις κρατούσες ιδέες για το κοινωνικό κράτος και στην γλώσσα της κοινωνικής πολιτικής (Béland & Petersen, 2017).

Κοινωνικό Κράτος και Ευρωπαϊκή Ένωση

Δεν χωράει αμφιβολία πως η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει εξελιχθεί σε μία ισχυρή, πολυεθνική αρένα για την τυποποίηση και εξάπλωση των ιδεών της κοινωνικής πολιτικής και του κοινωνικού κράτους. Τις τελευταίες 2 με 3 δεκαετίες η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει δοκιμάσει με ενεργό τρόπο να επηρεάσει τα κράτη – μέλη της μέσα από μια διαδικασία της ανοιχτής μεθόδου συντονισμού, χρησιμοποιώντας εργαλεία όπως ορόσημα, κατευθυντήριες γραμμές, συστάσεις, εθνικές αναφορές και πολυμερείς συνεργασίες (Béland & Petersen, 2017). Αν και η θεωρητική επιρροή της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην προώθηση ιδεών είναι δυνατή, εντούτοις τα αποτελέσματα της ανοιχτής μεθόδου συντονισμού στο πεδίο της κοινωνικής πολιτικής αμφισβητούνται έντονα. Παρατηρείται δηλαδή, ότι οι Κυβερνήσεις την χρησιμοποιούν για να μάθουν από την Ευρωπαϊκή

Ένωση ή από άλλα κράτη – μέλη μόνο όταν τα θέματα της συμπίπτουν με αυτά της εθνικής πολιτικής ατζέντας (Porte & Pochet, 2012).

Στις τελευταίες έξι δεκαετίες, στην Ευρωπαϊκή Ένωση έχουν ψηφιστεί πάνω από 440 Οδηγίες και Κανονισμοί προς την κατεύθυνση της κοινωνικής πολιτικής και του κοινωνικού κράτους. Αυτοί οι Κανονισμοί και οι Οδηγίες έχουν καταφέρει κι έχουν ενσωματωθεί στις νομοθεσίες των κρατών μελών παρά τις κατά καιρούς έντονες πολιτικές αμφισβητήσεις και τα ξεκάθαρα εμπόδια στην λήψη αποφάσεων. Αυτή η αθροιστική νομική παραγωγή γίνεται ακόμα πιο σπουδαία αν ληφθούν υπόψη οι αλλαγές στην ψήφιση των διάφορων νομικών κειμένων (από την ομοφωνία στην ειδική πλειοψηφία), οι περιοδικές διευρύνσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο ολοένα κι αυξημένος ρόλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και οι μεταβαλλόμενες εστιακές προτιμήσεις των διαφόρων Επιτρόπων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Sindbjerg Martinesen, 2020).

Αποφασιστικό βήμα για την καθιέρωση της κοινωνικής πολιτικής στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης ήταν όταν επί Επιτροπείας του Jacques Delors (1985-1995) ψηφίστηκε τόσο ο Κοινωνικός Χάρτης το 1989 όσο και η Συμφωνία για την Κοινωνική Πολιτική το 1992. Αμφότερα προσαρτήθηκαν στο Πρωτόκολλο για την Κοινωνική Πολιτική της Συνθήκης του Μάαστριχτ. Αυτές οι εξελίξεις σηματοδότησαν τις πρώτες εκφάνσεις όπου η κοινωνική πολιτική ασκείται ξεχωριστά από την οικονομική ενοποίηση (Verdun & D’Erman, 2020). Επίσης, αξίζει να αναφερθεί πως ακόμα κι αν ο Κοινωνικός Χάρτης του 1989 δεν απέκτησε δεσμευτική ισχύ, μολαταύτα η προσάρτησή του στην Συνθήκη του Μάαστριχτ προσέδωσε ένα ισχυρότερο νομικό έρεισμα για την άσκηση κοινωνικής πολιτικής από τα όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (MacRae & Wood, 2018).

Η επόμενη σπουδαία κίνηση ήταν η Συνθήκη της Λισαβόνας, η οποία επέκτεινε αποφασιστικά την κοινωνική διάσταση της Ευρωπαϊκής Ένωσης τόσο σε στοχοθεσία όσο και σε πεδίο εφαρμογής. Η Συνθήκη έδωσε στον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων την αναγκαία νομική στήριξη που χρειάζεται ώστε τα κοινωνικά δικαιώματα να επικυρώνονται από τους εθνικούς δικαστές. Παράλληλα, καθιέρωσε την απαραίτητη προϋπόθεση για τις πολιτικές και τις δραστηριότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης να ανταποκρίνονται στους κυρίαρχους στόχους της υψηλής απασχόλησης, της εγγύησης της επαρκούς κοινωνικής προστασίας, της κοινωνικής ένταξης και των υψηλών επιπέδων της κατάρτισης, της εκπαίδευσης και της υγείας (Verdun & D’Erman, 2020). Παραδείγματα

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

ψηφισμάτων με βάση την Συνθήκη προς αυτή την κατεύθυνση αποτελούν Οδηγίες για τον χρόνο εργασίας, την ίση αμοιβή για ίση εργασία, την μη διάκριση των εργαζομένων, την γονική άδεια, τις υγειονομικές απαιτήσεις και της ασφάλειας στον χώρο εργασίας, κ.α. (Bekker, 2014; Dawson, 2015; MacRae, 2010).

Πιο πρόσφατα, επί επιτροπείας του Jean-Claude Juncker τον Απρίλιο του 2017 προτάθηκε ο Ευρωπαϊκός Πυλώνας των Κοινωνικών Δικαιωμάτων. Αποτελείται από έναν μη δεσμευτικό πλαίσιο 20 αρχών που σχετίζονται με αποτελεσματικά δικαιώματα στα πεδία των ίσων ευκαιριών και πρόσβασης στην αγορά εργασίας, των δίκαιων συνθηκών εργασίας και της κοινωνικής προστασίας κι ένταξης (Verdun & D’Erman, 2020). Ο δηλωμένος στόχος του Ευρωπαϊκού Πυλώνα των Κοινωνικών Δικαιωμάτων ήταν να τεθεί στο επίκεντρο η συζήτηση για το μέλλον της Κοινωνικής Ευρώπης με αφορμή την ευρύτερη Λευκή Βίβλο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για το Μέλλον της Ευρώπης. Σκοπός άλλωστε ήταν η ανάπτυξη μιας συνεκτικής συλλογικής αντίδρασης στον μετασχηματισμό των Ευρωπαϊκών κοινοτήτων και των κόσμων της εργασίας (European Commission, 2018α).

Τα Εμπόδια του Κοινωνικού Κράτους στην Ευρωπαϊκή Περιφέρεια

Η άσκηση κοινωνικής πολιτικής ήταν όπως προκύπτει στο επίκεντρο των πολιτικών και των δράσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα γεγονότα όμως των τελευταίων χρόνων προκάλεσαν επιπτώσεις στις πολιτικές του κοινωνικού κράτους και στην συμμόρφωση των κρατών-μελών σε αυτές καθώς και στα ιδεολογικά θεμέλια της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Αυτά τα γεγονότα περιλαμβάνουν την οικονομική και μεταναστευτική κρίση, την άνοδο του εθνικιστικού φρονήματος σε πολλά κράτη-μέλη και το Brexit (Börzel, 2016; Dinan, et al., 2016; Vandembroucke, et al., 2017).

Η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση που ξεκίνησε το 2007-2008 γρήγορα εξελίχθηκε σε κρίση δημόσιου χρέους για πολλά κράτη-μέλη κι αδιαμφισβήτητα έγινε ένας από τους πιο ορατούς παράγοντες μεγάλης κλίμακας που επηρέασαν το θεσμικό πλαίσιο της κοινωνικής διάστασης της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αναλυτικότερα, τα μέτρα λιτότητας που υπαγορεύθηκαν από την τρόικα των υπευθύνων για την λήψη αποφάσεων προκάλεσαν δημόσιες και πολιτικές αντιδράσεις για τον τεχνοκρατικό της χαρακτήρα

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

μιας και τα μέτρα λιτότητας προχώρησαν σε περικοπές της κοινωνικής προστασίας και απότομη μείωση του ποσοστού απασχόλησης (Verdun & D’Erman, 2020). Την ίδια στιγμή, μαζί με τα μέτρα λιτότητας η Ευρωπαϊκή Ένωση προχώρησε στην δημιουργία ενός συντονιστικού μηχανισμού, το «*The European Semester – εφεξής ES*» («*Το Ευρωπαϊκό Εξάμηνο*»). Το «*ES*» αποτελεί ένα πλαίσιο συντονισμού των οικονομικών πολιτικών μεταξύ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (The European Commission, 2017). Το «*ES*» παρακολουθεί επίσης τις δαπάνες των κρατών-μελών για τις κοινωνικές πολιτικές όπως στις συντάξεις, στην υγειονομική περίθαλψη και στα μέτρα για την κοινωνική ένταξη (Verdun & D’Erman, 2020).

Στην μεταναστευτική κρίση, η συλλογική ανταπόκριση των κρατών μελών μπορεί εκ των υστέρων να κριθεί ως γρήγορη και ενοποιημένη έχοντας επίγνωση των κινδύνων της και επιδεικνύοντας μια προθυμία αντίδρασης μέσα από κοινοτικά μέτρα. (Lavenex, 2018; Schimmelfennig, 2018). Με απλά λόγια, η μεταναστευτική κρίση τόνισε το οικονομικό κόστος φιλοξενίας ενός μεγάλου όγκου μεταναστών για τα κράτη-μέλη (Poddar, 2016). Για κάποια κράτη, η πραγματικότητα αυτή έθεσε την άσκηση πολιτικών υπέρ του κοινωνικού κράτους στην πρώτη γραμμή οποιουδήποτε επιχειρήματος σχετικά με τα έξοδα και τα οφέλη φιλοξενίας μεταναστών. Το πολιτικό επιχείρημα ήταν πως η υποδοχή προσφύγων ήταν ένας παράγοντας πίεσης για το κοινωνικό κράτος, ενισχύοντας έτσι την έννοια της κοινωνικής προστασίας και των κοινωνικών υπηρεσιών. Κάποια άλλα κράτη-μέλη είδαν πλεονεκτήματα στην εισροή νέων εργαζομένων ώστε να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα έλλειψης εργατικού δυναμικού ενώ άλλα υιοθέτησαν μια πιο ανθρωπιστική πλευρά, επισημαίνοντας τις έννοιες της βασικής κοινωνικής ευθύνης για τους ανθρώπους που ζουν στα ευρωπαϊκά εδάφη (Verdun & D’Erman, 2020).

Μια άλλη όμως επίδραση της μεταναστευτικής κρίσης που σχετίζεται έμμεσα με την κοινωνική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι η αναζωπύρωση εθνικιστικών πολιτικών συζητήσεων στην Ευρωπαϊκή περιφέρεια είτε μέσω πολιτικών για την ιθαγένεια είτε με την άνοδο ευρωσκεπτικιστικών τάσεων (Verdun & D’Erman, 2020). Βέβαια παραμένει ασαφές από την βιβλιογραφία το κατά πόσο η άνοδος εθνικιστικών πολιτικών και στρατηγικών λαϊκισμού αποτελούν κρίση για το κοινωνικό κράτος (Copeland, 2015; Müller, 2016; Zielonka, 2017). Εν πάση περιπτώσει, μια αξιοσημείωτη ομοιότητα των σύγχρονων εθνικιστικών ρητορικών και ακροδεξιών πολιτικών σχηματισμών που εμφανίζονται στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι η

διατήρηση ενός ισχυρού κοινωνικού κράτους. Σε αντίθεση όμως με τα συμβατικά κόμματα της συντηρητικής δεξιάς, έχουν προασπιστεί εντόνως και έχουν υποσχεθεί αυξημένα κοινωνικά επιδόματα, απορρίπτουν τα μέτρα λιτότητας και κάνουν λόγο για ένα σωβινιστικό κοινωνικό κράτος που πρέπει να δίνει προνόμια «μόνο σε όσους ανήκουν στην χώρα» (Verdun & D’Erman, 2020).

Ανεξάρτητα από το τι μπορεί να προκαλέσει σε βραχυπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο ορίζοντα, το Brexit μπορεί να γίνει ορόσημο τόσο για το ίδιο το Ηνωμένο Βασίλειο όσο και για την ίδια την Ευρωπαϊκή Ένωση (Cini & Verdun, 2018). Ειδικά στην κοινωνική πολιτική και στους τομείς του κοινωνικού κράτους, όπου το Ηνωμένο Βασίλειο έφερε συνεχώς αντίσταση σε κανονισμούς που σχετίζονται με την απασχόληση και άλλα κοινωνικά ζητήματα, το Brexit πιθανόν έχει σημάνει το πράσινο φως για τις δυνατότητες πολιτικές διαπραγμάτευσης των κοινωνικών πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Hantrais, et al., 2019). Στην τελική ανάλυση, το Brexit έχει χρησιμεύσει ώστε να αναδείξει τις ρίζες της πολιτικής δυσαρέσκειας για το κοινωνικό κράτος της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Clegg, 2017). Παράλληλα, αν και είναι πολύ νωρίς να ειπωθεί, η Συντηρητική Κυβέρνηση ενδέχεται να υποβαθμίσει τα κοινωνικά πρότυπα του Ηνωμένου Βασιλείου με την αποχώρηση από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Financial Times, 2019).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: Η ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ**Αυστρία**

Το πολίτευμα της Αυστρίας είναι Ομοσπονδιακή Κοινοβουλευτική Δημοκρατία με τον Καγκελάριο να είναι ο Αρχηγός της Κυβέρνησης και τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, ως τον Αρχηγό του Κράτους. Ο αυστριακός λαός εκχωρεί λαϊκή εντολή στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και στην συνέχεια, αυτός διορίζει τον Καγκελάριο ως τον Αρχηγό της Κυβέρνησης. Σύμφωνα με το Σύνταγμα της χώρας, ο Πρόεδρος έχει αρκετές αρμοδιότητες (Άρθρο 70)ⁱ και δεν δεσμεύεται ως το ποιον αρχηγό πολιτικού κόμματος μπορεί να διορίσει ως Καγκελάριο. Εντούτοις στην πράξη, οι περισσότερες αρμοδιότητες του είναι τυπικές, μη αποφασιστικές και απαιτείται η προσυπογραφή του αρμοδίου Υπουργού ή του Καγκελαρίου (Άρθρο 67), ο οποίος συνήθως είναι και ο Αρχηγός του πολιτικού σχηματισμού που πλειοψήφησε στις τελευταίες κοινοβουλευτικές εκλογές.

Από την ανασκόπηση των ιστοσελίδων του Καγκελαρίου και του Προέδρου της Δημοκρατίας, δεν μπορούν να προκύψουν αρκετά συμπεράσματα για τον ρόλο τους στην ανάπτυξη του κοινωνικού κράτους. Σχετικά με τις Δράσεις, ο Καγκελάριος της Αυστρίας φαίνεται να είναι επιφορτισμένος με την υλοποίηση της «Ατζέντας 2030» η οποία θέτει 17 στόχους για την αειφόρο ανάπτυξη σε όλα τα κράτη-μέλη του ΟΗΕ μέχρι το 2030, δίνοντας το ίδιο βάρος σε οικονομικές, κοινωνικές και οικολογικές πτυχές την ώρα που καλεί για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, την αρχή του νόμου, καλή διακυβέρνηση, ειρήνη και ασφάλειαⁱⁱ. Όσον αφορά την Οργάνωση του Γραφείου, φαίνεται πως το πεδίο δραστηριοτήτων της Ομοσπονδιακής Καγκελαρίας επεκτείνεται και σε κάποιες ανεξάρτητες Αρχές, όπως ο Συνήγορος του Πολίτη για την Ίση Μεταχείριση αλλά δεν υπάρχει κάποια περαιτέρω εξήγηση τις δράσεις της Αρχής ή πως σχετίζεται ο Καγκελάριος με αυτήνⁱⁱⁱ. Παράλληλα, στο πεδίο των Αρμοδιοτήτων, τόσο στην ιστοσελίδα του Καγκελαρίου όσο και σε αυτήν του Προέδρου της Αυστριακής Δημοκρατίας, αναφέρονται οι ρητά προβλεπόμενες από το Σύνταγμα της χώρας, αρμοδιότητες^{iv}.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

Παράλληλα, στο πεδίο των πολιτικών κομμάτων, ο μεν Πρόεδρος της Δημοκρατίας προέρχεται από το Κόμμα των Πράσινων της Αυστρίας, το οποίο στήριξε και τον πολιτικό του αγώνα (Die Presse, 2016), ο ίδιος εντούτοις συμμετείχε στις προεδρικές εκλογές ως ανεξάρτητη υποψηφιότητα (ORF.at, 2016). Επομένως, δεν μπορεί να μελετηθεί το πολιτικό περιβάλλον του. Σε αντίθεση με τον εν ενεργεία Καγκελάριο, ο οποίος προέρχεται από το Λαϊκό Κόμμα της Αυστρίας (Wien.Orf.at, 2016) (Österreichische Volkspartei ή εφεξής εν συντομία, ÖVP) στο οποίο όμως δεν είναι δυνατή η πρόσβαση στην αγγλική γλώσσα.

Από την βιβλιογραφική ανασκόπηση προκύπτει πως το ÖVP, στο οικονομικό πρόγραμμα του 1978, απέρριψε ρητά την κρατική παρέμβαση για την προώθηση της απασχόλησης. Κατά την άποψη του εν λόγω κόμματος, μια αύξηση των δημόσιων πόρων για την προώθηση της απασχόλησης θα προκαλούσε μια υψηλότερη φορολογική επιβάρυνση και επομένως θα επιδρούσε αρνητικά στην οικονομική ανάπτυξη και στη διεθνή ανταγωνιστικότητα της Αυστρίας (ÖVP, 1978). Στα επόμενα χρόνια και ιδίως στα μέσα της δεκαετίας του 1990, η Χριστιανοδημοκρατική παράταξη εισήγαγε περικοπές στην ασφάλιση της ανεργίας και στο συνταξιοδοτικό σύστημα με το σκεπτικό της μείωσης της αυξανόμενης φορολογικής επιβάρυνσης του κράτους, προωθώντας ταυτόχρονα τα επαγγελματικά και ιδιωτικά συστήματα (Van Dyk, et al., 2005).

Όσον αφορά την οικογενειακή πολιτική, οι πολιτικές του ÖVP βασίστηκαν στην ιδεολογική υπόθεση ότι η κοινωνική λειτουργία της οικογένειας δεν μπορεί να αντικατασταθεί από το κράτος, προκρίνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τις οικογενειακές παροχές από την άμεση παροχή δημοσίων υπηρεσιών (ÖVP, 1978). Έτσι, οι όποιες πολιτικές επικεντρώθηκαν στην αντιστάθμιση του βάρους της ανατροφής των τέκνων. Ήδη από την δεκαετία του 1970, το ÖVP στήριξε την ελεύθερη επιλογή των μητέρων να επιζητούν απασχόληση ή να είναι πλήρως αφοσιωμένες στην ανατροφή των παιδιών. Επομένως, από την μία πλευρά, τα όργανα της οικογενειακής πολιτικής είχαν ως στόχο να προωθήσουν την ελευθερία της μητέρας να μην επιθυμεί την ένταξη της σε μισθωτή εργασία, διασφαλίζοντας ένα οικογενειακό εισόδημα μέσα από φορολογικά μέτρα και παροχές, αναγνωρίζοντας ταυτόχρονα τα χρόνια ανατροφής των τέκνων στο συνταξιοδοτικό σύστημα. Από την άλλη πλευρά, οι Χριστιανοδημοκρατικές πολιτικές περιέλαβαν μια επέκταση των κοινωνικών πολιτικών και της μερικής απασχόλησης ώστε

να εξασφαλιστεί το δικαίωμα της ελεύθερης επιλογής των μητέρων (Van Dyk, et al., 2005).

Στην πράξη όμως, η Αυστριακή κυβέρνηση οφείλει να βελτιώσει την προσχολική εκπαίδευση ώστε να δώσει στους γονείς και πιο συγκεκριμένα στις μητέρες, καλύτερες ευκαιρίες να ισορροπήσουν τις εργασιακές και οικογενειακές υποχρεώσεις, καθώς και στα παιδιά (ειδικά των μη-γερμανόφωνων μεταναστών) να ενσωματωθούν στο εκπαιδευτικό σύστημα. Η πρόσβαση των παντρεμένων γυναικών δεν αμφισβητείται στην αγορά εργασίας, παρ' όλα αυτά η παροχή παιδικής μέριμνας παραμένει σε συντριπτική πλειονότητα στις ίδιες τις οικογένειες και ειδικότερες στις μητέρες μιας και παρά τις πρόσφατες βελτιώσεις τους, οι δημόσιοι παιδικοί σταθμοί αποτυγχάνουν να ικανοποιήσουν την ζήτηση. Παράλληλα, οι μεταβιβάσεις πρόνοιας έχουν σχεδιαστεί έτσι ώστε να κρατούν τις μητέρες εκτός της αγοράς εργασίας, πράγμα αντίθετο με την επιδοματική πολιτική σε είδος. Ουκ ολίγες φορές, οι εργοδότες αδυνατούν να τηρήσουν τις νομικές διατάξεις για την προστασία των γονέων όπως η προστασία των θέσεων εργασίας για τους γονείς που μεταβαίνουν σε μερική απασχόληση. Ταυτόχρονα, σε ορισμένες Περιφέρειες όπως η Άνω Αυστρία, παρατηρούνται μερικές οπισθοδρομικές τάσεις όπως η προσθήκη τελών σε δημόσιους παιδικούς σταθμούς οι οποίοι μέχρι πρόσφατα ήταν δωρεάν (Pelinka, et al., 2020).

Όσον αφορά το συνταξιοδοτικό σύστημα, η νόμιμη ηλικία συνταξιοδότησης αναμένεται να αυξηθεί τα επόμενα χρόνια από τα 60 στα 65 έτη, κατά την περίοδο 2024-2031. Οι συζητήσεις για την αύξηση του συνταξιοδοτικού ορίου συνδέθηκαν με προσδοκίες πως αυτή θα μπορούσε να οδηγήσει σε βελτίωση όσον αφορά την ισότητα των ευκαιριών και των εισοδημάτων στις γυναίκες καθώς και στην εξοικονόμηση πόρων για την συνταξιοδοτική ασφάλιση από τον προϋπολογισμό. Μια σχετική μελέτη προσομοίωσης κατέληξε στο συμπέρασμα πως αυτές οι προσδοκίες θα μπορούσαν να εκπληρωθούν μόνο αν αυτή η παράταση της επαγγελματικής ζωής συνδυαστεί με αύξηση της συνολικής απασχόλησης. Αυτό αποτελεί πρόκληση καθώς η περίοδος 2019-2029 χαρακτηρίζεται από αύξηση στην προσφορά εργασίας για δημογραφικούς λόγους (Mayrhuber, et al., 2016).

Ταυτόχρονα, κατά τις τελευταίες δεκαετίες, παρουσιάστηκε μια αυξανόμενη πρόκληση όσον αφορά την είσοδο στο σύστημα χορήγησης σύνταξης λόγω αναπηρίας.

Πρόκειται κυρίως για πρόβλημα που σχετίζεται με άτομα από 40 έως 50 ετών και το αυξανόμενο ποσοστό των ατόμων με ψυχικές διαταραχές. Για την καταπολέμηση αυτή της εξέλιξης, το 2014 καταργήθηκαν οι προσωρινές συντάξεις για τα άτομα γεννημένα μετά το 1963 και προκρίθηκε η αρχή της επανένταξης πριν την χορήγηση σύνταξης. Στην περίπτωση που η ιατρική αξιολόγηση δείχνει ότι η ανικανότητα για εργασία θα διαρκέσει για τουλάχιστον 6 μήνες και είναι αναγκαία τα μέτρα επανένταξης, χορηγείται επίδομα από το ταμείο ασθενείας ή επανεκπαίδευσης από την «*Arbeitsmarktservice Österreich*» («Δημόσια Υπηρεσία Εύρεσης Εργασίας») αντί της προσωρινής σύνταξης. Όλα τα μέτρα αποκατάστασης στοχεύουν στην βελτίωση της κατάστασης της υγείας και να διασφαλίζουν την ομαλή επανένταξη στην αγορά εργασίας (Bundesministerium für Arbeit, Soziales, Gesundheit und Konsumentenschutz, 2018).

Πράγματι, η μεταρρύθμιση αυτή εισήγαγε ένα σημαντικό εμπόδιο στην χορήγηση των συντάξεων αναπηρίας. Η μειωμένη αυτή εισαγωγή ατόμων στο ειδικό αυτό συνταξιοδοτικό καθεστώς οφείλεται τόσο σε λιγότερες προσπάθειες (πιθανόν λόγω αποτρεπτικού αποτελέσματος) όσο και στο αυξημένο ποσοστό των απορριφθεισών αιτήσεων (Fuchs, et al., 2018). Ωστόσο, αρκετά στοιχεία δείχνουν πως η πλειονότητα των ατόμων που επηρεάστηκαν από την εν λόγω ρύθμιση, λαμβάνουν επιδόματα επανένταξης αντί για σύνταξη αναπηρίας και δεν εργάζονται (Fuchs & Hollan, 2017). Το Αυστριακό Ελεγκτικό Συνέδριο υπολόγισε αρχικά πως το μέτρο αυτό θα βοηθούσε στην εξοικονόμηση 649 εκατομμυρίων € από το 2014 έως το 2018. Στην πράξη όμως, τα κάπως υψηλότερα επιδόματα επανένταξης και η πρόσθετη υποστήριξη προκάλεσαν επιπλέον δαπάνες από 100 έως 200 εκατομμύρια € (Rechnungshof, 2017).

Γενικά, αν και το συνταξιοδοτικό σύστημα στην Αυστρία θεωρείται σταθερό, πρέπει να βρεθούν πιο αποτελεσματικές απαντήσεις στις επερχόμενες δημογραφικές αλλαγές. Οι εργοδότες και οι κεντροδεξιές πολιτικές παρατάξεις τονίζουν πως δίχως μια σημαντική αύξηση των ηλικιών συνταξιοδότησης, η πρόβλεψη για τις επόμενες γενιές μοιάζει δυσοίωνα. Τα εργατικά συνδικάτα και οι κεντροαριστεροί πολιτικοί σχηματισμοί υποστηρίζουν πως άτομα που έχουν εργαστεί σκληρά για δεκαετίες πρέπει να διασφαλίζουν την καλύτερη δυνατή ποιότητα ζωής στα τελευταία τους χρόνια και δίχως να χρειάζεται να εργάζονται περισσότερο. Η Αυστρία είναι καθηλωμένη σε μια κατάσταση όπου οι ηλικιωμένοι -καθώς αποτελούν την μεγαλύτερη μερίδα του εκλογικού σώματος- μπλοκάρουν έμμεσα οποιαδήποτε μεταρρυθμιστική προσπάθεια του

συνταξιοδοτικού συστήματος στην χώρα. Καμία κυβέρνηση δεν μπορεί πρακτικά να εναντιωθεί στους συνταξιούχους δίχως να δεχθεί διαμαρτυρίες από τις νεότερες γενιές. Ένας γερασμένος πληθυσμός σημαίνει και ένα ηλικιωμένο εκλογικό σώμα το οποίο συνεπάγεται πως τα πολιτικά κόμματα διστάζουν να κάνουν σημαντικές αλλαγές στο σύστημα καθώς φοβούνται πως θα χάσουν την στήριξη της παλαιότερης γενιάς ψηφοφόρων (Pelinka, et al., 2020).

Βέλγιο

Το πολίτευμα του Βελγίου είναι βασιλευόμενη Δημοκρατία, το οποίο σημαίνει πως ο Πρωθυπουργός ως Αρχηγός της Κυβέρνησης διορίζεται από τον Μονάρχη ο οποίος έχει καθαρά συμβολικό ρόλο. Ως εκ τούτου, δεν υπάρχει Πρόεδρος της Δημοκρατίας ώστε να ελεγχθεί ο ρόλος του για το κοινωνικό κράτος και η παρούσα διπλωματική εργασία δεν εξετάζει τον ρόλο των Βασιλέων.

Όσον αφορά την ανασκόπηση των ιστοσελίδων, δεν φαίνεται να υπάρχει επίσημος διαδικτυακός τόπος για το γραφείο του Πρωθυπουργού. Αντ' αυτού, ο επισκέπτης βρίσκει εκείνον της Ομοσπονδιακής Δημόσιας Υπηρεσίας Καγκελαρίας του Πρωθυπουργού¹ του Βελγίου. Στην ιστοσελίδα δεν αναφέρονται εκτενώς οι Αρμοδιότητες του Βέλγου Πρωθυπουργού. Ενδεικτικά, αναφέρει πως ορίζει την πολιτική της κυβέρνησης του και πως ετησίως την δεύτερη Τρίτη του Οκτωβρίου, ο Πρωθυπουργός παρουσιάζει εντός της Βουλής των Αντιπροσώπων, την Ομοσπονδιακή πολιτική δήλωση, όπου μαζί με τον ετήσιο προϋπολογισμό περιγράφει τους άξονες της κυβερνητικής πολιτικής για το επόμενο οικονομικό έτος. Καταλήγοντας, προτείνει την περιήγηση σε εκείνον του Πρωθυπουργού για επιπλέον ανάγνωση επί των αρμοδιοτήτων του Πρωθυπουργού και της κυβερνητικής πολιτικής^v.

¹ Η Ομοσπονδιακή Δημόσια Υπηρεσία Καγκελαρίας του Πρωθυπουργού (στα γαλλικά: Service Public Fédéral Chancellerie du Premier ministre ή SPF Chancellerie du Premier ministre, στα ολλανδικά: Federale Overheidsdienst Kanselarij van de Eerste Minister ή FOD Kanselarij van de Eerste Minister) είναι μια Ομοσπονδιακή Δημόσια Υπηρεσία (ΟΔΥ) που συστάθηκε με Βασιλικό Διάταγμα της 11^{ης} Μαΐου 2001 και σκοπό έχει την παροχή βοήθειας σε άλλες Δημόσιες Υπηρεσίες. Για επιπλέον ανάγνωση όσον αφορά την δράση της ΟΔΥ Καγκελαρίας του Πρωθυπουργού και γενικά για τις ΟΔΥ στο Βέλγιο, υπάρχει ο κάτωθι σύνδεσμος:

https://www.belgium.be/en/about_belgium/government/federal_authorities/federal_and_planning_public_services (Ημερομηνία πρόσβασης: 20 Ιανουαρίου 2021)

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

Στον τομέα των Δράσεων, η ΟΔΥ Καγκελαρίας του Πρωθυπουργού παρέχει διοικητική και υλικοτεχνική υποστήριξη σε διάφορα τμήματα της Καγκελαρίας, ένα εκ των οποίων είναι και το Ομοσπονδιακό Ινστιτούτο για την Αειφόρο Ανάπτυξη^{vi}. Παράλληλα, στον τομέα της Οργάνωσης του Γραφείου, ο Πρωθυπουργός έχει στην διάθεση του κάποια Σώματα Πολιτικής από τα οποία δεν φαίνεται να υπάρχει κάποιος που να έχει ιδιαίτερη εξειδίκευση στον τομέα του κοινωνικού κράτους^{vii}. Από την άλλη πλευρά, ο Πρωθυπουργός της χώρας προέρχεται από το Κόμμα των «Ανοιχτών Φλαμανδών Φιλελεύθερων και Δημοκρατών» (*Open VLD*) (De Morgen, 2009), του οποίου η ιστοσελίδα δεν παρέχει πρόσβαση στην αγγλική γλώσσα ώστε να εξαχθεί ο ρόλος του πολιτικού περιβάλλοντος του στην διαμόρφωση του κοινωνικού κράτους.

Σύμφωνα με τους Castanheira κ.α. (2020), το Βέλγιο σημειώνει σχετικά καλές επιδόσεις στον τομέα της παιδικής μέριμνας, αν και είναι «μοιρασμένη σε ίσες μερίδες». Ουσιαστικά, παρέχεται δωρεάν δημόσια σχολική εκπαίδευση για παιδιά άνω των 3 ετών και δωρεάν ή πολύ φθηνή πρόσβαση σε παιδικούς σταθμούς τις καθημερινές. Κατά το διάστημα συγγραφής της παρούσας διπλωματικής, η μεγαλύτερη αλλαγή που έχει συντελεστεί στην χώρα είναι η μεταρρύθμιση των παροχών για τα παιδιά σε όλες τις Ομοσπονδιακές οντότητες. Μέχρι το 2018, τα επιδόματα που δίνονταν ήταν χαμηλά για τα πρώτα δύο παιδιά και υψηλότερα από το τρίτο και μετά. Πλέον, το επίδομα για το πρώτο παιδί έχει αυξηθεί σημαντικά ενώ έχει καταργηθεί το όποιο προνόμιο για τις μεγάλες οικογένειες. Παράλληλα, η Βελγική κυβέρνηση παρέχει πρόσθετα επιδόματα, κυρίως σε είδος τα οποία οι τρίτεκνες και πολύτεκνες οικογένειες μπορούν να διατηρήσουν, ακόμα και όταν τα παιδιά τους μεγαλώσουν και δεν είναι πλέον δικαιούχοι.

Το κύριο εμπόδιο όμως που καλείται να υπερπηδήσει η Βελγική κυβέρνηση είναι η είσοδος των γυναικών στην αγορά εργασίας. Ειδικότερα, υπάρχει ένας υψηλός, υπονοούμενος φόρος που πλήττει κυρίως τους χαμηλόμισθους και εμποδίζει τους χαμηλής ειδίκευσης δευτερεύοντες εισοδηματίες (που είναι συνήθως γυναίκες) να εργαστούν. Έρευνα δείχνει πως μόνο το 42% των γυναικών του Βελγίου με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο και το 68% αυτών με ενδιάμεσο συμμετέχει στην αγορά εργασίας έναντι του 63% και 79% για τους άντρες, στις αντίστοιχες κατηγορίες (Eurostat, 2020α).

Στον αντίποδα, η συνταξιοδοτική πολιτική ήταν ανέκαθεν ένα ευαίσθητο θέμα για τις βελγικές κυβερνήσεις. Οι μεταρρυθμίσεις αργούσαν συνεχώς έως ότου η οικονομική

κρίση ανάγκασε την αναγκαία αλλαγή πλεύσης προς στην σωστή κατεύθυνση. Ο περιορισμός των πρόωρων συντάξεων θέτοντας αυστηρότερα όρια για την απόκτηση αυτών (ειδικά πριν την συμπλήρωση των 60 ετών) και η σταδιακή αύξηση των ορίων συνταξιοδότησης από 65 στα 66 έτη ως το 2025 και στα 67 έτη το 2030 χαιρετίζονται ως θετικά μέτρα. Ως αποτέλεσμα, η συμμετοχή των ανθρώπων από 50 έως 64 ετών στην αγορά εργασίας έχει βελτιωθεί θεαματικά. Από το 50% το δεύτερο τέταρτο του 2007, έχει φτάσει στο 67% το δεύτερο τέταρτο του 2019. Παρά ταύτα, η μεταρρυθμιστική πολιτική δεν φαίνεται να ικανοποιεί τις προσδοκίες. Το Συμβούλιο της Ευρώπης, μάλιστα, σημειώνει πως «Οι δαπάνες για τις συντάξεις αναμένεται να παρουσιάζουν συνεχή αύξηση κατά 2.9% μονάδες του ΑΕΠ έως το 2070 [...], η αργή μετάβαση από την ανεργία και την αδράνεια στην εργασία υπονομεύουν την προσπάθεια επίτευξης του στόχου απασχόλησης του 73.2% για το πρόγραμμα «Ευρώπη 2020» ενώ υφίστανται περιφερειακές ανισότητες στην αγορά εργασίας.» (Castanheira, et al., 2020).

Στον τομέα της κοινωνικής ένταξης, οι Βέλγοι εργαζόμενοι έχουν την τύχη να θεωρούνται προνομιούχοι καθώς επωφελούνται από αυτόματη αναπροσαρμογή των απολαβών τους. Προηγούμενες κυβερνήσεις προσπάθησαν να περιορίσουν αυτές τις αυξήσεις των μισθών ώστε να ενισχύσουν την ανταγωνιστικότητα των εργαζομένων, γνωρίζοντας όμως έντονες αντιδράσεις. (Castanheira, et al., 2020). Το Βέλγιο είναι η μόνη χώρα εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης που προσφέρει απεριόριστα επιδόματα ανεργίας. Αν και οι τελευταίες κυβερνήσεις επιχείρησαν να τα περιορίσουν, επέφεραν δυνητικά αρνητικές συνέπειες για ένα μεγάλο ποσοστό ανθρώπων που ήταν σε καθεστώς πρόνοιας (De Brouwer, et al., 2019). Μολαταύτα, το Βέλγιο συγκριτικά με τον μέσον όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι σε καλύτερη κατάσταση όσον αφορά την εισοδηματική ανισότητα και μόνο το 19.8% των κατοίκων του βρίσκονται στο όριο της φτώχειας, όταν στην Ευρωζώνη το αντίστοιχο νούμερο είναι 21.5% (Castanheira, et al., 2020).

Βουλγαρία

Το πολίτευμα της Βουλγαρίας είναι Προεδρευόμενη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία, κάτι το οποίο σημαίνει πως ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας είναι ο Αρχηγός του Κράτους και ο Πρωθυπουργός ο Αρχηγός της Κυβέρνησης. Στην πράξη όμως, ο Πρόεδρος της Βουλγαρικής Δημοκρατίας, αν και εκλέγεται απευθείας από τον λαό, δεν έχει αποφασιστικές αρμοδιότητες.

Από την περιήγηση στις ιστοσελίδες δεν προκύπτουν ικανοποιητικά αποτελέσματα. Αντί για κάποιον διαδικτυακό τόπο του γραφείου του Πρωθυπουργού, υπάρχει μόνο για το Υπουργικό συμβούλιο και το οποίο δεν καλύπτει τα τρία ζητούμενα της εργασίας. Όσον αφορά αυτό του πολιτικού του σχηματισμού του κεντροδεξιού «Πολίτες για την Ευρωπαϊκή Ανάπτυξη της Βουλγαρίας» (BBC News, 2009), διατίθεται μόνο στην βουλγάρικη γλώσσα και δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως πηγή. Η βουλγαρική κεντροδεξιά κυριάρχησε την μετά-κομμουνιστική εποχή και είναι γνωστό πως ώθησε τις όποιες μεταρρυθμιστικές προσπάθειες προς μία φιλελεύθερη κατεύθυνση (Adascalitei, 2012).

Αντίθετα, η ιστοσελίδα του Προέδρου της Δημοκρατίας αν και δεν κάνει νύξη σε κάποια Δράση του υπέρ του κοινωνικού κράτους, παρέχει πληροφορίες για την Οργάνωση του Γραφείου του. Όπως προκύπτει, υπάρχουν και δρουν παράλληλα με τον Πρόεδρο διάφορες Επιτροπές, Σύμβουλοι και Γραμματείες. Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά τις Επιτροπές ξεχωρίζουν οι Γραμματείες Κοινωνικής Πολιτικής, Νεολαίας κι Αθλητισμού και το Συμβούλιο της Οικονομικής Ανάπτυξης και Κοινωνικής Πολιτικής^{viii}. Στους Συμβούλους, ο Σύμβουλος Κοινωνικής πολιτικής και Υγειονομικής Περίθαλψης και ο Σύμβουλος των Εσωτερικών Υποθέσεων και της Κοινωνίας των Πολιτών^{ix}. Τέλος, στις Γραμματείες υπάρχουν εκτός των άλλων οι Γραμματείες Κοινωνικής Πολιτικής και Υγειονομικής Περίθαλψης, η Γραμματεία Εσωτερικών Υποθέσεων και η Γραμματεία της Κοινωνίας των Πολιτών^x. Αξίζει να σημειωθεί πως ενώ δεν υπάρχει ξεχωριστή ενότητα που περιλαμβάνει τις Αρμοδιότητες του Προέδρου, εντούτοις είναι αναρτημένο το Συνταγματικό κείμενο της χώρας. Σε αυτό, μπορεί ο οποιοσδήποτε να διαβάσει τις Αρμοδιότητες του Αρχηγού του Βουλγαρικού κράτους στα Άρθρα 92 έως 104.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

Στον τομέα της οικογενειακής πολιτικής, η Βουλγαρία έχει αρκετά χιλιόμετρα να διανύσει ακόμα σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και αυτές του *Οργανισμού Οικονομικής Σταθερότητας και Ανάπτυξης* (εφεξής *ΟΟΣΑ*). Πιο αναλυτικά, όπως επισημαίνουν οι Bogdanov & Zahariev (2018), οι πολιτικές εστιάζουν στην χρηματοδότηση των γονέων στο διάστημα των πρώτων χρόνων του παιδιού και στην εξασφάλιση της διατήρησης των θέσεων εργασίας σε εργαζόμενους γονείς, οδηγώντας έτσι σε μια αύξηση των παιδιών από 3 έως 6 ετών που εγγράφονται σε παιδικούς σταθμούς. Όμως οι παιδικοί σταθμοί παραμένουν όχι τόσο ανεπτυγμένοι συγκριτικά με τον συναγωνισμό. Η έλλειψη ευκαιριών για εργαζόμενους γονείς με ευέλικτο ωράριο και οι ελάχιστες λύσεις από τον χώρο εργασίας καθιστούν δύσκολο τον συνδυασμό ανατροφής των τέκνων και ενεργής οικονομικής συμμετοχής. Η διάκριση εις βάρος των εγκύων γυναικών και των μητέρων με παιδιά μικρής ηλικίας είναι μια συνηθισμένη πρακτική.

Ο ενεργός ρόλος των παππούδων βοηθάει τους γονείς να διατηρούν ενεργή την οικονομική τους δραστηριότητα και είναι ένας από τους καθοριστικούς λόγους για το χαμηλό ποσοστό των εγγραφών σε παιδικούς σταθμούς από παιδιά κάτω των 2 ετών. Παράλληλα, υποτίθεται πως υπάρχει μια ενεργή πολιτική πληρωμών προς υποστήριξη της ανατροφής των τέκνων αλλά η πραγματική επιχορήγηση είναι αρκετά χαμηλή και η επίδραση της στους γονείς είναι σχεδόν ανεπαίσθητη. Αυτή η παροχή δεν δίνεται έπειτα από αξιολόγηση της οικονομικής κατάστασης των δικαιούχων και έτσι την λαμβάνουν τόσο φτωχές όσο και πλούσιες οικογένειες, ανεξαρτήτως των προοπτικών τους στην αγορά εργασίας (Bogdanov & Zahariev, 2018).

Όσον αφορά την συνταξιοδοτική της πολιτική, η Βουλγαρία είδε μια αύξηση του απόλυτου αριθμού των συνταξιούχων κατά την διάρκεια της μετάβασης από την κομμουνιστική εποχή στην καπιταλιστική οικονομία, δεν είχε όμως τους πόρους κοινωνικής προστασίας και τις ικανές κυβερνήσεις να ελέγξει αυτή την τάση (Adascalitei, 2012). Η χώρα διαθέτει ένα μεικτό συνταξιοδοτικό σύστημα τριών πυλώνων: Έναν δημόσιο, διανεμητικό πυλώνα που χρηματοδοτείται από τις ασφαλιστικές εισφορές, έναν υποχρεωτικό, πλήρως χρηματοδοτούμενο από ένα ιδιωτικό συνταξιοδοτικό ταμείο και έναν τρίτο εθελοντικό. Ωστόσο, ο δεύτερος πυλώνας για την ώρα δεν χρηματοδοτείται. Το συνταξιοδοτικό σύστημα της χώρας δύσκολα μπορεί να καταστεί βιώσιμο λόγω της εξάρτησης του σε μεγάλο βαθμό από το διανεμητικό

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

σύστημα ενώ προβλέπεται μία αρνητική δημογραφική δυναμική. Η αύξηση των ορίων συνταξιοδότησης στα 65 έτη για τους άνδρες το 2029 και τις γυναίκες το 2032, δεν φαίνεται να είναι αρκετή ώστε να τις αποτρέψει (Ganev, et al., 2020).

Στον κλάδο της κοινωνικής επανένταξης, η χώρα πετυχαίνει μη ικανοποιητικά αποτελέσματα συγκριτικά με τους εταίρους της στην Ενωμένη Ευρώπη, έχοντας ταυτόχρονα υψηλό επίπεδο ανισοτήτων, σύμφωνα με τον δείκτη Gini. Η βελτίωση της εισοδηματικής ανισότητας, αυξάνοντας τον κατώτατο μισθό είναι στο επίκεντρο των πολιτικών αγοράς εδώ και μια δεκαετία. Όμως, η έλλειψη διαφάνειας στον καθορισμό των κριτηρίων για το επίπεδο αυτού παραμένει ένα μεγάλο πρόβλημα. Ειδικά, από την στιγμή δε, που η Βουλγαρική νομοθεσία δεν ρυθμίζει αυτό το ζήτημα, αφήνοντας τον καθένα από τους κοινωνικούς εταίρους (Συνδικάτα, Εργοδότες, Κυβέρνηση) να μπορεί να διατυπώνει την δική του άποψη για το επίπεδο του κατώτατου μισθού (Loukanova & Tzanov, 2017).

Σε γενικές γραμμές, η Βουλγαρική κοινωνική πολιτική αποτυγχάνει να ενσωματώσει άτομα με μορφωτικό επίπεδο λιγότερο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, μειονότητες κι αλλοδαπούς. Οι ελλείψεις περιφερειακής διαφοροποίησης στα επίπεδα κατώτατου μισθού και εισφορών κοινωνικής ασφάλισης λειτουργούν αποτρεπτικά έναντι των ανθρώπων του χαμηλότερου πεμπτημορίου και των μειονοτικών ομάδων να απασχοληθούν ή να γίνουν επιχειρηματίες. Επίσης, δεν υπάρχουν πολιτικές προσαρμοσμένες στις ανάγκες ορισμένων κοινωνικών ομάδων, γεγονός που μπορεί να εξηγηθεί από το γεγονός ότι ορισμένοι πολιτικοί Φορείς έχουν έννομο συμφέρον να διατηρούν συγκεκριμένες ομάδες σε θέση εξάρτησης, στηρίζοντας την ρητορική του αποκλεισμού και της περιθωριοποίησης των μειονοτικών ομάδων (Ganev, et al., 2020).

Στην θετική πλευρά, η χώρα έχει να επιδείξει τον ταχύτερο ρυθμό μείωσης του ποσοστού του πληθυσμού που ζει κάτω από συνθήκες σοβαρής υλικής στέρησης (Ganev, et al., 2020). Στο πλαίσιο της στρατηγικής «Ευρώπη 2020» και για την επίτευξη του στόχου της μείωσης του πληθυσμού που ζει στο όριο της φτώχειας και σε καταστάσεις κοινωνικού αποκλεισμού, η Βουλγαρία ανέπτυξε την δική της εθνική στρατηγική, την «Εθνική Στρατηγική για την Καταπολέμηση της Φτώχειας και την Προώθηση της Κοινωνικής Ένταξης – 2020» (Loukanova & Tzanov, 2017).

Η μεγαλύτερη πρόκληση όμως που είχε να αντιμετωπίσει η Εθνική Στρατηγική αδιαμφισβήτητη ήταν η συνεργασία με τους φτωχότερους πληθυσμούς και εκείνους με την χαμηλότερη δυνατότητα κοινωνικής ένταξης. Η προσέγγιση αυτών των ανθρώπων έγινε με την διανομή δωρεάν πακέτων τροφίμων κι άλλων δραστηριοτήτων που προωθούν την κοινωνική ένταξη, όπως η υποστήριξη πρόσβασης στην υγειονομική περίθαλψη και στην εκπαίδευση, ενημέρωση για το πώς να ενεργοποιήσουν εκ νέου την ασφάλεια υγείας τους και πώς να ξεπεράσουν ορισμένες προκλήσεις (παροχή ενδυμάτων, βοήθεια στην έκδοση ταυτότητας, κ.λπ.) (Loukanova & Tzanov, 2017).

Γαλλία

Το Πολίτευμα της Γαλλίας είναι Ημί-προεδρική Δημοκρατία με τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας να ενεργεί ως Αρχηγός του Κράτους και τον Πρωθυπουργό της χώρας να είναι ο Αρχηγός της Κυβέρνησης. Ο λαός της Γαλλίας δίνει την άμεση εντολή του στον Πρόεδρο, ο οποίος διορίζει και τον Πρωθυπουργό, σύμφωνα με το Άρθρο 8 του Συντάγματος^{xi}. Ο μεν Γάλλος Πρόεδρος έχει ευρείες, αποφασιστικές αρμοδιότητες, οι οποίες αναλύονται λεπτομερώς από το Άρθρο 5 έως και το Άρθρο 25 του Συνταγματικού νόμου της χώρας. Ο δε Πρωθυπουργός φαίνεται να εξαρτάται από τον ίδιο τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας ο οποίος μάλιστα τον διορίζει και δεν εκλέγεται από τον λαό.

Από την ανασκόπηση των ιστοσελίδων δεν προκύπτει κάτι ξεχωριστό για τους τρεις πυλώνες που εξετάζει η παρούσα διατριβή. Πιο αναλυτικά, όσον αφορά τις Αρμοδιότητες του Πρωθυπουργού, μεταξύ άλλων αναφέρεται πως ο ίδιος είναι το όργανο εφαρμογής των πολιτικών του Προέδρου της Δημοκρατίας^{xii} ενώ δεν υπάρχουν στοιχεία για την Οργάνωση του Γραφείου του. Αξίζει να σημειωθεί δε πως δεν υπάρχει αντίστοιχη ιστοσελίδα του Πρωθυπουργού της Γαλλικής Δημοκρατίας και ο διαδικτυακός επισκέπτης μπορεί να βρει μόνο την Ιστοσελίδα της Κυβέρνησης. Παράλληλα, όσον αφορά την ιστοσελίδα του Γάλλου Προέδρου της Δημοκρατίας, αυτή δεν πληροί το κριτήριο της προσβασιμότητας που έχει τεθεί στην εισαγωγή της εργασίας καθώς δεν δίνει στον χρήστη την δυνατότητα περιήγησης σε αυτήν στην αγγλική γλώσσα. Το ίδιο ισχύει και για τον πολιτικό σχηματισμό από τον οποίο προέρχεται ο Πρόεδρος άρα δεν μπορούν να εξαχθούν συμπεράσματα για το πολιτικό περιβάλλον του.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

Ίσως το πιο σημαντικό στοιχείο που μπορεί να αντληθεί από την περιήγηση στους ιστοτόπους είναι η αναφορά για την Δράση της Κυβέρνησης υπέρ της κοινωνικής ασφάλισης και την χρηματοδότηση αυτής. Ειδικότερα, έχει τεθεί ως στόχος να εξαλειφθεί το κοινωνικό χρέος ως το 2024, η μείωση του ελλείματος κοινωνικής ασφάλισης και να συκρατηθούν οι δαπάνες για την υγεία,. Παράλληλα, προβλέπονται τα μέτρα που επρόκειτο να ακολουθήσει η Γαλλική Κυβέρνηση όπως και το χρονοδιάγραμμα του μέτρου. Πιο συγκεκριμένα, γίνεται λόγος για την χρηματοδότηση Ιδρυμάτων και Μονάδων που φροντίζουν άτομα με μειωμένη ανεξαρτησία και εκείνα με ειδικές ανάγκες καθώς και μια σειρά από αυξήσεις σε συντάξεις ηλικιωμένων και επιδομάτων που λαμβάνουν ασθενέστερα κοινωνικά στρώματα^{xiii}. Βέβαια, είναι εύλογο κανείς να διερωτηθεί τι μέρος από αυτό εμπίπτει κατ' αποκλειστικότητα στον Πρωθυπουργό της χώρας αλλά από την σχετική περιήγηση, δεν μπορεί να προκύψει ικανοποιητική απάντηση.

Όσον αφορά την οικογενειακή πολιτική, στην χώρα υπάρχει μια μακρά παράδοση υποστήριξης των οικογενειών που χρονολογείται από την δεκαετία του 1930. Το πακέτο πολιτικών περιλαμβάνει ένα ολοκληρωμένο μείγμα φροντίδας των τέκνων, οικονομικής υποστήριξης, γονικών αδειών και γενναιόδωρων δημοσιονομικών πολιτικών. Αναλυτικότερα, από το 2019 είναι υποχρεωτική η νηπιακή εκπαίδευση από τα 3 έτη ενισχύοντας την ένταξη των τέκνων των μεταναστών ενώ στις οικογένειες που κάνουν χρήση της παιδικής μέριμνας στο σπίτι χορηγείται έκπτωση στις κοινωνικές της εισφορές, σε μία πράξη που οδηγεί και σε τόνωση της γεννητικότητας και σε αύξηση του ποσοστού των γυναικών που εντάσσονται στην αγορά εργασίας (Mény, et al., 2020).

Αν και η ανάγκη περικοπών και δημοσιονομικών προσαρμογών, οδήγησε στην απομάκρυνση της «αρχής της καθολικότητας» του γαλλικού συστήματος πρόνοιας και την μείωση του επιδόματος τέκνου με την επιβολή ενός ανώτατου ορίου εισοδήματος, εντούτοις εισήγαγε μια πιο ρεαλιστική προσέγγιση στην χάραξη της πολιτικής σε αυτόν τον τομέα. Ταυτόχρονα, οφείλει να γίνει αναφορά στο ότι ο φόρος εισοδήματος υπολογίζεται ως οικογενειακή μονάδα, γεγονός πολύ ευνοϊκό προς τις οικογένειες, μιας και οι άνεργοι σύζυγοι και τα τέκνα μειώνουν σημαντικά το κατά κεφαλήν φορολογητέο εισόδημα (Mény, et al., 2020).

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

Από την άλλη πλευρά, το γαλλικό σύστημα συνταξιοδότησης χαρακτηρίζεται από μία έντονη αντίφαση. Στην μία όψη του είναι αρκετά γενναιοδωρο και αποτρέπει σε μεγάλο βαθμό την φτώχεια των ηλικιωμένων, στην άλλη όψη του είναι περίπλοκο και δημιουργεί προβλήματα ισότητας. Πιο αναλυτικά, το γενικό σύστημα συνταξιοδότησης ισχύει για όλους τους ιδιωτικούς υπαλλήλους και συμπληρώνεται με πρόσθετα εθελοντικά συστήματα, ιδίως σε μεγάλες εταιρίες. Ακολουθως, υπάρχουν ορισμένα επαγγέλματα που συνδέονται με ένα ειδικό καθεστώς όπου χαρακτηρίζονται από μικρές περιόδους εισφορών και υψηλότερη γενναιοδωρία στις πληρωμές των συντάξεων. Τέλος, υπάρχουν οι δημόσιοι υπάλληλοι οι οποίοι ευνοούνται από υψηλές συντάξεις μιας και το ποσό τους υπολογίζεται από τον τελικό τους μισθό και όχι από τον μέσο όρο των απολαβών τους για κάποιο χρονικό διάστημα (Mény, et al., 2020). Μια σχετική διεθνής έρευνα έχει δείξει πως η Γαλλία χορηγεί τις πιο γενναιοδωρες συντάξεις στον κόσμο και δεδομένου του υψηλού προσδόκιμου ζωής αυτό σημαίνει πως αυτές πληρώνονται για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα συγκριτικά με άλλες χώρες (OECD, 2019α).

Προκειμένου να εξασφαλιστεί η βιωσιμότητα του συνταξιοδοτικού συστήματος, την τελευταία δεκαετία οι γαλλικές κυβερνήσεις εισήγαγαν συνεχώς μεταρρυθμιστικά μέτρα όπως η αύξηση των εισφορών συνταξιοδότησης, το χρονικό όριο για την λήψη πλήρους σύνταξης αυξήθηκε στα 43 χρόνια ενώ καταργήθηκαν ορισμένα από τα προνόμια των επαγγελματιών ομάδων που ενέπιπταν στην κατηγορία του ειδικού καθεστώτος. Ο νυν Γάλλος πρόεδρος μάλιστα μείωσε σκοπίμως τα πλεονεκτήματα των συνταξιούχων ώστε να αυξήσει το εισόδημα των εργαζομένων. Ένα από αυτά τα μέτρα που κινήθηκε προς αυτή την κατεύθυνση ήταν η αύξηση της *Contribution Sociale Généralisée* («Καθολική Κοινωνική Συνεισφορά») ο οποίος αρχικά έπληττε σε κύριο βαθμό τους μισθωτούς (Mény, et al., 2020).

Παράλληλα, ο Πρόεδρος δήλωσε πως δεν θα εισάγει μεταρρυθμίσεις όσον αφορά την μεταβολή των ορίων συνταξιοδότησης και του αριθμού των ετών που απαιτούνται για την συλλογή των εισφορών. Αντ' αυτού, προέκρινε την εισαγωγή ενός νέου τρόπου υπολογισμού των συντάξεων και την απλοποίηση του ισχύοντος συστήματος, συγχωνεύοντας τα επιμέρους 42 κοινωνικά συστήματα σε ένα, πυροδοτώντας όμως μαζικές κινητοποιήσεις και αντιμετωπίζοντας έντονη αντιπολίτευση, γεγονός που τον οδήγησε να αναβάλλει την μεταρρυθμιστική προσπάθεια. Μένει να φανεί αν ο Γάλλος Πρόεδρος θα προχωρήσει στην αναδιάρθρωση του συνταξιοδοτικού συστήματος όπως ο

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

ίδιος οραματίζεται, πράγμα που θα του δώσει και περισσότερο χώρο για οικονομικούς ελιγμούς στο δεύτερο μισό της θητείας του ή όχι (Mény, et al., 2020).

Στην κοινωνική ένταξη, το γαλλικό κράτος θεωρείται αρκετά γενναιόδωρο και καλύπτει όλες τις πιθανές διαστάσεις που μπορούν να επηρεάσουν την ατομική και συλλογική ευημερία όχι μόνο των πολιτών του αλλά και των ξένων κατοίκων. Το επίπεδο της φτώχειας παραμένει σε συγκριτικά χαμηλά νούμερα και τα σχετικά προγράμματα κρίνονται ως αρκούντως ικανοποιητικά. Οι προκλήσεις όμως που έχει να αντιμετωπίσει η Γαλλία είναι αφενός η χρηματοδότηση για ένα δαπανηρό σύστημα δίχως να υπονομεύεται η ανταγωνιστικότητα με υπερβολικά υψηλό επίπεδο κοινωνικών εισφορών το οποίο σημαίνει και πρακτικά μια αναθεώρηση του φορολογικού συστήματος. Αφετέρου, να βρει την ισορροπία ανάμεσα στην αλληλεγγύη και την ατομική ευθύνη, παρέχοντας περισσότερα κίνητρα για αναζήτηση εργασίας και μειώνοντας τις εισφορές στους χαμηλότερους μισθούς (Mény, et al., 2020).

Η απόδοση όμως του κοινωνικού κράτους είναι λιγότερο πειστική όταν πρόκειται για την παροχή ίσων ευκαιριών. Το ποσοστό των νέων που ούτε απασχολούνται ούτε μετέχουν στο εκπαιδευτικό σύστημα είναι διαρκώς υψηλό, δείχνοντας μεταξύ άλλων το τεράστιο χάσμα στην σύνδεση του συστήματος με την αγορά εργασίας. Την ίδια στιγμή, ορισμένες κοινωνικές ομάδες και διοικητικές περιφέρειες υφίστανται διακρίσεις και περιθωριοποιούνται. Οι μετανάστες δεύτερης γενιάς και ειδικά εκείνοι που κατοικούν στα προάστια καθώς και ομάδες που δεν έχουν την πολύ «δυνατή φωνή» σε αγροτικές περιοχές που παρακμάζουν, αισθάνονται να αποκλείονται από την ευρύτερη γαλλική κοινωνία, μιας και αντιμετωπίζουν συχνά κακή εκπαίδευση και κατάρτιση ενώ μαστίζονται από υψηλά ποσοστά φτώχειας κι ανεργίας. Η τωρινή κυβέρνηση έχει εφαρμόσει μια σειρά από μέτρα που στοχεύουν στην κατάρτιση των ανέργων και επανένταξη τους στην αγορά εργασίας με τον αριθμό των ανθρώπων που επιλέγουν την εκπαίδευση κατά την εργασία να είναι ενθαρρυντικά υψηλός (Mény, et al., 2020).

Γερμανία

Το πολίτευμα της Γερμανίας είναι Ομοσπονδιακή Προεδρευόμενη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία με τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας να είναι ο Αρχηγός του Κράτους και εγγυητής του Πολιτεύματος και τον Ομοσπονδιακό Καγκελάριο να είναι ο Αρχηγός της Κυβέρνησης. Σύμφωνα με τον Θεμελιώδη Νόμο, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας εκλέγεται από την Βουλή των Αντιπροσώπων (Άρθρο 54)^{xiv} και καμία του πράξη δεν είναι έγκυρη δίχως την προσυπογραφή του Ομοσπονδιακού Καγκελαρίου ή του αρμόδιου Ομοσπονδιακού Υπουργού (Άρθρο 58)

Από την περιήγηση στις ιστοσελίδες, δεν γίνεται ειδική αναφορά σε κάποιες από τις Δράσεις τους υπέρ του κοινωνικού κράτους ενώ στις Αρμοδιότητες τους αναφέρονται οι προβλεπόμενες από το συνταγματικό κείμενο της χώρας. Όσον αφορά την Οργάνωση του Γραφείου τους, τόσο στην ιστοσελίδα του Καγκελαρίου όσο και σε αυτήν του Ομοσπονδιακού Προέδρου δεν υπάρχει κάτι άξιο λόγου. Αντίθετα, υπάρχει ένα πολύ ενδιαφέρον σχεδιάγραμμα (βλ. Εικόνα 1, Παράρτημα) στην ιστοσελίδα της Ομοσπονδιακής Καγκελαρίας (διαφορετική ιστοσελίδα από την ιστοσελίδα του Καγκελαρίου) το οποίο απεικονίζει λεπτομερώς το Οργανόγραμμα της. Τώρα, σχετικά με τον πολιτικό σχηματισμό, η νυν Καγκελάριας της Γερμανίας προέρχεται από το κόμμα των Χριστιανοδημοκρατών (Packer, 2014) αλλά ο ιστότοπος του δεν προσφέρει πρόσβαση στην αγγλική γλώσσα.

Όπως αλλού σε ολόκληρη την Ευρώπη, οι πολιτικές για την επανένταξη στην αγορά εργασίας έχουν αλλάξει ριζικά την τελευταία δεκαετία. Με βάση τον πρωταρχικό στόχο (η αύξηση της απασχόλησης και καταπολέμηση της ανεργίας), οι κύριες πολιτικές επικεντρώθηκαν στην παροχή κοινωνικής πρόνοιας βάσει ανταποδοτικότητας και στις στρατηγικές ενεργοποίησης που ονομάστηκαν «Βοήθεια και Ζήτηση» (*Fördern und Fordern*). Οι εργασίες με σύμβαση περιορισμένου χρόνου και χαμηλές απολαβές έγιναν σημαντικές για να εξυπηρετήσουν άμεσα τους αναζητούντες εργασία αλλά και για να δοκιμάσουν την δέσμευση κι ετοιμότητα τους να εργαστούν. Αυτά τα μέτρα ταχείας επιδιόρθωσης συνοδεύονται από ένα μέρος των δημόσιων παροχών και μια σειρά από δικαιώματα σε περίπτωση μακροχρόνιας ανεργίας.

Σε αυτή την περίπτωση, (της μακροχρόνιας ανεργίας) οι δικαιούχοι λαμβάνουν ένα εισόδημα διαβίωσης (το *Hartz IV*) μαζί με έξοδα για ενοίκιο και θέρμανση το οποίο χορηγείται σε όσους δεν μπορούν να εργαστούν ως και τρεις ώρες την ημέρα. Είναι αντιληπτό δηλαδή πως τα περισσότερα άτομα εκτός εργασίας λογίζονται ως «ικανοί για εργασία» και πως μπορούν να εξασφαλίσουν τα προς το ζην με την εργασία τους (Evers, et al., 2012). Η μείωση της μακροχρόνιας ανεργίας, ενισχύοντας την αγορά της κοινωνικής εργασίας για τους μακροχρόνια ανέργους είναι στο επίκεντρο των ενεργών πολιτικών ένταξης, εκπαιδεύοντας νεαρούς με μειονεκτήματα και στοχεύοντας πετυχημένα τόσο τους πρόσφυγες όσο και τους αιτούντες άσυλο (Duell & Vetter, 2020).

Ταυτόχρονα, η πρόσβαση στην αγορά εργασίας στην Γερμανία διαφέρει όσον αφορά τον τομέα της ποιότητας και την κοινωνική προστασία που αποκτήθηκε από τις διαθέσιμες θέσεις εργασίας. Υπό αυτό το πρίσμα, οι γυναίκες συνεχίζουν να υφίστανται διακρίσεις έναντι των ανδρών καθώς όχι μόνο σε μεγάλο βαθμό εργάζονται σε θέσης μερικής απασχόλησης αλλά και σε χαμηλόμισθα επαγγέλματα. Υπολογίζεται πως από το σύνολο του εργατικού δυναμικού, τα 2/3 των χαμηλόμισθων είναι γυναίκες ενώ παράλληλα, δύσκολα βρίσκουν ηγετική θέση. Παρόμοια εμπόδια έχουν να αντιμετωπίσουν και οι μετανάστες όπου περιθωριοποιούνται από τον τομέα των δημόσιων παροχών (Evers, et al., 2012). Αν και σύμφωνα με έρευνα του φθινοπώρου του 2019, το 40% αυτών βρίσκεται στην αγορά εργασίας (Tagesschau.de, 2019), συχνά λαμβάνουν εργασίες με χαμηλές απολαβές και ως εκ τούτου είναι περισσότερο εκτεθειμένοι να πέσουν κάτω από το όριο της φτώχειας σε σχέση με τους αυτόχθονες Γερμανούς, παρόλο που ένας στους πέντε πολίτες της χώρας έχει μεταναστευτικό υπόβαθρο (Evers, et al., 2012).

Όπως προκύπτει, η όλη πολιτική της αγοράς εργασίας έχει εξορθολογιστεί σύμφωνα με την φιλοσοφία της ενεργοποίησης, έχει γίνει πιο αυστηρή όσον αφορά την αυτονομία των Φορέων και έχει προσαρμοστεί στα άμεσα, χρησιμοποιήσιμα αποτελέσματα (Evers, et al., 2012). Η ασφάλιση της ανεργίας όμως σημειώνει χαμηλές επιδόσεις όσον αφορά τις συνολικές προσδοκίες απόδοσης. Η ανεργία στην Γερμανία είναι ένας κοινωνικά προκατειλημμένος κίνδυνος καθώς άτομα που βρίσκονται σε ορισμένα τμήματα της απασχόλησης, με λιγότερα προσόντα κι ασταθές βιογραφικό απασχόλησης είναι πιο πιθανό να βρεθούν άνεργοι από άλλους που ανήκουν στον κύριο κορμό της αγοράς εργασίας. Παρόλο που ορισμένες προϋποθέσεις περιορίζουν την

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

πρόσβαση σε άτομα που έχουν παράτυπη ή επισφαλή απασχόληση, η διασπορά του κινδύνου εντός της ασφαλιστικής κοινότητας παραμένει διάχυτη (Mau, 2001).

Στην οικογενειακή πολιτική, για πολλά χρόνια η κοινή γνώμη και κατ' επέκταση τα πολιτικά κόμματα και οι κοινωνικοί εταίροι εστίαζαν στο ότι ο άντρας είναι αυτός ο κύριος βιοπαλαιστής του νοικοκυριού. Η κύρια επιδοματική πολιτική υποστήριξης αποτελούνταν από κίνητρα προσαρμοσμένα στις ανάγκες παντρεμένων ζευγαριών και στις οικογένειες με έναν μόνο εργαζόμενο, την ώρα που η έλλειψη δημόσιας φροντίδας των τέκνων συνέβαλλε σημαντικά στο χαμηλό ποσοστό συμμετοχής των γυναικών στην αγορά εργασίας. Σήμερα, αυτή η τάση έχει διορθωθεί κι έχει εξορθολογιστεί προς το καλύτερο (Rüb, et al., 2020).

Η γονική άδεια από εκεί που ήταν σύντομη και στερούμενης αρκετής αποζημίωσης, έχει επεκταθεί ενώ έχει εισαχθεί και προωθείται έντονα η άδεια πατρότητας. Ταυτόχρονα, έχουν αυξηθεί οι παιδικοί σταθμοί, έχει ψηφιστεί νομοθεσία για την κατοχύρωση του δικαιώματος από το πρώτο έτος ενώ βαθμιαία βελτιώνεται και η ποιότητα τους. Όλα τα μέτρα προς αυτή την κατεύθυνση μαζί με μία απίστευτη έλλειψη ικανού προσωπικού, οδήγησε σε μία ραγδαία αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στην αγορά εργασίας. Ενδεικτικά, όταν το 2005, μόλις το 59.6% των γυναικών ηλικίας από 15 έως 64 ετών εργάζονταν, το ποσοστό αυτό έχει φτάσει στο 74.3% το 2019. Ακόμα κι αν το 37% των γυναικών εργάζονται υπό το καθεστώς μερικής απασχόλησης, το ποσοστό αυτό είναι αρκετά πάνω από τον μέσον όρο των χωρών του ΟΟΣΑ (25%) (Rüb, et al., 2020). Γεγονός που αντανακλά και την υψηλή συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας, συγκριτικά με τις άλλες χώρες του ΟΟΣΑ.

Θεωρητικά, οι γονείς στην Γερμανία όχι μόνο απολαμβάνουν το νόμιμο δικαίωμα στην φροντίδα των παιδιών αλλά και την ελευθερία επιλογής σε σχέση με τους παρόχους (το επονομαζόμενο και ως *Wunsch- und Wahlrecht*). Οι γονείς μπορούν να επιλέξουν τον παιδικό σταθμό σύμφωνα με τα δικά τους κριτήρια όπως το παιδαγωγικό προφίλ, προσβασιμότητα, μέγεθος της τάξης ή τα δίδακτρα. Στην πραγματικότητα όμως, αυτά τα φίλτρα αναζήτησης περιορίζονται από τις δεδομένες συνθήκες της προσφοράς. Η άσκηση του δικαιώματος στην παιδική μέριμνα εξαρτάται επίσης, από τον τόπο κατοικίας και το κοινωνικό status. Λόγω του γεγονότος ότι η ζήτηση υπερβαίνει αρκετές φορές την προσφορά, η κινητικότητα και ευημερία των γονέων ωθούν σε έναν λεπτό διαχωρισμό

των ρεαλιστικών επιλογών. Κοινωνικά στερημένες ομάδες όπως ανύπαντρες μητέρες και πατέρες, άνεργοι και μετανάστες συχνά δυσκολεύονται να βρουν παιδικό σταθμό και δύσκολα έχουν τα μέσα για να βρουν ρυθμίσεις μέριμνας προσαρμοσμένες στις ανάγκες τους (Bien, et al., 2006). Χώρια το ότι αυτές οι ομάδες δεν έχουν ικανοποιητική εκπροσώπηση στα συμβούλια τοπικής αυτοδιοίκησης και στους συλλόγους γονέων και κηδεμόνων των παιδικών σταθμών (Evers, et al., 2012).

Όσον αφορά την συνταξιοδοτική πολιτική, για μεγάλο χρονικό διάστημα ήταν κυρίως προσανατολισμένη στο ζήτημα της δημογραφικής αλλαγής. Τα τελευταία χρόνια, ωστόσο, έγινε στροφή σε ζητήματα μείωσης της φτώχειας και στα επίπεδα των παροχών (Nullmeier, 2018). Ήδη από το 2004, η Γερμανία είχε προχωρήσει σε διαρθρωτικές αλλαγές όπου τα καθαρά επίπεδα σύνταξης είναι συγκριτικά χαμηλότερα σε σχέση με άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του ΟΟΣΑ (OECD, 2019α). Η μεταρρύθμιση αυτή είχε ως στόχο να ενισχύσει τα ιδιωτικά συνταξιοδοτικά προγράμματα και τους λογαριασμούς αποταμίευσης. Οι προκλήσεις που έχουν προκύψει από αυτά, είναι το σταθερά χαμηλό επιτόκιο και η χαμηλή αποδοτικότητα ορισμένων προγραμμάτων, στα οποία η γερμανική Κυβέρνηση έχει δώσει συγκεκριμένα κίνητρα (Duell & Vetter, 2020). Σχετική έρευνα έχει δείξει πως οι συνεισφορές των χαμηλόμισθων σε αυτά τα συστήματα, είναι σε θέση να μετριάσουν την αύξηση του ποσοστού φτώχειας λόγω γήρατος (Buslei, et al., 2019). Το 2008 η ηλικία νόμιμης συνταξιοδότησης θεμελιώθηκε σταδιακά στα 67 έτη, αυξάνοντας και τα όρια στον δημόσιο τομέα, δίχως να αποκλείεται η αύξηση στα 69 έτη, την επόμενη δεκαετία (Duell & Vetter, 2020).

Τα επόμενα χρόνια ακολούθησαν επιπλέον συνταξιοδοτικές μεταρρυθμίσεις. Το 2014, ξεκίνησε μια βαθμιαία προσπάθεια για την ενίσχυση της γενναιοδωρίας του συνταξιοδοτικού συστήματος με τους επικριτές του να σχολιάζουν για την μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα του. Προβλέφθηκε η μείωση κατά δύο χρόνια της ηλικίας συνταξιοδότησης για όσους έχουν συμπληρώσει 45 χρόνια υπηρεσίας, ισορροπήθηκαν οι διαφορές ανάμεσα στις νοικοκυρές με παιδιά γεννημένα πριν και μετά το 1992 και αυξήθηκαν οι συντάξεις των ατόμων με ειδικές ανάγκες. Οι δαπάνες για αυτό αναμένεται να φτάσουν τα 160 δις € ως το 2030. Ταυτόχρονα, το 2017 και το 2018, δόθηκαν κίνητρα για εταιρικά συνταξιοδοτικά πλάνα εντάσσοντας τα στο νόμιμο συνταξιοδοτικό σύστημα ασφάλισης, προσαρμόστηκαν οι συντάξεις των ατόμων με μακροχρόνιες ασθένειες καθώς και οι διαφορές στις συντάξεις ανάμεσα στα διάφορα ομοσπονδιακά κράτη της

πρώην Δυτικής κι Ανατολικής Γερμανίας οι οποίες τέθηκαν σε λήξη μέχρι το 2025. Παράλληλα, το 2019 η Κυβέρνηση εισήγαγε μια κρατική βασική σύνταξη (*Grundrente*) προκειμένου να μειώσει την φτώχεια λόγω γήρατος ενώ εισήγαγε νέα μέτρα βελτίωσης των ιδιωτικών και επαγγελματικών συντάξεων (Rüb, et al., 2020).

Όσον αφορά το πολιτικό περιβάλλον, η Χριστιανοδημοκρατική συμμαχία που είναι αυτή την στιγμή στην εξουσία της χώρας, ήδη από την δεκαετία του '70 θεωρούσε πως ήταν λογικό και απαραίτητο να γίνουν περικοπές σε ορισμένες κοινωνικές παροχές, θεωρώντας πως ο τότε φιλελεύθερος κυβερνητικός συνασπισμός είχε υπέρ-επεκτείνει το κοινωνικό κράτος ενώ είχε κάνει διακρίσεις και είχε παραμελήσει τις οικογένειες. Ως εκ τούτου, ζήτησε την επέκταση της κυβερνητικής πολιτικής με μια ταυτόχρονη μείωση του κρατικού παρεμβατισμού. Κατά την άποψη τους, οι πολιτικές τους προτάσεις βασιζόνταν στην αναζωογόνηση της αγοράς της κοινωνικής οικονομίας (CDU, 1976). Ειδικότερα, οι Χριστιανοδημοκράτες άρχιζαν να υποστηρίζουν τις οικογενειακές πολιτικές εντονότερα, εκφράζοντας την ανάγκη για στήριξη του θεσμού της οικογένειας (CDU, 1978), πετυχαίνοντας να θεμελιώσουν το δικαίωμα επιλογής για τις εργαζόμενες μητέρες αν θέλουν να εργαστούν ή όχι κι αν θέλουν ή όχι να δεσμευτούν στην ανατροφή των τέκνων (Van Dyk, et al., 2005).

Στην συνέχεια, τοποθετώντας σε ίση βάση το πρόβλημα του περιορισμένου οικογενειακού χρόνου και μισθωτής εργασίας μέσα στο σύστημα ασφάλισης των ηλικιωμένων έθεσε ένα νέο προβληματισμό στον τομέα της κοινωνικής δικαιοσύνης. Ο Χριστιανοδημοκρατικός συνασπισμός δήλωνε πως οι συντάξεις είναι μια ανταπόδοση για το εφ' όρου ζωής επίτευγμα των συνταξιούχων. Έτσι, επιχειρηματολόγησαν υπέρ της άποψης πως η αρχή του επιτεύγματος θα έπρεπε να περάσει και στις οικογενειακές πολιτικές, το οποίο βασίστηκε στην ευρύτερη συζήτηση του δικαιώματος στην ελεύθερη επιλογή. Με άλλα λόγια, επέτρεπε στους γονείς να αποφασίσουν ποιος από τους δύο θα εργάζονταν και ποιος θα έμενε σπίτι ώστε να φροντίσει για την ανατροφή των τέκνων. Περαιτέρω προτάσεις αποτελούσαν την εισαγωγή γονικού επιδόματος, γονικής άδειας, κι άλλα (CDU/CSU, 1983). Εύκολα μπορεί κανείς να εξάγει το συμπέρασμα πως για τον Χριστιανοδημοκρατικό σχηματισμό, ο θεσμός της οικογένειας ήταν πάντα στην καρδιά της κοινωνικής του πολιτικής.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

Από την άλλη πλευρά, για την μείωση της ανεργίας, οι Χριστιανοδημοκράτες από τα μέσα της δεκαετίας του 1970, πρότειναν «μισθολογικές συμβάσεις προσανατολισμένες στην σταθερότητα» ανάμεσα στους κοινωνικούς εταίρους, εξασφαλίζοντας έτσι την διεθνή ανταγωνιστικότητα των γερμανικών εταιριών (CDU, 1976). Πρωταρχικός στόχος ήταν η μείωση των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης και της φορολογίας. Αυτή η προσέγγιση θα οδηγούσε σε οικονομική ανάπτυξη που ήταν απαραίτητη για την χρηματοδότηση της κοινωνικής πολιτικής (CDU/CSU, 1983). Όταν στις αρχές της δεκαετίας του 1990, το έλλειμα στον προϋπολογισμό διογκώθηκε λόγω και της ενοποίησης των Γερμανιών, η Χριστιανοδημοκρατική παράταξη συνέχισε την ρητορική της υπό το φως μιας θεωρούμενης μείωσης της διεθνούς ανταγωνιστικότητας. Η σταθερότητα των τιμών, ο περιορισμός των δαπανών, η μείωση των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης κι η ανάγκη φιλελευθεροποίησης της εργατικής νομοθεσίας έγιναν το σήμα κατατεθέν των Χριστιανοδημοκρατικών οικονομικών προτάσεων για την μείωση της ανεργίας και την επίτευξη της οικονομικής ανάπτυξης (Van Dyk, et al., 2005).

Η άνοδος της νυν Καγκελαρίου στην εξουσία το 2005, έφερε στο προσκήνιο αλλαγές στον τρόπο άσκησης της κοινωνικής πολιτικής από τους Χριστιανοδημοκράτες. Η αρχή έγινε με το πρόγραμμα *«Αλλάζοντας την Γερμανία δίκαια»* όπου στον τομέα της ανεργίας υπόσχονταν μειώσεις στις εισφορές των εργοδοτών και την απόδοση παροχών για τους εργαζόμενους που σχετίζονταν από το χρονικό διάστημα που αφιέρωσαν στην προηγούμενη εργασία τους (Clemens, 2007). Λίγο καιρό μετά, συζητήσεις μέσα στον πολιτικό σχηματισμό έφεραν τροποποιήσεις στο βασικό Χριστιανοδημοκρατικό πρόγραμμα. Το πρόγραμμα που ονομάστηκε *«Νέα Δικαιοσύνη μέσα από Περισσότερη Ελευθερία»* κατέληξε στο ότι *«οι πιο δυνατοί ώμοι πρέπει να σηκώνουν περισσότερο βάρος από τους πιο αδύνατους»*. Το κόστος εργασίας μειώθηκε μετατοπίζοντας το βάρος της κοινωνικής ασφάλισης στους φορολογούμενους και βελτιώνοντας υπηρεσίες όπως η φροντίδα τέκνων (Pofalla, 2016).

Γενικά, αυτές οι αλλαγές στην πολιτική του Χριστιανοδημοκρατικού κόμματος εξασθένισαν τις μακροπρόθεσμες προοπτικές για σημαντική μεταβολή στην πολιτική του γραμμή. Διότι όπου αλλού κεντροδεξιοί πολιτικοί σχηματισμοί στην βόρεια Ευρώπη συνέβαλλαν στην καλλιέργεια της κοινής γνώμης προς την απόσυρση του κράτους

πρόνοιας, η ακανόνιστη πορεία του Κόμματος των Χριστιανοδημοκρατών έκανε απίθανο να ακολουθήσει μια παρόμοια αλλαγή στην ιδεολογική δομή του (Clemens, 2007).

Δανία

Το πολίτευμα της Δανίας είναι βασιλευόμενη Δημοκρατία, το οποίο σημαίνει πως ο Μονάρχης είναι Αρχηγός του Κράτους με καθαρά συμβολικό ρόλο και διορίζει τον Πρωθυπουργό, τον Αρχηγό της Κυβέρνησης. Η παρούσα διπλωματική εργασία δεν εστιάζει στον ρόλο των Βασιλέων υπέρ του κοινωνικού κράτους αλλά μόνο σε αυτό των Προέδρων της Δημοκρατίας και των Πρωθυπουργών.

Η περιήγηση όμως στην ιστοσελίδα του Γραφείου του Πρωθυπουργού ήταν αδύνατη μιας και κατά το διάστημα της συγγραφής της εργασίας, η αγγλική έκδοση της ήταν υπό κατασκευή και δεν μπορούν να εξαχθούν χρήσιμα ερευνητικά πορίσματα². Από την άλλη, η ιστοσελίδα του πολιτικού χώρου από τον οποίον προέρχεται η νυν Πρωθυπουργός της χώρας είναι προσβάσιμη. Συγκεκριμένα, η Πρωθυπουργός προέρχεται από το κόμμα των Σοσιαλδημοκρατών^{xv}. Στην ιστοσελίδα του έχει αναρτημένες εκτός των άλλων τόσο τις πολιτικές αρχές που ακολουθεί όσο και το πολιτικό του πρόγραμμα. Στο τελευταίο αναφέρει χαρακτηριστικά πως πρέπει να ενισχυθεί το σύστημα παιδικής μέριμνας, να καταπολεμηθούν οι ανισότητες και να προωθηθεί η κοινωνική ενσωμάτωση, αναφέροντας ταυτόχρονα κι ένα περίγραμμα δράσεων για το πώς όλα αυτά θα επιτευχθούν^{xvi}.

Ειδικότερα, η Σοσιαλδημοκρατική κυβέρνηση της Δανίας επιθυμεί να παρουσιάσει ένα φιλόδοξο πλάνο για την βελτίωση των συνθηκών των παιδιών και των εργαζομένων στους παιδικούς σταθμούς ως το 2025. Ταυτόχρονα, οι προσπάθειες στρέφονται στην καταπολέμηση της παιδικής φτώχειας μέσα από επιδόματα στους γονείς, μέτρα προς ενεργοποίηση τους στην αγορά εργασίας και απλούστευσης του συστήματος χορήγησης επιδομάτων. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά το πολιτικό

---

² Η τελευταία επίσκεψη στην ιστοσελίδα του Γραφείου του Πρωθυπουργού της Δανίας πραγματοποιήθηκε στις 29 Ιανουαρίου 2021.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

πρόγραμμα των Σοσιαλδημοκρατών, η Δανία είναι η καλύτερη χώρα του κόσμου, αν είσαι παιδί (Socialdemokratiet, 2019). Κάτι τέτοιο φαίνεται και στην πράξη καθώς η Δανία δείχνει αξιολογικά καλύτερη σε σχέση με τον διεθνή συναγωνισμό. Οι Δήμοι είναι υπεύθυνοι για τα κέντρα παιδικής φροντίδας τα οποία είναι είτε δημόσια είτε ιδιωτικά με τους Δανούς να τα θεωρούν ως μια απαραίτητη δημόσια υπηρεσία. Αν και η πληρωμή τους είναι με βάση οικονομικά κριτήρια που δεν καλύπτουν εξ ολοκλήρου το κόστος (δηλαδή δεν είναι δωρεάν για τον χρήστη), η όλη επιδότηση του συστήματος προέρχεται από τους φόρους. (Laurson, et al., 2020).

Η οικογενειακή πολιτική της Δανίας είναι συνεχώς υπό συζήτηση. Πρωταρχικός στόχος της είναι η διευκόλυνση της συμμετοχής των γυναικών στην αγορά εργασίας μιας και πολλές γυναίκες επιθυμούν να εργαστούν τόσο για λόγους καριέρας όσο και για οικονομικούς λόγους. Το ποσοστό της γυναικείας απασχόλησης της Δανίας, πράγματι, είναι από τα υψηλότερα ανάμεσα στις χώρες του ΟΟΣΑ. Παράλληλα, το σύστημα γονικής άδειας μαζί με την άδεια κυοφορίας είναι αρκετά γενναίο ενώ προβλέπεται και δικαίωμα γονικής άδειας και για τους πατέρες. Πρόσφατα πάντως, παρατηρήθηκαν ανησυχίες για την ποιότητα και ευελιξία που παρέχουν οι παιδικοί σταθμοί στους εργαζόμενους γονείς λόγω περιορισμένων οικονομικών δυνατοτήτων σε ορισμένους δήμους (Laurson, et al., 2020).

Αν και το πολιτικό πρόγραμμα των Σοσιαλδημοκρατών δεν κάνει ιδιαίτερη νύξη στο σύστημα συνταξιοδότησης της χώρας, αυτό είναι δομημένο στο σύστημα των τριών πυλώνων της Παγκόσμιας Τράπεζας. Ο πρώτος πυλώνας αποτελεί μια βασική σύνταξη, χρηματοδοτούμενη από φόρους και συμπληρώνεται από πρόσθετα έπειτα από οικονομική αξιολόγηση. Ο δεύτερος πυλώνας αποτελείται από ιδιωτικά οργανωμένες συντάξεις της αγοράς εργασίας βάσει εισφορών. Ο τρίτος πυλώνας περιλαμβάνει φορολογικώς επιδοτούμενα συνταξιοδοτικές ρυθμίσεις που δεσμεύονται μέχρι την συνταξιοδότηση και προσφέρονται από ασφαλιστικές εταιρίες, συνταξιοδοτικά ταμεία, τράπεζες, κι άλλες μορφές αποταμίευσης (Laurson, et al., 2020). Το Δανικό σύστημα συνταξιοδότησης θεωρείται από τα κορυφαία με βάση το Melbourne Mercer Global Pension Index, αν και οι προκλήσεις που καλείται να αντιμετωπίσει συνοψίζονται στην πολυπλοκότητα του, τα αντικίνητρα αποταμίευσης και συνταξιοδότησης που προκύπτουν από τον οικονομικό έλεγχο των δημοσίων συντάξεων και το πρόβλημα των πολιτών εκτός των υποχρεωτικών

συντάξεων της αγοράς εργασίας, οι επονομαζόμενοι ως και «η υπολειπόμενη συνταξιοδοτική ομάδα» (Pensionskommissionen, 2015).

Στον τομέα της κοινωνικής ένταξης, αν και οι ανισότητες και το ποσοστό φτώχειας είναι χαμηλά συγκριτικά με τον διεθνή συναγωνισμό, παρατηρείται μια αύξηση τα τελευταία χρόνια (Laurson, et al., 2020). Η σοσιαλδημοκρατική κυβέρνηση στοχεύει στην βελτίωση των παροχών πρόνοιας ενισχύοντας τα μέτρα σε μια προσπάθεια αντιμετώπισης των αυξανόμενων ανισοτήτων (Socialdemokratiet, 2019). Οι μεταρρυθμιστικές προσπάθειες των παροχών πρόνοιας αν κι έχουν αυξήσει τα κίνητρα εργασίας, την ίδια στιγμή όμως, έχουν μειώσει τα εισοδήματα κάποιων κοινωνικών ομάδων. Παρ' όλο που τα ποσοστά απασχόλησης για τα δύο φύλα είναι υψηλά, υπάρχει διχογνωμία αν αυτοί που βρίσκονται εκτός εργασίας είναι διότι πρέπει να δοθούν περαιτέρω κίνητρα εργασίας ή απλά δεν μπορούν να εργαστούν λόγω ζητημάτων που κάνουν δύσκολη και αδύνατη την εύρεση εργασίας, όπως η έλλειψη προσόντων, για παράδειγμα. Όπως επισημαίνουν οι Laurson et al., μολονότι οι περισσότερες κοινωνικές μεταβιβάσεις έχουν μεταρρυθμιστεί με στόχο την ενίσχυση του κινήτρου για εργασία, είναι πιθανόν να οδηγήσουν σε φτώχεια αυτούς που αδυνατούν ή αποτυγχάνουν να ανταποκριθούν σε αυτά τα κίνητρα (2020).

Εσθονία

Το Εσθονικό πολίτευμα είναι η Προεδρευόμενη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία, το οποίο όπως αναλύθηκε για την περίπτωση της Βουλγαρίας, σημαίνει πως ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας έχει έναν συμβολικό ρόλο λειτουργώντας ως Αρχηγός του Κράτους με τον Πρωθυπουργό να είναι ο Αρχηγός της Κυβέρνησης. Σε αντίθεση με το πολίτευμα της Βουλγαρίας όμως, ο Πρόεδρος της Εσθονίας λαμβάνει έμμεση λαϊκή εντολή, δια μέσω των Αντιπροσώπων του Εσθονικού λαού στο Κοινοβούλιο.

Αρχικά, αξίζει να αναφερθεί πως κατά το διάστημα της συγγραφής της εργασίας, έχει πραγματοποιηθεί αλλαγή στον Πρωθυπουργικό θώκο της χώρας. Ως αποτέλεσμα, αρκετές πληροφορίες που είχαν εξαχθεί στο πρώιμο στάδιο της ανασκόπησης της βιβλιογραφίας υπέστησαν την αναγκαία τροποποίηση. Όπως για παράδειγμα, τα ευρήματα για το πολιτικό περιβάλλον του Πρωθυπουργού. Το Κεντρώο Κόμμα

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

Εσθονίας, που η ιστοσελίδα του έδινε μερική πρόσβαση στην αγγλική γλώσσα, αποχώρησε από την εξουσία για να αναλάβει το κεντροδεξιό Μεταρρυθμιστικό Κόμμα Εσθονίας (Euronews, 2021) του οποίου η ιστοσελίδα δεν πληροί το κριτήριο της προσβασιμότητας.

Στις υπόλοιπες ιστοσελίδες, εκείνη του Προέδρου της Δημοκρατίας αντί στήλης με τις Αρμοδιότητες, έχει αναρτημένο το Συνταγματικό χάρτη της χώρας, δεν γίνεται λόγος για την Οργάνωση του Γραφείου ενώ στις Δράσεις του αναφέρονται ορισμένες δραστηριότητες που υποστηρίζει ο Πρόεδρος είτε λόγω προσωπικού δεσίματος είτε επειδή είναι συνυφασμένες ιστορικά με τον θεσμό του Προέδρου της Δημοκρατίας της Εσθονίας. Μία από αυτές είναι η έμπρακτη στήριξη του Ταμείου Carolin Ilenzeer που σκοπό έχει να βοηθήσει τα παιδιά στρατιωτικών που απεβίωσαν στο πεδίο μάχης ή τραυματίστηκαν σοβαρά μέσα από την συλλογή πόρων για την κάλυψη των σχολικών και εξωσχολικών δραστηριοτήτων και διάφορες πολιτικές κοινωνικής αλληλεγγύης. Τώρα, σχετικά με εκείνο του Πρωθυπουργού, όπως έχει ειπωθεί στην εισαγωγή της διπλωματικής, προτιμάται η επίσημη ιστοσελίδα του Γραφείου του Πρωθυπουργού, όπου αυτή υπάρχει. Ως εκ τούτου, εκείνη του Γραφείου της Προεδρίας της Κυβέρνησης μπορεί να καλύψει το κριτήριο αυτό.

Ειδικότερα, ο διαδικτυακός τόπος του Γραφείου της Προεδρίας της Κυβέρνησης είναι αρκετά περιεκτικός, καλύπτοντας μεγάλο μέρος των ερευνητικών ερωτημάτων που θέτει η διατριβή. Αν και δεν κάνει λόγο για τις Αρμοδιότητες του ίδιου του Γραφείου ή του Πρωθυπουργού, υπάρχει υλικό για την Οργάνωση του Γραφείου και για τις Δράσεις για τις οποίες είναι επιφορτισμένο. Στην πρώτη, υπάρχουν ορισμένες Υπηρεσίες Υποστήριξης προς τον Πρωθυπουργό και την Κυβέρνηση του. Στον τομέα της κοινωνικής πολιτικής, υπάρχει η Μονάδα Στρατηγικής η οποία υποστηρίζει τον προγραμματισμό του έργου της Κυβέρνησης και συντονίζει την εκπόνηση και του σχεδίου της Κυβέρνησης καθώς και τα σχέδια στρατηγικής ανάπτυξης για την αύξηση της ανταγωνιστικότητας και για την αειφόρο ανάπτυξη³. Τώρα, στις Δραστηριότητες,

---

³ Για περισσότερα επί των Υπηρεσιών Υποστήριξης καθώς και όλες τις Υπηρεσίες Υποστήριξης του Εσθονού Πρωθυπουργού, υπάρχει ο εξής σύνδεσμος από τον διαδικτυακό τόπο του Γραφείου της Κυβέρνησης της Εσθονίας: <https://www.riigikantselei.ee/en/government-office> (Ημερομηνία πρόσβασης: 28 Δεκεμβρίου 2020)

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

γίνεται λόγος για το πρόγραμμα «*Βιώσιμη Εσθονία 21*», η οποία είναι η επίσημη Εσθονική εθνική στρατηγική για την Αειφόρο Ανάπτυξη.

Στόχος της στρατηγικής αυτής είναι ο συνδυασμός των απαιτήσεων για επιτυχία που προκύπτουν από τον παγκόσμιο ανταγωνισμό με την διατήρηση των αρχών της αειφόρου ανάπτυξης και των παραδοσιακών αξιών της Εσθονίας. Η εθνική στρατηγική για την Αειφόρο Ανάπτυξη «*Βιώσιμη Εσθονία 21*» προτείνει τους παρακάτω στόχους για την βιώσιμη ανάπτυξη της χώρας:

- Η βιωσιμότητα του Εσθονικού πολιτιστικού χώρου
- Η ανάπτυξη της κοινωνικής πρόνοιας
- Μια κοινωνικά συνεκτική κοινωνία
- Η οικολογική ισορροπία

Αξίζει να σημειωθεί σε αυτό το σημείο πως στην επίσημη ιστοσελίδα της Εσθονικής Κυβέρνησης^{xvii}, ξεχωρίζει η στήλη για την στρατηγική Ανάπτυξης «*Εσθονία 2035*» η οποία καθορίζει πέντε μακροπρόθεσμους στρατηγικούς στόχους οι οποίοι προέκυψαν έπειτα από διετή συζήτηση σε ολόκληρη την χώρα (όπως αναφέρει χαρακτηριστικά πάνω από 17 χιλιάδες άτομα συμμετείχαν) και βάσει της συλλογικής γνώμης. Λαμβάνοντας υπόψη τις αναπτυξιακές ανάγκες της χώρας, τις παγκόσμιες τάσεις, το πλαίσιο πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τους παγκόσμιους στόχους αειφόρου ανάπτυξης. Οι πέντε αυτοί στόχοι, όπως προκύπτουν από την παρουσίαση τους στην ιστοσελίδα είναι οι ακόλουθοι:

- Η Επαγγελματική Κατάρτιση και η Αγορά Εργασίας
- Η Υγεία και η Κοινωνική Προστασία
- Η Οικονομία και το Κλίμα
- Η δημιουργία χώρων και η Κινητικότητα
- Η Κρατική Διαχείριση

Από την βιβλιογραφική ανασκόπηση προκύπτει πως η Εσθονία είναι από τις πλέον γενναιόδωρες στον τομέα της οικογενειακής πολιτικής. Η χώρα έχει υιοθετήσει ένα μοντέλο δύο εισοδηματιών σε κάθε νοικοκυριό, αντλημένο ίσως από τις Σοβιετικές καταβολές της χώρας, όπου οι μητέρες εργαζόνταν σε πλήρες ωράριο. Παρά τις κοινωνικές αλλαγές και την εγκαθίδρυση της δημοκρατίας στην χώρα, το μοτίβο αυτό

έχει συνεχιστεί με το ποσοστό της γυναικείας απασχόλησης να είναι ιδιαίτερος υψηλό (Toots, et al., 2020). Η οικογενειακή πολιτική είναι στο επίκεντρο των πολιτικών των κυβερνήσεων λόγω του χαμηλού αριθμού γεννήσεων και τις ανάγκες της αγοράς εργασίας. Η Κυβέρνηση μοιράζει επιδόματα τέκνων, χορηγεί εφάπαξ πληρωμές σε κάθε γέννηση ή υιοθεσία και γενικά σε σύγκριση με άλλα επιδόματα είναι το μόνο που βελτιώνει σημαντικά το βιοτικό επίπεδο των ληπτών (Purju, 2013). Το διάστημα της γονικής άδειας κυμαίνεται από 18 έως 36 μήνες και οι δικαιούχοι της μπορούν να διαλέξουν να την καταμερίσουν ανάλογα με τις ανάγκες τους (Toots, et al., 2020).

Η Εσθονία έχει υιοθετήσει κι αυτή με την σειρά της ένα σύστημα τριών πυλώνων, όσον αφορά την συνταξιοδοτική της πολιτική. Πρόσφατα, ανήλθαν στην επιφάνεια διάφορες δυσλειτουργίες του, γεγονός που έδωσε την αφορμή για μεταρρυθμιστικές πρωτοβουλίες και συζητήσεις. Οι συζητήσεις ήταν γύρω από τον δεύτερο υποχρεωτικό πυλώνα και εξαιτίας της κακής απόδοσης των συνταξιοδοτικών ταμείων, του υψηλού διοικητικού κόστους και τις ελάχιστες επιλογές που προσέφεραν για τους πολίτες. Οι μεταρρυθμίσεις είχαν ως στόχο να χαλαρώσουν τους επενδυτικούς περιορισμούς και την επιβολή μειωμένων συντελεστών διοικητικού κόστους. Παρά ταύτα, οι συντηρητικές παρατάξεις κατάφεραν να περάσουν την επιθυμία τους για να γίνει εθελοντικός ο δεύτερος πυλώνας και να συμπαρασύρουν το εκλογικό σώμα για κατάργηση των υποχρεωτικών συντάξεων παρά τις αντιρρήσεις της Αντιπολίτευσης, της ακαδημαϊκής κοινότητας, της κεντρικής Τράπεζας της Εσθονίας και του ΟΟΣΑ (Toots, et al., 2020).

Όσον αφορά την κοινωνική ένταξη, το εσθονικό μοντέλο πρόνοιας μοιάζει με το φιλελεύθερο μοντέλο. Τα επίπεδα όμως φτώχειας και ανισότητας παραμένουν υψηλότερα από τον μέσο όρο των χωρών του ΟΟΣΑ. Αν και το εισόδημα που σχετίζεται με την εργασία έχει αυξηθεί και η φτώχεια των μισθωτών έχει μειωθεί, οι κοινωνικές μεταβιβάσεις δεν ακολούθησαν αυτή την τάση με αποτέλεσμα την αύξηση του επιπέδου της σχετικής φτώχειας και την εξάρτηση ενός μεγάλου αριθμού ανθρώπων από τα κοινωνικά επιδόματα (Toots, et al., 2020). Παράλληλα, ελήφθησαν μέτρα για την εξάλειψη των περιφερειακών ανισοτήτων στους μέσους μισθούς. Η απουσία όμως αποτελεσματικής κυβερνητικής πολιτικής σε περιφερειακό επίπεδο έχει οδηγήσει μεγάλο μέρος του αγροτικού πληθυσμού να εγκαταλείπει τον τόπο του σε ηλικία κατάλληλη προς εργασία. Έτσι, γίνεται εκ των πραγμάτων πιο δύσκολη η διαμόρφωση μιας υγιούς κοινωνικής πολιτικής (Balti Uuringute Institut, 2017). Αξίζει επίσης να σημειωθεί πως το

ποσοστό ανεργίας και φτώχειας των μειονοτικών ομάδων παραμένουν υψηλά παρά τα διάφορα κυβερνητικά προγράμματα ένταξης λόγω και των προκαταλήψεων που επικρατούν (Kaldur, et al., 2017).

Γενικά, η επιθυμία της Εσθονίας να ενταχθεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση την οδήγησε να είναι σε θέση να επιδείξει εκπληκτικά αποτελέσματα σε διάφορους τομείς της οικονομικής και πολιτικής ζωής. Αυτός ήταν ο κινητήριος μοχλός πίσω από όλες τις κατευθύνσεις των πολιτικών που έχει ακολουθήσει η χώρα, με τις έμμεσες επιρροές της Ένωσης να είναι εύκολα ανιχνεύσιμες (Aidukaite, 2009). Κάτι τέτοιο φάνηκε στις αρχές του αιώνα όταν η χώρα επικύρωσε τον «*Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη*» όπου οι Εσθονοί υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής δεσμεύτηκαν να ακολουθούν τις ευρωπαϊκές κοινωνικές αξίες στον τομέα της κοινωνικής πολιτικής, με υψηλότερες δαπάνες προς αυτόν τον τομέα, αύξηση του βιοτικού επιπέδου, πολιτικές προς ενεργοποίηση της αγοράς εργασίας, υγειονομική περίθαλψη και πολιτικές στήριξης της οικογένειας (Lauristin, 2003).

Ηνωμένο Βασίλειο

Όπως η Δανία και το Βέλγιο, έτσι και το Ηνωμένο Βασίλειο έχει το πολίτευμα της Βασιλευόμενης Δημοκρατίας. Κάτι το οποίο σημαίνει πως η μελέτη της χώρας θα περιοριστεί μόνο στον ρόλο του Πρωθυπουργού. Ο ρόλος του Μονάρχη περιορίζεται σε συμβολικές και στον Διορισμό του Πρωθυπουργού, γεγονός που δεν αφορά την συγκεκριμένη διπλωματική εργασία.

Από την περιήγηση στις ιστοσελίδες προκύπτει πως το Γραφείο του Πρωθυπουργού έχει μεταφερθεί σε έναν ενιαίο διαδικτυακό χώρο μαζί με τις υπόλοιπες υπηρεσίες της Κυβέρνησης και τα Υπουργεία. Δεν γίνεται λόγος για τις Δράσεις για το οποίο είναι υπεύθυνο το ίδιο ή ο Πρωθυπουργός, ούτε για την Οργάνωση του. Το μόνο ενδιαφέρον εύρημα είναι η επιγραμματική αναφορά στις Αρμοδιότητες του Πρωθυπουργού^{xviii}.

Όσον αφορά το πολιτικό περιβάλλον του, ο νυν Πρωθυπουργός προέρχεται από το κόμμα των Συντηρητικών (Cecil & De Payer, 2014) το οποίο στον διαδικτυακό του τόπο έχει θέσει ως προτεραιότητα να επενδύσει στην αγορά εργασίας. Αναλυτικότερα, η

Συντηρητική παράταξη έχει δεσμευτεί να αυξήσει τον κατώτατο μισθό μέχρι το 2024 και να καταργήσει τις εισφορές για εργαζόμενους κάτω των 21 ετών και όσους κάτω των 25 ετών τελούν υπό καθεστώς μαθητείας. Την ίδια στιγμή, κάνει λόγο όχι απλώς για αναστολή της αύξησης των φόρων εισοδήματος αλλά και για μείωση των φόρων, ενώ ταυτόχρονα προαναγγέλλει την δημιουργία Ταμείου με κονδύλια στο 1 δις £ (περίπου 1.16 δις €)⁴ προκειμένου να βελτιστοποιηθεί η παιδική μέριμνα και την μείωση του ενεργειακού κόστους σε κάθε νοικοκυριό. Παράλληλα, κάνει λόγο για την διατήρηση ορισμένων και την δημιουργία νέων επιδοματικών παροχών σε είδος για τους συνταξιούχους^{xix}.

Αν και δεν αναφέρεται στην ιστοσελίδα των Συντηρητικών, επί Κυβερνήσεως Cameron (άλλος ένας πολιτικός που άνηκε στον χώρο των «Συντηρητικών») ξεκίνησε το πρόγραμμα «Προβληματικές Οικογένειες» (*Troubled Families*) το οποίο στόχευε να βοηθήσει τις οικογένειες σε επισφαλείς καταστάσεις με υποστήριξη από κοινωνικούς λειτουργούς. Μια παλαιότερη αξιολόγηση (το 2016) έφερε μεικτά αποτελέσματα καθώς η αύξηση των δαπανών δεν έφερε τα επιθυμητά αποτελέσματα στις συνθήκες διαβίωσης των οικογενειών, αν και βελτιώθηκε το επίπεδο της προσφοράς των οικογενειών αυτών. Ωστόσο, μια νεότερη βρήκε περισσότερα φωτεινά σημεία, ανοίγοντας το δρόμο για την συνέχιση και ανανέωση του προγράμματος (Ministry of Housing, Communities and Local Government, 2019).

Πάντως την τελευταία εικοσαετία, το Ηνωμένο Βασίλειο έχει κάνει τόσο βήματα προόδου στον τομέα των οικογενειακών πολιτικών, όσο και βήματα προς τα πίσω. Ειδικότερα, έχουν ενταθεί οι προσπάθειες για συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας επεκτείνοντας τις παροχές υπηρεσιών παιδικής μέριμνας και των αδειών μητρότητας, θεσπίζοντας άδειες πατρότητας και κάνοντας εκκλήσεις στις εταιρίες να συμπεριλάβουν περισσότερες γυναίκες στα διοικητικά τους συμβούλια. Όμως, οι περικοπές στις δαπάνες πρόνοιας, στο όνομα του περιορισμού του ελλείματος του κρατικού προϋπολογισμού, έχουν επηρεάσει ορισμένα βασικά μέτρα οικογενειακής πολιτικής, κρίνονται ως αρνητικά (Busch, et al., 2020).

⁴ Όλες οι νομισματικές μετατροπές έχουν πραγματοποιηθεί μέσω διαδικτυακού μετατροπέα που βρίσκεται στην ιστοσελίδα: <https://www.xe.com/currencyconverter/>

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

Αξιόλογες προσπάθειες έχουν γίνει για την καταπολέμηση της παιδικής φτώχειας και της άμεσης υποστήριξης των οικογενειών με παιδιά, αυξάνοντας σταδιακά το επίπεδο του επιδόματος τέκνων. Ωστόσο σημαντικότερη μεταρρύθμιση σε αυτό το πλαίσιο ήρθε το 2003 με την αντικατάσταση της Έκπτωσης Φόρου Εργαζόμενων Οικογενειών από την Έκπτωση Φόρου Παιδιών η οποία δημιούργησε την εγγύηση για ένα βασικό εισόδημα για τα εξαρτώμενα παιδιά (Brewer & Gregg, 2003).

Στον τομέα των συντάξεων, το Ηνωμένο Βασίλειο διαθέτει ένα σύστημα τριών πυλώνων, εκ των οποίων το δεύτερο (βασισμένο στον εργοδότη) είναι το κύριο στήριγμα. Τα ιδιωτικά συνταξιοδοτικά συστήματα επλήγησαν περισσότερο λόγω της οικονομικής κρίσης καθώς οι αποδόσεις των επενδύσεων μειώθηκαν και κάποια χρειάστηκαν ένεση κεφαλαίου από τους εργοδότες. Οι ήδη συνταξιούχοι δεν ένιωσαν ιδιαίτερες επιδράσεις αλλά οι νεοεισελθόντες στο σύστημα συνταξιοδότησης περιορίστηκαν σε λιγότερες ελκυστικές επιλογές από τους προηγούμενους. Ο Συνταξιοδοτικός Νόμος του 2010 θέσπισε νέα συνταξιοδοτικά όρια για τα δύο φύλα (άνδρες στα 65, γυναίκες στα 60) που ισχύουν αρχής γενομένης από το 2020. Αν και η πλειονότητα των συνταξιούχων έχει αρκετά άνετα εισοδήματα, υπάρχει τελευταία έντονη συζήτηση για την περικοπή ορισμένων παροχών ορισμένων υψηλό-συνταξιούχων, υπό το πρίσμα μην επιβαρυνθούν περαιτέρω οι επόμενες γενεές. (Busch, et al., 2020).

Σε αντίθεση με άλλες χώρες που μελετώνται στην εργασία, το σύστημα θεωρείται βιώσιμο και είναι σε θέση να εγγυάται ένα ελάχιστο εισόδημα στους δικαιούχους του. Αυτό επιτυγχάνεται μέσα από το «μοντέλο της τριπλής κλειδαριάς», το οποίο αυξάνει το ποσό της βασικής σύνταξης κατά το υψηλότερο ποσοστό του πληθωρισμού, του μέσου μισθού ή 2% τον χρόνο. Αν και οι συχνές εναλλαγές των Κυβερνήσεων, ο φόβος της αντίδρασης των αναποφάσιστων ψηφοφόρων και της κριτικής για μετάβασης του βάρους στην γενιά των millennials, έχουν οδηγήσει τις Κυβερνήσεις να εγυηθούν την διατήρηση του μέτρου της τριπλής κλειδαριάς (Ebbinghaus, 2019).

Με την επιδείνωση των συντάξεων του ιδιωτικού τομέα, υπήρχε έντονη αίσθηση πως οι υπάλληλοι του δημοσίου τομέα λάμβαναν ίσως μερικά μη δίκαια πλεονεκτήματα. Συγκεκριμένα, η πρόσβαση τους σε συντάξεις όπου η πληρωμή βασίζεται σε έναν μαθηματικό τύπο όπου περιλαμβάνει τις τελικές απολαβές και τα έτη εργασίας εκλαμβάνεται ως ο «χρυσός κανόνας» ανάμεσα στις συντάξεις του Ηνωμένου Βασιλείου.

Σε αυτό το σύστημα, ένας δημόσιος υπάλληλος μπορούσε να βγει στην σύνταξη στο μισό περίπου των τελικών απολαβών του συν ένα ποσό. Αρχικά, αυτό οδήγησε την Κυβέρνηση να απαιτεί μεγαλύτερες εισφορές από τους δημοσίους υπαλλήλους αλλά στην συνέχεια χρησιμοποιήθηκε ως μια κίνηση αποθάρρυνσης για τα συστήματα συνταξιοδότησης που υπολογίζονταν με βάση τις τελικές απολαβές (Garbutt, 2015).

Οι σημαντικές αλλαγές στο συνταξιοδοτικό σύστημα σήμαιναν πως οι νέοι συνταξιούχοι βρήκαν ένα αρκετά διαφορετικό σύστημα σε σχέση με τους προηγούμενους. Από τον Απρίλιο του 2016 και μετά, οι νέοι συνταξιούχοι υπόκειντο σε νέους κανόνες και σε μία νέα κρατική σύνταξη, την σύνταξη σταθερού ποσού. Βραχυπρόθεσμα, κυρίως οι γυναίκες και οι αυτοαπασχολούμενοι αναμένονταν να εισπράξουν μεγαλύτερο ποσό κρατικής σύνταξης. (Crawford & Tetlow, 2016).

Στον τομέα της κοινωνικής ένταξης, πάνω από μια εικοσαετία οι Κυβερνήσεις προσπαθούν μέσω πολιτικών πρωτοβουλιών να ξεπεράσουν τις όποιες διακρίσεις και να προωθήσουν την κοινωνική κινητικότητα και ένταξη. Η πιο πρόσφατη μεταρρυθμιστική προσπάθεια έγινε με την καθιέρωση του Universal Credit (Busch, et al., 2020). Η ιδέα πίσω από αυτό ήταν η απλοποίηση ενός σύνθετου συστήματος παροχών, συγχωνεύοντας έξι διαφορετικές παροχές σε μία κύρια (Dupont, et al., 2019). Όμως στην εφαρμογή του συνάντησε αρκετά προβλήματα, όπως η δυσκολία λήψης του από μεγαλύτερες οικογένειες ενώ τα νεαρότερα άτομα ηλικίας 18 έως 21 βρέθηκαν να εξαιρούνται από αυτό. (Child Poverty Action Group, 2017).

Παρά τις επίμονες οικονομικές ανισότητες, το Ηνωμένο Βασίλειο έχει αρκετά καλές επιδόσεις στην προώθηση της κοινωνικής ένταξης των μειονοτήτων και των μη προνομιούχων κοινωνικών ομάδων ενώ έχει θετικούς δείκτες όσον αφορά την ισότητα των φύλων. Αν και οι επιφυλάξεις σχετικά με την πολυπολιτισμική κοινωνία και τα αντί-μεταναστευτικά κινήματα παραμένουν συνηθισμένα, οι μετανάστες τείνουν να είναι πιο κοινωνικά ενταγμένοι συγκριτικά με άλλες χώρες. Οι κατά καιρούς πολιτικές πρωτοβουλίες έχουν συμβάλει στο να καλλιεργηθεί ένα κοινωνικό κλίμα στο οποίο οποιαδήποτε μορφής διάκριση κρίνεται ως μη αποδεκτή (Busch, et al., 2020).

Ιρλανδία

Η Ιρλανδία ή περισσότερο γνωστή ως Δημοκρατία της Ιρλανδίας είναι μια Προεδρευόμενη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία με Αρχηγό του Κράτους τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και τον Πρωθυπουργό ως Αρχηγό της Κυβέρνησης. Σε αντίθεση με την Βουλγαρία που αναλύθηκε προηγουμένως, ο Ιρλανδός Πρόεδρος εκλέγεται άμεσα από το Εκλογικό Σώμα, όπως δηλαδή και στην περίπτωση της Αυστρίας.

Η περιήγηση στις ιστοσελίδες των δύο Κεφαλών της Εκτελεστικής εξουσίας μπορεί να ενημερώσει τον χρήστη επί των Αρμοδιοτήτων τους, αλλά δύσκολα θα βρει κάτι να τον καλύψει όσον αφορά την Οργάνωση του Γραφείου τους και τις Δράσεις τους υπέρ του κοινωνικού κράτους. Πιο συγκεκριμένα, οι Αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας είναι ως επί το πλείστον μη αποφασιστικές και απαιτείται η συμβολή της εκάστοτε Κυβέρνησης πριν από την άσκηση τους^{xx}. Αντίστοιχα, ο Πρωθυπουργός, ως αρχηγός της Κυβέρνησης, είναι κεντρικός συντονιστής του έργου των Υπουργών και των Υπουργείων τους ενώ μπορεί να παραπέμψει θέματα υψίστης σημασίας υπό την αιγίδα του Γραφείου του^{xxi}. Όσον αφορά τις Δράσεις τους, αν και οι δύο τους έχουν επιφορτιστεί με αρκετές, η μόνη που ίσως ξεχωρίζει είναι μια Πρωτοβουλία του Γραφείου του Πρωθυπουργού για την επανεκκίνηση της οικονομίας λόγω της πανδημίας του κορωνοϊού⁵. Καταλήγοντας, δεν υπάρχει κάποια αναφορά στην Οργάνωση των Γραφείων τους.

Όσον αφορά τους διαδικτυακούς τόπους των πολιτικών σχηματισμών, ο μεν Πρόεδρος της Ιρλανδίας εξελέγη και στις δύο θητείες του ως μία ανεξάρτητη υποψηφιότητα, αν και προέρχονταν από τον χώρο των Εργατικών (Breadun, 2010) και δεν μπορεί να ελεγχθεί το πολιτικό του περιβάλλον και κατά πόσο αυτό επηρεάζει την δράση του υπέρ του Κοινωνικού κράτους. Ο δε Πρωθυπουργός είναι αρχηγός του Συντηρητικού Fianna Fáil, (Independent.ie, 2011) το οποίο διαθέτει πρόσβαση στην αγγλική γλώσσα. Αν και δεν παρέχει επαρκείς πληροφορίες για το αν υπάρχει κάποιο

---

⁵ Η δράση περιγράφεται ως «*Ιούλιος, Κίνητρα για Θέσεις Εργασίας*» και μπορεί κανείς να την μελετήσει περαιτέρω στον παρακάτω σύνδεσμο: <https://www.gov.ie/en/publication/c48ab-july-jobs-stimulus/> (Ημερομηνία πρόσβασης: 30 Δεκεμβρίου 2020)

αρμόδιο τμήμα ή στελέχη υπέρ του κοινωνικού κράτους, εντούτοις φαίνεται από την ανάλυση των πολιτικών του τοποθετήσεων πως δίνει επιπλέον βαρύτητα στο κομμάτι της παιδικής μέριμνας κάνοντας την τόσο πιο οικονομικά προσιτή^{xxii} όσο και για επιπλέον χορήγηση επιδομάτων και αύξηση του ήδη θεσμοθετημένου επιδόματος^{xxiii}.

Η Ιρλανδία, γενικά, χαρακτηρίζεται ως ένα καθολικό κορπορατιστικό καθεστώς κοινωνικής πρόνοιας λόγω της κυριαρχίας της Καθολικής Εκκλησίας που άρχιζε να εφαρμόζει το μοντέλο κορπορατισμού στα τέλη του 19^{ου} αιώνα (McLaughlin, 1993). Αλλά παρά τις μεταρρυθμιστικές προσπάθειες του Fianna Fáil, η Ιρλανδία καλείται να βελτιώσει αρκετές πτυχές του κοινωνικού της κράτους. Συγκεκριμένα, στον τομέα της οικογενειακής πολιτικής, αν και το φορολογικό σύστημα δημιουργεί κίνητρα στις γυναίκες να ψάξουν για εργασία, ο υψηλός οριακός φορολογικός συντελεστής ακόμα και σε σχετικά μέτρια επίπεδα εισοδήματος καθώς και έλλειψη δημόσιων, δωρεάν παιδικών σταθμών (το κόστος τους θεωρείται υψηλό) λειτουργούν αποτρεπτικά για γυναίκες που επιθυμούν να συνδυάσουν την επαγγελματική σταδιοδρομία με την ανατροφή των παιδιών τους. Έτσι, η συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας είναι χαμηλή και με ελάχιστη βελτίωση τα τελευταία χρόνια (Murphy, et al., 2020).

Προκειμένου να τονώσει τις οικογένειες, η αλήθεια είναι πως η Ιρλανδία έχει εισαγάγει μια σειρά από επιδόματα έπειτα από στάθμιση οικονομικών δεδομένων των αιτούντων. Όπως το Συμπλήρωμα Οικογενειακού Εισοδήματος (*Family Income Supplement - FIS*), ένα εβδομαδιαίο, μη φορολογητέο επίδομα, πληρωτέο σε χαμηλόμισθους εργαζομένους με παιδιά και το Επίδομα Μονογονεϊκής Οικογένειας (*One-Parent Family Payment*) που δίνεται σε άντρες ή γυναίκες που ανατρέφουν παιδιά δίχως την υποστήριξη άλλου συντρόφου (Doorley, et al., 2013). Ταυτόχρονα, έχουν αυξηθεί τα παιδικά επιδόματα που είχαν υποστεί περικοπές ως απόρροια της οικονομικής κρίσης (Murphy, et al., 2020). Όμως το γεγονός ότι το FIS δεν είναι ευρέως γνωστό και οι λήπτες του είναι ελάχιστοι (υπολογίζονται περίπου στο 1/3 των όσων κάνουν αίτηση) περιορίζει την αποτελεσματικότητα του μέτρου (Bargain & Doorley, 2011).

Στον τομέα της γονικής άδειας και της υποστήριξης της μητρότητας, η πλειονότητα των γυναικών ήταν σε ευνοϊκότερη θέση πριν την κρίση λαμβάνοντας άδειες μητρότητας μετ' αποδοχών. Όμως, σε ένα αρκετά οπισθοδρομικό βήμα, η χώρα αποφάσισε να περιορίσει την πρόσβαση των νεογέννητων μητέρων σε οικονομικές

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

ενισχύσεις. Το 2013, όχι μόνο επιβλήθηκε φόρος στο επίδομα μητρότητας αλλά και τυποποιήθηκε το ποσοστό πληρωμής στο χαμηλότερο δυνατό. Κάτι τέτοιο αποτυπώθηκε στην μελέτη της Ιρλανδικής Κυβέρνησης «*Μεγαλώνοντας στην Ιρλανδία*» όπου αποδείχθηκε η αναποτελεσματικότητα του μέτρου. Η έρευνα έδειξε την διάρκεια της κατ' αποκλειστικότητα μητρικής φροντίδας στον πρώτο χρόνο ενός νεογέννητου και ότι με μητρική άδεια μετ' αποδοχών μόνο για 6 μήνες, ώθησε τις μητέρες να αναζητούν την ενεργή επιστροφή στην αγορά εργασίας, όχι νωρίτερα από αυτό το χρονικό σημείο. Οι οικονομικές ανησυχίες για περικοπή των μητρικών επιδομάτων φαίνεται να είναι από τους λόγους που έχουν ωθήσει τις γυναίκες να αναζητούν την επιστροφή στην εργασία νωρίτερα από ότι συνήθως (Irish Human Rights and Equality Commission Report, 2015). Σε μια πράξη κατευνασμού των αντιδράσεων, η γονική άδεια για πρώτη φορά επεκτάθηκε και στους πατέρες (Murphy, et al., 2020).

Στον τομέα της συνταξιοδοτικής πολιτικής, η Ιρλανδία έχει ένα πολύ γενναιόδωρο σύστημα πρόνοιας, ιδίως όσον αφορά τις παροχές των συνταξιούχων. Οι συνταξιούχοι της παρουσιάζουν από τα χαμηλότερα ποσοστά φτώχειας στην Ευρώπη και είναι λιγότερο πιθανό να διατρέξουν τον κίνδυνο φτώχειας (Doorley, et al., 2013). Το Ιρλανδικό σύστημα συνταξιοδότησης βασίζεται στο σύστημα με τους τρεις πυλώνες: μία κρατική σύνταξη γήρατος, τις επαγγελματικές συντάξεις και τα ατομικά συνταξιοδοτικά προγράμματα. Το μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού που απασχολείται στον δημόσιο τομέα λαμβάνει γενναιόδωρα επαγγελματικά δικαιώματα. Τον Μάιο του 2011 επιβλήθηκε εισφορά ύψους 0.6% στις ιδιωτικές συντάξεις ενώ το 2014 το ποσοστό έφτασε το 0.75%. Τον επόμενο χρόνο όμως, καταργήθηκε (Murphy, et al., 2020).

Το Ιρλανδικό μοντέλο είναι βασισμένο στο pay-as-you-go μοντέλο, δηλαδή σε ένα μη διανεμητικό μοντέλο, με την βιωσιμότητα του να εξαρτάται από την ικανότητα του κράτους να συγκεντρώνει τους πόρους που απαιτούνται μέσα από την φορολογία και τις εισφορές κοινωνικής ασφάλισης. Αν και ο πληθυσμός της χώρας είναι σχετικά νέος, γερνάει πολύ γρήγορα με επαναλαμβανόμενες προβλέψεις να κάνουν λόγο για μια πιθανή κρίση στο συνταξιοδοτικό σύστημα της χώρας, εκτός αν τα συνταξιοδοτικά όρια αυξηθούν. Βαθμιαία έγιναν κι άλλες αλλαγές, κυρίως στην χρηματοδότηση των συντάξεων του δημοσίου. Κάτι τέτοιο θα κάνει το σύστημα πιο βιώσιμο στην πάροδο του χρόνου αλλά θα απαιτηθούν περαιτέρω μεταρρυθμιστικές πρωτοβουλίες (Murphy, et al., 2020).

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

Οι πρόσφατες θεσπισμένες μεταρρυθμίσεις αναμένεται να κάνουν πιο δίκαιο το σύστημα συνταξιοδότησης. Αν και υπάρχουν αντιδράσεις πως η τωρινή γενιά συνταξιούχων λαμβάνει περισσότερα προνόμια σε σχέση με αυτούς που ανήκουν τώρα στο εργατικό δυναμικό όταν φτάσουν σε ηλικία συνταξιοδότησης διότι οι φορολογικές και ασφαλιστικές εισφορές των τωρινών συνταξιούχων δεν αντικατοπτρίζουν το ύψος των συντάξεων που λαμβάνουν (Murphy, et al., 2020). Παράλληλα, υφίστανται και φυλετικές διακρίσεις στην απονομή των συντάξεων μιας και οι γυναίκες άνω των 65 ετών είναι πιο πιθανό να εξαρτώνται από το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης και να λαμβάνουν χαμηλότερα επίπεδα κρατικής σύνταξης γιατί η συνεισφορά τους είναι πιθανώς διακοπτόμενη (Irish Human Rights and Equality Commission Report, 2015). Το πακέτο των μεταρρυθμίσεων που τέθηκε σε ισχύ το 2014 αντιμετώπισε κάπως το ζήτημα και ιδιαίτερα εκείνων των μη επαρκώς χρηματοδοτούμενων συνταξιοδοτικών προγραμμάτων που καταλήγουν σε έλλειμμα ή αναδιάρθρωση. Όμως, η εφαρμογή του οδήγησε αρκετούς συνταξιούχους να το αμφισβητήσουν στα δικαστήρια (Murphy, et al., 2020).

Όσον αφορά την κοινωνική ένταξη, στο διάστημα της ύφεσης, η Ιρλανδική κοινωνική και οικονομική πολιτική συνέχισε να δίνει προτεραιότητα στην μείωση της φτώχειας, προστατεύοντας τις φτωχότερες ομάδες της κοινωνίας από τις επιπτώσεις της ύφεσης. Η αύξηση του ποσοστού ανεργίας και η μείωση του ποσοστού απασχόλησης μείωσαν δραστικά το εισόδημα των νοικοκυριών, με το ποσοστό της σταθερής φτώχειας να αυξάνεται διαρκώς. Ωστόσο, η πραγματική αξία των κύριων πληρωμών της κοινωνικής πρόνοιας είχε προστατευθεί, ακόμα και σε μία περίοδο όπου οι καθαρές απολαβές των εργαζομένων μειώθηκαν αισθητά. Πάντως, οι πρόσφατοι προϋπολογισμοί δεν έχουν πραγματοποιήσει σημαντικές μεταβολές στην δομή του συστήματος κοινωνικής προστασίας (Murphy, et al., 2020).

Η Κυβέρνηση της Ιρλανδίας παράλληλα έτρεξε ορισμένες δράσεις προς την επιτυχή εφαρμογή των ανωτέρω. Αρχικά, το Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη 2007-2016, αν και εισήχθη πριν από την οικονομική ύφεση, σε αυτό το πλαίσιο, το 2012, το Ιρλανδικό κράτος αναθεώρησε τον εθνικό στόχο για μείωση της φτώχειας με μείωση του ποσοστού σταθερής φτώχειας έως και 2% το 2020, συμβαδίζοντας με την στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης «*Ευρώπη 2020*». Στην συνέχεια, εκπονήθηκε το «*Εθνικό Πλαίσιο Πολιτικής για τα Παιδιά και τους Νέους 2014-2020*» το οποίο έθεσε ως

σκοπό να μειώσει τον αριθμό των παιδιών που ζουν σε καθεστώς συνεχής φτώχειας κατά δύο τρίτα από το επίπεδο που βρίσκονταν το 2011 (Irish Human Rights and Equality Commission Report, 2015). Ταυτόχρονα, στον προϋπολογισμό του 2016 έγιναν τα πρώτα βήματα για την επαναδιάθεση των κονδυλίων προς την εκπαίδευση και την υποστήριξη των ανθρώπων με νοητική αναπηρία, τα οποία είχαν υποστεί περικοπή στον απόηχο της οικονομικής κρίσης (Murphy, et al., 2020).

Ισπανία

Το Πολίτευμα της Ισπανίας είναι Βασιλευόμενη Δημοκρατία, το οποίο σημαίνει εκ των πραγμάτων πως ο Λαός ψηφίζει τους Αντιπροσώπους του και ο Μονάρχης διορίζει τον Πρωθυπουργό. Έτσι, η παρούσα εργασία θα περιοριστεί στο να παρουσιάσει μόνο τον ρόλο του Πρωθυπουργού στην ανάπτυξη του κοινωνικού κράτους, μιας και δεν αποτελούν αντικείμενο της, οι Βασιλείς.

Από την ανασκόπηση των ιστοσελίδων του Πρωθυπουργού και του πολιτικού του σχηματισμού, αδυνατούν να προκύψουν ερευνητικά συμπεράσματα. Η πρώτη παρέχει ελάχιστες πληροφορίες και επ' ουδενί καλύπτουν τα ζητήματα της διατριβής όσον αφορά τις Αρμοδιότητες, την Οργάνωση του Γραφείου του και τις Δράσεις υπέρ του κοινωνικού κράτους^{xxiv}. Η δεύτερη, αυτή του Ισπανικού Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος, διατίθεται μόνο στην ισπανική γλώσσα και δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί μιας και δεν πληροί το κριτήριο της προσβασιμότητας^{xxv}. Έτσι, οι μόνες διαθέσιμες πηγές για την Ισπανία περιορίζονται στην βιβλιογραφική ανασκόπηση.

Το ισπανικό μοντέλο κοινωνικής πρόνοιας χαρακτηρίζεται από κατακερματισμένες παροχές και προγράμματα, χαμηλό επίπεδο προστασίας των παροχών με βάση τα εισοδηματικά κριτήρια, χαμηλές ασφαλιστικές εισφορές και κοινωνικές δαπάνες, χαμηλά επίπεδα αναδιανομής του πλούτου, υψηλός βαθμός σπουδαιότητας άλλων παρόχων κοινωνικής πρόνοιας όπως η Καθολική Εκκλησία και η οικογένεια (Noguera, 2000). Εν πολλοίς, τα κενά και τις παραλείψεις του Ισπανικού συστήματος πρόνοιας έχουν καλυφθεί από τον ρόλο που παίζει η οικογένεια και κυρίως οι γυναίκες που αναλαμβάνουν την φροντίδα των παιδιών τους και οι ηλικιωμένοι, όπου έχουν τον ρόλο της ανατροφής των εγγονών τους. Υπολογίζεται ότι κοντά 1 στις 5 γυναίκες άνω των 65

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

ετών αναλαμβάνει την φροντίδα των εγγονών της (Del Pino, 2013). Ο συντηρητικός – οικογενειακός χαρακτήρας του κοινωνικού κράτους έχει θέσει εμπόδια στην μαζική επέκταση της φροντίδας, των οικογενειακών πολιτικών και της κοινωνικής βοήθειας (Guillén & León, 2011).

Η Ισπανία έχει μάλλον διστακτικές πολιτικές υποστήριξης της οικογένειας κάτι που αντικατοπτρίζεται σε έναν χαμηλό δείκτη γεννητικότητας. Τα παραδοσιακά οικογενειακά μοντέλα που οι μητέρες ήταν επιφορτισμένες στις δουλειές του νοικοκυριού και στην ανατροφή των παιδιών έχουν αλλάξει γρήγορα στην σύγχρονη εποχή αλλά δίχως ξεκάθαρες υποστηρικτικές οικογενειακές πολιτικές. Η ανεργία είναι υψηλότερη στις γυναίκες από ότι στους άνδρες και υπολογίζεται μια απόκλιση σε απολαβές και μισθούς μεταξύ των δύο φύλων στο 23%. Αν και οι γυναίκες συνήθως έχουν υψηλότερο επίπεδο μόρφωσης από τους άνδρες, συνήθως προσλαμβάνονται σε χαμηλόμισθες θέσεις εργασίας (Kölling, et al., 2020).

Η καθυστερημένη εφαρμογή μέτρων προς αυτή την κατεύθυνση έχει κάνει δύσκολη την απελευθέρωση των γυναικών από το βάρος της οικογενειακής φροντίδας. Αν και οι πατέρες λαμβάνουν πλέον γονική άδεια, η οποία είναι από 13 ημέρες έως 5 εβδομάδες, ο προϋπολογισμός του 2019 δεν μπόρεσε να προβλέψει μια αύξηση του διαστήματος αυτής της άδειας (Kölling, et al., 2020). Ταυτόχρονα, η άνοδος στο προσκήνιο νέων μορφών οικογένειας όπως η μονογονεϊκή οικογένεια, έχουν δυσκολέψει περαιτέρω τον σχεδιασμό των οικογενειακών πολιτικών (Del Pino, 2013). Έπειτα από την απότομη αύξηση της βίας με βάση το φύλο και μια σειρά από διαδηλώσεις, η πλειονότητα των πολιτικών κομμάτων -εξαιρουμένου του ακροδεξιού Vox- είναι αποφασισμένη να αντιμετωπίσει σοβαρά το φαινόμενο. Την ίδια στιγμή, το 2019 με αφορμή την Παγκόσμια Ημέρα Γυναίκας, διοργανώθηκε μια εθνική απεργία η οποία απαίτησε το τέλος στην ενδοοικογενειακή βία και των ανισοτήτων στις μισθολογικές απολαβές (Kölling, et al., 2020).

Το Ισπανικό συνταξιοδοτικό πρόγραμμα, αν και πετυχαίνει τον στόχο της αποτροπής της φτώχειας, αποτυγχάνει σε όλους τους υπόλοιπους. Ειδικότερα, ενώ το ποσοστό της φτώχειας στον γενικό πληθυσμό είναι 26%, στους ηλικιωμένους είναι μόλις 12%. Δηλαδή, οι ηλικιωμένοι είναι λιγότερο οικονομικά ευάλωτοι αλλά κάτι τέτοιο προφανώς δεν διασφαλίζει την ισότητα μεταξύ των γενεών. Προφανώς, οι προειδοποιήσεις για ένα

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

σύστημα το οποίο ξοδεύει παραπάνω από 120 δις € τον χρόνο, δεν είναι λίγες, με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, την Τράπεζα της Ισπανίας και τον ΟΟΣΑ να έχουν κρούσει ήδη το καμπανάκι του κινδύνου. Είναι εξαιρετικά αμφίβολο αν η χώρα μπορεί να διατηρήσει μια καλή αναλογία εργαζομένων ανά κατοίκους ή να αυξήσει σε τέτοιο σημείο την παραγωγή της ώστε να αντισταθμίσει την γήρανση του πληθυσμού. Τα μεταβαλλόμενα δημογραφικά στοιχεία σε συνδυασμό με την αύξηση του προσδόκιμου ζωής δημιουργούν μια μη βιώσιμη πληθυσμιακή πυραμίδα που είναι η χειρότερη στην Ευρώπη (Kölling, et al., 2020).

Το συνταξιοδοτικό σύστημα στην Ισπανία -εξαιρουμένων των ιδιωτικών συντάξεων που επιδοτούνται δημόσια μέσα από μια αρκετά ευνοϊκή φορολογική μεταχείριση (Kölling, et al., 2020)- είναι βασισμένο σε ένα σύστημα εισφορών που αποτελούν την κύρια χρηματοδότηση για τις συντάξεις γήρατος και αναπηρικές συντάξεις και ένα μη ανταποδοτικό πυλώνα που θεσπίστηκε το 1991. Ο τελευταίος χρηματοδοτείται από γενικά φορολογικά έσοδα και πληρώνει ένα εφάπαξ επίδομα για ηλικιωμένους κι άτομα με ειδικές ανάγκες που δεν πληρούν τις προϋποθέσεις για την λήψη ανταποδοτικής δημόσιας σύνταξης (Del Pino, 2013).

Οι προσπάθειες μεταρρύθμισης του συνταξιοδοτικού συστήματος ξεκίνησαν το 2013 με την εισαγωγή ενός δείκτη αναπροσαρμογής ενώ το 2019 επρόκειτο να τον ακολουθήσει ένας παράγοντας βιωσιμότητας που θα επέτρεπε την σύνδεση των δημοσίων συντάξεων με το προσδόκιμο ζωής, εξασφαλίζοντας κατά αυτό τον τρόπο την μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα του συστήματος. Υπό το βάρος κοινωνικών πιέσεων όμως, ο προϋπολογισμός του 2018 προέβλεπε αυξήσεις στις χαμηλότερες συντάξεις. Τον ίδιο χρόνο, η Κοινοβουλευτική Επιτροπή για την μεταρρύθμιση των δημοσίων συντάξεων ψήφισε υπέρ της επιστροφής στην κατάσταση πριν το 2013 όπου οι συντάξεις αυξάνονταν ανάλογα τον Δείκτη Τιμών Καταναλωτή και να καθυστερήσει την εισαγωγή του παράγοντα βιωσιμότητας τουλάχιστον μέχρι το 2023. Εν τέλει, οι όποιες προσπάθειες για να βρεθεί λύση στο συνταξιοδοτικό πρόβλημα της χώρας «τορπιλίστηκαν» το 2019 όταν το ακροαριστερό πολιτικό κόμμα των «Podemos» (που συμμετέχει στον κυβερνητικό συνασπισμό) εισήγαγε κάποιες μεταρρυθμίσεις τις τελευταίες στιγμές (Kölling, et al., 2020).

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

Η κοινωνική ένταξη παραμένει ένα χρόνιο πρόβλημα για την Ισπανία. Τα κύρια όργανα κατά της φτώχειας μέχρι προσφάτως ήταν τα Εθνικά Σχέδια Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη (τα οποία αναπτύχθηκαν σε διαφορετικής περιόδους υπό την επίδραση της Ανοιχτής Μεθόδου Συντονισμού) και η στρατηγική «*Ευρώπη 2020*». Η εφαρμογή αυτού του πολιτικού πλαισίου επέτρεψε το 2006 στην υιοθέτηση μιας ολοκληρωμένης εθνικής στρατηγικής που δεν υπήρχε προηγουμένως (Homs, 2017), με την κεντροαριστερή κυβέρνηση José Luis Rodríguez Zapatero (2004-2011) να επιχειρεί πρώτη την λήψη μέτρων προσαρμόζοντας το κοινωνικό κράτος έναντι των νέων κοινωνικών κινδύνων όπως η φτώχεια, η μετανάστευση, η γήρανση, η αλλαγή των οικογενειακών δομών, κ.λπ. (Del Pino, 2013).

Ωστόσο, παρά την πρόοδο αυτή, η αξιολόγηση των σχεδίων αυτών όσον αφορά την αποτελεσματικότητα τους ήταν ένα δύσκολο εγχείρημα μιας και δεν περιείχαν συγκεκριμένα μέτρα και στόχους. Βέβαια, η εφαρμογή των περισσότερων κατευθυντήριων γραμμών που αναφέρονταν συχνά σε αυτά τα σχέδια ήταν κυρίως ευθύνη των περιφερειακών κυβερνήσεων και τοπικών δημόσιων διοικήσεων που είναι οι κύριες υπεύθυνες για την διαχείριση των κοινωνικών υπηρεσιών στην Ισπανία και πολλές φορές ακολουθούσαν δικές τους στρατηγικές και σχέδια κοινωνικής ένταξης (Homs, 2017).

Το ποσοστό των εργαζομένων που ζει κάτω από το όριο της φτώχειας είναι επίσης υψηλό (Kölling, et al., 2020). Τα περισσότερα επιδόματα κρίνονται ανεπαρκή να περιορίσουν το πρόβλημα της φτώχειας τόσο ως γεγονός όσο και σε ένταση (Ayala, et al., 2020). Η απουσία αποτελεσματικής πολιτικής για την απομάκρυνση των ανθρώπων από την φτώχεια (Kölling, et al., 2020) δείχνει πως χρειάζεται ένας ανασχεδιασμός του συστήματος για καλύτερη διάρθρωση των επιδοματικών πολιτικών ώστε να περιορίζει την εμφάνιση νέων μορφών φτώχειας και να απαντάει άμεσα σε καταστάσεις άμεσης ανάγκης (Ayala, et al., 2020).

Σε μια προσπάθεια επίλυσης της κατάστασης, η Ισπανική κυβέρνηση υιοθέτησε την «*Εθνική Στρατηγική Πρόληψης και Καταπολέμησης της Φτώχειας και του Κοινωνικού Αποκλεισμού 2019-2023*» η οποία περιλαμβάνει 90 τομείς δράσεων θεμελιωμένους γύρω από 4 στρατηγικούς στόχους (Ministerio de Sanidad, Consumo y Bienestar Social, 2019):

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

1. Μάχη κατά της Φτώχειας: Ένας από τους κύριους στόχους είναι η βελτίωση του συστήματος εγγυημένου εισοδήματος, εισάγοντας ταυτόχρονα ένα εθνικό ελάχιστο εισόδημα (το *Ingreso Minimo Vital - IMV*) για ανθρώπους σε ανάγκη. Αν και το κείμενο της Στρατηγικής είναι ασαφές για τα γνωρίσματα του IMV, αναφέρεται πως αυτό θα επεκταθεί δίνοντας προτεραιότητα στον περιορισμό της παιδικής φτώχειας, αυξάνοντας το ποσό ανά εξαρτώμενο μέλος στις ευάλωτες οικογένειες. Ταυτόχρονα, η Στρατηγική θα επεκτείνει την κάλυψη των επιδομάτων ανεργίας σε ανθρώπους που είναι μακρύτερα από την αγορά εργασίας όπως οι μακροχρόνια άνεργοι και οι άνεργοι άνω των 52 ετών.
2. Κοινωνική Επένδυση: Οι στόχοι που σημειώνονται είναι η εκπαίδευση με ελεύθερη πρόσβαση σε όλους, δίνοντας προτεραιότητα σε ευπαθείς ομάδες για επανεκπαίδευση και κατάρτιση.
3. Κοινωνική Προστασία Έναντι των Κινδύνων της Ζωής: Η Στρατηγική αξιώνει βελτιώσεις στον χώρο της Υγείας, την στήριξη των μειονοτήτων και των οικογενειών, προσωπικές κοινωνικές υπηρεσίες, μακροπρόθεσμη φροντίδα και πρόσβαση σε στέγαση. Παράλληλα, προβλέπει επέκταση της πατρικής άδειας, επιπλέον χρηματοδότηση της μακροπρόθεσμης φροντίδας και προωθεί την βοήθεια στην πληρωμή των ενοικίων των ασθενέστερων κοινωνικών ομάδων.
4. Βελτίωση της Αποδοτικότητας και Αποτελεσματικότητας των Δημοσίων Πολιτικών: Ο κύριος στόχος είναι να βελτιωθεί ο συντονισμός μεταξύ των πολιτικών, υπηρεσιών και επιδομάτων μεταξύ των περιφερειακών διοικήσεων και της Ευρωπαϊκής Ένωσης με σκοπό την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού αποτελεσματικότερα.

Όσον αφορά την εξάλειψη της παιδικής φτώχειας, η Ισπανική Κυβέρνηση πήρε ένα βήμα προς την σωστή κατεύθυνση θεσπίζοντας τον θεσμό του Έπατου Αρμοστή για την Καταπολέμηση της Παιδικής Φτώχειας τοποθετώντας τον στο Γραφείο του Πρωθυπουργού. Στόχος του είναι ο καθορισμός κοινών γραμμών δράσης για την βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και των ευκαιριών για όσα παιδιά ζουν στην Ισπανία (Kölling, et al., 2020).

Ιταλία

Το Πολίτευμα της Ιταλίας είναι Προεδρευόμενη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία, κι όπως έχει αναλυθεί στις άλλες χώρες με παρόμοιο πολιτειακό καθεστώς, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας είναι ο Αρχηγός του Κράτους και ο Πρωθυπουργός είναι ο Αρχηγός της Κυβέρνησης. Ο Λαός εκλέγει τους αντιπροσώπους του και εκείνοι με την σειρά τους εκλέγουν τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας.

Η ανασκόπηση των ιστοσελίδων δεν απέδωσε καρπούς. Η ιστοσελίδα του Προέδρου αναφέρει μόνο ορισμένες από τις Αρμοδιότητες του Προέδρου ενώ δεν έχει καμία αναφορά σε Δράσεις του υπέρ του Κοινωνικού κράτους και στην Οργάνωση του Γραφείου του. Οι Αρμοδιότητες που αναφέρονται στην ιστοσελίδα του Προέδρου της Δημοκρατίας είναι^{xxvi}:

- Η δυνατότητα σύγκλισης του Ανώτατου Συμβουλίου Άμυνας
- Η προεδρία του στο Ανώτατο Συμβούλιο Δικαιοσύνης
- Η διαδικασία απονομής χάριτος

Από την άλλη, η ιστοσελίδα του Πρωθυπουργού είναι μόνο διαθέσιμη στην ιταλική γλώσσα και δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί^{xxvii}. Όσον αφορά, τον πολιτικό χώρο του Πρωθυπουργού, ούτε εκείνος μπορεί να αξιοποιηθεί μιας και είναι μια ανεξάρτητη πολιτική οντότητα, η οποία ανέλαβε έπειτα από πρόταση του Κυβερνητικού Συνασπισμού της Λίγκας του Βορρά και του Κινήματος των Πέντε Αστεριών (BBC News, 2018).

Η βιβλιογραφική αναζήτηση καλύπτει αυτήν την ανεπάρκεια πληροφοριών από τις ιστοσελίδες των δύο κεφαλών της εκτελεστικής εξουσίας. Πιο συγκεκριμένα, στον τομέα της οικογενειακής πολιτικής, η Ιταλία μαζί με την Ισπανία χαρακτηρίζονται από ένα οικογενειοκρατικό σύστημα κοινωνικής πρόνοιας. Δεν υπάρχει ένας ξεκάθαρος ορισμός στην βιβλιογραφία που να ορίζει τι είναι το «οικογενειοκρατικό μοντέλο», σε αντίθεση με το «μοντέλο του Μπίσμαρκ» ή ακόμα και με το «μεσογειακό» ως ένα μοντέλο κοινωνικής πρόνοιας. Εντούτοις, ο όρος αναφέρεται στον σημαντικό ρόλο που παίζει η οικογένεια στην αρχιτεκτονική του συστήματος καθώς ενεργεί ως ο κύριος πάροχος φροντίδας για τα παιδιά και τα εξαρτώμενα μέλη (León & Migliavacca, 2013). Εν μέρει,

αυτό δικαιολογεί ότι οι προσπάθειες στήριξης των οικογενειών από το κράτος ήταν αρκετά αδύναμες. Με εξαίρεση δηλαδή την αρκετά γενναιόδωρη άδεια μητρότητας και κάποιες φορολογικές ελαφρύνσεις, το ιταλικό κράτος δεν σημειώνει σπουδαίες επιδόσεις σε αυτόν τον τομέα μιας και τα δημόσια κέντρα προσχολικής εκπαίδευσης είναι ελάχιστα και πρόσφατα άρχισαν ιδιώτες να προσφέρουν παρόμοιες υπηρεσίες, με κάποια κρατική αρωγή (Cotta, et al., 2020).

Η έλλειψη πιο σημαντικών πολιτικών έχει οδηγήσει στην αργά αναπτυσσόμενη συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας και την υπογεννητικότητα με τον αριθμό των γεννήσεων να μειώνεται διαρκώς (Cotta, et al., 2020). Το 2017, μόλις το 48.9% των γυναικών ήταν απασχολούμενο, ποσοστό μεγαλύτερο σε σχέση με το 46.5% του 2013 αλλά και πάλι, υπολειπόμενο σχεδόν 20 ποσοστιαίων μονάδων από το αντίστοιχο των ανδρών (68.1%). Οι περισσότερες γυναίκες, αν και κατά μέσο όρο έχουν υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο από τους άνδρες, βρίσκονται συχνά σε χαμηλής ειδίκευσης επαγγέλματα, όπως τον κλάδο των πωλήσεων ή τις χειρωνακτικές εργασίες, με το 63% των απασχολούμενων γυναικών να απασχολείται σε αυτούς τους κλάδους. (Lodovici, et al., 2019). Αυτή η φυλετική διάκριση οδηγεί σε υψηλές μισθολογικές διαφορές. Το 2012, οι μισθοί των γυναικών ήταν 20% χαμηλότεροι σε σχέση με αυτούς των ανδρών και 11.5% χαμηλότεροι στην περίπτωση της εργασίας πλήρους απασχόλησης ενώ η διαφορά τείνει να είναι υψηλότερη για γυναίκες τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (Istat, 2013).

Λόγω των αδυναμιών της κρατικής παρέμβασης στον τομέα της κοινωνικής προστασίας, οι ιταλικές οικογένειες αντιμετώπισαν τις προκλήσεις που εμφανίζονται σε μία μεταβιομηχανική κοινωνία κυρίως μέσα από την άτυπη φροντίδα που παρέχεται από ένα εκτεταμένο δίκτυο νοικοκυριών (Madama, et al., 2013). Οι καινοτόμες ιδέες που εφαρμόζονται στις Σκανδιναβικές χώρες δεν έχουν βρει εφαρμογή στην Ιταλία και η πρώτη κυβέρνηση Conte πέρα από κάποιες προφορικές εξαγγελίες, δεν έχει δώσει ιδιαίτερο βάρος στην οικογενειακή πολιτική (Cotta, et al., 2020).

Στον τομέα των συνταξιοδοτικών πολιτικών, δεν χρειάζονται πολλές μεταρρυθμίσεις μιας και από τις αρχές της προηγούμενης δεκαετίας, η Ιταλία περιόρισε τα προνόμια των υψηλά αμειβόμενων συνταξιούχων, αύξησε τα όρια συνταξιοδότησης και γενικά σύνδεσε το προσδόκιμο ζωής με την ηλικία συνταξιοδότησης, πετυχαίνοντας την βιωσιμότητα του συστήματος για τα επόμενα χρόνια (Cotta, et al., 2020). Με την

μεταρρύθμιση Fornero (όπως έγινε αυτή γνωστή) η οποία τέθηκε σε ισχύ από τον Ιανουάριο του 2012, καταργήθηκαν οι συντάξεις παλαιότητας και πλέον υπολογίζονται με βάση τις ασφαλιστικές εισφορές του εργαζομένου καθ' όλη την διάρκεια του εργασιακού του βίου (Crepaldi, et al., 2014). Το Προεδρικό Διάταγμα 157 της 28 Οκτωβρίου 2013 ισοφάρισε την ηλικία συνταξιοδότησης για άντρες και γυναίκες ενώ μεταγενέστεροι νόμοι και Προεδρικά Διατάγματα προέβλεψαν την δυνατότητα πρόωρης συνταξιοδότησης, χρησιμοποιώντας μιας μορφής δανείου (Lodovici, et al., 2019).

Εκεί που η τρέχουσα κατάσταση είναι λιγότερο θετική είναι στον τομέα της ισότητας μεταξύ των γενεών με τις μελλοντικές να αναμένεται να εισπράξουν χαμηλότερα ποσά συνταξιοδότησης. Το πρόβλημα επιδεινώνεται αν αναλογιστεί κανείς πως οι νεότερες ηλικιακά ομάδες εισέρχονται με αβεβαιότητα ή και καθυστέρηση στην αγορά εργασίας, ως επακόλουθο της οικονομικής κρίσης. Ταυτόχρονα, ο ολοένα κι αυξανόμενος αριθμός των μόνιμων ανέργων λαμβάνει από ελάχιστη έως καθόλου σύνταξη ενώ το υψηλό ποσό που δαπανάται από την πύτα του κρατικού προϋπολογισμού για τις συντάξεις στερεί πολύτιμους πόρους για άλλες πολιτικές πρόνοιας, όπως η οικογενειακή πολιτική. Αυτό πρακτικά σημαίνει πως η διασφάλιση των συντάξεων κοστίζει ιδιαίτερα στην ιταλική κοινωνία (Cotta, et al., 2020). Χαρακτηριστικό είναι πως με τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία, το 2016, η Ιταλία ξόδευε το μεγαλύτερο μέρος της για την πληρωμή των συντάξεων (το 48.7 % των εξόδων για την κοινωνική προστασία) ενώ μόλις το 6.3% για τις οικογένειες. Τα νούμερα είναι βελτιωμένα πάντως σε σχέση με το 2012. (Lodovici, et al., 2019).

Μία από τις υποσχέσεις της Κυβέρνησης Conte ήταν η ριζική τροποποίηση της μεταρρύθμισης Fornero. Υπό την πίεση του κυβερνητικού εταίρου της Λίγκας του Βορρά, ενεργοποιήθηκε ένα καθεστώς πρόωρης σύνταξης στα 62, εφόσον έχουν συμπληρωθεί 38 χρόνια υπηρεσίας. Ο νόμος τέθηκε σε ισχύ το 2019 και αναμένεται να επιβαρύνει με επιπλέον έξοδα το ήδη επιβαρυνόμενο σύστημα της χώρας. Σε μια προσπάθεια εξοικονόμησης χρημάτων, η κυβέρνηση μείωσε τις αυτόματες προσαρμογές στις υψηλές συντάξεις (Cotta, et al., 2020).

Στο κομμάτι της κοινωνικής ένταξης, η απερχόμενη οικονομική κρίση ξεγύμνωσε την χώρα και έδειξε όλες τις αδυναμίες της στον τομέα της κοινωνικής πολιτικής. Το μόνο αποτελεσματικό όργανο για τον περιορισμό του κοινωνικού αποκλεισμού είναι οι

συντάξεις με τα υπόλοιπα μέτρα που έχουν εφαρμοστεί να μην κρίνονται αποτελεσματικά. Γενικά, τα επιδόματα για οικογένειες με παιδιά είναι πενιχρά και δεν αποζημιώνουν ιδιαίτερα το κόστος του να μεγαλώνεις μία (μεγάλη) οικογένεια. Το πρόβλημα της πείνας είναι εντονότερο σε οικογένειες που υπάρχει μόνο ένας εργαζόμενος και κάποιες από τις συντάξεις είναι ιδιαίτερα χαμηλές. Αυτό που σώζει την χώρα από το να έχει μεγάλο ποσοστό ανθρώπων σε καθεστώς απόλυτης φτώχειας είναι το υψηλό ποσοστό της ιδιοκτησίας κατοικιών. Το πρόβλημα στέγασης το οποίο ενδεχομένως να ήταν ανυπέρβλητο εμπόδιο για τους νέους, αντιμετωπίζεται εν πολλοίς από την οικογένεια κι όχι από κάποια δράση κοινωνικής πολιτικής (Cotta, et al., 2020).

Μέχρι πρόσφατα, η Ιταλία δεν είχε εθνική στρατηγική για την καταπολέμηση της φτώχειας. Τα παραδοσιακά μέτρα για την στήριξη των εισοδημάτων των οικογενειών είχαν επιφέρει ελάχιστα αποτελέσματα στην αναδιανομή του πλούτου, ήταν κατακερματισμένες και είχαν στόχο συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες, αφήνοντας εκατομμύρια οικογένειες δίχως προστασία. Μια πρώτη προσπάθεια ήταν η αναθεώρηση του «*Δείκτη Ισοδύναμης Οικονομικής Κατάστασης*» ο οποίος βελτίωσε την αξιολόγηση των κοινωνικοοικονομικών συνθηκών όσων δικαιούχων είχαν πρόσβαση σε υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας με βάση τα εισοδηματικά κριτήρια. Στην συνέχεια, ακολούθησε ένα πρώτο καθολικό εργαλείο απέναντι στην φτώχεια, το «*Sostegno per l'Inclusione Attiva*». Η πρόθεση ήταν όχι μόνο η οικονομική υποστήριξη για τα νοικοκυριά σε καθεστώς φτώχειας αλλά να ενισχυθεί η εργασιακή ενεργοποίηση και κοινωνική ένταξη με παιδιατρική υποστήριξη σε μικρά παιδιά, δεσμεύοντας ταυτόχρονα τον λήπτη πως θα συμμετείχε σε υποχρεωτική επανεκπαίδευση και σε περιοδική αξιολόγηση της κατάστασης φτώχειας στην οποία είναι. Το μέτρο απέτυχε όμως μιας και διατέθηκαν λιγότερα χρήματα από αυτά που είχε υπολογίσει η ομάδα εμπειρογνομόνων κι ως εκ τούτου, περιορίστηκε σε συγκεκριμένη ομάδα στόχου (Crepaldi, et al., 2014).

Λίγο καιρό μετά, με αφορμή τα υψηλά νούμερα της απόλυτης φτώχειας, η Ιταλική Κυβέρνηση πήρε νέο μέτρο ενάντια στην φτώχεια, το «*Alleanza contro la povertà*» το οποίο είχε ως σκοπό να δεσμεύσει 1 δις € προς την θέσπιση ενός νέου καθολικού μέτρου και σε συνδυασμό με επακόλουθα διατάγματα να τροποποιήσει εξ ολοκλήρου το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας. Ωστόσο, η εξουσιοδοτική διάταξη δεν κατάφερε να λάβει την εμπιστοσύνη των Αντιπροσώπων και η μεταρρύθμιση περιορίστηκε εν τέλει στην θέσπιση ενός νέου ελάχιστου εισοδήματος που θα

ενσωμάτωνε άλλα μέτρα κατά της φτώχειας. Η κυβέρνηση Renzi που διαδέχθηκε εκείνη του Gentiloni, ενίσχυσε τους πόρους προς αυτή την κατεύθυνση στα 1.85 δις €, κορυφώνοντας στα 2.75 δις € το 2020. Το σύστημα που στην συνέχεια ονομάστηκε «*Reddito di Inclusione*» μπορεί να ήταν περιορισμένο και να πρόσφερε πενιχρά οφέλη στους δικαιούχους αλλά ήταν το πρώτο δομημένο μέτρο με σταθερή χρηματοδότηση και το οποίο κάλυπτε το σύνολο των ανθρώπων που βρίσκονταν υπό το καθεστώς φτώχειας, ακολουθώντας το μονοπάτι των ενεργητικών πολιτικών ένταξης που είχαν εισαχθεί αρχικά στο «*Alleanza contro la povertà*» (Sacchi, 2018).

Το νέο μέτρο όμως αποδείχθηκε βραχύβιο. Ο Κυβερνητικός Συνασπισμός της Λίγκας του Βορρά, ενός ακροδεξιού λαϊκίστικου πολιτικού κόμματος και του Κινήματος των Πέντε Αστεριών, ενός αντικαθεστωτικού πολιτικού μορφώματος που δεν μπορεί να τοποθετηθεί με ακρίβεια σε κάποιο σημείο του πολιτικού χάρτη, παρουσίασε ένα μέτρο κατά της φτώχειας το οποίο το ονόμασε κατά λέξη «*Επίδομα της Πολιτείας*» ή στα ιταλικά «*Reddito di cittadinanza*». Σε αυτό, τα κέντρα απασχόλησης έχουν πρωταγωνιστικό ρόλο με την ενεργοποίηση των ανέργων να ανατίθεται σε προγράμματα αγοράς εργασίας (Siza, 2019). Το πρόγραμμα αυτό καταργεί κάποια από τα ήδη υπάρχοντα μέτρα και παρέχει ένα μεταβλητό εισόδημα σε κάθε άτομο κάτω από ένα συγκεκριμένο οικονομικό όριο (Cotta, et al., 2020). Αν και η κυβέρνηση Conte υπολόγιζε πως για την πλήρη εφαρμογή του θα χρειαζόνταν πόροι ύψους 17 δις €, αντ' αυτού στις συζητήσεις για τον προϋπολογισμό, το κόστος περιορίστηκε στα 9 δις €, με τα 2.6 δις εξ αυτών να αντλούνται από τους πόρους που θα δίνονταν για την διανομή του «*Reddito di Inclusione*» (Lodovici, et al., 2019).

Κροατία

Όπως στις περισσότερες χώρες που έχουν αναλυθεί ως τώρα στην παρούσα διπλωματική εργασία, έτσι και στην Κροατία, το πολίτευμα είναι Προεδρευόμενη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία, όπου ισχύει το δικέφαλο της εκτελεστικής εξουσίας. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, αν και είναι ο Αρχηγός του Κράτους ουσιαστικά δεν έχει παρά μόνο τυπικές αρμοδιότητες οι οποίες έχουν ισχύ μόνο με την προσυπογραφή του Πρωθυπουργού ή αρμοδίου Υπουργού κι εκλέγεται άμεσα από το εκλογικό σώμα (Άρθρο

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

94). Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας επίσης διορίζει τον Πρωθυπουργό της χώρας και την Κυβέρνηση του (Άρθρο 109, παρ.1) η οποία πρέπει να έχει την εμπιστοσύνη του Κοινοβουλίου (Άρθρο 109, παρ.3)^{xxviii}.

Η περιήγηση στις ιστοσελίδες του Πρωθυπουργού και του Προέδρου είναι αρκετά εποικοδομητική στον τομέα των ερευνητικών πορισμάτων. Πιο συγκεκριμένα, στον τομέα των Αρμοδιοτήτων ο μεν Πρωθυπουργός είναι ο επικεφαλής της Κυβέρνησης της Κροατίας και μαζί με τα μέλη της είναι υπεύθυνος για τις αποφάσεις που λαμβάνονται. Παράλληλα εκπροσωπεί την Κυβέρνηση, συγκαλεί και προεδρεύει των Συνεδριάσεων της, διαχειρίζεται το έργο της και υπογράφει πράξεις που υιοθετεί ενώ μπορεί να δώσει στα μέλη του Υπουργικού Συμβουλίου συγκεκριμένες οδηγίες για το έργο τους, ειδικά συγκεκριμένα καθήκοντα και τα εξουσιοδοτεί να εκτελούν και να αναλαμβάνουν συγκεκριμένα έργα. Αντίθετα, δεν γίνεται καμία αναφορά στις Αρμοδιότητες του Προέδρου στην δική του ιστοσελίδα και σε αντίθεση με άλλες ιστοσελίδες, δεν είναι αναρτημένο το Σύνταγμα της χώρας.

Όσον αφορά την Οργάνωση του Γραφείου, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας έχει στην διάθεση του συμβούλους οι οποίοι είναι και οργανωμένοι σε διάφορα Συμβούλια. Στον τομέα του κοινωνικού κράτους, μπορεί κανείς να ξεχωρίσει το Συμβούλιο για την Οικονομία, την Ενέργεια και το Κλίμα και το Συμβούλιο για το Πολιτικό Σύστημα και την Κοινωνία των Πολιτών. Το πρώτο είναι επιφορτισμένο με τα θέματα της Οικονομίας, του Εμπορίου, της Γεωργίας, του Τουρισμού, του Νομισματικού, Τραπεζικού και Χρηματοπιστωτικού συστήματος, του Τελωνειακού Συστήματος και Πολιτικής, της Απασχόλησης, της Αγοράς Εργασίας, την Ασφάλιση Υγείας, την Συνταξιοδότηση και τις Εργασιακές Σχέσεις^{xxix} ενώ το δεύτερο σχετίζεται εκτός των άλλων και με θέματα που αφορούν την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των μειονοτήτων, την κοινωνική πρόνοια και την κοινωνία των Πολιτών^{xxx}. Συμβούλους έχει και ο Πρωθυπουργός της χώρας στην διάθεση του αλλά κανείς τους δεν φαίνεται να είναι επιφορτισμένος με αρμοδιότητες υπέρ του κοινωνικού κράτους.

Τόσο ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας όσο και ο Πρωθυπουργός της χώρας είναι επιφορτισμένοι με δράσεις υπέρ του κοινωνικού κράτους. Από την μία πλευρά, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, αν και δεν αναφέρεται κάπου κάτι πιο συγκεκριμένο, στην ενότητα των «Συχνών Ερωτήσεων - Απαντήσεων» υπάρχει απάντηση στο ερώτημα για

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

το πώς μπορεί κάποιος να λάβει εφάπαξ οικονομικής βοήθειας -τόσο ως άτομο όσο κι ως οικογένεια- από τον ίδιο τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας. Όπως αναφέρεται, η αίτηση επεξεργάζεται από ειδικά καταρτισμένα τμήματα του Προεδρείου τα οποία με βάση τα οικονομικά κριτήρια του αιτούντα κρίνουν το ύψος της επιδότησης, χρησιμοποιώντας πόρους που είναι αποκλειστικά διατεθειμένοι για αυτό τον σκοπό. Από την άλλη πλευρά, στην ιστοσελίδα του Πρωθυπουργού είναι αναρτημένη η «*Στρατηγική για την αντιμετώπιση της Φτώχειας και του Κοινωνικού Αποκλεισμού 2014-2020*»⁶.

Η Στρατηγική βασίζεται στην διασφάλιση συνθηκών για την επίτευξη τριών κύριων προτεραιοτήτων:

- Καταπολέμηση της Φτώχειας και του Κοινωνικού αποκλεισμού και την μείωση των ανισοτήτων στην κοινωνία
- Πρόληψη της εμφάνισης νέας κατηγορίας φτωχών καθώς και την μείωση του αριθμού των φτωχών και των κοινωνικά αποκλεισμένων
- Δημιουργία ενός συντονισμένου συστήματος υποστήριξης για ομάδες που διατρέχουν κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού.

Για να επιτευχθεί αυτό, πρέπει να επισημανθεί πως η πολιτική κατά των διακρίσεων είναι βασική αρχή για την επίτευξη των παραπάνω προτεραιοτήτων και στόχων.

Για την επίτευξη των τριών ως άνω προτεραιοτήτων και των αντίστοιχων πρωτογενών στόχων προβλέπονται δραστηριότητες σε οκτώ (8) στρατηγικούς τομείς που θεωρούνται μακροπρόθεσμοι τομείς προτεραιότητας:

1. Εκπαίδευση και Δια βίου μάθηση
2. Απασχόληση και Πρόσβαση στην Απασχόληση
3. Στέγαση και Διαθεσιμότητα Ενέργειας
4. Πρόσβαση σε Κοινωνικές Παροχές και Υπηρεσίες
5. Πρόσβαση στο Σύστημα Υγείας
6. Φροντίδα για τους Ηλικιωμένους
7. Καταπολέμηση του Χρέους και Προώθηση της Οικονομικής Ανεξαρτησίας

⁶ Περισσότερα για την Στρατηγική αυτή και αναλυτικότερες πληροφορίες περί αυτής, μπορεί κανείς να βρει στον παρακάτω σύνδεσμο:

https://vlada.gov.hr/UserDocsImages//ZPPI/Strategije//STRATEGY_COMBATING_POVERTY_SOCIAL_EXCLUSION_2014_2020.pdf (Ημερομηνία πρόσβασης: 14 Οκτωβρίου 2020)

8. Ισορροπημένη Περιφερειακή Ανάπτυξη

Κάθε στρατηγικός τομέας περιλαμβάνει πολλές κύριες στρατηγικές δραστηριότητες και μεθόδους εφαρμογής τους που αναλύονται στο τριετές πρόγραμμα εφαρμογής σε εθνικό επίπεδο, το οποίο απαιτεί την προετοιμασία σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.

Ολοκληρώνοντας την περιήγηση στις ιστοσελίδες, μένουν αυτές των πολιτικών σχηματισμών των δύο κεφαλών της εκτελεστικής εξουσίας. Εν αντιθέσει με εκείνες των ρόλων τους, δεν μπορούν να προσφέρουν γόνιμα ερευνητικά συμπεράσματα. Ο νυν Πρόεδρος της Δημοκρατίας, αν και άνηκε στον χώρο των Σοσιαλδημοκρατών (Hrvatska iznještajna novinska agencija, 2019), με βάση το Άρθρο 96 του Συντάγματος της χώρας, οφείλει να παραιτηθεί της θέσης του σε οποιοδήποτε πολιτικό σχηματισμό, εφόσον ανέλθει στον προεδρικό θώκο. Έτσι, δεν μπορεί να μελετηθεί το πολιτικό του περιβάλλον. Ο δε Πρωθυπουργός είναι αρχηγός της κεντροδεξιάς παράταξης «Κροατική Δημοκρατική Ένωση» (Pic, 2020), του οποίου όμως η ιστοσελίδα δεν διατίθεται στην αγγλική γλώσσα.

Στον τομέα των οικογενειακών πολιτικών, η Κροατία έχει αρκετά βήματα ακόμα να διανύσει. Οι απολαβές στην άδεια μητρότητας είναι ελάχιστες αν και προβλέπεται σχετική αύξηση ανάμεσα στον έκτο και δωδέκατο μήνα, από 3,991 κούνες Κροατίας (περίπου 525€) στις 5,564 κούνες Κροατίας (περίπου 735€). Το 1993, το νεοσύστατο κροατικό κράτος κατήργησε το δικαίωμα λήψης πλήρους μισθού κατά την διάρκεια ενός έτους μετά τον τοκετό (Bartlett, et al., 2020). Η Πανευρωπαϊκή Έρευνα για την Ποιότητα Ζωής έδειξε πως μόνο το 62% των ερωτηθέντων Κροατών απάντησε πως οι ώρες εργασίας τους ταιριάζουν με τις οικογενειακές τους υποχρεώσεις, ένα από τα χαμηλότερα νούμερα στην ευρωπαϊκή περιφέρεια (Eurofound, 2016).

Την ίδια στιγμή, οι γυναίκες αντιμετωπίζουν σοβαρές προκλήσεις στην αγορά εργασίας. Οι διακρίσεις εις βάρος τους από την πλευρά των εργοδοτών στον ιδιωτικό τομέα είναι ευρέως διαδεδομένες επειδή θεωρείται πως κάποια στιγμή θα απαιτήσουν εν τέλει άδεια μητρότητας (Bartlett, et al., 2020). Το 2018, για το 58.1% των ανενεργών γυναικών από την αγορά εργασίας, ο κύριος λόγος ήταν οι οικογενειακές τους υποχρεώσεις ή κάποια ευθύνη μέριμνας στο σπίτι, όταν για τους άνδρες το αντίστοιχο νούμερο ήταν μόλις στο 13.1%. Προκύπτει δηλαδή πως οι γυναίκες μένουν άνεργες για μεγαλύτερο διάστημα τόσο λόγω της έλλειψης υπηρεσιών φροντίδας εκτός του σπιτιού

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

όπως τα νηπιαγωγεία και τα γηροκομεία όσο και των παραδοσιακών στάσεων απέναντι στους δύο ρόλους των φύλων (Tomić, et al., 2019). Πράγματι, η Κροατική κοινωνία είναι μια βαθιά συντηρητική κοινωνία. Άλλωστε, αυτό αποτυπώνεται στην Ευρωπαϊκή έρευνα για την ισότητα των φύλων όπου το 60% των Κροατών απάντησε πως ο ρόλος της γυναίκας είναι η φροντίδα του νοικοκυριού, όταν ο μέσος όρος στην Ευρωπαϊκή Ένωση είναι στο 44% (European Commission, 2017).

Ακολουθως, οι εγκαταστάσεις παιδικών σταθμών και τα προγράμματα για την φύλαξη των παιδιών στα σχολεία είναι σχεδόν ανύπαρκτα. Το πρόβλημα γίνεται εντονότερο στις λιγότερο ανεπτυγμένες αγροτικές και ημί-αγροτικές περιοχές της χώρας με τις τοπικές κυβερνήσεις να αδυνατούν να καλύψουν τα έξοδα των υπηρεσιών. Σύμφωνα με έρευνα της UNESCO, μόνο το 22% των παιδιών των φτωχότερων οικογενειών φοιτούν σε νηπιαγωγεία, ένα από τα χαμηλότερα νούμερα εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Bartlett, et al., 2020).

Ο «Οικογενειακός Νόμος» του 2014 δεν μπόρεσε να αντιμετωπίσει αυτά τα θέματα δραστικά, αντίθετα επικεντρώθηκε στην επέκταση των έννομων δικαιωμάτων των παιδιών και στην αποσαφήνιση διατάξεων σχετικά με την κηδεμονία των παιδιών. Οι πολλές όμως αντιδράσεις από την ημέρα εφαρμογής του, οδήγησε το Συνταγματικό Δικαστήριο να αναστείλει τον νόμο το 2015. Οι συχνές πολιτικές κόντρες μεταξύ των συντηρητικών και των φιλελεύθερων έχουν καταφέρει να οδηγήσουν τρεις διαδοχικές κυβερνήσεις να αντιμετωπίσουν το θέμα σαν μία «καυτή πατάτα» και να μην προχωρήσουν σε κάποια τροποποίηση του νόμου (Bartlett, et al., 2020).

Στην συνταξιοδοτική πολιτική, η Κροατία ακολούθησε κι εκείνη το σύστημα των τριών πυλώνων με τον δεύτερο να είναι υποχρεωτικός και πλήρως χρηματοδοτούμενος. Όμως το μέσο πραγματικό ποσοστό της αναπλήρωσης που λαμβάνουν οι συνταξιούχοι είναι το δεύτερο χαμηλότερο στην Ευρωπαϊκή Ένωση κι αυτό οφείλεται στο ότι πολλοί συνταξιοδοτούνται νωρίς (ο μέσος όρος ετών εν υπηρεσία είναι 30 έτη). Ως αποτέλεσμα, το 1/3 των συνταξιούχων να απειλείται με φτώχεια και κοινωνικό αποκλεισμό. Βέβαια, από την άλλη πλευρά, περίπου 170,000 συνταξιούχοι λαμβάνουν προνομιακές συντάξεις με κοντά 70,000 εξ αυτών να είναι οι βετεράνοι πολέμου. Έτσι όμως, το σύστημα μήτε είναι βιώσιμο μήτε κρίνεται ως δίκαιο μεταξύ των γενεών. Ταυτόχρονα, το συνταξιοδοτικό ταμείο παρουσιάζει συνεχές έλλειμμα κρούοντας καμπανάκι κινδύνου για

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

την συστημική σταθερότητα του. Σχεδόν οι μισές συνταξιοδοτικές δαπάνες καλύπτονται από τον κρατικό προϋπολογισμό και όχι από ασφαλιστικές εισφορές. Στην πράξη σημαίνει πως το 15% των δαπανών του κράτους οφείλεται μόνο στην χορήγηση συντάξεων (Bartlett, et al., 2020).

Μια πρώτη προσπάθεια μεταρρύθμισης ξεκίνησε το 2014 όπου νόμος της Κυβέρνησης επιχείρησε να αυξήσει τα όρια συνταξιοδότησης από τα 65 στα 67 έτη κι εκείνα της πρόωρης από τα 60 στα 62, ως το 2038. Το αποφασιστικό βήμα όμως ξεκίνησε τον Οκτώβριο του 2018 όταν η τότε Κυβέρνηση Plenković παρουσίασε μια σημαντική συνταξιοδοτική μεταρρύθμιση με ίσως δύο αμφιλεγόμενες διατάξεις. Η πρώτη ήταν η επιτάχυνση της ισοφάρισης των συνταξιοδοτικών ορίων για τα δύο φύλα και της αύξησης των ορίων συνταξιοδότησης στα 67 από το 2038 στο 2033. Η δεύτερη ήταν η πρόβλεψη δυνατότητας της μεταφοράς των αποταμιεύσεων των συνταξιούχων από τον δεύτερο πυλώνα, στον πρώτο, μια επιλογή που θεωρητικά έμοιαζε θελκτική. Αν και οι επικριτές επισήμαιναν πως κάτι τέτοιο οδηγούσε στην αποδυνάμωση του δεύτερου πυλώνα. Η τελική νομοθεσία περάστηκε τον Δεκέμβριο του 2018 εισάγοντας μια ελαφρά τροποποίηση της δεύτερης αμφισβητούμενης διάταξης, προβλέποντας πως όλοι οι συνταξιούχοι θα ήταν επιλέξιμοι για κάποιου είδους συνταξιοδοτικού επιδόματος (Bartlett, et al., 2020). Εν πολλοίς, αν και η μεταρρύθμιση έφερνε σημαντικές αλλαγές, διατήρησε τα περισσότερα χαρακτηριστικά και προβλήματα του ισχύοντος συστήματος (Tomić, et al., 2019).

Παρ' όλο που υπήρχε μια ομάδα εργασίας πίσω από την μεταρρύθμιση με εκπροσώπους των κοινωνικών εταίρων, ακαδημαϊκούς και Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, φαίνεται ότι έμειναν έξω από την συζήτηση τα συνδικάτα τα οποία εξέφρασαν την δυσαρέσκεια τους για την μη συμμετοχή τους στον διάλογο περί της συγκεκριμένης μεταρρύθμισης. Η θέσπιση της πυροδότησε μια τεράστια βόμβα με τις μεγαλύτερες συνδικαλιστικές οργανώσεις να κινούν άμεσα τις διαδικασίες για την διεξαγωγή δημοψηφίσματος έχοντας ως σλόγκαν το σύνθημα «67 je previse!», δηλαδή «τα 67 (έτη) είναι πολλά». Η πρόθεση τους ήταν η μείωση των ορίων συνταξιοδότησης στα 65 έτη, των ποινών πρόωρης συνταξιοδότησης και την καθυστέρηση της εξίσωσης των ορίων ηλικίας για τους άνδρες και τις γυναίκες. Η λαϊκή απάντηση ήταν άμεση και μέσα σε ελάχιστο χρονικό διάστημα συγκεντρώθηκε παραπάνω από το διπλάσιο του απαιτούμενου αριθμού των υπογραφών που απαιτούνται για την διενέργεια

δημοψηφίσματος. Υπό το βάρος των πιέσεων, η Κροατική Κυβέρνηση έκανε δεκτά τα αιτήματα (Tomić, et al., 2019).

Παράλληλα, στα τέλη του 2019, η Κυβέρνηση αποφάσισε την εισαγωγή μιας εθνικής σύνταξης για άτομα που δεν έχουν εργαστεί ποτέ ή έχουν λιγότερα από 15 έτη υπηρεσίας (Bartlett, et al., 2020). Η εθνική σύνταξη σχεδιάζεται να εισαχθεί το 2021 και υπολογίζεται σε ένα ποσό ανάμεσα στο «Ελάχιστο Εγγυημένο Επίδομα» (*Zajamčena Minimalna Naknada - ZMN*) και την κατώτατη σύνταξη μαζί με κάποιες παροχές, επηρεάζοντας σημαντικά ένα τεράστιο αριθμό ηλικιωμένων ανθρώπων, ιδίως γυναίκες (Tomić, et al., 2019).

Η Κροατία υστερεί και στον τομέα των κοινωνικών μεταβιβάσεων μιας και η αποτελεσματικότητά τους στην μείωση του κινδύνου της φτώχειας είναι εξαιρετικά χαμηλή (Bartlett, et al., 2020). Οι πολιτικές της χαρακτηρίζονται από έναν ακραίο κατακερματισμό και δεν είναι δομημένες με τέτοιο τρόπο ώστε να έχουν επίδραση στην μάχη έναντι στον κοινωνικό αποκλεισμό. Ειδικότερα, το ZMN, το οποίο εισήχθη το 2014 αντικαθιστώντας ένα παρόμοιο επίδομα και μερικά άλλα μικρότερα, παρέχει μηδαμινά οφέλη στους δικαιούχους του. Πρόκειται για ένα επίδομα με πολύ αυστηρά κριτήρια λήψης που για να το λάβει κάποιος πρέπει να έχει εισόδημα κάτω από ένα ελάχιστο όριο και ένα συγκεκριμένο μέγεθος περιουσίας. Πιο συγκεκριμένα, οι λήπτες του πρέπει να μην διαθέτουν τίποτα στο όνομα τους παρά μόνο ένα διαμέρισμα ή ένα σπίτι. Ούτε καν κάποιο όχημα ή αποταμιεύσεις σε κάποια τράπεζα. Αυτό αναπόφευκτα, οδηγεί σε υψηλά επίπεδα περιθωριοποίησης και αποκλεισμού ανάμεσα στις φτωχότερες οικογένειες (Tomić, et al., 2019). Είναι αλήθεια άλλωστε, πως οι οικογένειες με παιδιά σχολικής ηλικίας που ζουν μόνο με το ZMN μπορούν να καλύψουν μονάχα τις μισές από τις υλικές τους ανάγκες (Bartlett, et al., 2020)..

Μια ενοποίηση των επιδομάτων κατά τον Stubbs είναι αμφίβολο πως θα βελτιώσει την αποδοτικότητά τους καθώς οι δαπάνες τους σε περιφερειακό επίπεδο είναι χαμηλές και είναι συγκεντρωμένες στις πλουσιότερες περιοχές και στην πρωτεύουσα, Ζάγκρεμπ, ενώ το βιοτικό επίπεδο των απόμαχων του πολέμου της Κροατίας φαίνεται να είναι σε προτεραιότητα έναντι των φτωχών (2018). Τα δικαιώματα δε των πρώτων (δηλαδή των βετεράνων του πολέμου) επεκτάθηκαν με νέο νόμο, αν και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υποστηρίζει πως τα προνόμια τους υπονομεύουν την αποτελεσματικότητά του

συστήματος για την μείωση της φτώχειας μιας και αντιπροσωπεύουν έξοδα ύψους έως και 2% του ΑΕΠ της χώρας (European Commission, 2018β).

Το 2018 σε μια προσπάθεια αντιμετώπισης του ζητήματος, η Κυβέρνηση υιοθέτησε το «Σχέδιο Δράσης για την Βελτίωση των Κοινωνικών Παροχών 2018-2020» (Bartlett, et al., 2020) που επικεντρώθηκε σε ορισμένες τεχνικές πτυχές και όχι στην βελτίωση της επάρκειας ή της κάλυψης της κοινωνικής πρόνοιας (Tomíć, et al., 2019). Ως εκ τούτου, είχε μικρό αντίκτυπο στον περιορισμό της έκτασης του κοινωνικού αποκλεισμού και της περιθωριοποίησης (Bartlett, et al., 2020). Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή χαιρέτισε τις βελτιώσεις στα τεχνικά ζητήματα και αναγνώρισε τις ελλείψεις όσον αφορά την καταπολέμηση της φτώχειας (Tomíć, et al., 2019). Σημαντικές μεταρρυθμίσεις υπέρ των φτωχών που όμως θα πληρώνονταν εν μέρει με μια μείωση στα προνόμια των βετεράνων του πολέμου, πιθανότατα θα πυροδοτούσαν μια μαζικά οργανωμένη αντιπολίτευση (Stubbs, 2018).

Κύπρος

Η Κύπρος είναι μία από τις δύο χώρες (η άλλη είναι η Τουρκία) της παρούσας διατριβής που έχει το πολίτευμα της Προεδρικής Δημοκρατίας. Στην Προεδρική Δημοκρατία, δεν ισχύει το δικέφαλο της εκτελεστικής εξουσίας και Αρχηγός τόσο του Κράτους όσο και της Κυβέρνησης είναι ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, ο οποίος εκλέγεται άμεσα από τον Λαό. Όπως προκύπτει δηλαδή, δεν υπάρχει ο ρόλος του Πρωθυπουργού.

Η περιήγηση στην ιστοσελίδα του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας και σε αυτή του πολιτικού του περιβάλλοντος δεν ικανοποιούν τα ερευνητικά ζητήματα. Συγκεκριμένα, η πρώτη αν και διατίθεται στα αγγλικά δεν περιέχει τίποτα από τα 3 ζητούμενα (Αρμοδιότητες, Οργάνωση του Γραφείου, Δράσεις). Η δεύτερη είναι κάπως ιδιαίτερη. Κατά την πρώτη εκλογή του το 2013, ο νυν Πρόεδρος της Δημοκρατίας συμμετείχε ως υποψήφιος του «Δημοκρατικού Συναγερμού» από τον οποίο και παραιτήθηκε μετά την εκλογή του (ANT1 Κύπρου, 2013). Όμως, στην δεύτερη εκλογική μάχη που έδωσε και κέρδισε, συμμετείχε ως ανεξάρτητη υποψηφιότητα (Φιλεnews,

2018). Βέβαια όπως και να έχει, η ιστοσελίδα του πολιτικού περιβάλλοντος από το οποίο προέρχονταν, δεν υποστηρίζεται στην αγγλική γλώσσα.

Από την βιβλιογραφία προκύπτει πως οι υπηρεσίες στήριξης στην οικογένεια είναι περιορισμένες, κάτι που φαίνεται και στον μειωμένο αριθμό γεννήσεων. Το ποσοστό των παιδιών που είναι εγγεγραμμένα σε κάποια μορφής μέριμνα είναι πολύ λιγότερο από τον μέσον όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (20.8% έναντι 30.3%) μιας και τα κριτήρια εγγραφής τους είναι με βάση την διαθεσιμότητα των κατάλληλων χώρων. Έτσι, οι γονείς καταφεύγουν είτε σε ιδιωτικές λύσεις και σε κέντρα κοινότητας που είναι υπό την αιγίδα του Υπουργείου Εργασίας είτε στα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας (κυρίως οι παππούδες) που προσφέρουν υπηρεσίες παιδικής μέριμνας. Η ύπαρξη μάλιστα των τελευταίων είναι ένα γεγονός που βοηθάει στο να μην υπάρχει υψηλό ποσοστό παιδικής φτώχειας. Όμως, η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει προειδοποιήσει ότι το κόστος παιδικών σταθμών έχει γίνει υψηλότερο για τα νοικοκυριά ενώ οι ανεπαρκείς υποδομές των δημοσίων μεταφορών είναι ένα επιπλέον εμπόδιο (Christophorou, et al., 2020).

Οι πολιτικές πρωτοβουλίες κυρίως επικεντρώνονται μόνο σε βραχυπρόθεσμα προγράμματα που επιδοτούν το κόστος του παιδικού σταθμού και των νηπιαγωγείων των παιδιών που ανήκουν σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, όπως οι άνεργοι, οι μονογονεϊκές οικογένειες και οι χαμηλόμισθοι (Koutsampelas & Pashardes, 2017). Την ίδια στιγμή, η δημιουργία ολοήμερων προσχολικών και δημοτικών σχολείων έχει βοηθήσει ξεκάθαρα τις οικογένειες και η επέκτασή τους αναμένεται να βελτιώσει περισσότερο την όλη κατάσταση (Christophorou, et al., 2020). Παράλληλα, από τον Απρίλιο του 2017 τρέχει το πρόγραμμα «Προίκα του Μωρού» το οποίο έχει ως σκοπό την χρηματοδότηση ειδών πρώτης ανάγκης για βρέφη σε οικογένειες που βρίσκονται σε καθεστώς υλικής στέρησης. Για την υλοποίηση του έχουν διατεθεί συγκεκριμένα κονδύλια που προέρχονται από το «Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας προς τους Απόρους» (Koutsampelas & Pashardes, 2017). Η γονική άδεια επεκτάθηκε και στους πατέρες για 15 ημέρες με νόμο του 2017 αλλά είναι αλήθεια πως χρειάζονται πιο συμπαγείς πολιτικές προς αυτή την κατεύθυνση (Christophorou, et al., 2020).

Αν και σε σχέση με τον μέσον όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης η γυναικεία συμμετοχή στην αγορά εργασίας είναι λίγο υψηλότερη στην Κύπρο (64.2% έναντι 63.4%), εντούτοις όπως προκύπτει από τα παραπάνω, ο συνδυασμός καριέρας και μητρότητας είναι ένα

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

δύσκολο εγχείρημα (Christophorou, et al., 2020). Στον τομέα της επιδοματικής πολιτικής, θα μπορούσε να ειπωθεί πως τα μη ανταποδοτικά επιδόματα επηρεάστηκαν περισσότερο από την δημοσιοοικονομική εξυγίανση με μειώσεις στα ύψη των παροχών, αυστηρότερους ελέγχους στα εισοδηματικά κριτήρια και κατά πόσο οι αιτούντες πληρούν τις προϋποθέσεις για την λήψη τους (Koutsampelas & Pashardes, 2017).

Πιο συγκεκριμένα, το πιο σημαντικό μη ανταποδοτικό επίδομα είναι το «*Επίδομα Παιδιού*», το οποίο βέβαια έχει υποστεί αρκετές τροποποιήσεις. Το 2011, η τότε Κυβέρνηση περιόρισε τον ορισμό του εξαρτώμενου παιδιού και εισήγαγε αυστηρότερα εισοδηματικά και περιουσιακά κριτήρια. Το 2014, μια νέα τροποποιητική διάταξη οδήγησε σε οικογένειες με μεικτές ετήσιες απολαβές άνω των 59,000 € ετησίως να χάσουν πρόσβαση στο δικαίωμα ενώ το 2018 αυξήθηκαν τα κατώτατα όρια εισοδήματος ανάλογα το μέγεθος της μονάδας του παραλήπτη, προκειμένου να λαμβάνονται υπόψη και οι μεγαλύτερες οικογένειες. Το «*Επίδομα Μονογονεϊκής Οικογένειας*» εισήχθη το 2012 και υπέστη τροποποιήσεις το 2013 όπου περιορίστηκε το ύψος του επιδόματος και το 2014 όπου αποκλείστηκαν από την διανομή του οι ανύπαντροι γονείς με εισόδημα άνω των 49,000€ τον χρόνο. Παρόμοιες τροποποιήσεις υπέστησαν κι άλλα παρεμφερή επιδόματα ενώ το «*Επίδομα Μητέρας*» καταργήθηκε το 2012, μέχρι την ανάκληση του το 2018 (Koutsampelas & Pashardes, 2017).

Στην συνταξιοδοτική πολιτική, ο κύριος πυλώνας του κυπριακού συστήματος είναι το «*Γενικό Σύστημα Κοινωνικών Ασφαλίσεων (ΓΣΚΑ)*», ένα υποχρεωτικό σύστημα, που καλύπτει κάθε νόμιμα εργαζόμενο δημοσίου ή ιδιωτικού τομέα στην Κύπρο (Koutsampelas & Pashardes, 2017). Στην πράξη όμως, είναι κάπως μπερδεμένο με διαφορετικά όρια ηλικίας ανάλογα τον τομέα εργασίας (Christophorou, et al., 2020). Αν και τα θεσμοθετημένα όρια ηλικίας είναι στα 65 έτη και για τους άνδρες και τις γυναίκες, οι μεταλλωρύχοι μπορούν να βγουν στην σύνταξη στα 58 ενώ υπάρχει πρόβλεψη για πρόωρη συνταξιοδότηση στα 63 έτη, για κάποιες κατηγορίες ασφαλισμένων. Οι συντάξεις που πληρώνει αποτελούνται από ένα βασικό μέρος το οποίο αναπροσαρμόζεται στην αύξηση των μέσων ακαθάριστων ασφαλιστικών εισφορών και ένα συμπληρωματικό μέρος που αναπροσαρμόζεται στον δείκτη τιμών καταναλωτή (Koutsampelas & Pashardes, 2017).

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

Ο δεύτερος πυλώνας αποτελείται από τις επαγγελματικές συντάξεις (Koutsampelas & Pashardes, 2017), όπου οι εργαζόμενοι του δημόσιου τομέα επωφελούνται σε σχέση με αυτούς του ιδιωτικού (Christophorou, et al., 2020). Το «*Σύστημα Συντάξεων των Κρατικών Υπαλλήλων (ΣΣΚΥ)*» παρέχει συμπληρωματικές συντάξεις σε δημόσιους λειτουργούς, στρατιωτικούς και αστυνομικούς. Πριν το 2012, η ηλικία συνταξιοδότησης ήταν τα 63 έτη με πρόβλεψη πρόωρης συνταξιοδότησης στα 58 έτη, δίχως αναλογιστική μείωση των προνομίων. Μετά το 2012 όμως, υπέστη βαθμιαίες και ριζικές μεταρρυθμίσεις όπως όλο το συνταξιοδοτικό σύστημα της χώρας. (Koutsampelas & Pashardes, 2017).

Πιο συγκεκριμένα (Koutsampelas & Pashardes, 2017):

- 2009: Με τον «Νόμο Κοινωνικής Ασφάλισης» εισήχθη αύξηση των εισφορών κατά 1.3% τόσο για τους εργοδότες όσο και τους εργαζομένους κάθε 5 χρόνια σε μια προσπάθεια δημιουργίας δημοσιοοικονομικού αντίβαρου για την γήρανση του πληθυσμού.
- 2010: Καθιέρωση -εξαρτώμενων από το ύψος του εισοδήματος - συμπληρωματικών παροχών προς τους χαμηλοσυνταξιούχους ως αντιμετώπιση των υψηλών ποσοστών φτώχειας των ηλικιωμένων.
- 2011: Αύξηση των εισφορών των δημόσιων υπαλλήλων που συμμετείχαν στο ΣΣΚΥ το οποίο εφεξής δεν είναι διαθέσιμο για τους νέο-διοριζόμενους στον δημόσιο τομέα.
- 2012-2013: Βαθμιαίες περικοπές σε συντάξεις (και μισθούς), δημοσίου και ιδιωτικού τομέα, στο πλαίσιο της λιτότητας.
- 2012: Η ηλικία συνταξιοδότησης συνδέθηκε με το προσδόκιμο ζωής, ξεκινώντας από την περίοδο 2018-2023. Παράλληλα, αυξήθηκαν τα όρια συνταξιοδότησης στο ΣΣΚΥ, προστέθηκαν αντικίνητρα για την πρόωρη συνταξιοδότηση και έγιναν μεταρρυθμίσεις στο φορολογικό καθεστώς για τις εφάπαξ παροχές.
- 2013: Αυστηρότερα κριτήρια για την λήψη σύνταξης γήρατος (δηλαδή το ΓΣΚΑ) με την ελάχιστη περίοδο εισφορών να αυξάνεται από τα 10 στα 15 έτη, κατά την περίοδο 2013-2017.
- 2013-2016: Η αναπροσαρμογή των συντάξεων αναβλήθηκε σε αυτή την περίοδο.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

- 2014: Οι συντάξεις του δημόσιου και ευρύτερου δημοσίου τομέα μειώθηκαν επιπλέον 3%.
- 2014: Καθιέρωση του «Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος» (Υπουργείο Εργασίας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, 2014), μετριάζοντας έτσι σε ένα βαθμό τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης (Christophorou, et al., 2020).

Παράλληλα, το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης εξέφρασε την ελπίδα ότι το νέο κανονιστικό πλαίσιο που ψηφίστηκε το 2019 θα βελτιώσει το τρέχον ανεπαρκές συνταξιοδοτικό σύστημα (2019). Το νέο αυτό πλαίσιο, εκτός των άλλων, αναμένεται να ενισχύσει την ως τώρα αδύναμη εποπτεία των ασφαλιστικών και συνταξιοδοτικών συστημάτων (Christophorou, et al., 2020).

Όσον αφορά την κοινωνική ένταξη, η Κύπρος κάνει βαθμιαία βήματα προόδου προς την σωστή κατεύθυνση. Οι περισσότερες προσαρμογές του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας στοχεύουν στον εντοπισμό προβλημάτων και παροχή υποστήριξης σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες. Η καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού εστιάζει στο κίνδυνο φτώχειας, στην συμμετοχή στην αγορά εργασίας, στην βοήθεια σε νέους και παιδιά και στην προσαρμογή των κλαδικών θεσμικών οργάνων και μηχανισμών προκειμένου να τους εξοπλίσει με πιο γρήγορα αντανακλαστικά σε υπάρχουσες και προκύπτουσες ανάγκες (Christophorou, et al., 2020).

Οι κυριότερες πολιτικές δράσεις που εγκρίθηκαν μετά το 2013 ήταν: η αναδιάρθρωση της δημόσιας βοήθειας, στοχευμένα επιδόματα και παροχές, μερίδιο στην απασχόληση στον δημόσιο τομέα για άτομα με ειδικές ανάγκες, προγράμματα στέγασης για νέες οικογένειες και άλλους πληθυσμούς σε ανάγκη ενώ η καθιέρωση του «Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος» βοήθησε τις ασθενέστερες κοινωνικά ομάδες (Christophorou, et al., 2020). Σύμφωνα με τους Koutsampelas & Pasharides, παρά τους αυστηρότερους δημοσιονομικούς περιορισμούς, οι κοινωνικές δαπάνες αυξήθηκαν τόσο σε σχετικούς (από 19.1% σε 23% του ΑΕΠ) όσο και σε απόλυτους όρους (από τα 3.6 στα 3.9 δις €) (2017).

Οι επιδράσεις των πολιτικών αντικατοπτρίζονται και στην στατιστική εικόνα. Ο δείκτης των ανθρώπων στον κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού (AROE) το 2018, μετά την οικονομική ύφεση είναι στο 23.9%, νούμερο που πλησιάζει το 23.3% του 2008. Το ποσοστό του πληθυσμού υπό τον κίνδυνο φτώχειας μειώθηκε, από το 17.4% το

2017, στο 15.7% το 2018 και ο συντελεστής Gini παρουσίασε μεταβολή από το 30.8% στο 29.1% στο αντίστοιχο χρονικό διάστημα (Christophorou, et al., 2020). Ωστόσο η κατανομή των κοινωνικών δαπανών δείχνει μια αναντιστοιχία μεταξύ των κοινωνικών αποτελεσμάτων και της κατανομής τους (Koutsampelas & Pashardes, 2017), με κάποιες κατηγορίες κοινωνικής προστασίας να αυξάνονται και κάποιες να μειώνονται τα τελευταία χρόνια (ESSPROS, 2018). Παράλληλα, υπάρχει ένα υψηλό ποσοστό ανθρώπων που μένουν εκτός εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης, με τις προσπάθειες προς την βελτίωση των συνθηκών τους να χαρακτηρίζονται ως «μέτριες» από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (Christophorou, et al., 2020).

Λετονία

Το πολίτευμα της Λετονίας είναι Προεδρευόμενη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας είναι ο Αρχηγός του Κράτους και ο Πρωθυπουργός είναι ο Αρχηγός της Κυβέρνησης. Ο Λαός ψηφίζει τους Αντιπροσώπους του οι οποίοι με την σειρά τους ανακηρύσσουν τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας κι αυτός διορίζει τον Πρωθυπουργό της χώρας. Οι περισσότερες εξουσίες του Προέδρου της Δημοκρατίας απαιτούν την προσυπογραφή του αρμοδίου Υπουργού ή του Πρωθυπουργού καθώς είναι τυπικές και μη αποφασιστικές.

Από την ανασκόπηση των ιστοσελίδων, το πρώτο συμπέρασμα που προκύπτει είναι πως δεν υπάρχει αντίστοιχη του Πρωθυπουργού ή του Γραφείου του. Αντ' αυτού υπάρχει ιστοσελίδα του Υπουργικού Συμβουλίου της Λετονίας. Όσον αφορά τις Αρμοδιότητες του Πρωθυπουργού αναφέρεται πως ο Πρωθυπουργός ηγείται των εργασιών και προεδρεύει του Υπουργικού του Συμβουλίου, είναι υπεύθυνος στο Κοινοβούλιο και διορίζει τους Υπουργούς και τους κοινοβουλευτικούς γραμματείς τους (έπειτα από υποδείξεις των αρμόδιων Υπουργών), τον επικεφαλής του Γραφείου του Πρωθυπουργού καθώς και του Συμβούλου του^{xxxii}. Γενικά, το κείμενο φαίνεται να είναι μια αντιγραφή του Συνταγματικού κειμένου της χώρας από τα Άρθρα 55 έως 63 που αναφέρονται στον ρόλο του Υπουργικού Συμβουλίου^{xxxii}. Οι Δράσεις του Πρωθυπουργού δεν εμφανίζονται σε αυτήν την ιστοσελίδα ενώ σχετικά με την Οργάνωση του Γραφείου

του, μπορεί κάποιος να βρει πως υπάρχει ένας σύμβουλος Δημογραφικής Πολιτικής^{xxxiii} μέσα από το ευρετήριο επαφών που υπάρχει αναρτημένο.

Η αντίστοιχη του Προέδρου της Δημοκρατίας ακολουθεί την ίδια κατασκευαστική δομή. Ουδεμία αναφορά σε Δράσεις υπέρ της κοινωνικής πολιτικής, μια μικρή αναφορά στην Οργάνωση του Γραφείου και εκτενής αναφορά στις Αρμοδιότητες του. Πιο συγκεκριμένα, το τμήμα που αναφέρεται στις Αρμοδιότητες του είναι σαφές πως παραπέμπει στο Σύνταγμα της χώρας, έχοντας κάθε φορά την αντίστοιχη παραπομπή. Σε αντίθεση όμως με την ιστοσελίδα του Πρωθυπουργού, εκείνη του Προέδρου της Δημοκρατίας έχει μια πιο ευκρινής αναφορά στην Οργάνωση του Γραφείου του. Δηλαδή, ο Πρόεδρος της Λετονίας έχει στην διάθεση του Συμβούλους και εικάζεται πως ο Σύμβουλος περί των θεμάτων της Οικονομικής πολιτικής^{xxxiv} έχει στην δικαιοδοσία του ατζέντα υπέρ του κοινωνικού κράτους. Όπως λέχθηκε και παραπάνω, δεν γίνεται λόγος για Δράσεις του Προέδρου προς την κατεύθυνση που αναζητάει η εργασία.

Όλες οι χώρες της Βαλτικής, λόγω του γηράσκοντος πληθυσμού και του χαμηλού ρυθμού των γεννήσεων, η ευημερία των οικογενειών εξακολουθεί να μένει μια εθνική προτεραιότητα. Η προστασία τους αυξάνεται με την εισαγωγή περισσότερων επιδομάτων κι αυξάνοντας το επίπεδο τους. Η Λετονία, αν και υπέφερε σοβαρά από την οικονομική ύφεση και είδε το σύστημα οικογενειακής στήριξης να δοκιμάζεται (Aidukaite & Hort, 2019), φαίνεται να βρίσκεται σε έναν θετικό δρόμο όσον αφορά τις οικογενειακές της πολιτικές. Αν και η οικονομική ύφεση οδήγησε σε περικοπές των οικογενειακών επιδομάτων έως και 10%, η «Λετονική Συνομοσπονδία των Εργατικών Συνδικάτων» (*Latvijas Brīvo Arodbiedrību Savienība – LBAS*) σε επιτυχημένες διαπραγματεύσεις της με την Κυβέρνηση κατάφερε να διατηρηθούν τα οικογενειακά επιδόματα. Προκειμένου να διασφαλιστεί πως όλα τα παιδιά της Λετονίας θα συνέχιζαν και θα συνεχίζουν να επωφελούνται από την διανομή τους, η LBAS πρότεινε εναλλακτικές πηγές χρηματοδότησης του κρατικού προϋπολογισμού (Kajaks, 2013).

Η Παγκόσμια Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο είχαν μεγάλη επιρροή στην Λετονία με το τελευταίο να επιβάλλει αυστηρές οικονομικές απαιτήσεις για την επίτευξη μακροοικονομικής σταθερότητας. Η Παγκόσμια Τράπεζα μάλιστα υποστήριξε πρωτοβουλίες που προωθούσαν τις κοινωνικές μεταρρυθμίσεις παρέχοντας δάνεια και συμβουλές από ειδικούς στην χώρα. Έτσι, καθιερώθηκε ένα σύστημα κοινωνικής

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

πρόνοιας με εισοδηματικά κριτήρια που διοχέτευε χρήματα σε κρατικά ιδρύματα με βάση τον αριθμό των πελατών που εκείνα τα ιδρύματα εξυπηρετούσαν (Rajevska, 2006).

Οι πολιτικές οικογενειακής στήριξης επιτρέπουν στις γυναίκες να συνδυάζουν την μητρότητα και την ενεργή συμμετοχή στην αγορά εργασίας. Το εργατικό δίκαιο της χώρας απαγορεύει στον εργοδότη να ακυρώσει μια εργασιακή σύμβαση με μία έγκυο ή με μητέρα με παιδί κάτω του ενός έτους. Μπορούν να ληφθούν έως και 112 ημέρες άδειας μητρότητας και 10 ημέρες άδεια πατρότητας που λαμβάνονται εντός των δύο πρώτων 2 μηνών από την γέννηση του παιδιού με πληρωμένο το 80% των μέσων αποδοχών και για τους δύο γονείς. Από το 2017, η γονική άδεια έχει επεκταθεί και σε γονείς υιοθετημένων παιδιών και το διάστημα της υπολογίζεται σε 10 ημέρες. Επιπλέον, δίνεται γονική άδεια έως και 18 μήνες ανά παιδί, η οποία μπορεί να χρησιμοποιηθεί μέχρι την συμπλήρωση του 8^{ου} έτους του παιδιού με τους τρίτεκνους και πολύτεκνους να δικαιούνται 3 επιπλέον ημέρες άδειας κάθε χρόνο και άλλες κοινωνικές παροχές. Έτσι εξηγείται πως εν έτει 2018, το 72.7% των γυναικών με τουλάχιστον ένα παιδί κάτω των 6 ετών εργάζονταν, όταν ο ευρωπαϊκός μέσος όρος ήταν στο 63.1% (Mangule, et al., 2020).

Το μεγαλύτερο πρόβλημα και η σπουδαιότερη πρόκληση που καλείται να υπερπηδήσει αυτή την στιγμή η οικογενειακή πολιτική της Λετονίας παραμένει η πρόσβαση στο νηπιαγωγείο και σε παιδικούς σταθμούς καθώς οι οικογένειες συχνά να αναγκάζονται να περιμένουν για χρόνια μέχρι να βρουν κενή θέση. Η υποστήριξη των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης σε μία συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα δείχνει πως είναι σε θέση να αντιμετωπίσει την έλλειψη νηπιαγωγείων και διαθέσιμων παιδικών σταθμών (Mangule, et al., 2020).

Στην συνταξιοδοτική πολιτική, η Λετονία όπως και οι υπόλοιπες χώρες της Βαλτικής παρουσιάζει μια αρνητική δημογραφική εξέλιξη με συρρίκνωση και γήρανση του πληθυσμού η οποία επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τις εξελίξεις στο συνταξιοδοτικό. Έτσι, την περίοδο 2008-2016, είχε αποφασιστεί η αύξηση των ορίων ηλικίας στα 62 έτη για τις γυναίκες και στα 63 έτη για τους άνδρες (Aidukaite, 2009). Είναι ενδιαφέρον πως ενώ τα αποτελέσματα των πολιτικών της Λετονίας (όσο και της Εσθονίας και της Λιθουανίας) μοιάζουν να εμπίπτουν στο φιλελεύθερο κράτος πρόνοιας, η χάραξη της πολιτικής προσιδιάζει σε αυτόν του ηπειρωτικού-συντηρητικού μοντέλου. Κάτι τέτοιο φαίνεται από το πόσο γρήγορα και με πόσο ριζοσπαστικό τρόπο εφάρμοσαν το

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

συνταξιοδοτικό μοντέλο των τριών πυλώνων σε αντίθεση με τις χώρες της Ηπειρωτικής Ευρώπης (Matthes, et al., 2007).

Η τρέχουσα ισορροπία ανάμεσα σε πολιτικούς σχηματισμούς που ανήκουν είτε στην Δεξιά είτε στην Αριστερά δεν μπορεί να εξηγήσει με ακρίβεια γιατί ισχύει ο συγκεκριμένος τύπος μοντέλου κοινωνικής προστασίας έχει ισχύσει στα κράτη της Βαλτικής, όπως είναι και η Λετονία. Αντίθετα, μπορεί να αναζητήσει τους λόγους που επηρεάζουν την αλλαγή στην κοινωνική πολιτική. Οι δομές πολιτικής, η επίδραση της οικονομίας, το κληροδότημα των πολιτικών, το επίπεδο της κοινωνίας των πολιτών, η επιρροή της Ενωμένης Ευρώπης και της Παγκοσμιοποίησης συνθέτουν πολύπλοκες, αιτιώδεις εκρήξεις μέσα στις οποίες η κοινωνική πολιτική της Λετονίας διατηρείται, σχεδιάζεται και μεταμορφώνεται (Aidukaite, 2009).

Στην συνταξιοδοτική πολιτική, η Λετονία, όπως και οι υπόλοιπες χώρες της Βαλτικής, παρουσιάζει μια αρνητική δημογραφική εξέλιξη με συρρίκνωση και γήρανση του πληθυσμού η οποία επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τις εξελίξεις στο συνταξιοδοτικό της πρόγραμμα (Aidukaite, 2009). Έτσι, ο πρώτος πυλώνας είναι ένα υποχρεωτικό, μη κυβερνητικό σύστημα προκαθορισμένων εισφορών με νοητή κεφαλαιοποίηση βασισμένο σε τρέχουσες εισφορές και φόρους που άρχισε να λειτουργεί στην χώρα από το 1991. Ο δεύτερος πυλώνας άρχισε να ισχύει από το 2001 και είναι ένα υποχρεωτικό σύστημα πλήρως χρηματοδοτούμενο από το κράτος. Ο τρίτος πυλώνας είναι ένα εθελοντικό, ιδιωτικό σύστημα που συμπληρώνει τα άλλα δύο υποχρεωτικά συστήματα και ο οποίος άρχισε να ισχύει από το 1998. Το σύστημα αυτό των τριών πυλώνων κατόρθωσε να αυξήσει την δημοσιοοικονομική βιωσιμότητα του όλου συστήματος συνταξιοδότησης, πετυχαίνοντας ταυτόχρονα και την ισότητα μεταξύ των γενεών (Aidukaite, 2009; Mangule, et al., 2020).

Σε αναφορά του το 2018, ο ΟΟΣΑ επέκρινε το σύστημα της Λετονίας και συγκεκριμένα τα συστήματα προκαθορισμένων εισφορών με νοητή κεφαλαιοποίηση επειδή αυτά αναπροσαρμόζονται αυτόματα στις αλλαγές του εργατικού δυναμικού και στο προσδόκιμο ζωής. Κατά συνέπεια, αν το σύστημα της χώρας δεν συνδεθεί με αναπροσαρμογή στα συνταξιοδοτικά όρια, τα μελλοντικά ποσά αναπλήρωσης των συντάξεων αναμένεται να παραμένουν κάτω από τον μέσο όρο των χωρών του ΟΟΣΑ. Η έκθεση συμπλήρωσε πως ο ολοένα και μικρότερος αριθμός του εργατικού δυναμικού

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

μειώνει την απόδοση των συντάξεων του πρώτου πυλώνα και ότι η απουσία εναλλακτικής επιλογής στον υποχρεωτικό πυλώνα τον καθιστά κατάλληλο μόνο για όσα άτομα αποφεύγουν τον κίνδυνο κι όχι για ολόκληρο τον πληθυσμό (OECD, 2018).

Το ισχύον κρατικό σύστημα συνταξιοδότησης εγγυάται μια ελάχιστη εγγυημένη σύνταξη η οποία εξαρτάται από τα συμπληρωμένα έτη υπηρεσίας του λήπτη της. Σε περίπτωση που το ποσό της σύνταξης είναι χαμηλότερο του κατώτατου μισθού, τότε ο λήπτης της δικαιούται της κρατικής βοήθειας (Mangule, et al., 2020). Ο μέσος όρος μηνιαίας σύνταξης υπολογίζεται στα 379.69€ το τελευταίο τέταρτο του 2020 (Centrālā Statistikas Pārvalde, 2020α). Σύμφωνα με έρευνα από το Κεντρικό Γραφείο Στατιστικών, το ποσοστό των συνταξιούχων στα όρια της φτώχειας συνεχώς αυξάνεται διαρκώς από το 2009 κι έπειτα. Πάντως, το 2019 παρουσίασε μια πρώτη μείωση καθώς από το 53.8% του 2018, βρέθηκε στο 46.7%. Ακόμα πιο ανησυχητικό βέβαια είναι το ποσοστό των πολιτών άνω των 65 ετών που βρίσκονται κάτω από το όριο της φτώχειας καθώς σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία, σχεδόν 4 στους 10 Λετονούς (41.4%) βρίσκονταν σε κατάσταση φτώχειας για το έτος 2019 ⁷ (Centrālā Statistikas Pārvalde, 2020β).

Ωστόσο, η φορολογική μεταρρύθμιση του 2017-2018 δείχνει μια προσπάθεια αντιμετώπισης των προβλημάτων του συστήματος. Η μεταρρύθμιση εισάγει μια προοδευτική φορολογία όλων των εισοδημάτων, συμπεριλαμβανομένου των συντάξεων, αυξάνεται το ελάχιστο κατώτατο όριο για τους συνταξιούχους (στα 300€ μηνιαίως το 2020) από ότι στους εργαζόμενους (250€ το μήνα το 2020) ενώ η αναπροσαρμογή των συντάξεων της διετίας 2018-2019 ευνόησε όσους είχαν υψηλότερες εισφορές στο ασφαλιστικό σύστημα. Αν και η αναπροσαρμογή παρά τις όποιες τροποποιήσεις, παραμένει ένα πολύπλοκο θέμα και τα ζητήματα που έχουν εντοπίσει η Ευρωπαϊκή Ένωση με τον ΟΟΣΑ παραμένουν. Επιπλέον μεταρρυθμίσεις είναι κάτι παραπάνω από επείγον (Mangule, et al., 2020).

Στον τομέα της κοινωνικής ένταξης η Λετονία μοιάζει με ένα νόμισμα, δηλαδή έχει δύο όψεις, την θετική και την αρνητική. Αν και ορισμένοι οικονομικοί και κοινωνικοί δείκτες δείχνουν μια οικονομική ανάπτυξη και σταθερότητα, τα υψηλά ποσοστά ανεργίας και η βαθιά οικονομική κρίση του 2008-2010 είχαν αντίκτυπο στην

---

⁷ Σε αυτό το σημείο πρέπει να τονιστεί και η διαφορά ανάμεσα στα δύο φύλα όπου οι άνδρες άνω των 65 που βρίσκονται στα όρια της φτώχειας είναι στο 40.5%, όταν οι γυναίκες ίδιας ηλικίας βρίσκονται στο 49.7%.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

ποιότητα ζωής των πολιτών οδηγώντας αρκετούς σε μετανάστευση. Ειδικότερα, το διάστημα 2006-2016, σχεδόν 275,000 άνθρωποι έφυγαν από την χώρα (σχεδόν κάτι παραπάνω από το 10% του συνολικού πληθυσμού), οδηγώντας σε μία αύξηση της θνησιμότητας και μείωση των γεννήσεων. Ως επακόλουθο, η αναμενόμενη μείωση του πληθυσμού την τελευταία δεκαετία κατά 12%, ήταν το δεύτερο μεγαλύτερο ποσοστό στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Σχετική έρευνα έδειξε πως το μορφωτικό επίπεδο των όσων έφυγαν από την χώρα ήταν υψηλότερο από αυτούς που εν τέλει έμειναν (Mangule, et al., 2020).

Η αλήθεια είναι πως οικονομική ύφεση επηρέασε πολύ την χρηματοδότηση του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης. Ο προϋπολογισμός του προέρχονταν από τις υποχρεωτικές εισφορές στον «Κρατικό Οργανισμό Κοινωνικών Ασφαλίσεων» (*Valsts Sociālās Apdrošināšanas Aģentūra - VSAA*) και με αυτόν τον τρόπο πληρώνονταν οι συντάξεις και τα κοινωνικά επιδόματα. Με την έναρξη της ύφεσης τα έσοδα του κοινωνικού προϋπολογισμού μειώθηκαν απότομα ενώ οι δαπάνες που έπρεπε να πραγματοποιηθούν αυξήθηκαν σημαντικά. Ως αποτέλεσμα, τα ταμειακά διαθέσιμα που είχαν συσσωρευτεί επί σειρά ετών εξαφανίστηκαν γρηγορότερα από το αναμενόμενο, αφήνοντας το κράτος να σκέφτεται πως πρέπει να ενεργήσει από εκεί και πέρα (Kajaks, 2013).

Σε πολλούς τομείς, η Λετονία φαίνεται να πετυχαίνει και να έχει δυνατή απόδοση ενώ σε άλλους αποτυγχάνει και πρέπει να βελτιώσει την εικόνα της. Ειδικότερα, η πολιτική της στην επανένταξη αγορά εργασίας έπειτα από μακροχρόνια ανεργία χαρακτηρίζεται από ενεργητικές πρωτοβουλίες, η χρήση ηλεκτρονικών υπηρεσιών και ηλεκτρονικών εργαλείων στις πολιτικές προστασίας της εργασίας καθώς και οι μηχανισμοί κοινωνικού διαλόγου αναφέρονται συχνά ως τα δυνατά σημεία της χώρας. Όμως από την άλλη πλευρά, η Λετονία έχει να αντιμετωπίσει ισχυρές προκλήσεις όπως η μη διαθέσιμη υγειονομική περίθαλψη, η εισοδηματική ανισότητα, η φτώχεια, οι χαμηλές αμοιβές και η ανεπάρκεια των μέτρων κοινωνικής προστασίας, οι διαφοροποιήσεις σε περιφερειακό επίπεδο, η καθυστερημένη ανάπτυξη των κοινωνικών υπηρεσιών και η μη-οικονομικά προσιτή κατοικία. Γενικά, αν και η αναπτυξιακή τάση είναι θετική, ο στόχος ορισμένων μεταρρυθμίσεων δεν έχει καταφέρει ως τώρα να ευθυγραμμιστεί με τις απαιτήσεις του Ευρωπαϊκού Πυλώνα των Κοινωνικών Δικαιωμάτων (Vizgunova, et al., 2018).

Η αλήθεια είναι πως η Κυβέρνηση της Λετονίας έχει προσπαθήσει να λάβει επιπλέον μέτρα προς την κατεύθυνση της καταπολέμησης των ανισοτήτων. Πιο αναλυτικά, το 2017 ψήφισε έναν νέο προοδευτικό φορολογικό συντελεστή μαζί με άλλα μέτρα όπου αρχής γενομένης από το 2018 έχουν ως στόχο να ελαφρύνουν το φορολογικό βάρος από όσους λαμβάνουν χαμηλότερα εισοδήματα. Ομοίως, από το 2020 άρχισε να ισχύει νέα κατώτατη σύνταξη. Παρά αυτές τις πρωτοβουλίες και την αύξηση των δαπανών για συντάξεις και επιδόματα, η φτώχεια, οι εισοδηματικές και περιφερειακές ανισότητες παραμένουν υψηλά. Το ποσοστό φτώχειας στην Λετονία είναι από τα υψηλότερα στην Ευρωπαϊκή Ένωση⁸ και μεταξύ των χωρών του ΟΟΣΑ. Οι δαπάνες για την κοινωνική προστασία είναι χαμηλότερες από τον μέσον όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τομείς όπως η στέγαση και ο κοινωνικός αποκλεισμός χρηματοδοτούνται με λιγότερους πόρους από αυτούς που τους αναλογούν (Mangule, et al., 2020).

Λιθουανία

Η Λιθουανία έχει ένα Ημί-προεδρικό σύστημα διακυβέρνησης, το οποίο όπως και στην Γαλλία σημαίνει πως ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας είναι Αρχηγός του κράτους με αποφασιστικές αρμοδιότητες, εκλεγμένος άμεσα από τον Λαό ενώ ο Πρωθυπουργός είναι αρχηγός της Κυβέρνησης και διορίζεται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας. Ο Πρόεδρος της Λιθουανίας έχει αποφασιστικές αρμοδιότητες αλλά για την έκδοση διαταγμάτων επί συγκεκριμένων θεμάτων (διορισμός και ανάκληση των διπλωματών που στέλνει και δέχεται η Λιθουανία, προαγωγές υψηλόβαθμων στρατιωτικών, κήρυξη της χώρας σε κατάσταση πολιορκίας, χορήγηση εθνικότητας σε πολίτες τρίτων χωρών) οφείλουν να φέρουν την προσηγογραφία του αρμοδίου Υπουργού ή του Πρωθυπουργού της χώρας.

Η περιήγηση στις ιστοσελίδες παρουσιάζει αρκετό ερευνητικό ενδιαφέρον. Η αλλαγής στον πρωθυπουργικό θώκο της χώρας σημαίνει και κάποιες τροποποιήσεις στα ευρήματα των ιστοσελίδων. Πιο αναλυτικά, επί πρωθυπουργίας του Saulius Skvernelis ήταν αναρτημένες οι αρμοδιότητες ενώ τώρα δεν υπάρχουν. Αντίστοιχα, η ιστοσελίδα του Προέδρου της Δημοκρατίας αναφέρει τις αρμοδιότητες όπως αυτές αναφέρονται στο

⁸ Ο μέσος όρος για την Ευρωπαϊκή Ένωση των 27 ήταν 16.8% το 2020 ενώ στην Λετονία το ποσοστό αυτό ήταν στο 23.3% (Eurostat, 2020β).

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

Άρθρο 84 του λιθουανικού Συντάγματος^{xxxv}. Στον τομέα των Δράσεων, παραμένει αναρτημένο το Κυβερνητικό πρόγραμμα, αν και είναι αμφίβολο σε ποιες από τις διακηρύξεις που αναφέρονται, υπάρχει ενεργός ρόλος της νέας Πρωθυπουργού⁹. Αντίθετα, δεν υπάρχει κάτι αντίστοιχο στον διαδικτυακό τόπο του Προέδρου της Δημοκρατίας. Παράλληλα, η «ομάδα» της νέας Πρωθυπουργού, Ingrida Šimonytė, διατηρεί τους συμβούλους επί θεμάτων Δημοτικών Περιφερειακών και Κοινωνικών πολιτικών καθώς και για τα άτομα με Ειδικές Ανάγκες που είχε ο προηγούμενος Πρωθυπουργός. Ταυτόχρονα, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας έχει δίπλα του την «Ομάδα Οικονομικής και Κοινωνικής Πολιτικής»^{xxxvi}.

Όσον αφορά τις ιστοσελίδες του πολιτικού περιβάλλοντος, αυτές δεν μπορούν να εξαχθούν. Αυτό συμβαίνει διότι ο μεν Πρόεδρος της Δημοκρατίας εξελέγη ως ανεξάρτητη υποψηφιότητα (LRT English, 2019) ενώ ο δε πολιτικός σχηματισμός της νυν Πρωθυπουργού, η «Ένωση της Πατρίδας - Λιθουανοί Χριστιανοδημοκράτες» δεν προσφέρει πρόσβαση στην αγγλική γλώσσα (The Politico, 2020).

Σε μια γενική επισκόπηση του μοντέλου της κοινωνικής πρόνοιας, μπορεί κάποιος να πει πως στο νεοσύστατο λιθουανικό κράτος επιλέχθηκε το κορπορατιστικό μοντέλο επειδή αυτό προωθούσε κίνητρα για συμμετοχή στην αγορά εργασίας και είχε την πρόθεση να εξαλείψει την ισοπέδωση που κυριάρχησε στα Σοβιετικά χρόνια. Αν και το σύστημα της κοινωνικής προστασίας βασίστηκε στο μοντέλο του Μπίσμαρκ, το χαμηλό συγκριτικό επίπεδο των επιδομάτων και ο προστατευτισμός συγκεκριμένων επιδομάτων, έδινε την εντύπωση πως στα πρώτα χρόνια του έμοιαζε περισσότερο με το Μεσογειακό μοντέλο έχοντας ψήγματα πελατειακών σχέσεων. Πολλά πολιτικά κόμματα αποδέχθηκαν μια τέτοια φονταμενταλιστική ιδεολογία της αγοράς και δεν τόλμησαν να αποδομήσουν τις τότε δομές της κοινωνικής προστασίας, από τον φόβο μιας κοινωνικής κατακραυγής αλλά ούτε έλαβαν θεμελιώδεις μεταρρυθμιστικές πρωτοβουλίες προκειμένου να βελτιώσουν την λειτουργικότητα του (Bernotas & Guogis, 2001).

⁹ Αναλυτικά το πρόγραμμα της νέας Κυβέρνησης της Λιθουανίας βρίσκεται στον παρακάτω σύνδεσμο: <https://lrv.lt/uploads/main/documents/files/PROGRAMME%20OF%20THE%20EIGHTEENTH%20GOVERNMENT%20OF%20THE%20REPUBLIC%20OF%20LITHUANIA.pdf> (Ημερομηνία πρόσβασης: 3 Ιανουαρίου 2021)

Είναι αληθές πως πολλές οικογένειες στην Λιθουανία το βρίσκουν δύσκολο να καταφέρουν να ανταποκριθούν στα εργασιακά και στα γονικά τους καθήκοντα. Η οικογενειακή πολιτική στην Λιθουανία είναι αρκετά κατακερματισμένη και εστιάζει σε οικογένειες που βρίσκονται σε ιδιαίτερους κοινωνικούς κινδύνους (Nakrosis, et al., 2020). Ιδιαίτερα ανησυχητική είναι η χαμηλή συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας η οποία οφείλεται εν πολλοίς σε ιστορικούς και θρησκευτικούς παράγοντες. Η Λιθουανία είναι μια καθολική χώρα και οι Λιθουανοί έχουν την τάση να είναι πιο συντηρητικοί όσον αφορά τις απόψεις τους για την οικογένεια και της κατανομής των ρόλων ανάμεσα στα δύο φύλα (Katus, et al., 2007).

Η οικογενειακή πολιτική βασίζεται σε ένα σύνολο παθητικών (επιδοματική υποστήριξη) και ενεργητικών (κοινωνικές υπηρεσίες και υποδομές) μέτρων πολιτικής (Nakrosis, et al., 2020) με βάση εισοδηματικά κριτήρια ή τις προηγούμενες εισφορές στο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης (Aidukaite, 2013). Η προηγούμενη Κυβέρνηση είχε δείξει ιδιαίτερη στήριξη στις γυναίκες που επιθυμούν να συνδυάσουν τα γονικά τους καθήκοντα και την επαγγελματική τους σταδιοδρομία όπως αυξάνοντας επιδόματα και δίνοντας οικονομική βοήθεια σε οικογένειες, δημιουργώντας κοινωνικές υπηρεσίες που απευθύνονται τόσο σε γονείς και σε παιδιά. Η ήδη παγιωμένη νομοθεσία κινείται προς την ίδια κατεύθυνση με ειδικούς όρους του Εργατικού Κώδικα να είναι αποκλειστικά αφιερωμένες στις οικογένειες. Πρόβλημα, ωστόσο, παραμένουν η πρόσβαση στα νηπιαγωγεία και σε άλλες εγκαταστάσεις παιδικής μέριμνας, οι αυξημένες περιπτώσεις ενδοοικογενειακής βίας, ο υψηλός αριθμός διαζυγίων κι ο ολοένα και αυξανόμενος αριθμός των μονογονεϊκών οικογενειών (Nakrosis, et al., 2020).

Η μεγαλύτερη τομή στην οικογενειακή πολιτική της χώρας ήταν αναμφίβολα η ψήφιση του αμφιλεγόμενου νόμου «*Ενισχύοντας την Οικογένεια*» τον Νοέμβριο του 2017. Από την μία πλευρά, οι υποστηρικτές του τονίζουν πως είναι αναγκαίος για τον συντονισμό των οικογενειακών πολιτικών και την παροχή βασικών πολιτικών στήριξης προς αυτή την κατεύθυνση. Από την άλλη όμως, οι επικριτές του τον απορρίπτουν και κάνουν λόγο για μια συλλογή από διακρίσεις με βάση το φύλο. Επίσης, μια νέα Στρατηγική στην δημογραφική, μεταναστευτική κι ενταξιακή πολιτική ξεκίνησε το 2018 με ορίζοντα το 2030 όπου δίνει προτεραιότητα στην ανάπτυξη ενός φιλικού προς την οικογένεια περιβάλλοντος προκειμένου να αυξηθεί ο αριθμός των γεννήσεων στις 1.9 στο

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

τέλος της εν λόγω στρατηγικής από τις 1.68 που προβλέπονταν για το 2017 (Nakrosis, et al., 2020).

Στον τομέα της συνταξιοδοτικής πολιτικής, η Λιθουανία παρουσιάζει τις ίδιες παθογένειες που έχουν και τα υπόλοιπα κράτη της Βαλτικής που αναλύθηκαν παραπάνω. Η ποιότητα των δημόσιων κοινωνικών υπηρεσιών και η γενναιοδωρία των κοινωνικών μεταβιβάσεων είναι χαμηλή, κάτι που αυτόματα επηρεάζει τις συντάξεις. Έτσι, ένα μεγάλο ποσοστό των ηλικιωμένων ζει σε καθεστώς φτώχειας (Aidukaite, 2011). Το Λιθουανικό σύστημα δεν βοηθάει ιδιαίτερα καθώς το ποσοστό των άνω των 65 ετών που είναι φτωχοί ή στα όρια του κοινωνικού αποκλεισμού είναι πάνω από τον μέσον όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Κατά την διάρκεια της ύφεσης, η Λιθουανική κυβέρνηση αναγκάστηκε να προβεί σε περικοπές στις κοινωνικές δαπάνες (μέσα σε αυτές και οι συντάξεις), εντούτοις σύντομα αποκαταστάθηκαν στα επίπεδα προ κρίσης και να αποζημιώσουν τους συνταξιούχους για αυτές τις περικοπές. Η προηγούμενη κυβέρνηση του Saulius Skvernelis διέθεσε 371.8 εκατομμύρια € για συντάξεις και αναδιάρθρωση του συστήματος ενώ ο νεοεκλεγμένος Πρόεδρος Gitanas Nausėda είχε ανακοινώσει ένα πακέτο πρόσθετων δαπανών ύψους 100 εκατομμυρίων € (Nakrosis, et al., 2020).

Το συνταξιοδοτικό σύστημα των τριών πυλώνων της Λιθουανίας ξεκίνησε με την εισαγωγή του πρώτου το 1995 ο οποίος είναι ένα υποχρεωτικό σύστημα, διαχειριζόμενο από το κράτος, μη επιδοτούμενο που βασίζεται σε ασφαλιστικές εισφορές και φόρους. Ο δεύτερος πυλώνας είναι ένα σύστημα χρηματοδοτούμενο από το κράτος και θεσπίστηκε το 2004 (Aidukaite, 2013). Την ίδια χρονιά θεσπίστηκε και ο τρίτος πυλώνας που είναι ένα εθελοντικό, ιδιωτικά διαχειριζόμενο ταμείο που χρηματοδοτείται από υποχρεωτικές ασφαλιστικές εισφορές (Aidukaite, 2011). Όμως, στον τομέα της δημοσιονομικής σταθερότητας, το σύστημα έρχεται αντιμέτωπο με δυσμενείς δημογραφικές εξελίξεις στο εγγύς μέλλον. Το ποσό εξαρτώμενων ανθρώπων τρίτης ηλικίας αναμένεται να υπερδιπλασιαστεί ως το 2060 καθώς ο διαθέσιμος πληθυσμός για εργασία συνεχώς μειώνεται. Το κοινοβούλιο ενέκρινε την αλλαγή των συνταξιοδοτικών ορίων και την μεταρρύθμιση του δεύτερου πυλώνα ώστε να προβλέψει μία πιθανή σταδιακή αύξηση του μεριδίου των κοινωνικών εισφορών που λαμβάνονται από ιδιωτικά ταμεία. Ο μη διανεμητικός πρώτος πυλώνας αποτελεί κίνδυνο για την συνολική δημοσιονομική βιωσιμότητα της χώρας καθώς για την ώρα έχει κριθεί ως μη βιώσιμος (Nakrosis, et al., 2020)

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

Προς αυτή την κατεύθυνση, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή συνέστησε ριζικές μεταρρυθμίσεις στο συνταξιοδοτικό σύστημα της χώρας. Εν τέλει, το λιθουανικό Κοινοβούλιο το 2016 ενέκρινε τις κάτωθι μεταρρυθμίσεις θέτοντας τις σε ισχύ από το 2018. Αρχικά, η βασική σύνταξη πληρώνεται απευθείας από κρατικούς πόρους και χρηματοδοτείται από το Ταμείο Κοινωνικής Ασφάλισης με ένα συγκεκριμένο μέρος να είναι εξαρτώμενο από τις ασφαλιστικές εισφορές. Έπειτα, οι αναπροσαρμογές των συντάξεων συνδέουν τις αυξήσεις στις συντάξεις με εκείνες των μέσων αυξήσεων στους μισθούς. Τέλος, τα ελάχιστα χρόνια υπηρεσίας που απαιτούνται προκειμένου ένα άτομο να δικαιούται σύνταξη αυξάνεται από τα 30 στα 35 έτη ως το 2027 (Nakrosis, et al., 2020).

Στον τομέα της κοινωνικής ένταξης, η βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης αποτελεί μια σημαντική πρόκληση για την Λιθουανία. Οι Αρχές της χώρας έχουν θέσει ως στόχο την μείωση των ανθρώπων που βρίσκονται σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού στους 814,00 ως το 2020 από το 1.1 εκατομμύριο που ήταν στις αρχές της προηγούμενης δεκαετίας. Αν και υπάρχει μια βελτίωση στα νούμερα, η χώρα φαίνεται να είναι εκτός των εθνικών της στόχων με το 2017 να απαριθμεί 843,000 ή 29.6% του συνολικού πληθυσμού της σε καθεστώς φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού (Nakrosis, et al., 2020). Η τάση του ποσοστού φτώχειας άλλωστε ήταν πάντα ασταθής στην Λιθουανία και ως εκ τούτου έχουν ληφθεί περισσότερα μέτρα με βάση τα εισοδηματικά κριτήρια, κάτι που συμβάλλει στην υψηλότερη επίδραση των κοινωνικών μεταβιβάσεων για την μείωση της φτώχειας (Toots & Bachmann, 2010).

Το υψηλό επίπεδο σε μετανάστευση, ανεργία και η αργή ένταξη των ανέργων στην αγορά εργασίας μπορούν να αποδοθούν στα χαμηλά εισοδήματα της χώρας μιας και τόσο ο κατώτατος όσο και ο μέσος μισθός είναι οι χαμηλότεροι στην Ευρωπαϊκή Ένωση, με ελάχιστες αυξήσεις τα τελευταία χρόνια. Αυτή η κατάσταση καθιστά την Λιθουανία και την αγορά εργασίας της ως λιγότερο ελκυστική (Gruževskis & Blažienė, 2013). Ταυτόχρονα, οι αυστηρές προϋποθέσεις για την λήψη επιδόματος ανεργίας (τουλάχιστον 18 μήνες σε αμειβόμενη απασχόληση, εισφορές κοινωνικής ασφάλισης ή ιθαγένεια για όσους δεν έχουν εργαστεί) δεν είναι σε θέση να επιλύσουν τα όποια προβλήματα. Το επίδομα κατατίθεται μόνο για 6 μήνες σε εκείνους που δεν έχουν τουλάχιστον 25 έτη προϋπηρεσίας και το ποσοστό αναπλήρωσης του είναι πολύ χαμηλό (Aidukaite, 2013).

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

Απαιτείται ένας συνδυασμός κυβερνητικών παρεμβάσεων (βελτιώσεις στο επιχειρηματικό περιβάλλον, μέτρα ενεργοποίησης στην αγορά εργασίας, επαρκής εκπαίδευση και κατάρτιση, κοινωνικές μεταβιβάσεις σε χρήμα, κοινωνικές υπηρεσίες απευθυνόμενες στους ασθενέστερους) προκειμένου να βρεθούν λύσεις στα προβλήματα της χώρας στον τομέα της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Οι λιθουανικές αρχές υιοθέτησαν για την περίοδο 2014-2020 ένα σχέδιο δράσης για την επίτευξη κοινωνικής συνοχής. Ως μέτρα κατά της φτώχειας, η προηγούμενη κυβέρνηση αύξησε τον κατώτατο μισθό, αύξησε το όριο του αφορολόγητου και διέθεσε χρήματα στοχεύοντας σε παιδιά και χαμηλόμισθες οικογένειες. Τα μέτρα αυτά στην πλειονότητα τους εγκρίθηκαν κατά την ψήφιση του προϋπολογισμού. Με την οικονομία της χώρας να αυξάνεται σε ρυθμούς ανώτερους του μέσου όρου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, παρατηρήθηκε μια ενθαρρυντική, αντίστροφη μεταναστευτική τάση (Nakrosis, et al., 2020).

Λουξεμβούργο

Το πολίτευμα του Λουξεμβούργου είναι το Συνταγματικό Δουκάτο. Αρχηγός του Κράτους είναι ο Μέγας Δούκας του Λουξεμβούργου, ο οποίος δεν έχει αποφασιστικές αρμοδιότητες και έχει ένα συμβολικό ρόλο ενώ ο Πρωθυπουργός είναι ο Αρχηγός της Κυβέρνησης. Ο ρόλος του Μέγα Δούκα δεν απασχολεί την συγκεκριμένη μεταπτυχιακή διατριβή, επομένως αυτή θα ασχοληθεί μόνο με εκείνον του Πρωθυπουργού στον τομέα του κοινωνικού κράτους.

Η ανασκόπηση των ιστοσελίδων είναι σύντομη και δίχως αποτελέσματα. Ειδικότερα, η ιστοσελίδα του Πρωθυπουργού ή ακριβέστερα η ιστοσελίδα της Κυβέρνησης του Λουξεμβούργου δεν παρέχει πληροφορίες σχετικά με τις Αρμοδιότητες και την Οργάνωση του Γραφείου του Πρωθυπουργού. Στον τομέα των Δράσεων, ο Πρωθυπουργός φέρεται να έχει επιφορτιστεί με ορισμένες αλλά καμία δεν φαίνεται να είναι σχετική με το κοινωνικό κράτος. Όσον αφορά εκείνη του πολιτικού του σχηματισμού, ο νυν Πρωθυπουργός προέρχεται από το «*Δημοκρατικό Κόμμα*» (HuffPost, 2013) του οποίου όμως η ιστοσελίδα δεν διαθέτει πρόσβαση στην αγγλική γλώσσα προκειμένου να μελετηθεί περαιτέρω.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

Στην οικογενειακή πολιτική του Λουξεμβούργου παρατηρείται μια ξεκάθαρη σοσιαλδημοκρατική αλλαγή πραγματοποιώντας «απογαλακτισμό από το οικογενειοκρατικό μοντέλο» σε μία βαθιά κορπορατιστική, καθολική χώρα (Esping-Andersen, 1999). Κυρίως στον τομέα της παιδικής μέριμνας, οι αρχές της χώρας θεώρησαν την δημόσια προσφορά ως βοηθητική η οποία θα ήταν αρωγός όσων δεν μπορούν να σηκώσουν το βάρος της οικογένειας. Η αύξηση και η ο υψηλός βαθμός του επαγγελματισμού τόσο στον ιδιωτικό όσο και στον δημόσιο τομέα ώθησαν σε μία απομάκρυνση της οικογένειας από την παιδική μέριμνα. Όλο και περισσότερη ευθύνη μετατοπίζεται από την οικογένεια στο ίδιο το Κράτος (Hartmann-Hirsch, 2010). Το Λουξεμβούργο έχει αντιδράσει θετικά στις δημογραφικές αλλαγές προσαρμόζοντας και τις οικογενειακές του πολιτικές. Οι δημόσιες πολιτικές στην κατεύθυνση της παιδικής μέριμνας περιλαμβάνουν ολοήμερα σχολεία, ένα τρίτο έτος προσχολικής εκπαίδευσης και μονάδες παιδικής φροντίδας. Ταυτόχρονα, η φορολογική πολιτική θεωρείται φιλική προς την οικογένεια ενώ έμμεση βοήθεια παρέχεται με επιδοτούμενα επιτόκια στεγαστικών δανείων ανάλογα με τον αριθμό των παιδιών στο σπίτι (Zenthöfer, et al., 2020).

Σε γενικές γραμμές, το Λουξεμβούργο παρέχει το υψηλότερο πακέτο επιδομάτων τέκνων στην Ευρωπαϊκή Ένωση και το 4^ο υψηλότερο όσον αφορά τις οικογενειακές παροχές, γενικά. Η Κυβέρνηση έχει πιέσει για πολιτικές που προσφέρουν ένα ευρύ πακέτο επιδομάτων και υπηρεσιών όπως επιδόματα τέκνων, άδεια μητρότητας, γονική άδεια, επίδομα γέννησης και επίδομα τοκετού. Από τον Αύγουστο του 2016 υπάρχει σταθερό οικογενειακό επίδομα ανά παιδί, ανεξάρτητα της οικογενειακής σύνθεσης. Τα παιδικά επιδόματα και πριμ ανέρχονται σε ένα ποσό ύψους 265€ ανά παιδί με αυξήσεις όταν αυτό βρίσκεται μεταξύ 6 και 12 ετών. Από το 2017, η κυβέρνηση προσφέρει δημόσιους και δωρεάν παιδικούς σταθμούς (έως και 20 ώρες, εβδομαδιαίως), γλωσσική υποστήριξη στα παιδιά από νεαρή ηλικία και διαπολιτισμική εκπαίδευση, ως μέτρα μιας νέας, πιο συνεκτικής οικογενειακής πολιτικής (Zenthöfer, et al., 2020).

Η γυναικεία συμμετοχή στην αγορά εργασίας έχει αυξηθεί σημαντικά από την στιγμή έναρξης της «Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Απασχόλησης» ενώ το κράτος έχει επενδύσει στην παιδική μέριμνα και στην δημιουργία επαρκών εγκαταστάσεων ώστε να ενισχύσει την γυναικεία απασχόληση. Παράλληλα, έχουν πραγματοποιηθεί -φιλικές προς την οικογένεια- βελτιώσεις στον χώρο εργασίας ενώ το χάσμα στις αμοιβές μεταξύ

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

ανδρών και γυναικών και οι φυλετικές διακρίσεις έχουν μειωθεί σημαντικά (Zenthöfer, et al., 2020). Ωστόσο, παρά την έντονη αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στην αγορά εργασίας, το Λουξεμβούργο είναι κοντά στον μέσον όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Eurostat, 2021α).

Τα συνταξιοδοτικά προγράμματα του Λουξεμβούργου προσφέρουν από τα μεγαλύτερα ποσοστά αναπλήρωσης ανάμεσα στις χώρες του ΟΟΣΑ και εγγυώνται ένα υψηλό βιοτικό επίπεδο για τους συνταξιούχους (Zenthöfer, et al., 2020). Η δυναμική αύξηση του πληθυσμού διατήρησε το συνταξιοδοτικό σύστημα της χώρας πλεονασματικό και οδήγησε σε συσσώρευση σημαντικού αριθμού αποθεματικών που υπολογίζεται στο 33% του ΑΕΠ της χώρας για το 2018. Το Λουξεμβούργο έχει την χαμηλότερη πραγματική ηλικία συνταξιοδότησης σε σχέση με τον μέσον όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (60 έναντι 63) και ένας συνταξιούχος λαμβάνει κατά μέσον όρο σύνταξη που ισοδυναμεί με το 73% του μέσου μισθού, όταν ο μέσος όρος της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι στο 46% (International Monetary Fund, 2019).

Παρά όμως το υψηλό επίπεδο αποθεματικών, ο ΟΟΣΑ και η Ευρωπαϊκή Ένωση έχουν κρούσει τον κώδωνα του κινδύνου για αναγκαίες μεταρρυθμίσεις ώστε να διασφαλιστεί η μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα του, αυξάνοντας τα κίνητρα για συνταξιοδότηση σε μεγαλύτερη ηλικία και συνδέοντας τα επίπεδα των συντάξεων με τις εισφορές (Zenthöfer, et al., 2020). Από την δεκαετία του 1980, οι εργαζόμενοι έχουν αυξηθεί συγκριτικά περισσότερο από τους συνταξιούχους, όμως λιγότερες θετικές μεταναστευτικές ροές και γήρανση του πληθυσμού είναι πολύ πιθανό να ασκήσουν πίεση στην βιωσιμότητα του συστήματος (Hartmann-Hirsch, 2010; International Monetary Fund, 2019). Αυτή η απότομη αύξηση του πληθυσμού προήλθε από τις δυνατές οικονομικές επιδόσεις της χώρας και την εισροή μεταναστών. Όμως ούτε η συνολική δυναμική της οικονομίας και ούτε ο ρυθμός αύξησης των όσων προσφέρουν ασφαλιστικές εισφορές μπορεί να προβλεφθεί μετά βεβαιότητας (Zenthöfer, et al., 2020).

Οι διαρθρωτικές πολιτικές πρέπει να επικεντρωθούν στην αντιμετώπιση των βασικών κενών στην οικονομία της χώρας. Οι μεταρρυθμίσεις στο συνταξιοδοτικό σύστημα της χώρας πρέπει να εξασφαλίσουν την βιωσιμότητα του ανάμεσα στις γενεές (International Monetary Fund, 2019). Το Λουξεμβούργο ως τώρα δεν έχει εφαρμόσει αυστηρή πολιτική λιτότητας αλλά με την μεταρρύθμιση της «*statut unique*» (δηλαδή της

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

«ενιαίας κατάστασης») της 13^{ης} Μαΐου του 2008, οι τέσσερις κυριότεροι πάροχοι συντάξεων για μη-δημόσιους υπαλλήλους συγχωνεύθηκαν σε έναν, το «Εθνικό Ταμείο Ασφαλίσεων» («Caisse Nationale d'Assurance») (Hartmann-Hirsch, 2010) ενώ το 2012 προχώρησε σε μερικές αλλαγές στο συνταξιοδοτικό του καθεστώ (Zenthöfer, et al., 2020). Αυτές οι αλλαγές ήταν ένα βήμα στην σωστή κατεύθυνση, αν και δεν μπόρεσαν να εγγυηθούν την μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα του. Σύμφωνα με τον νόμο, η επόμενη αξιολόγηση του συστήματος είναι προγραμματισμένη σε 10 χρόνια από την ψήφιση του, δηλαδή το 2022 (International Monetary Fund, 2019).

Σε ένα σενάριο χαμηλών μεταναστευτικών εισροών και γήρανσης του πληθυσμού, αν δεν υπάρξει κάποια θεμελιώδης αλλαγή στην πολιτική κατεύθυνση της χώρας και το σύστημα παραμένει ως έχουν, το 2018 προβλέφθηκε μια αύξηση από το 9% στο 15% του ΑΕΠ για τις συντάξεις μέσα σε μία μόλις γενιά (μέχρι δηλαδή το 2058) και στο 18% του ΑΕΠ ως το 2070, αύξηση η οποία αναμένεται να είναι η υψηλότερη στην Ευρώπη για το υπό εξέταση χρονικό διάστημα (International Monetary Fund, 2019).

Το Λουξεμβούργο είναι μια χώρα με αρκετή ευημερία με μεγάλο μέρος του πληθυσμού να ζει σε συγκριτικά καλές συνθήκες και το βιοτικό επίπεδο είναι συχνά υψηλότερο από όλες τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες. Όμως, οι ανισότητες μεγαλώνουν με το ποσοστό της φτώχειας να αυξάνεται. Μαζί με αυτό, το ποσοστό του πληθυσμού που μπορεί να θεωρηθεί εργαζόμενος φτωχός παρουσιάζει επίσης αυξητική τάση. Επιπρόσθετα, οι μισθοί είναι χαμηλοί ως απόρροια των υψηλών ενοικίων και των τιμών γης ενώ οι κοινωνικές εισφορές περιορίζονται σε πέντε φορές το ύψος του κατώτατου μισθού. Σύμφωνα με την Eurostat και την STATEC, επίσης παρουσιάζεται γενικό ποσοστό φτώχειας στο 18.7% (όταν πριν από 10 χρόνια ήταν στο 13.5%), κίνδυνος παιδικής φτώχειας στο 22.8% (όταν πριν από 10 χρόνια ήταν στο 19.9%) και ο συντελεστής Gini πριν την εφαρμογή κοινωνικών μεταβιβάσεων είναι στο 50.2, όταν πριν από μια δεκαετία ήταν στο 44.0 (Zenthöfer, et al., 2020).

Ένα νέο επίδομα στέγασης εισήχθη το 2016 το οποίο επιχορηγεί με 300€ μηνιαίως 35,000 χαμηλόμισθα νοικοκυριά, παρέχοντας προσιτά ενοίκια για ακίνητα σε χαμηλόμισθους. Το μέτρο άρχισε να ισχύει από το 2018. Παράλληλα, ορισμένοι δήμοι άρχισαν να εφαρμόζουν αντικίνητρα με την μορφή επιβολής φόρων σε όσους διατηρούν ακατοίκητους χώρους σε μια προσπάθεια προώθησης των πωλήσεων και των

ενοικιάσεων ενώ οι δημόσιες υπηρεσίες κοινωνικής στέγασης εντατικοποίησαν τις δραστηριότητες τους. Την ίδια στιγμή, το «Εθνικό Ταμείο Στέγασης» αναδιαρθρώθηκε με σκοπό την θέσπιση μέτρων ποιοτικού ελέγχου προς αυτή την κατεύθυνση. Ωστόσο, η παροχή κοινωνικής στέγασης παραμένει σε χαμηλά επίπεδα συγκριτικά με τον μέσον όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Zenthöfer, et al., 2020).

Η αγορά εργασίας είναι γεμάτη με σημάδια εργασιακής ανεπάρκειας και αναντιστοιχίας δεξιοτήτων, κάτι που εμφανίζεται ευκρινώς στο ποσοστό των αναζητούντων εργασία ανά κενή θέση εργασίας. Αν και η μακροχρόνια ανεργία έχει μειωθεί, παραμένει υψηλή για τα δεδομένα της χώρας ενώ η συμμετοχή των ανθρώπων από 55 έως 64 ετών στην αγορά εργασίας παραμένει χαμηλή συγκριτικά με τον μέσον όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στην κατεύθυνση αντιμετώπισης του προβλήματος κινήθηκε το «*Revenu d' Inclusion Sociale*» («Επίδομα της Ενεργητικής Ένταξης») το οποίο άρχισε να ισχύει από τον Ιανουάριο του 2019 και επιτρέπει στους δικαιούχους του να κρατήσουν το μεγαλύτερο μέρος των παροχών κοινωνικής προστασίας, μετά την αποδοχή μιας εργασιακής προσφοράς, σε μια προσπάθεια της Κυβέρνησης του Λουξεμβούργου να αυξήσει τα κίνητρα για ενεργή αναζήτηση εργασίας (International Monetary Fund, 2019).

Μάλτα

Το πολίτευμα της Μάλτας είναι Προεδρευόμενη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία με τον Πρωθυπουργό να είναι ο Αρχηγός της Κυβέρνησης και τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας τον Αρχηγό του Κράτους. Το Εκλογικό σώμα της Μάλτας αναδεικνύει τόσο τους αντιπροσώπους του στον Κοινοβούλιο όσο και τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, ο οποίος όμως είναι δίχως αποφασιστικές αρμοδιότητες και έχει ένα καθαρά συμβολικό ρόλο.

Κάνοντας περιήγηση στις ιστοσελίδες, δεν μπορούν να βγουν αρκετά συμπεράσματα για τον ενεργό ρόλο των δύο κεφαλών της εκτελεστικής εξουσίας της Μάλτας. Η ιστοσελίδα του γραφείου του Πρωθυπουργού δεν έχει καμία αναφορά σε Δράσεις και στις Αρμοδιότητες του. Αντίθετα, υπάρχει αναρτημένο το Οργανόγραμμα του Γραφείου του σε αρχείο εικόνας (βλ. Εικόνα 2, Παράρτημα) που καλύπτει το

ζητούμενο της Οργάνωσης του Γραφείου. Ομοίως, η ιστοσελίδα του Προέδρου της Δημοκρατίας δεν δίνει πληροφορίες για τις Αρμοδιότητες και τις Δράσεις του υπέρ του κοινωνικού κράτους. Αντίθετα, αν και ο επισκέπτης της ιστοσελίδας μπορεί να βρει πληροφορίες για την «ομάδα του Προέδρου», δεν υπάρχει κάποιος με θέματα για το κοινωνικό κράτος^{xxxvii}.

Στο ζητούμενο των πολιτικών σχηματισμών, ο Πρωθυπουργός της χώρας προέρχεται από το Εργατικό Κόμμα (Times of Malta, 2019) του οποίου όμως ο διαδικτυακός τόπος δεν διατίθεται στην αγγλική γλώσσα. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας εξελέγη δίχως αντίπαλο και παρόλο που παραδοσιακά άνηκε στον χώρο του Εργατικού Κόμματος, έλαβε στήριξη τόσο από τον πολιτικό σχηματισμό που τον ανέδειξε όσο κι από τον αντίπαλο, Εθνικό Κόμμα (TVM, 2019). Όμως, ούτε η ιστοσελίδα του Εθνικού Κόμματος διαθέτει πρόσβαση στην αγγλική γλώσσα.

Στην οικογενειακή πολιτική, η Μάλτα παρέχει δωρεάν παιδικούς σταθμούς σε γονείς πάνω από 15,800 παιδιών (Pirota, et al., 2020). Όμως αυτή περιορίζεται σε άτομα που εργάζονται σε καθεστώς πλήρους απασχόλησης ή βρίσκονται σε διαδικασία κατάρτισης. Οι μετανάστριες μητέρες που δεν εμπίπτουν σε καμία από αυτές τις δύο κατηγορίες δεν μπορούν να επωφεληθούν από αυτό το μέτρο και τα παιδιά τους στερούνται της δυνατότητας να ενταχθούν γρηγορότερα στην κοινωνία της Μάλτας (Vassallo, 2016). Από το 2015 κι έπειτα, όλοι οι εργαζόμενοι ανεξαιρέτως φύλου, συνεισφέρουν το 0.3% του μισθού τους στο «*Ταμείο Αδειών Μητρότητας*» ενώ ο τελευταίος προϋπολογισμός της χώρας ενέκρινε την εισαγωγή περισσότερων μέτρων στήριξης των οικογενειών όπως ένα επίδομα 300€ για κάθε νεογέννητο ή υιοθετημένο παιδί, δωρεάν σχολική μετακίνηση για μαθητές πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, κ.α. (Pirota, et al., 2020).

Με διαφορά πάνω από 24% όσον αφορά την απασχόληση ανδρών και γυναικών, η Μάλτα έχει την μεγαλύτερη απόκλιση σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ωστόσο, το νούμερο αυτό ίσως είναι πλασματικό μιας και δεν υπολογίζεται το ποσοστό των γυναικών απασχολείται στην άτυπη οικονομία, η οποία κι αποτελεί το 25% του ΑΕΠ της χώρας. 1 στις 4 γυναίκες απασχολείται σε καθεστώς μερικής απασχόλησης όταν το αντίστοιχο ποσοστό στους άντρες είναι μόλις στο 7% ενώ υπάρχει τεράστια διαφορά και στις χρηματικές απολαβές με τις γυναίκες να εισπράττουν 15% λιγότερα (Pirota, et al.,

2020). Αυτά τα νούμερα διογκώνονται όταν δει κανείς και τα δομικά προβλήματα του κράτους πρόνοιας στην Μάλτα όπως η σύντομη άδεια μητρότητας και η πεποίθηση ότι ο άντρας είναι η μόνη αξιόπιστη πηγή να φέρνει λεφτά στο σπίτι. Πράγματι, αυτά τα προβλήματα και οι παραδοχές επηρεάζουν το βιοτικό επίπεδο των γυναικών έναντι των αντρών (Bugeja, 2010). Προφανώς, οφείλουν να γίνουν περισσότερες κινήσεις προς δραστηριοποίηση των γυναικών στην αγορά εργασίας αντί να εκπληρώνουν τους παραδοσιακούς τους ρόλους σε μια συντηρητική κοινωνία ώστε να εξασφαλιστεί η μεγαλύτερη κινητικότητα των πόρων και η μεγιστοποίηση των φορολογικών εσόδων (Bugeja, 2010; Azzopardi, 2011).

Ο αριθμός συμμετοχής των γυναικών στην αγορά εργασίας είναι υψηλός για τις γυναίκες κάτω των 30 ετών αλλά στις μεγαλύτερες ηλικίες το ποσοστό μειώνεται ανησυχητικά. Τα τελευταία χρόνια πάντως έχει σημειωθεί πρόοδος με την εισαγωγή πολιτικών προς την σωστή κατεύθυνση με τους γονείς να διατηρούν ή να είναι σε θέση να επιστρέψουν στην δουλειά τους. Τα μέτρα αυτά περιλαμβάνουν γονική άδεια (και για τους δύο γονείς), μειωμένες ώρες εργασίας, άδειες, εισαγωγή οικονομικών και φορολογικών κινήτρων που θα ωθήσουν τις γυναίκες να επιστρέψουν στην αγορά εργασίας, δωρεάν παιδικούς σταθμούς, παροχή πρωινών γευμάτων σε σχολεία, μετά-σχολικές δραστηριότητες και προγράμματα δια βίου μάθησης. Αυτά τα μέτρα έχουν σχεδιαστεί ώστε να ενισχύσουν την συμμετοχή και παραμονή των γυναικών στην αγορά εργασίας (Pirota, et al., 2020).

Αυτό που είναι το πιο ανησυχητικό είναι πως ενώ όλα αυτά τα προγράμματα και επιδόματα είναι επωφελή για εργαζόμενους γονείς και ιδιαίτερα τους χαμηλόμισθους, είναι δύσκολο να ειπωθεί το ίδιο για τα παιδιά στερημένων και μειονεκτικών οικογενειών, όπου υπάρχουν κοινωνικοί κίνδυνοι όπως προβλήματα ψυχικής υγείας, εθισμοί, καταχρήσεις κ.λπ. Ο κίνδυνος να βρεθούν στο κοινωνικό περιθώριο αυτά τα παιδιά ελλοχεύει και μάλιστα είναι υψηλός. Σε αυτά τα νοικοκυριά είναι πολύ δύσκολο να εργάζονται και οι δύο γονείς (ή ο ένας γονιός σε περίπτωση μονογονεϊκής οικογένειας) και ως εκ τούτου να μην πληρούν τα κριτήρια επιλεξιμότητας. Η μόνη ευκαιρία για αυτά τα παιδιά είναι να βρουν θέση σε ένα από τα κέντρα που διαχειρίζεται το «Ίδρυμα για Εκπαιδευτικές Υπηρεσίες» τα οποία όμως δεν είναι διαθέσιμα σε κάθε περιφέρεια της Μάλτας (Vassallo, 2016).

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

Η συνταξιοδοτική δομή του συστήματος της Μάλτας βασίστηκε στο αγγλοσαξονικό φιλελεύθερο μοντέλο με τον βρετανικό σταθερό συντελεστή φορολόγησης, παρά το γεγονός ότι οι συντάξεις τελικά συνδέθηκαν με το ύψος του εισοδήματος (Bugeja, 2010). Έτσι, το σύστημα της Μάλτας είναι τόσο καθολικό όσο και συνδέεται με το εισόδημα και περιλαμβάνει μια επέκταση των καθολικών του παροχών σε μια μεσαία τάξη η οποία δεν λαμβάνει ιδιωτικές συντάξεις (Briguglio & Bugeja, 2011). Οι συντάξεις αποτελούν μεγάλο μέρος της κρατικής δαπάνης με προβλέψεις να κάνουν λόγο για αύξηση έως και 3.4% του ΑΕΠ ως το 2060, πράγμα αρκετά ανησυχητικό σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η βιωσιμότητα των συντάξεων αποτελεί έντονο σημείο προβληματισμού στις ειδικές συστάσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής προς την χώρα (Pirotta, et al., 2020).

Το Εργατικό Κόμμα της Μάλτας διακηρύσσει ότι δεσμεύεται την εξασφάλιση της βιωσιμότητας των συντάξεων. Πράγματι, το συγκεκριμένο πολιτικό κόμμα διατείνεται ότι το συνταξιοδοτικό σύστημα πρέπει να εγγυηθεί ότι εξασφαλίζει μια αξιοπρεπή ζωή για τους λήπτες συντάξεων και ότι μπορεί να είναι βιώσιμο μακροπρόθεσμα. Για αυτό και πρότείνει την αύξηση των συνταξιοδοτικών ορίων και την εισαγωγή ενός τρίτου πυλώνα συνταξιοδότησης, δίχως όμως να παρουσιάζει πως θα βρεθούν οι πόροι για την πληρωμή των συντάξεων σε ανθρώπους που δεν προσφέρουν εισφορές (Partit Laburista, 2013). Όμως, η Κυβέρνηση με αυτή την νεοφιλελεύθερη προσέγγιση οφείλει να διασφαλίσει πως το συνταξιοδοτικό σύστημα και οι συντάξεις του μπορούν να παραμείνουν βιώσιμες (Cauchi, 2014).

Το 2014, το Κοινοβούλιο ενέκρινε την ψήφιση ενός τρίτου πυλώνα συνταξιοδότησης αλλά θα χρειαστεί χρόνος μέχρι να φανούν τα αποτελέσματα αυτής της μεταρρύθμισης. Δεν έχουν εισαχθεί ακόμα οι συντάξεις του δεύτερου πυλώνα, την ώρα που η σημαντικότητα της προσθήκης του ολοένα κι αυξάνεται. Η Κυβέρνηση επίσης εισήγαγε σημαντικά κίνητρα για ιδιώτες προκειμένου να επιλέξουν το ιδιωτικό συνταξιοδοτικό πρόγραμμα. Από την άλλη όμως τα εργατικά συνδικάτα πιέζουν για περισσότερη κυβερνητική στήριξη. Ταυτόχρονα, το 2018 δημιουργήθηκε μια «Ομάδα Συνταξιοδοτικής Στρατηγικής» η οποία αναμένεται να ανακοινώσει σύντομα τα πορίσματα της (Pirotta, et al., 2020).

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

Πάντως πάνω από 1 στους 4 άνω των 65 ετών βρίσκονται στον κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού. Μέχρι πρόσφατα οι συντάξεις δεν συνδέονταν με τα επίπεδα πληθωρισμού και αυτό προκαλούσε μια διάβρωση στην πραγματική αξία τους. Αν και διορθώθηκε κάπως το πρόβλημα, οι παραλείψεις δεκαετιών δεν είναι εύκολο να καλυφθούν από την μια στιγμή στην άλλη. Τα χαμηλά φορολογικά όρια επιβαρύνουν κι άλλο την κατάσταση μιας και οι συνταξιούχοι καλούνται να πληρώσουν φόρο εισοδήματος για τις συντάξεις που λαμβάνουν. Οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις επιμένουν για την έλλειψη συνταξιοδότησης μεταναστών που δουλεύουν σε αδήλωτες μορφές εργασίας, κάτι που αναμένεται να επηρεάσει το σύνολο της οικονομίας στο άμεσο μέλλον ενώ οι συντάξεις των γυναικών που δεν συνεισφέρουν στο συνταξιοδοτικό σύστημα παραμένει ένα δυσεπίλυτο πρόβλημα. Η Μάλτα έχει το μεγαλύτερο συνταξιοδοτικό χάσμα ανάμεσα στα δύο φύλα και ως εκ τούτου οι γυναίκες βρίσκονται σε μεγαλύτερο κίνδυνο να βρεθούν σε κατάσταση φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού (Pirota, et al., 2020).

Η Κυβέρνηση της Μάλτας διέγνωσε τα προβλήματα και ήδη από το 2013 άρχισε με την λήψη κάποιων επουλωτικών μέτρων. Ταυτόχρονα, το 2016 καθιερώθηκε μια ελάχιστη εγγυημένη σύνταξη με ένα χαμηλό ποσό, κοντά στα 140€. Η μεταρρύθμιση θεωρήθηκε μια σημαντική βελτίωση που προστατεύει από την απόλυτη φτώχεια, εντούτοις δεν κρίνεται αρκετή (Vassallo, 2016; Pirota, et al., 2020). Ο προϋπολογισμός του 2020 προέβλεψε αύξηση των ανταποδοτικών συντάξεων, ψηλότερα φορολογικά όρια για τους συνταξιούχους, μια επιπλέον πηγή χρηματοδότησης για τους συνταξιούχους ενώ αυξήσεις παρατηρούνται και στις αναπηρικές συντάξεις και στα επιδόματα όσων εργάζονται στην μέριμνα ηλικιωμένων (Pirota, et al., 2020).

Η Μάλτα διαθέτει ένα ενοποιημένο σύστημα παροχών που στηρίζει εμπράκτως τους χαμηλόμισθους μιας και η υγειονομική περίθαλψη και η σχολική εκπαίδευση διατίθεται δωρεάν. Οι δαπάνες για την κοινωνική προστασία για το πρώτο μισό του 2019 ήταν υπολογισμένες στα 512 εκατομμύρια €, 3% παραπάνω από το αντίστοιχο μέγεθος για την ίδια χρονική περίοδο για το 2018 (Pirota, et al., 2020). Ο νόμος περί Κοινωνικής Ασφάλισης λειτουργεί ως η νομική βάση για άτομα και οικογένειες να αξιώνουν νομικό δικαίωμα σε ένα καθεστώς αξιοπρεπούς ευ ζην, προσφέροντας τους βοήθεια όταν την χρειάζονται πραγματικά. Αυτό το δίκτυ ασφαλείας περιέχει ένα πακέτο επιδομάτων, προγραμμάτων και δράσεων που διασφαλίζει ότι δεν θα λείψει από τους ανθρώπους

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

αυτούς οι βασικές ανάγκες στέγασης, τροφής, υγείας καθώς και ένα ελάχιστο επίπεδο οικονομικών πόρων (Bugeja, 2010).

Μέσω μιας εξατομικευμένης προσέγγισης, οι άνεργοι νέοι λαμβάνουν κατάρτιση, έκθεση στην αγορά εργασίας κι όπου χρειάζεται κοινωνική ψυχοθεραπεία προς την αντιμετώπιση μη εργασιακών προβλημάτων. Το «*Σχέδιο Εφαρμογής Εγγυήσεων για τους Νέους¹⁰*» συνέβαλλε σημαντικά για την εξάλειψη της ανεργίας των νέων (Vassallo, 2016). Το ποσοστό ανεργίας των νέων υπολογίζεται στο 5.1%, χαμηλότερο από τον μέσον όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (6.3%) και 4^ο χαμηλότερο στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Την ίδια στιγμή, ο αριθμός των ατόμων με ειδικές ανάγκες στο εργατικό δυναμικό αυξάνεται σημαντικά έπειτα από την χάραξη μιας νέας πολιτικής το 2017 ενώ ο νέος προϋπολογισμός προβλέπει νέα και εκτεταμένη υποστήριξη στα άτομα με ειδικές ανάγκες που δεν είναι σε θέση να εργαστούν. Αυτή την στιγμή η Μάλτα έχει τον 5^ο χαμηλότερο δείκτη εργαζόμενων φτωχών ενώ μετρήσεις του 2017 δείχνουν πως μόλις το 4.3% των κατοίκων της ζει σε κατάσταση υλικής φτώχειας (Pirotta, et al., 2020).

Το Έγγραφο Εργασίας των Υπηρεσιών της Επιτροπής σημείωσε πως ο κίνδυνος φτώχειας ενώ μειώνεται είναι υψηλότερος σε παιδιά, άτομα με ειδικές ανάγκες, ηλικιωμένους και υπηκόους τρίτων χωρών (δηλαδή μετανάστες εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης) ενώ οι γυναίκες είναι πιο εύκολο να βρεθούν σε αυτήν την θέση έναντι των ανδρών. Η αδράνεια δε στην αγορά εργασίας επίσης είναι υψηλή σε άτομα με θέματα ψυχικής υγείας, σε γυναίκες και σε άτομα μεγαλύτερης ηλικίας, κάτι που επηρεάζει την πρόσβαση τους σε κυβερνητικές παροχές. Ειδικά για τους μετανάστες εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης, η πρώτη στρατηγική ενσωμάτωσης τους ξεκίνησε μόλις το 2017 με την ολοκλήρωση της διαδικασίας να παραμένει μια βασική εστία προβληματισμού, ιδίως σε περιοχές όπου ζουν αρκετοί εξ αυτών. Πηγή ανησυχίας παραμένει και η άνοδος των τιμών των κατοικιών μιας και η αύξηση στην ζήτηση για ενοικιαζόμενους χώρους δημιουργεί προβλήματα για τους χαμηλόμισθους. Σε μια προσπάθεια επίλυσης του ζητήματος, το 2020 τέθηκαν σε ισχύ νέοι κανονισμοί όσον αφορά την ενοικίαση κατοικιών με σκοπό την δημιουργία ενός πλέγματος εγγυήσεων για τους ενοικιαστές (Pirotta, et al., 2020).

---

¹⁰ Αναλυτικά, όλο το πρόγραμμα βρίσκεται στον παρακάτω σύνδεσμο: <https://education.gov.mt/en/resources/News/Documents/Youth%20Guarantee%20Implementation%20Plan%20-%20Malta.pdf> (Ημερομηνία πρόσβασης: 6 Ιανουαρίου 2021)

Ολλανδία

Το πολίτευμα της Ολλανδίας είναι Βασιλευόμενη Δημοκρατία όπου ο Μονάρχης είναι ο Αρχηγός του Κράτους σε ένα καθαρά συμβολικό ρόλο και ο Πρωθυπουργός είναι ο Αρχηγός της Κυβέρνησης. Ο ρόλος του Μονάρχη δεν εξετάζεται για λόγους που έχουν αναλυθεί σε προγενέστερο σημείο της εργασίας, επομένως η όλη ανάλυση στην συγκεκριμένη χώρα εστιάζει μόνο στον ρόλο του Πρωθυπουργού υπέρ του κοινωνικού κράτους.

Η ιστοσελίδα της Κυβέρνησης διαθέτει πρόσβαση στα αγγλικά και παρέχει πληροφορίες για τα ζητούμενα της εργασίας. Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά τις Αρμοδιότητες αναφέρεται πως ο Πρωθυπουργός προεδρεύει του Υπουργικού Συμβουλίου και είναι ο Υπουργός Γενικών Υποθέσεων. Είναι υπόλογος για τις πράξεις του στον Βασιλικό Οίκο ενώ έχει ενεργό ρόλο στις διεθνείς υποθέσεις. Ο εσωτερικός κανονισμός του Υπουργικού Συμβουλίου δίνει στον Πρωθυπουργό την δυνατότητα να ορίζει την ημερήσια διάταξη, να προεδρεύει των συνεδριάσεων του και να παρακολουθεί την εφαρμογή των διατάξεων του^{xxxviii}. Ταυτόχρονα, αν και η Οργάνωση του Γραφείου του Πρωθυπουργού αναφέρεται λεπτομερώς στην ιστοσελίδα της Κυβέρνησης, δεν φαίνεται να υπάρχει κάποιο τμήμα ή κάποιος ειδικός σχετικά με τις δραστηριότητες για το κοινωνικό κράτος^{xxxix}. Σχετικά με τις δράσεις του Πρωθυπουργού, η ιστοσελίδα της Κυβέρνησης της Ολλανδίας κάνει λόγο για όλες τις Δράσεις της όμως στο Υπουργείο Γενικών Υποθέσεων που είναι υπεύθυνος ο Πρωθυπουργός δεν φαίνεται να υπάρχει κάποια που να σχετίζεται με το κοινωνικό κράτος^{xl}.

Το πολιτικό περιβάλλον του Πρωθυπουργού αξίζει να εξεταστεί με μία όμως υποσημείωση. Η Κυβέρνηση υπέβαλλε την παραίτηση της στον Βασιλιά τον Ιανουάριο του 2021 (Government of the Netherlands, 2021). Αν και ο εν ενεργεία Πρωθυπουργός που προέρχεται από το «Λαϊκό Κόμμα για την Ελευθερία και την Δημοκρατία» (Deutsche Welle, 2017α) παραμένει ως Αρχηγός μίας «υπηρεσιακής Κυβέρνησης». Δεν πρέπει όμως να αποκλειστεί η αλλαγή στον πρωθυπουργικό θώκο της χώρας μέχρι την ολοκλήρωση της παρούσας διατριβής. Όπως και να έχει, ο πολιτικός σχηματισμός του - για την ώρα- Πρωθυπουργού δεν παρέχει πρόσβαση στην αγγλική γλώσσα.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

Προτού γίνει οποιαδήποτε βιβλιογραφική αναφορά, πρέπει να γίνει λόγος για την αιτία που οδηγήθηκε στην παραίτηση η Ολλανδική κυβέρνηση και αυτή ήταν μια τεράστια κηλίδα στην οικογενειακή πολιτική της χώρας. Οι φορολογικές αρχές της Ολλανδίας διαπίστωσαν εσφαλμένα πως περίπου 26,000 γονείς είχαν λάβει με δόλο επιδόματα παιδιών από το 2013 έως και το 2019. Έτσι, απαίτησαν να επιστραφούν άμεσα κι εφάπαξ αυτά τα ποσά (αρκετά εξ αυτών ανέρχονταν σε δεκάδες χιλιάδες ευρώ), οδηγώντας αρκετές οικογένειες στην χρεοκοπία, στην ανεργία και σε διαζύγια (CNBC, 2021). Σε έκθεση του ο Ombudsman της χώρας έκανε έκθεση ασκώντας κριτική στις φορολογικές αρχές για την προσέγγιση τους και απαίτησε να αποζημιωθούν οι οικογένειες (Nationale Ombudsman, 2019). Εν τέλει, η Κυβέρνηση υποχρεώθηκε να αποζημιώσει με τουλάχιστον 30,000€ τις οικογένειες που βρέθηκαν εκτεθειμένες από αυτό το λάθος (RTL Nieuws, 2021).

Η οικογενειακή πολιτική χαρακτηρίζεται επίσημα από την ανάγκη να αναγνωρίζεται το καλύτερο για το παιδί, παρέχοντας υποστήριξη για την οικογένεια και αναπτύσσοντας τις γονικές ικανότητες. Η επιδότηση για το κόστος των παιδικών σταθμών αυξήθηκε σημαντικά το 2019 και προβλέπεται επιπλέον αύξηση το 2020. Η Κυβέρνηση έχει θεσπίσει ένα εκτεταμένο δίκτυο παιδικής προστασίας μέσω της πολιτικής για δημοτικά κέντρα για νέους και οικογένειες που ονομάστηκε «Κοντά στο σπίτι». Τα δημοτικά κέντρα αυτά είναι επιφορτισμένα με την δημιουργία ενός συστήματος ψηφιακών πληροφοριών σχετικά με την ανατροφή των παιδιών, την κατάρτιση και την υγειονομική περίθαλψη (Horpe, et al., 2020).

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Ολλανδία ξοδεύει 32% του ΑΕΠ της σε δαπάνες για την κοινωνική προστασία αλλά μόλις το 4% είναι έξοδα για την οικογένεια. Την στιγμή δε, που ο Ευρωπαϊκός μέσος όρος είναι στο 8%. Οι παιδικοί σταθμοί γίνονται όλο και περισσότερο είδος πολυτελείας καθώς το κόστος τους διαφέρει ανάλογα την πολιτική της εκάστοτε τοπικής κοινότητας και δεν επιδοτείται. Οι οικογένειες, ως αποτέλεσμα, παραπονιούνται για περιορισμένη πρόσβαση σε κέντρα νεότητας και οικογένειας, την ώρα που οι τοπικές Αρχές έχουν παραβιάσει αρκετές φορές τους κανόνες του απορρήτου όταν πρόκειται για παροχή βοήθειας. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια αύξηση στους θανάτους μικρών παιδιών λόγω κακοποίησης από τους γονείς τους ως αποτέλεσμα των μη συντονισμένων ή/και καθυστερημένων παρεμβάσεων από τους αρμόδιους Οργανισμούς (Horpe, et al., 2020).

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

Επίσης, η παιδική μέριμνα έχει σχεδιαστεί με τέτοιο τρόπο ώστε να ευνοεί την ενεργή συμμετοχή των γονέων στην αγορά εργασίας. Όμως, η ισορροπία μεταξύ επαγγελματικών και οικογενειακών υποχρεώσεων είναι μια κατευθυντήρια αρχή που στην πράξη αδυνατεί να βρει εφαρμογή. Το χάσμα ανάμεσα στις γυναίκες που εργάζονται αρκετές ώρες και στις λιγότερο μορφωμένες που δεν συμμετέχουν στην αγορά εργασίας μεγαλώνει συνεχώς. Σχεδόν 2 στις 3 γυναίκες στο μέσο της επαγγελματικής τους καριέρας βιώνουν πως ο συνδυασμός των καθηκόντων παιδικής μέριμνας και της εργασίας είναι ένα δύσκολο εγχείρημα. Οι δουλειές πλήρους ωραρίου αποτελούν εμπόδιο για τις γυναίκες λόγω των υψηλών φορολογικών επιβαρύνσεων που πλήττουν τους δευτερεύοντες εισοδηματίες σε ένα νοικοκυριό και οι οποίες τους αποκλείουν από την λήψη οικογενειακών επιδομάτων (Horpe, et al., 2020). Έρευνα του ΟΟΣΑ έχει δείξει πως μια περαιτέρω αύξηση της παιδικής μέριμνας μπορεί να αυξήσει σημαντικά την γεννητικότητα στην Ολλανδία με τις επιδοτήσεις σε αυτόν τον τομέα να μπορούν να λειτουργήσουν ως ένα οικονομικό αντιστάθμισμα (D'Addio & d'Ercole, 2005).

Το Ολλανδικό σύστημα συνταξιοδότησης αποτελείται κι αυτό από τρεις πυλώνες: Ο πρώτος είναι ο «Γενικός Νόμος για τις Συντάξεις Γήρατος» («*Algemene Ouderdomswet*» – εφεξής AOW) που παρέχει ένα βασικό εισόδημα για όσους ζουν και εργάζονται στην Ολλανδία. Ο δεύτερος πυλώνας είναι η «Συνταξιοδοτική συσσώρευση μέσω του εργοδότη» («*Pensioenopbouw via de Werkgever*») στην οποία συνήθως ο εργοδότης πληρώνει τα 2/3 των εισφορών με το υπόλοιπο 1/3 να το πληρώνει ο εργαζόμενος. Ο τρίτος πυλώνας είναι ο λιγότερο σημαντικός πυλώνας και σχετίζεται με τα ατομικά ή συλλογικά συμπληρωματικά επιδόματα (Broek, et al., 2015).

Αν και το συνταξιοδοτικό σύστημα της Ολλανδίας θεωρείται από τα καλύτερα του κόσμου, είναι ευάλωτο στις δημογραφικές αλλαγές που παρατηρούνται με την γήρανση του πληθυσμού (Horpe, et al., 2020). Λόγω της επικείμενης αύξησης των εξαρτώμενων από το σύστημα (περισσότεροι επρόκειτο να λαμβάνουν σύνταξη από αυτούς που εργάζονται) η Ολλανδική κατόρθωσε το 2015 να αυξήσει τα όρια συνταξιοδότησης του AOW από τα 65 έτη στα 65 έτη και στους 3 μήνες και το 2018 αυξήθηκε στα 66 έτη ενώ από το 2022 θα συνδέεται πλέον με το προσδόκιμο ζωής (Broek, et al., 2015). Το 2014 αυξήθηκαν τα όρια συνταξιοδότησης και για την λήψη των συμπληρωματικών παροχών στα 67 έτη ενώ ταυτόχρονα έχουν γίνει ορισμένες

παραχωρήσεις για τις τις πιο απαιτητικές σωματικά θέσεις εργασίας (Horpe, et al., 2020). Αν και η πραγματική μέση ηλικία συνταξιοδότησης είναι χαμηλότερη από το νομικά καθιερωμένο επίπεδο, ο μέσος όρος ηλικίας συνταξιοδότησης αυξάνεται παρά το γεγονός ότι το σύστημα βρίσκεται σε ένα μεταβατικό στάδιο που δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ολοκληρωμένο (Broek, et al., 2015; Horpe, et al., 2020).

Όλη η συζήτηση όμως γύρω από το συνταξιοδοτικό σύστημα είναι οι επιδράσεις του στην αναδιανεμητική πολιτική και στην δημιουργία περισσότερο ευέλικτων συνταξιοδοτικών συστημάτων που δίνουν μεγαλύτερη γκάμα επιλογών έναντι της διατήρησης συλλογικών συστημάτων. Η Κυβέρνηση εξακολουθεί να εξετάζει πολιτικές μακροχρόνιας συνταξιοδότησης, με το 2019 να πέφτουν οι πρώτες υπογραφές για ένα μακροχρόνιο σχέδιο. Όμως, το σχέδιο αυτό αμφισβητήθηκε έντονα από τους οικονομολόγους για τον εξαιρετικά χαμηλό δείκτη ανταποδοτικότητας. Για την ώρα έχουν αποφευχθεί οι γενναίες περικοπές στις συντάξεις στα επόμενα έτη αλλά το ζήτημα παραμένει μια «καυτή πατάτα» για την Κυβέρνηση της χώρας (Horpe, et al., 2020).

Στον τομέα της κοινωνικής ένταξης, η Ολλανδία έχει έναν χαμηλό δείκτη Gini όσον αφορά τις εισοδηματικές ανισότητες που κυμαίνεται από 0.28 έως 0.29 από το 2007. Ωστόσο, οι διαφορές μεταξύ των υψηλότερων εισοδημάτων και των χαμηλότερων εισοδημάτων έχει αυξηθεί σημαντικά. Τα υψηλότερα μεικτά εισοδήματα αυξήθηκαν κατά 32% την περίοδο 2010-2017 όταν τα χαμηλότερα μεικτά αυξήθηκαν μόλις 13%. Το μοτίβο των ανισοτήτων είναι εντονότερο όταν μελετιόνται οι διαφοροποιήσεις ανάμεσα στα δύο φύλα. Οι άντρες εισπράττουν κατά μέσον όρο 40,200€ ετησίως όταν οι γυναικείς απολαβές είναι στις 23,800€. Αν και οι διαφορές είναι μικρότερες στους νέους, οι γυναίκες εξακολουθούν να αποτελούν μια οριακή πλειοψηφία έναντι των ανδρών στο ποσοστό των ανθρώπων που ζουν στα όρια της φτώχειας (Horpe, et al., 2020).

Όσον αφορά την πρόληψη κατά της φτώχειας, οι μισοί άνθρωποι από αυτούς που βρίσκονται σε αυτή την κατάσταση έχουν μεταναστευτικό υπόβαθρο ενώ οι ανεξάρτητοι εργολάβοι χαμηλόμισθων εργασιών αποτελούν μια νέα ομάδα κινδύνου (Horpe, et al., 2020). Τα στοιχεία δείχνουν πως η φτώχεια και οι ανισότητες έχουν αυξηθεί με αποτέλεσμα σχεδόν 1,000,000 κόσμος (σχεδόν το 5-6% του πληθυσμού της χώρας) να

εξαρτάται από τις Τράπεζες Τροφίμων¹¹. Η καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού όμως δεν είναι τόσο αρμοδιότητα της κεντρικής Κυβέρνησης όσο είναι της τοπικής αυτοδιοίκησης. Σε αυτόν τον τομέα οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και οι Τράπεζες Τροφίμων («*Voedselbanken*») διαδραματίζουν σπουδαίο ρόλο (Broek, et al., 2015). Μάλιστα οι τελευταίες παρέχουν φαγητό για 151,000 άτομα και 25 μερίδες φαγητού την εβδομάδα ανά νοικοκυριό (Voedselbanken Nederland, 2019).

Από κοντά στον κίνδυνο της φτώχειας βρίσκονται και οι νέοι οι οποίοι ως αποτέλεσμα των φοιτητικών δανείων, της εργασίας σε ευέλικτες μορφές απασχόλησης με αβέβαια εισοδήματα και η άνοδος των τιμών στις κατοικίες, τους κρατάνε στα πατρικά τους σπίτια για περισσότερο διάστημα από τις προηγούμενες γενεές (Hoppe, et al., 2020). Με την ψήφιση του «*Participatiewet*» («*Νόμος της Συνεισφοράς*») τον Ιανουάριο του 2015 παρατηρείται μια μεταβίβαση των ευθυνών από το εθνικό επίπεδο στο επίπεδο της τοπικής κυβέρνησης. Οι οργανισμοί της τοπικής Αυτοδιοίκησης απέκτησαν μεγαλύτερο ρόλο στην παροχή βοήθειας σε μειονεκτικές κοινωνικές ομάδες όλων των ειδών και σε ένα ευρύ επίπεδο αρμοδιοτήτων όπως οι μετανάστες, η νεανική ανεργία, η κατάρτιση των ενηλίκων, η κοινωνική φροντίδα και η επιπλέον υγειονομική περίθαλψη (Broek, et al., 2015).

Ο «*Participatiewet*» επιφόρτισε τις τοπικές κοινωνίες και σε θέματα εύρεσης εργασίας σε άτομα με ειδικές ανάγκες. Ο αριθμός της συμμετοχής τους στην αγορά εργασίας αυξήθηκε κατά 9% αλλά τα εισοδήματά τους συρρικνώθηκαν ως αποτέλεσμα των χαμηλών απολαβών και της περικοπής των επιδομάτων τους. Οι πολιτικές σε αυτό το κομμάτι παραμένουν περίπλοκες και ενθαρρύνουν τις πρακτικές εκμετάλλευσης της αφρόκρεμας, αποκλείοντας όμως κατ' αυτόν τον τρόπο ανθρώπους με μεγαλύτερη ανάγκη για κοινωνική βοήθεια. Μια έρευνα σε 47 Ολλανδικούς δήμους έδειξε πως λίγοι διαθέτουν οργανωμένα σχέδια δράσης, πόσο μάλλον πολιτικές κοινωνικής ένταξης, δίχως να εισάγουν διακρίσεις (Hoppe, et al., 2020).

---

¹¹ Το νούμερο είναι σύμφωνα με τον επίσημο διαδικτυακό τόπο της τράπεζας των τροφίμων της Ολλανδίας, <https://voedselbankennederland.nl/> (Ημερομηνία πρόσβασης: 7 Ιανουαρίου 2021)

Ουγγαρία

Το πολίτευμα της Ουγγαρίας είναι Προεδρευόμενη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας είναι ο Αρχηγός του Κράτους και έχει έναν συμβολικό ρόλο με τον Πρωθυπουργό να είναι ο Αρχηγός της Κυβέρνησης. Ο Λαός δίνει έμμεση λαϊκή εντολή στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, μιας και αυτός εκλέγεται μέσα από το Κοινοβούλιο και όχι έπειτα από λαϊκή ετυμηγορία. Με την σειρά του ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας διορίζει τον Πρωθυπουργό της χώρας.

Οι διαδικτυακοί τόποι του Πρωθυπουργού και του πολιτικού σχηματισμού του δεν παράγουν και πολλά ερευνητικά πορίσματα. Πιο συγκεκριμένα, η ιστοσελίδα του Πρωθυπουργού ανακατασκευάστηκε πλήρως μετά τις 18 Οκτωβρίου¹² και κατά το διάστημα συγγραφής της παρούσας διατριβής, δεν διαθέτει ξεκάθαρη πρόσβαση στην αγγλική γλώσσα, ανακατευθύνοντας μάλιστα στον επίσημο διαδικτυακό τόπο ενημερώσεων της χώρας. Όσον αφορά την ιστοσελίδα του πολιτικού του σχηματισμού, ο εν ενεργεία Πρωθυπουργός της χώρας προέρχεται και είναι ιδρυτικό μέλος του «*Fidesz – Ουγγρική Συμμαχία Πολιτών*» (το όνομα Fidesz άλλωστε αποτελεί ακρωνύμιο των λέξεων «*Fiatal Demokraták Szövetsége*» που σημαίνει «*Συμμαχία των Νέων Δημοκρατών*») (Lendvai, 2018) του οποίου η ιστοσελίδα είναι μεν διαθέσιμη στα αγγλικά αλλά η μόνη χρήσιμη πληροφορία που μπορεί κάποιος να λάβει -εκτός της ειδησεογραφίας- είναι τα πολιτικά ιδεώδη του κόμματος,.

Παράλληλα, η ιστοσελίδα του Προέδρου της Δημοκρατίας δεν προσφέρεται για επιπλέον ανάλυση. Πιο αναλυτικά, αν και αναφέρει τις Αρμοδιότητες του (οι οποίες μπορούν να βρεθούν και στο Άρθρο 9 του Συντάγματος της χώρας.^{xlii}), δεν γίνεται καμία αναφορά σε πιθανές Δράσεις του υπέρ του κοινωνικού κράτους ενώ στην Οργάνωση του Γραφείου του, δεν φαίνεται κάποια προφανή αναφορά υπέρ του κοινωνικού κράτους.

Η οικογενειακή πολιτική έχει αποτελέσει την κορωνίδα των εξαγγελιών του νυν Πρωθυπουργού αλλά αντί να δίνεται η δυνατότητα στις γυναίκες να συνδυάζουν την επαγγελματική τους σταδιοδρομία με τα οικογενειακά τους καθήκοντα, αυτή εστιάζει περισσότερο στην βελτίωση της υλικής κατάστασης των γονέων και στην δημιουργία

¹² Η τελευταία επίσκεψη στην ιστοσελίδα του Πρωθυπουργού πραγματοποιήθηκε στις 12 Φεβρουαρίου 2021

κινήτρων για την απόκτηση παιδιών. Η Κυβέρνηση της χώρας έχει τονίσει επανειλημμένως την άποψη της πως για να αντιμετωπιστεί η συνεχής πτώση του πληθυσμού είναι η αύξηση των γεννήσεων στην χώρα. Μετά τις εκλογές του 2018, ο Πρωθυπουργός Viktor Orbán ενίσχυσε την συγκεκριμένη πολιτική στάση κάνοντας λόγο για μία «συμφωνία με τις γυναίκες της Ουγγαρίας» και για ένα «δημογραφικό σημείο εστίασης» το οποίο είχε την πρόθεση να σταματήσει την συρρίκνωση του πληθυσμού. Σε αυτή την κατεύθυνση, η μεταρρύθμιση του 2019 εισήγαγε άτοκα δάνεια για παντρεμένα ζευγάρια που δεσμεύονται να κάνουν παιδί, επιδοτήσεις στην αγορά νέου επταθέσιου αυτοκινήτου για τρίτεκνες και πολύτεκνες οικογένειες και στην επέκταση νέας κατοικίας. Σε αντίθεση, η επέκταση των παιδικών σταθμών που είχε εξαγγελθεί από την Κυβέρνηση προχωράει αλλά με πολύ πιο αργά βήματα (Ágh, et al., 2020).

Η κατεύθυνση της οικογενειακής πολιτικής καθορίστηκε σε έναν «κύριο νόμο» («*sarkalatos törvény*») που ψηφίστηκε το 2011. Οι «κύριοι νόμοι» της Ουγγαρίας έχουν οιονεί συνταγματικό καθεστώς και απαιτείται πλειοψηφία των 2/3 του Κοινοβουλίου για την αναθεώρησή τους. Ο «Νόμος της Οικογενειακής Προστασίας» του 2011 αναφέρει ότι «Το Κράτος παρέχει υποστήριξη στην υπεύθυνη ανάπτυξη των παιδιών». Αυτό όμως αφορά κυρίως οικογένειες που δεν έχουν επαρκείς πόρους μιας και οικογένειες με ασταθείς θέσεις εργασίας δεν προωθούνται στα μέτρα οικογενειακής πολιτικής. Έτσι, η εξάλειψη της παιδικής φτώχειας, ως μία επέκταση της οικογενειακής πολιτικής, απουσιάζει παντελώς από την κυβερνητική ατζέντα (Szikra, 2018).

Παράλληλα, η οικογενειακή πολιτική της Ουγγαρίας μπορεί να χαρακτηριστεί πως εισάγει διακρίσεις. Αν και με μια ευνοϊκή φορολογική μεταρρύθμιση, οι οικογένειες με ένα έως δύο παιδιά μπορούσαν να κρατήσουν έως και 10,000 Ουγγρικά φιορίνια (περίπου 27€) ανά παιδί το μήνα και οι τρίτεκνες και πολύτεκνες οικογένειες έως και 33,000 Ουγγρικά φιορίνια (περίπου 92€) ανά παιδί το μήνα, οι άνεργοι γονείς και όσοι δουλεύουν στην ανεπίσημη οικονομία δεν υπόκειντο σε φορολογικές ελαφρύνσεις. Έτσι, αν και οι μεγάλες οικογένειες ήταν στο επίκεντρο αυτής της μεταρρύθμισης, γονείς που ανήκαν στα δύο χαμηλότερα εισοδηματικά δεκατημόρια, ακόμα κι αν είχαν τρία ή περισσότερα παιδιά βρέθηκαν να εξαιρούνται από την μεταρρύθμιση και να βγαίνουν οι μεγαλύτεροι χαμένοι από την εισαγωγή της (Tóth & Vironác, 2013).

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

Άλλο παράδειγμα διακρίσεων είναι και η περίφημη μεταρρύθμιση «*GYED-extra*». Η μεταρρύθμιση «*Gyermekgondozási Díj*» («*Παιδική Επιβράβευση*») ήταν η εισαγωγή διετούς γονικής άδειας μετ' αποδοχών (μέγιστο στο 70% των αποδοχών κι ανώτατο όριο τα 178,500 Ουγγρικά φιορίνια ή 575€ μηνιαίως) που χορηγούνταν σε έναν από τους δύο γονείς υπό την προϋπόθεση ότι η μητέρα είχε τουλάχιστον ένα έτος πλήρους απασχόλησης πριν τον τοκετό. Το «*GYED-extra*» προσπάθησε να εισάγει κίνητρα για τις μητέρες να επιστρέψουν γρηγορότερα στην αγορά εργασίας. Η εφαρμογή του όμως αποδείχθηκε αποτυχημένη μιας και κατά την επιστροφή στην πλήρη απασχόληση, ο λήπτης του πληρώνονταν με τα λεφτά του επιδόματος αντί του μισθού που λάμβανε πριν. Τα πράγματα βέβαια ήταν ακόμα πιο δυσμενή για τους άνεργους γονείς ή γονείς σε δουλειές μερικής απασχόλησης που εισέπρατταν το πολύ χαμηλότερο «*Gyermekgondozási Segély*» («*Παιδικό Επίδομα*») που ήταν σταθερό στα 28,500 Ουγγρικά φιορίνια ή περίπου 80€ (Szikra, 2018).

Στον τομέα των συντάξεων, αν και η Ουγγαρία υιοθέτησε το 1997 το συνταξιοδοτικό σύστημα των τριών πυλώνων, το οποίο περιείχε έναν ισχυρά υποχρεωτικό, πλήρως χρηματοδοτούμενο δεύτερο πυλώνα, η ανάληψη της εξουσίας από τον Viktor Orbán οδήγησε σε κατάργηση του και δήμευση των περιουσιακών του στοιχείων. Ταυτόχρονα, οι συντάξεις αναπηρίας μεταφέρθηκαν στο σύστημα της κοινωνικής ασφάλισης, καταργήθηκαν ορισμένες επιλογές πρόωρης συνταξιοδότησης και δεν αναίρεσε την μετακίνηση από την Ελβετική αναπροσαρμογή (η αναπροσαρμογή των συντάξεων με το μέσο όρο των δεικτών των τιμών και των μισθών) στην τιμαριθμική αναπροσαρμογή, η οποία είχε γίνει ως απόρροια της οικονομικής ύφεσης. Αν και με αυτά τα μέτρα, υπονομεύεται η όλη αξιοπιστία των συνταξιοδοτικών πολιτικών, η οικονομική κατάσταση των δημοσίων συντάξεων φαίνεται φανερά βελτιωμένη (Ágh, et al., 2020).

Η Κυβέρνηση του Viktor Orbán κατάφερε να πετύχει την μεταρρύθμιση σε ελάχιστο χρονικό διάστημα, χρησιμοποιώντας μεθόδους που χαρακτηρίζονται «ανορθόδοξες» για μια κοινοβουλευτική δημοκρατία και μην αφήνοντας χρόνο σε αντιπολίτευση, εμπειρογνώμονες και ενδιαφερόμενα μέρη να αντιδράσουν ή να οργανωθούν. Μάλιστα, σε μια πρωτοφανή απόφαση, πραγματοποιήθηκε Συνταγματική αναθεώρηση η οποία έκρινε πως το Συνταγματικό Δικαστήριο απαγορεύεται να αποφασίζει θέματα επί του προϋπολογισμού. Αν και η Κυβέρνηση αργότερα αιτιολόγησε τις πρακτικές της, ο πραγματικός λόγος πίσω από αυτήν την ριζική αλλαγή ήταν το βάρος

που προκάλεσε το λεγόμενο κενό χρηματοδότησης¹³ στον προϋπολογισμό κι αποτελούσε τροχοπέδη για το όλο μεταρρυθμιστικό σχέδιο της Κυβέρνησης. (Szikra, 2018).

Πριν τις κοινοβουλευτικές εκλογές του 2018, όλοι οι συνταξιούχοι έλαβαν μια επιταγή με 9,000 Ουγγρικών φιορίνια (περίπου 25€) για την πληρωμή των λογαριασμών κοινής ωφέλειας. Το ποσό αυτό όμως δεν προστέθηκε στις επόμενες συντάξεις. Έτσι, όχι μόνο για αυτόν αλλά και για άλλους λόγους, οι συνταξιοδοτικές ανισότητες ανάμεσα σε πλούσιους και τους φτωχούς συνταξιούχους αναμένεται να διογκωθούν περαιτέρω, δημιουργώντας έντονες ανησυχίες για την ισότητα μεταξύ συνταξιούχων ίδιας γενιάς αλλά και διαφορετικών γενεών (Ágh, et al., 2020).

Το βασικό κοινωνικό μήνυμα που διατείνεται η εν ενεργεία Ουγγρική κυβέρνηση είναι πως παλεύει για την ανοδική κινητικότητα των σκληρά εργαζόμενων μελών της Ουγγρικής κοινωνίας, λαμβάνοντας κατ' αυτό τον τρόπο την στήριξη από την μεσαία και χαμηλή τάξη. Όμως, παρά την ανάκαμψη της οικονομίας μετά την ύφεση του 2013, η εξαθλίωση των χαμηλόμισθων και η αποδυνάμωση της μεσαίας τάξης συνεχίστηκε (Ágh, et al., 2020). Το κύριο χαρακτηριστικό της κοινωνικής πολιτικής της χώρας είναι η ώθηση της αναδιανομής του πλούτου προς τα υψηλότερα στρώματα μαζί με περικοπές επιδομάτων που συνήθως είχαν πρόσβαση οι φτωχοί και εκείνοι με αδύναμη ή καθόλου σύνδεση στην αγορά εργασίας. Συνολικά, οι κοινωνικές πολιτικές πραγματοποίησαν μια ανακατανομή του εισοδήματος από τους φτωχότερους στους πλουσιότερους (Szikra, 2018). Ως εκ τούτου, η χώρα είναι 36^η από τις 40 χώρες του ΟΟΣΑ στον τομέα της Ικανοποίησης από την ζωή και 20^η από τις 27 υπό μέτρηση χώρες στην κοινωνική ανισότητα (OECD, 2020).

Συνολικά, μόνο 1 στους 3 μπορεί να πετύχει έναν τρόπο ζωής παρόμοιο με αυτόν των ανεπτυγμένων κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Την ίδια στιγμή, υπάρχουν τεράστιες περιφερειακές ανισότητες στην κοινωνική ένταξη με μεγάλες νησίδες φτώχειας στην Ανατολική Ουγγαρία, την ώρα που παρατηρούνται αυξανόμενες διακρίσεις ενάντια στους πληθυσμούς των Ρομά (Ágh, et al., 2020).

¹³ Το κενό χρηματοδότησης σημαίνει πρακτικά την αδυναμία χρηματοδότησης των συντάξεων υπό το καθεστώς της μετάβασης από ένα αποκλειστικά δημόσιο συνταξιοδοτικό σύστημα σε ένα μεικτό (δημόσιο και ιδιωτικό) σύστημα συνταξιοδότησης (Szikra, 2018).

Πολωνία

Η Πολωνία είναι μία Ημί-προεδρική Κοινοβουλευτική Δημοκρατία. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας είναι Αρχηγός του Κράτους και ο Πρωθυπουργός είναι ο Αρχηγός της Κυβέρνησης. Ο Πρόεδρος προκύπτει έπειτα από άμεση και καθολική ψηφοφορία από το σύνολο του εκλογικού σώματος. Ο Πρόεδρος προεδρεύει του Υπουργικού Συμβουλίου και διορίζει τον Πρωθυπουργό, ο οποίος συνήθως είναι κι ο αρχηγός του πολιτικού κόμματος που πλειοψήφησε στις τελευταίες κοινοβουλευτικές εκλογές. Οι επίσημες πράξεις του Προέδρου οφείλουν να φέρουν όμως την προσυπογραφή του Πρωθυπουργού.

Η ανασκόπηση των ιστοσελίδων δεν είναι ιδιαίτερα γεμάτη από αξιολογικά ερευνητικά πορίσματα. Πιο αναλυτικά, στο πρώτο στάδιο συγγραφής της παρούσας εργασίας, υπήρχε ιστοσελίδα του Πρωθυπουργού που διέθετε πρόσβαση στα αγγλικά και περιείχε αρκετές πληροφορίες περί της Οργάνωσης του Γραφείου του και των Δράσεων του υπέρ του κοινωνικού Κράτους¹⁴. Αυτή όμως αντικαταστάθηκε με καινούρια, η οποία όμως δεν πληροί πλέον το κριτήριο της προσβασιμότητας. Ομοίως, ο πολιτικός σχηματισμός «Νόμος και Δικαιοσύνη» από τον οποίο προέρχεται ο εν ενεργεία Πρωθυπουργός (TVN24, 2016) δεν παρέχει πρόσβαση στην αγγλική γλώσσα. Αξίζει να σημειωθεί, πως ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας αν και προέρχεται από το ίδιο περιβάλλον, συμμετείχε στις Προεδρικές εκλογές ως ανεξάρτητος υποψήφιος (TVP Info, 2015).

Η ιστοσελίδα του Προέδρου αναφέρει τις Αρμοδιότητες του όπως αυτές προκύπτουν μέσα από το Σύνταγμα της χώρας^{xlii}. Δεν γίνεται λόγος για τις Δράσεις του υπέρ του κοινωνικού κράτους ενώ στην Οργάνωση του Γραφείου του, υπάρχει ένα Γραφείο Κοινωνικού Διαλόγου και Πρωτοβουλιών^{xliii}, στην ενότητα της Προεδρίας της Κυβερνήσεως δεν φαίνεται κάτι σχετικό με το κοινωνικό κράτος^{xliiv}. Αξίζει μάλιστα να σημειωθεί πως -κατά το διάστημα της συγγραφής της εργασίας- στην ενότητα των

---

¹⁴ Στην παλαιότερη ιστοσελίδα του Πρωθυπουργού γίνονταν λόγος για τμήματα Οικιακής Πολιτικής, Κοινωνικών Υποθέσεων και Κοινωνίας των Πολιτών ενώ στις Δράσεις του αναφέρονταν το πρόγραμμα «Οικογένεια 500 Plus», δεσμεύσεις για αύξηση του κατώτατου μισθού και κατοχύρωση 13^{ης} και 14^{ης} σύνταξης. Τελευταία πρόσβαση είχε πραγματοποιηθεί στις 20 Οκτωβρίου 2020

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

Συμβούλων εμφανίζεται μήνυμα που αναφέρει πως πρόκειται για σφάλμα και ζητάει από τον χρήστη να επιστρέψει στην αρχική σελίδα^{xlv}.

Η εν ενεργεία Κυβέρνηση έχει υιοθετήσει μια πιο παραδοσιακή προσέγγιση στο θέμα της οικογενειακής πολιτικής. Ακρογωνιαίος λίθος της όλης κατεύθυνσης της είναι το Πρόγραμμα «*Rodzina 500 Plus*» («Οικογένεια 500 Plus») που παρουσιάστηκε κατά την προεκλογική εκστρατεία των κοινοβουλευτικών εκλογών του 2015 και έχει τεθεί σε ισχύ από τον Απρίλιο του 2016. Το πρόγραμμα αποτελεί ένα επίδομα 500 Πολωνικών ζλότι (κάτι παραπάνω από 110€) για την γέννηση κάθε παιδιού σε οικογένειες με τουλάχιστον 2 παιδιά, ασχέτως του εισοδήματος των γονέων (Matthes, et al., 2020). Η εισαγωγή του «*Rodzina 500 Plus*» έχει κάνει την Πολωνία μια από τις κορυφαίες ευρωπαϊκές χώρες σε σπατάλες στην υποκατηγορία «Οικογένεια και Παιδιά» με δημόσια δαπάνη ίση με σχεδόν 3% του ΑΕΠ του 2017, διπλάσιο από το 1.6% του 2015 (Sawulski, 2017). Από τον Μάιο του 2019 δίνεται και μετά την γέννηση του πρώτου παιδιού, με την επέκταση αυτή να υπολογίζεται πως εκτινάσσει τα έξοδα μόνο για την χορήγηση του από το 1.3% του ΑΕΠ της χώρας στο 1.7% του ΑΕΠ. Ταυτόχρονα, έχει υιοθετηθεί ένα δεύτερο πρόγραμμα, το «*Life Plus*» το οποίο υποστηρίζει οικογένειες σε δύσκολες καταστάσεις ή με παιδιά με ειδικές ανάγκες, το κόστος του οποίου ανέρχεται στα 3.7 εκατομμύρια Πολωνικά ζλοτι (περίπου 820,000 €) (Matthes, et al., 2020).

Η εισαγωγή του «*Rodzina 500 Plus*» βελτίωσε την οικονομική κατάσταση των οικογενειών μιας και το ποσό που δίνεται είναι ιδιαίτερα υψηλό είναι σε σχέση με το εισόδημα των ανθρώπων. Όμως, οι αμφισβητίες που έκαναν λόγο πως θα οδηγήσει σε μείωση της γυναικείας συμμετοχής στην αγορά εργασίας και η επίδραση του στα ποσοστά των γεννήσεων θα είναι μηδαμινή, πλέον ακούγονται εντονότερα. Το ποσοστό της γυναικείας απασχόλησης είναι κατώτερο του μέσου όρου των χωρών του ΟΟΣΑ και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, έχοντας υποχωρήσει κατά 2-3 ποσοστιαίες μονάδες από το 2016 και μετά (Matthes, et al., 2020). Σύμφωνα με τα δεδομένα του ΟΟΣΑ για το 2016, η γυναικεία απασχόληση για τις γυναίκες 20-64 το 2016 ήταν 66% κατά μέσον όρο, όταν στην Πολωνία ήταν στο 62% (Sawulski, 2017). Αναλύσεις πλέον συνδέουν το πρόγραμμα «*Rodzina 500 Plus*» με την χαμηλή συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας (Magda, et al., 2018).

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

Παράλληλα, ο χαμηλός αριθμός διαθέσιμων βρεφονηπιακών και παιδικών σταθμών παραμένει σημαντικό εμπόδιο στην προσπάθεια μιας ολοκληρωμένης οικογενειακής πολιτικής από την πλευρά της πολωνικής κυβέρνησης (Sawulski, 2017). Επί του παρόντος, λιγότερο από 8% των παιδιών κάτω των 3 ετών έχει πρόσβαση σε κάποιο παιδικό σταθμό, νούμερο που είναι το 3^ο χαμηλότερο στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Μάλιστα όταν πρόκειται για παιδιά των 3 ετών τουλάχιστον, η πρόσβαση αγγίζει μόλις το 61%, νούμερο που είναι το 4^ο χαμηλότερο ποσοστό στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η Κυβέρνηση της Πολωνίας έχει υποσχεθεί να αυξήσει την προσφορά σε παιδικούς σταθμούς (Matthes, et al., 2020).

Στην συνταξιοδοτική πολιτική, αν και η Πολωνία υιοθέτησε το σύστημα τριών πυλώνων το 1999 έπειτα από συστάσεις της Παγκόσμιας Τράπεζας, αυτό πλέον έχει αλλάξει ριζικά. Από το 2011, οι συνταξιοδοτικές εισφορές μεταφέρθηκαν από τον δεύτερο, υποχρεωτικό και ιδιωτικά χρηματοδοτούμενο πυλώνα σε νέο-δημιουργημένους δευτερεύοντες λογαριασμούς του πρώτου, δημόσιου πυλώνα. Έτσι, ο πρώτος πυλώνας έμοιαζε να γίνεται περισσότερο βιώσιμος σε συνδυασμό με την σταδιακή αύξηση των ορίων συνταξιοδότησης που αναμένονταν να ολοκληρωθεί το 2020 για τους άντρες και για τις γυναίκες το 2040 με την καθιέρωση στα 67 έτη και για τα δύο φύλα (Matthes, et al., 2020).

Όμως, κατά τις εκλογές του 2015, η ηλικία συνταξιοδότησης αναδείχθηκε σε ένα καυτό θέμα. Η εν ενεργεία κυβέρνηση μείωσε τα όρια συνταξιοδότησης στα 65 έτη για τους άνδρες και στα 60 έτη για τις γυναίκες, προκαλώντας προβλεπόμενη ζημία ύψους 0.5% του ΑΕΠ της χώρας ετησίως, αυξάνοντας το ποσοστό φτώχειας για τις γυναίκες και κάνοντας εντονότερη την έλλειψη εργατικού δυναμικού (Matthes, et al., 2020). Συγκριτικά, με άλλες χώρες της Κεντρικής κι Ανατολικής Ευρώπης, η Πολωνία χαρακτηρίζεται από υψηλά έξοδα για συνταξιοδοτικές δαπάνες, με αυτές να αποτελούν το 2015, ένα ποσό ίσο με το 13.5% του ΑΕΠ της χώρας. Κάτι τέτοιο όμως δεν αιτιολογείται από την ηλικιακή σύνθεση του πληθυσμού μιας και το ποσοστό των κατοίκων της που είναι πάνω από 65 έτη ήταν το 5^ο χαμηλότερο για την Ευρωπαϊκή Ένωση το 2019 (Sawulski, 2017; European Commission, 2020). Σε αυτό το σημείο πάντως οφείλει να αναφερθεί πως η συνταξιοδοτική ηλικία των Πολωνών γυναικών αποτελεί την χαμηλότερη ανάμεσα στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (European Commission, 2020).

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

Το 2018, η Κυβέρνηση έθεσε τα θεμέλια για την καθιέρωση ενός νέου συστήματος επαγγελματικής συνταξιοδότησης, το οποίο αναμένεται να αντικαταστήσει σταδιακά τον υπάρχοντα δεύτερο πυλώνα. Το πρόγραμμα ξεκίνησε πιλοτικά τον Ιούλιο του 2019 σε εταιρίες που απασχολούν πάνω από 250 υπαλλήλους ενώ ένα χρόνο αργότερα επεκτάθηκε και στις μικρότερες. Οι εργαζόμενοι διατηρούν την δυνατότητα να αποχωρίσουν από το σύστημα αυτό, αν το επιθυμούν, με την Κυβέρνηση να ελπίζει πως μέσα από την αυτόματη εγγραφή τους στο σύστημα, μπορεί να ενσωματώσει έως και το 75% του εργατικού πληθυσμού της χώρας. Οι εμπειρογνώμονες για την ώρα αμφιταλαντεύονται και έχουν μοιρασμένες απόψεις (Matthes, et al., 2020).

Όσον αφορά το αυξανόμενο πρόβλημα με τους συνταξιούχους που βρίσκονται σε κατάσταση φτώχειας, η Κυβέρνηση έχει εισάγει το επίδομα «500 Plus» που αποτελεί ένα συμπληρωματικό ποσό στην ετήσια σύνταξη των φτωχών συνταξιούχων. Η Κυβέρνηση παράλληλα σε προεκλογική της εξαγγελία έχει δεσμευτεί την χορήγηση 13^{ης} και 14^{ης} σύνταξης σε τακτική βάση. Όμως για την ώρα, παραμένει ασαφής η χρηματοδότηση αυτού του εγχειρήματος. Βέβαια, ορισμένοι βουλευτές του κυβερνώντος πολιτικού σχηματισμού προτείνουν στην Κυβέρνηση να προχωρήσει στην αξιοποίηση του Ταμείου Αλληλεγγύης, το οποίο προορίζονταν ως πηγή χρηματοδότησης για τις ανάγκες των ανθρώπων με ειδικές ανάγκες (Matthes, et al., 2020).

Οι κοινωνικές ανισότητες και η κοινωνική απομόνωση έχουν αρχίσει να εξομαλύνονται από τις αρχές του αιώνα ως αποτέλεσμα της δυνατής οικονομικής απόδοσης της χώρας. Η χρηματοδότηση πολιτικών ανάπτυξης της πολωνικής περιφέρειας από τα διαρθρωτικά ταμεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει μετριάσει τις όποιες περιφερειακές ανισότητες. Ταυτόχρονα, έχουν συμβάλει αποφασιστικά η αύξηση του κατώτατου μισθού και των οικογενειακών επιδομάτων από την Κυβέρνηση. Οι προσπάθειες μείωσης των προσωρινών συμβάσεων εργασίας και η επιβολή υποχρεωτικών ασφαλιστικών εισφορών έχουν στεφθεί από επιτυχία. Ωστόσο, οι ειδικοί τονίζουν πως τα διάφορα μέσα κοινωνικής στήριξης και τα οικογενειακά επιδόματα δεν έχουν δυνατή αλληλεπίδραση μεταξύ τους και η ελαφρά αύξηση του πληθωρισμού επηρεάζει αρνητικά της οικονομική τους κατάσταση. Προβλήματα επίσης, εντοπίζονται και στο πρόγραμμα στέγασης «*Mieszkanie Plus*» («*Κατοικία Plus*») το οποίο είναι πολύ πίσω από τον αρχικό χρονοπρογραμματισμό (Matthes, et al., 2020).

Πορτογαλία

Η Πορτογαλία είναι μια Ημί-Προεδρική Δημοκρατία όπου ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας είναι ο Αρχηγός του Κράτους και ο Πρωθυπουργός είναι ο Αρχηγός της Κυβέρνησης. Ο λαός της Πορτογαλίας ψηφίζει τόσο για τους Αντιπροσώπους του στο Κοινοβούλιο όσο και άμεσα για τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας. Ο Πρόεδρος έχει αποφασιστικές αρμοδιότητες αλλά ουδεμία πράξη του θεωρείται ουσιαστικά έγκυρη αν δεν φέρει την προσυπογραφή από τον Πρωθυπουργό ή μέλος της Κυβέρνησης.

Η ανασκόπηση των ιστοσελίδων μπορεί να χαρακτηριστεί μάλλον φτωχή με ελάχιστα ευρήματα άξια αναφοράς. Ειδικότερα, η ιστοσελίδα του Προέδρου της Δημοκρατίας αναφέρει τις Συνταγματικά προβλεπόμενες Αρμοδιότητες^{xlvi} του (Άρθρα 133-138 του Συντάγματος^{xlviii}) και οι Υποστηρικτικές Υπηρεσίες^{xlviii} οι οποίες δείχνουν την Οργάνωση του Γραφείου του δεν φαίνεται να έχουν κάποια σύνδεση με το κοινωνικό κράτος. Αντίθετα, η ιστοσελίδα του Πρωθυπουργού αναφέρει μόνο για τους δύο συμβούλους του^{xlix} οι οποίοι όμως δεν φαίνεται να έχουν σχέση για το κοινωνικό κράτος. Οι πολιτικοί σχηματισμοί του Προέδρου και του Πρωθυπουργού δεν μπορούν να προσφέρουν το παραμικρό μιας και είναι μόνο στην πορτογαλική γλώσσα. Ο μεν Πρόεδρος της Δημοκρατίας, αν και πρώην επικεφαλής της Σοσιαλδημοκρατικής παράταξης, συμμετείχε ως ανεξάρτητος (The Politico, 2016) ενώ ο Πρωθυπουργός προέρχεται από το κόμμα των Σοσιαλιστών (The Guardian, 2015).

Αν και ο δείκτης γονιμότητας έχει αυξηθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια, δεν μπορεί να ερμηνευθεί ως απόρροια μιας ολοκληρωμένης οικογενειακής πολιτικής. Η άνοδος από τις 1.21 γεννήσεις ανά γυναίκα το 2013 στις 1.42 το 2018 είναι πιθανό να εξηγείται λόγω της οικονομικής ανάκαμψης της χώρας μετά την κρίση. Το νούμερο όμως παραμένει χαμηλό σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο των 1.55 γεννήσεων ανά γυναίκα και δεν μπορεί να αναπληρώσει το μεγάλο ποσοστό μετανάστευσης από την χώρα (Eurostat, 2021β; Jalali, et al., 2020). Έκθεση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών προβλέπει πως ως το 2050, ο πληθυσμός της χώρας θα μειωθεί από τα 10.2 εκατομμύρια του 2010 σε μόλις 9.1 εκατομμύρια κατοίκους (United Nations, 2019).

Κατά την περίοδο συγγραφής της παρούσας διπλωματικής εργασίας, δεν παρατηρείται κάποια ριζική τομή στην πολιτική κατεύθυνση της χώρας με μόνη αξιόλογη αναφορά την περαιτέρω αύξηση του επιδόματος τέκνων («*Abono de Familia*») στον προϋπολογισμό του 2019 και την επέκταση της διανομής των σχολικών εγχειριδίων σε όλα τα παιδιά έως 12 ετών¹⁵. Τα μέτρα αυτά όμως δεν αποτελούν ένα ολοκληρωμένο πακέτο οικογενειακής πολιτικής όπου θα επιτρέπει στις γυναίκες να αποφασίζουν ελεύθερα εάν και πότε θέλουν να επιστρέψουν στην αγορά εργασίας σε πλήρη ή μερική απασχόληση. Σε μία χώρα όπου η γυναικεία συμμετοχή στο εργατικό σώμα είναι από τις υψηλότερες ανάμεσα στα μέλη του ΟΟΣΑ, αντανακλώνται έντονα οι εισοδηματικές ανάγκες των νοικοκυριών όσο και οι πραγματικές επιλογές των γυναικών και των οικογενειών (Jalali, et al., 2020).

Μιλώντας αυστηρά, η οικογενειακή πολιτική στην Πορτογαλία είναι ανύπαρκτη, μιας και δεν υπάρχει ισχυρή εκπροσώπηση από μέλη της Κοινωνίας των Πολιτών αλλά ούτε κι αρκετή κοινωνική συναίσθηση ώστε να υπάρξει δημόσια παρέμβαση στην ζωή των οικογενειών (Portugal, 1999). Τα ανεπίσημα δίκτυα υποστήριξης στην ανατροφή των παιδιών στην Πορτογαλία συχνά προβάλλουν την σημασία των στενών συγγενών καθώς και ένα εκτεταμένο δίκτυο από τον ευρύτερο οικογενειακό περίγυρο όσον αφορά την καθημερινή, επί του πρακτέου, οικογενειακή υποστήριξη. Έτσι, αντί να αποζημιώνονται οι κοινωνικές διαφοροποιήσεις ανάμεσα στις οικογένειες, η παροχή οικογενειακής πρόνοιας απορρέει από τις άτυπες οικογενειακές σχέσεις ενισχύοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τις κοινωνικές ανισότητες και προσφέροντας λιγότερη υποστήριξη σε αυτούς που πραγματικά την έχουν πραγματικά ανάγκη (Wall, et al., 2001).

Στην συνταξιοδοτική της πολιτική, η Πορτογαλία έχει καταφέρει να συνδέσει την επίσημη ηλικία συνταξιοδότησης με το προσδόκιμο ζωής. Το 2019, η νόμιμη ηλικία συνταξιοδότησης αυξήθηκε κατά 1 μήνα σε σχέση με το 2018, δηλαδή από τα 66 έτη και 4 μήνες σε 66 έτη και 5 μήνες. Την ίδια χρονιά, αυξήθηκαν και οι ονομαστικές αξίες των συντάξεων με μια περαιτέρω αύξηση τους ενώ εισήχθη ένα επιπλέον επίδομα για τους χαμηλοσυνταξιούχους (Jalali, et al., 2020). Πάντως, παρατηρούνται διαφοροποιήσεις ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες όσον αφορά το ύψος της σύνταξης με τους άνδρες να εισπράττουν κατά μέσο όρο 583€ σύνταξη, 46% του μέσου μισθού, ενώ οι γυναίκες

¹⁵ Μέχρι και το σχολικό έτος 2018-19, μόνο τα παιδιά έως 6 ετών μπορούσαν να λάβουν δωρεάν σχολικά βιβλία (Jalali, et al., 2020).

332€, 26% του μέσου μισθού. Η απόκλιση ανάμεσα στα δύο φύλα υπολογίζεται στο 31%, νούμερο που είναι υψηλότερο από τον μέσο όρο (26%) των χωρών του ΟΟΣΑ (OECD, 2019β).

Παρά τις δημοσιονομικές προσαρμογές, το συνταξιοδοτικό σύστημα αναμένεται να αντιμετωπίσει μεσοπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες ανισορροπίες. Οι δαπάνες για τις συντάξεις είναι υψηλές και έχουν αυξηθεί από την αρχή της χιλιετίας. Μεταξύ 2000 και 2013, οι δαπάνες εκτινάχθηκαν από 10% του ΑΕΠ σε 15.7%, μια αύξηση παραπάνω από το 50% και η οποία αποτελεί και την 3^η μεγαλύτερη εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αν και το 2016 (η τελευταία περίοδος όπου υπάρχουν διαθέσιμα δεδομένα) παρατηρείται μια σχετική μείωση στο 14.6%, το ποσοστό είναι το 4^ο υψηλότερο στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Jalali, et al., 2020). Πρόσφατη μελέτη για το συνταξιοδοτικό σύστημα, η οποία επιχείρησε μια πρόβλεψη μέχρι το 2070, δείχνει ότι παρά το γεγονός ότι οι συνταξιοδοτικές δαπάνες αναμένεται να παραμείνουν σταθερές, προβλέπει την παρουσίαση ελλείματος ανάμεσα στο 2027 και το 2070. Μάλιστα, η έρευνα προειδοποιεί πως το 2050 είναι πιθανό να υπάρξει κορύφωση στο έλλειμα με ύψος ίσο με το 2.8% του ΑΕΠ. Παράλληλα, οι συνταξιούχοι αναμένεται να αποτελούν το 35.9% του πληθυσμού το 2050 όταν το 2020 είναι το 26.3% (Moreira, et al., 2019).

Η αλήθεια είναι πως η οικονομική ύφεση των ετών 2010-2014 οδήγησε σε ένα πακέτο μέτρων λιτότητας, επηρεάζοντας την ίδια στιγμή τα μέτρα κοινωνικής ένταξης. Η τότε σοσιαλιστική κυβέρνηση προσπάθησε να μειώσει επιπλέον τα έξοδα του προϋπολογισμού στον τομέα της κοινωνικής πρόνοιας και της υγείας ενώ πρότεινε το πάγωμα των συντάξεων (Zartaloudis, 2014). Αποτέλεσμα αυτού ήταν η αύξηση του αριθμού των ανθρώπων που ζουν στο όριο της φτώχειας μετά από κοινωνικές μεταβιβάσεις από το 17.9% το 2010, στο 19.5% το 2015 και το 21.6% του πληθυσμού να βρίσκεται στο όριο της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. 1 στους 5 Πορτογάλους λαμβάνουν τον κατώτατο μισθό των 600€ όταν ο μέσος μηνιαίος μισθός είναι στα 943€ (Jalali, et al., 2020).

Η νέα κυβέρνηση του Antonio Costa δεσμεύτηκε να διατηρήσει το πρόγραμμα δημοσιονομικής προσαρμογής, αλλάζοντας όμως σελίδα από τα μέτρα λιτότητας. Πράγματι, αν και η Πορτογαλία έχει ακόμα αρκετό δρόμο μέχρι να απομονώσει πλήρως τον κοινωνικό αποκλεισμό, παρατηρούνται ενθαρρυντικά σημάδια τα οποία πρέπει να

τονιστούν. Το ποσοστό του πληθυσμού που ζει υπό τον κίνδυνο της φτώχειας μετά την επίδραση των κοινωνικών μεταβιβάσεων υπολογίζεται στο 17.2%, νούμερο που αποτελεί το ιστορικά χαμηλότερο για την χώρα, σύμφωνα με την βάση δεδομένων της Eurostat, η οποία έχει μετρήσεις από το 2000 και εντεύθεν (Eurostat, 2021γ). Το ποσοστό αυτό μάλιστα δεν απέχει πολύ από τον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης που είναι στο 16.5% για την ίδια χρονιά (Jalali, et al., 2020)¹⁶.

Ρουμανία

Η Ρουμανία είναι μια Ημί-Προεδρική Δημοκρατία όπου ισχύει το δικέφαλο της εκτελεστικής εξουσίας. Αρχηγός του Κράτους είναι ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας ο οποίος προεδρεύει των συνεδριάσεων του Υπουργικού Συμβουλίου στις οποίες λαμβάνει μέρος και έχει αποφασιστικές αρμοδιότητες, αν και ορισμένες εξ αυτών, χρειάζονται την προσυπογραφή του Πρωθυπουργού ώστε να είναι έγκυρες¹. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας εκλέγεται όπως και οι Αντιπρόσωποι του λαού της Ρουμανίας, με μία άμεση και καθολική ψηφοφορία. Ο Πρωθυπουργός είναι ο Αρχηγός της Κυβέρνησης και διορίζεται από τον ίδιο τον Πρόεδρο της Ρουμανίας.

Η ανασκόπηση των ιστοσελίδων παράγει μάλλον μέτρια ερευνητικά αποτελέσματα. Αν και υπάρχει νέο πρόσωπο στον Πρωθυπουργικό θώκο της χώρας, ο διαδικτυακός τόπος του Πρωθυπουργού δεν περιλαμβάνει απολύτως τίποτα. Δεν υπάρχει καμία αναφορά στις Αρμοδιότητες του, η παρουσίαση της Οργάνωσης του Γραφείου του προσωρινά είναι ελλιπής^{li} ενώ η μόνη υποψία για τις Δράσεις ήταν ενδεχομένως η ανάγνωση του Κυβερνητικού προγράμματος (αν και ο ενεργός ρόλος του Πρωθυπουργού σε δράσεις υπέρ του κοινωνικού κράτους θα ήταν υπό λογική αμφισβήτηση), το οποίο όμως κατά την συγγραφής της εργασίας, δεν είναι ακόμα αναρτημένο στην ιστοσελίδα^{lii}.

Ακολούθως, η ιστοσελίδα του Προέδρου είναι λίγο πιο πλούσια μιας και αναφέρει τις Αρμοδιότητες του όπως αυτές προβλέπονται από το Σύνταγμα της χώρας^{liii}. Στην

¹⁶ Όλη η πολιτική της χώρας για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού συνοψίζεται στο πρόγραμμα «*Programa Operacional Inclusão Social e Emprego*» («*Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Κοινωνικής Ένταξης κι Απασχόλησης*») το οποίο αναλυτικά παρουσιάζεται στον κάτωθι σύνδεσμο που δεν παρέχει όμως πρόσβαση στην αγγλική γλώσσα: <https://poise.portugal2020.pt/inicio> (Ημερομηνία πρόσβασης: 10 Ιανουαρίου 2021)

Οργάνωση του Γραφείου του, υπάρχει το Τμήμα Οικονομικής και Κοινωνικής Πολιτικής το οποίο έχει ως κύρια αρμοδιότητα να ενημερώνει τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας για τις τρέχουσες εξελίξεις σε εθνικό και διεθνές επίπεδο και να προτείνει απόψεις και προτάσεις για τα διάφορα οικονομικά και κοινωνικά θέματα^{liv} ενώ υπάρχει μια ομάδα από Συμβούλους οι οποίοι είναι υπεύθυνοι διαφόρων Τμημάτων πολιτικής^{lv}. Στις Δράσεις του, υπάρχει η στήλη με τις «Δεσμεύσεις» αλλά με εξαίρεση ίσως αυτή για την βελτίωση των Υπηρεσιών Υγείας^{lvi}, δεν υπάρχει κάποια άλλη που να δείχνει σχετική με το κοινωνικό κράτος.

Όσον αφορά τις ιστοσελίδες των πολιτικών σχηματισμών, τόσο ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας ο οποίος στην συνέχεια ανεξαρτητοποιήθηκε (Mediafax, 2014) όσο και ο Πρωθυπουργός της χώρας (News.ro, 2020) προέρχονται από τον ίδιο πολιτικό χώρο, το «Εθνικό Φιλελεύθερο Κόμμα». Εντούτοις, δεν διατίθεται πρόσβαση στην αγγλική γλώσσα και δεν μπορεί να μελετηθεί ο ρόλος του πολιτικού του περιβάλλοντος στην διαμόρφωση της κοινωνικής πολιτικής.

Από την βιβλιογραφική ανασκόπηση προκύπτει πως η Ρουμανία, στον τομέα της οικογενειακής πολιτικής έχει ακόμα να παρουσιάσει θετικά δείγματα. Η Κυβέρνηση της χώρας παρέχει γενναιόδωρες γονικές άδειες διάρκειας έως και 2 χρόνια με εξασφάλιση στην θέση εργασίας μέχρι 6 μήνες μετά την επιστροφή στην δουλειά, πληρώνοντας ως και 85% της καθαρής αξίας του μισθού με ανώτατο όριο τα 8,500 ρουμάνικα λεί (1,743€) μηνιαίως. Η γονική άδεια συμπληρώνεται με επιδόματα (ορισμένα εξ αυτών δίνονται με εισοδηματικά κριτήρια) και φορολογικές ελαφρύνσεις για παιδιά. Όλα αυτά τα μέτρα κινούνται στην κατεύθυνση της μείωσης του κόστους της δημιουργίας οικογένειας (Wagner, et al., 2020).

Η γυναικεία συμμετοχή στην αγορά εργασίας είναι ένα σοβαρό θέμα μιας και παραμένει χαμηλή στο 63.7%, 20 ποσοστιαίες μονάδες κάτω από το αντίστοιχο των ανδρών. Η κατάσταση είναι ακόμα πιο ανησυχητική στις γυναίκες νέας και μέσης ηλικίας καθώς και σε ορισμένα τμήματα της επαρχίας όπου το ποσοστό συμμετοχής τους είναι χαμηλότερο κι από το 50%. Αυτό οφείλεται εν πολλοίς στην έλλειψη αρκετών παιδικών σταθμών μιας και παρατηρείται μια σταθερά χαμηλή επενδυτική τάση προς την δημιουργία και διαθεσιμότητα κατάλληλων νηπιαγωγείων. Η χαμηλή συμμετοχή των παιδιών σε αυτά δείχνει τις ανεπάρκειες των υπηρεσιών αυτών σε ποιότητα και

ποσότητα. Ως εκ τούτου είναι τεράστια πρόκληση για τις γυναίκες της Ρουμανίας να συνδυάζουν τα οικογενειακά τους καθήκοντα με μια επαγγελματική σταδιοδρομία (Wagner, et al., 2020). Στην περίοδο 2011-2019, η Ρουμανία επίσης σημειώνει ελάχιστη πρόοδο για την μείωση των φυλετικών ανισοτήτων στην αγορά εργασίας με το ποσοστό των ανδρών ηλικίας 20-64 ετών να αυξάνεται κατά 8.8% περισσότερο έναντι μόλις 5.1% των γυναικών του ίδιου ηλικιακού φάσματος. Σε αντιδιαστολή, η αντίστοιχη μετατόπιση στο επίπεδο της Ευρωπαϊκής Ένωσης ήταν 4.7% και 5.9% αντίστοιχα (Eurostat, 2021α).

Στην συνταξιοδοτική πολιτική, η Ρουμανία σχετικά πρόσφατα έχει υιοθετήσει το σύστημα των τριών πυλώνων αλλά έχει εισάγει μεταρρυθμίσεις που μπορούν να υπονομεύσουν την μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα του. Οι μεταρρυθμίσεις ξεκίνησαν τον Σεπτέμβριο του 2019 όταν ο πολλαπλασιαστής των συνταξιοδοτικών πόντων αυξήθηκε από τα 1,100 (περίπου 225€) στα 1,265 (περίπου 260€) λεί Ρουμανίας και προβλέφθηκε παρόμοια αύξηση τον Σεπτέμβριο του 2020 και για τον Σεπτέμβριο του 2021 με επιπλέον αυτόματες προσαρμογές από το 2022 και μετά. Αν και σκοπός αυτής της πράξης ήταν να διορθωθεί η ανεπάρκεια των συντάξεων, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο εξέφρασε ανησυχίες για την δημοσιονομική βιωσιμότητα μιας κι αυτές οι αυξήσεις αναμένεται να διπλασιάσουν το δημοσιονομικό έλλειμμα της Ρουμανίας. Η κυβέρνηση δεν έχει ανακοινώσει προς ώρας τις επιπτώσεις αυτής της μεταρρύθμισης στον προϋπολογισμό (Wagner, et al., 2020).

Εν συνεχεία, η Κυβέρνηση σε μια προσπάθεια κατευνασμού των διεθνών ανησυχιών για την συστημική βιωσιμότητα του συνταξιοδοτικού συστήματος, προχώρησε στην αφαίρεση των διαφορετικών περιόδων συνεισφοράς μεταξύ ανδρών και γυναικών και μεταξύ νεαρότερων και παλαιότερων συνταξιούχων κι αντικαθιστώντας αυτές με μια ελάχιστη περίοδο συνεισφοράς 15 ετών (εξαιρούνται ορισμένοι άνθρωποι με ειδικές ανάγκες) ενώ σύνδεσε όλες τις επιδοματικές παροχές με το σύνολο των συνεισφορών. Η κίνηση αυτή όμως εντείνει το συνταξιοδοτικό χάσμα μεταξύ των δύο φύλων μιας και οι γυναίκες έχουν εξ ορισμού μικρότερη περίοδο συνεισφορών από ότι οι άνδρες, υπονομεύοντας τις όποιες προσπάθειες για την καθιέρωση συνταξιοδοτικής ισότητας (Urse, 2019). Ταυτόχρονα, αποδυναμώθηκε ο δεύτερος συνταξιοδοτικός πυλώνας, κάνοντας τον προαιρετικό μετά από 5 χρόνια συνεισφοράς, αυξάνοντας τις ελάχιστες κεφαλαιακές απαιτήσεις και μειώνοντας τα διοικητικά τέλη. Οι αλλαγές αυτές

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

οδήγησαν σε επιπλέον ερωτήσεις για την μελλοντική επάρκεια των συντάξεων και την μακροπρόθεσμη χρηματοδότηση της οικονομίας (Wagner, et al., 2020).

Σε συνδυασμό με τις μεταρρυθμίσεις στον πρώτο συνταξιοδοτικό πυλώνα, η συνολική ικανότητα του ρουμανικού συστήματος να προλαμβάνει την φτώχεια, να είναι ίσο ανάμεσα στις διαφορετικές γενεές συνταξιούχων και να παραμείνει δημοσιονομικά βιώσιμο τίθεται υπό έντονη αμφισβήτηση (Wagner, et al., 2020).

Στον τομέα της κοινωνικής ένταξης υπάρχει έντονη ανάγκη για την λήψη μέτρων από την Κυβέρνηση προκειμένου να καταπολεμηθούν οι διακρίσεις. Τόσο σε αυτές που υφίστανται λόγω του φύλου¹⁷, όσο και σε αυτές που βιώνουν οι μειονότητες, οι κάτοικοι της περιφέρειας και τα άτομα με ειδικές ανάγκες. Ειδικά οι τελευταίοι, αντιμετωπίζουν συστημικές διακρίσεις στην εύρεση εργασίας, στην πρόσβαση σε δημόσιες υπηρεσίες και στην ανεξάρτητη διαβίωση. Οι κοινωνικές υπηρεσίες στην χώρα δυσκολεύονται να προάγουν την κοινωνική ένταξη των μειονεκτικών κοινωνικών ομάδων μιας στερούνται ποιότητας και πόρων με μόνο το 20% των διοικητικών περιφερειών να διαθέτουν αναγνωρισμένες κοινωνικές υπηρεσίες. Επιπρόσθετα, παρατηρείται άνιση γεωγραφική κατανομή των διαφόρων υπηρεσιών με τις περισσότερες να είναι συγκεντρωμένες στις πλουσιότερες περιοχές και στα αστικά κέντρα. Παράλληλα, η εισοδηματική ανισότητα, ο αριθμός των φτωχών εργαζόμενων, οι απώλειες κατοικίας και η χρηματική φτώχεια παρουσιάζουν στην Ρουμανία τους υψηλότερους δείκτες εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Wagner, et al., 2020).

Η Ρουμανία, ταυτόχρονα, κατατάσσεται μεταξύ των τελευταίων χωρών όσον αφορά την ανεργία στους νέους και την υποστήριξη τους στην αγορά εργασίας (Răbăgel & Sitea, 2019). Αν και η ανεργία στην χώρα συνολικά είναι χαμηλή, στο τελευταίο τρίμηνο του 2020 οι άνεργοι νέοι ηλικίας από 20 έως 24 ετών είναι στο 15.9% (13^η στην Ευρωπαϊκή Ένωση των 27), νούμερο που είναι πολύ κοντά στον μέσον όρο του 17% της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αντίθετα, στα άτομα 25 έως 75 ετών υπολογίζεται μόλις στο 4.2% (6^η καλύτερη επίδοση) όταν για το ίδιο χρονικό διάστημα ο ευρωπαϊκός μέσος όρος είναι στο 6.5% (Eurostat, 2021δ). Για αυτό και η Κυβέρνηση προσπαθεί να δώσει κίνητρα για

---

¹⁷ Αξίζει να τονιστεί μάλιστα πως ακόμα κι αν έχει καταστεί ποινικό αδίκημα γραμμένο στο Άρθρο 223 του Ποινικού Κώδικα του 2019, η σεξουαλική παρενόχληση στο εργασιακό περιβάλλον παραμένει ένα μεγάλο ζητούμενο για την ρουμανική κοινωνία καθώς αρκετές περιπτώσεις δεν αναφέρονται (Wagner, et al., 2020).

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

την μετατροπή των πρακτικών ασκήσεων σε εργασιακές συμβάσεις αορίστου χρόνου εργασίας (Răbăgel & Sitea, 2019).

Στην αγορά εργασίας, η Ρουμανία έχει υιοθετήσει από καιρό τις ενεργητικές μεθόδους ένταξης με το 2016 να ξοδεύει ένα ποσό κοντά στα 37 εκατομμύρια € (περίπου 180 εκ. λεί Ρουμανίας ή ένα 0.2% του ΑΕΠ) για την υλοποίησή τους. Η έρευνα με τίτλο «*Εκτίμηση των επιδράσεων των ενεργητικών πολιτικών στην μείωση της ανεργίας και στην αύξηση των απασχολημένων*» δείχνει πως για την περίοδο 2010-2013 (την υπό μελέτη περίοδο) παρατηρούνται θετικά αποτελέσματα με αύξηση του απασχολημένου πληθυσμού και ταυτόχρονη μείωση της ανεργίας. Το 2016 η ενθαρρυντική απόκριση οδήγησε στην επέκταση των μέτρων στους νέους και σε όσους χρειάζονται κατάρτιση με έκτακτο διάταγμα (Vasilescu, 2019). Όμως, αυτά τα θεαματικά αποτελέσματα θα έλεγε κανείς πως είναι κάπως πλασματικά λόγω έντονης μετανάστευσης καθώς το 18.2% του πληθυσμού της χώρας ζει εκτός αυτής. Την ίδια στιγμή, έχουν φύγει από την χώρα 2 από τους 5 απόφοιτους της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, γεγονός που έχουν οδηγήσει την Ρουμανία να βιώνει ένα brain drain (Wagner, et al., 2020).

Στον τομέα της φτώχειας και της αποτροπής του αποκλεισμού, οι όποιες προσπάθειες για την καταπολέμηση τους έχουν αποτύχει παταγωδώς λόγω των αρκετά συχνών καθυστερήσεων, της έλλειψης συντονισμού και μάλλον της περιορισμένης πολιτικής δέσμευσης. Για παράδειγμα, ένα πιλοτικό πρόγραμμα με συνεργασία από το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Δικαιοσύνης, το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και το Υπουργείο Υγείας που παρουσιάστηκε πρόσφατα με σκοπό την παροχή ολοκληρωμένων υπηρεσιών στις φτωχότερες περιοχές της χώρας, έχει βρει κώλυμα στην αναποτελεσματική συνεργασία των Υπουργείων για τον συντονισμό του (Wagner, et al., 2020).

Προκειμένου να καταπολεμηθεί το φαινόμενο της φτώχειας, το (τότε) Υπουργείο Εργασίας, Οικογένειας και Κοινωνικής Προστασίας (νυν: Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Δικαιοσύνης) προχώρησε στην διατύπωση ορισμένων βραχυπρόθεσμων λύσεων για την γρήγορη ανακούφιση των φτωχών της Ρουμανίας (Mihăilescu, 2017). Η στρατηγική αυτή ονομάστηκε «*Εθνική Στρατηγική για την Κοινωνική Ένταξη και Μείωση της Φτώχειας 2015-2020*» («*Strategia Nationala Privind Incluziunea Sociala si Reducerea Saraciei Pentru Perioada 2015-2020*») όμως η εφαρμογή της έχει προσωρινά

ανασταλεί λόγω καθυστερήσεων στον υπολογισμό των μεγεθών όπως η αύξηση του ποσοστού απασχόλησης, η μείωση της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου και η αύξηση των εθνικών προγραμμάτων για την Υγεία. Στην ίδια κατεύθυνση, η καθιέρωση ενός ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος που ξεκίνησε το 2016 έχει αντιμετωπίσει αρκετά εμπόδια. Έτσι, αποφασίστηκε η προσωρινή αναβολή της χορήγησης του ως το 2021. Όπως είναι αντιληπτό, όποιες θετικές νομοθετικές πρωτοβουλίες δεν είναι επαρκείς και υπολείπονται ολοκλήρωσης (Wagner, et al., 2020).

Ρωσία

Η Ρωσία είναι μια Ημί-Προεδρική Δημοκρατία με τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας να είναι ο Αρχηγός του Κράτους και ο Πρωθυπουργός είναι ο Αρχηγός της Κυβέρνησης. Σύμφωνα με το Σύνταγμα της χώρας^{lviii}, ο Ρώσος Πρόεδρος εκλέγεται απευθείας από τον λαό κι έχει αποφασιστικές αρμοδιότητες οι οποίες δεν χρειάζονται την προσυπογραφή του Πρωθυπουργού. Ο Πρωθυπουργός μάλιστα δεν αναφέρεται καθόλου στο Συνταγματικό κείμενο, το οποίο τον θεωρεί ως ο Επικεφαλής της Κυβέρνησης και διορίζεται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, έπειτα από συναίνεση του Κοινοβουλίου.

Η ανασκόπηση στις ιστοσελίδες του Πρωθυπουργού δεν δίνει χρήσιμα ερευνητικά αποτελέσματα. Αφενός, η ιστοσελίδα του δεν έχει καμία αναφορά στις Αρμοδιότητες του και στην Οργάνωση του Γραφείου ενώ στις Δράσεις του αναφέρονται πολύ λίγα πράγματα. Πιο συγκεκριμένα, γίνεται λόγος μόνο για κάποια έκτακτα επιδόματα προς ανακούφιση όσων έχουν επηρεαστεί από τις επιπτώσεις της πανδημίας COVID-19 και η μεταφορά της συνθήκης του Μαρακές, η οποία επιτρέπει την πρόσβαση των ατόμων με ειδικές ανάγκες σε δημοσιευμένα έργα. Αφετέρου, ο Πρωθυπουργός της χώρας, δεν προέρχεται από κάποιον πολιτικό σχηματισμό και τοποθετήθηκε έπειτα από υπόδειξη του Προέδρου (Reuters, 2020α).

Η ιστοσελίδα του Προέδρου της Δημοκρατίας μπορεί να μην έχει αναφορά στην Οργάνωση του Γραφείου του και το πολιτικό του περιβάλλον είναι αδύνατο να εξαχθεί λόγω της ανεξαρτησίας του (The Telegraph, 2012). Όμως ακόμα κι έτσι, υπάρχουν κάποια χρήσιμα πορίσματα. Πιο συγκεκριμένα, ο Πρόεδρος είναι ο αρχηγός του Κράτους και ο εγγυητής του Συντάγματος, των πολιτικών κι ανθρωπίνων δικαιωμάτων και

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

ελευθεριών και λαμβάνει μέτρα για την προστασία της κυριαρχίας της Ρωσικής Ομοσπονδίας, της ανεξαρτησίας κι ακεραιότητας της για την διασφάλιση της συντονισμένης λειτουργίας κι αλληλεπίδρασης όλων των Φορέων της Κρατικής εξουσίας. Ο Πρόεδρος καθορίζει τις βασικές κατευθυντήριες γραμμές εσωτερικής κι εξωτερικής πολιτικής του Κράτους, είναι ο Επικεφαλής των Ενόπλων Δυνάμεων, επιλύει ζητήματα χορήγησης υπηκοότητας, απονομής παρασήμων και χάριτος^{lviii}. Στις Δράσεις του, αν και δεν φαίνονται πολλά, το Εκτελεστικό Διάταγμα για τους στόχους της Χώρας ως και το 2030, ίσως είναι ένα δείγμα αυτών¹⁸.

Η οικογενειακή πολιτική στην Ρωσία μπορεί κανείς να την χαρακτηρίσει κατακερματισμένη και δίχως κάποια ολοκληρωμένη στρατηγική. Με την κατάρρευση του κομμουνισμού, ο τομέας των οικογενειακών παροχών υπέστη δραστικές αλλαγές και πλέον βασίζεται σε έναν συνδυασμό κοινωνικής πρόνοιας και των αρχών κοινωνικής ασφάλισης (Notten & Gassmann, 2008). Οι δικαιούχοι πλέον καλύπτονται ως τα 16 έτη (διαφορετικά ως τα 18, αν είναι μαθητές) και πληρώνονται με εισοδηματικά κριτήρια που διαφέρουν ανά ομόσπονδο κρατίδιο. Η γονική άδεια δεν είναι καθολική και χορηγείται μετ' αποδοχών μόνο σε εργαζομένους, μαθητευόμενους σε προγράμματα κατάρτισης και στρατιωτικούς. Το ύψος των αποδοχών εξαρτάται ανά ομόσπονδο κρατίδιο. Η διαχείριση του όλου τομέα είναι πλήρως αποκεντρωμένη στις περιφερειακές και τοπικές αρχές (Ceramì, 2009). Γενικά, τα περιφερειακά προγράμματα κοινωνικής πολιτικής χωρίζονται είτε στην παροχή συμπληρωματικών παροχών σε ήδη υπάρχουσες ομοσπονδιακές παροχές, είτε πρόσθετα μέτρα κοινωνικής στήριξης που δεν προβλέπονται από ομοσπονδιακό νόμο (Konkon, 2017).

Η συνταξιοδοτική πολιτική στην Ρωσία προσφέρει ένα σημαντικό μάθημα για το πώς λειτουργεί η Κυβέρνηση της χώρας. Η Κυβέρνηση δηλαδή φαίνεται να νοιάζεται περισσότερο για την εξαγορά του πληθυσμού την κατάλληλη χρονική συγκυρία με ορισμένες βραχυπρόθεσμες υποσχέσεις (όπως για παράδειγμα, παροχή εφάπαξ επιδόματος πριν τις εκλογές) και δείχνοντας ελάχιστη ανησυχία για το μακροπρόθεσμο

¹⁸ Στο συγκεκριμένο εκτελεστικό διάταγμα έχουν τεθεί οι συγκεκριμένες στρατηγικές υπέρ του κοινωνικού κράτους: α) Η Διατήρηση της Υγείας και Ευημερίας των Ανθρώπων (με παράλληλες δράσεις: i) Μείωση του ποσοστού φτώχειας κατά το ήμισυ και ii) αύξηση του προσδόκιμου ζωής) και β) Η Δημιουργία Αξιοπρεπών και Αποτελεσματικών Θέσεων Εργασίας (με παράλληλες δράσεις: i) Αύξηση των συντάξεων και των εισοδημάτων που λαμβάνουν τα νοικοκυριά και ii) άνοιγμα νέων θέσεων εργασίας). Περισσότερα στο: <http://en.kremlin.ru/catalog/keywords/87/events/63728> (Ημερομηνία πρόσβασης: 23 Οκτωβρίου 2020)

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

σχεδιασμό. Ο Πρόεδρος της Ρωσίας αν και υποστήριξε την αύξηση των ορίων συνταξιοδότησης από ανάγκη, δεν ήταν ποτέ ο ένθερμος υποστηρικτής της ιδέας (Sokhey, 2020). Το νέο συνταξιοδοτικό πρόγραμμα της Ρωσίας τέθηκε σε εφαρμογή το 2019 αυξάνοντας τα όρια συνταξιοδότησης στα 65 έτη για τους άνδρες και στα 60 για τις γυναίκες (Semenova, 2020). Η αύξηση των συνταξιοδοτικών ορίων θεωρούνταν εδώ και καιρό από οικονομικούς και πολιτικούς αναλυτές ως μια δημοσιονομικά αναγκαία μεταρρύθμιση (Sokhey, 2020). Παράλληλα, από τον Ιανουάριο του 2019 καθιερώθηκε μια ελάχιστη εγγυημένη σύνταξη υπολογισμένη με βάση τον Δείκτη Τιμών Καταναλωτή και το κόστος των μη-τροφίμων. Το ύψος της σε ομοσπονδιακό επίπεδο ορίστηκε σε 8,846 ρούβλια Ρωσίας (περίπου 100€) αλλά διαφέρει ανά ομόσπονδο κράτος (Semenova, 2020).

Αν και στις αρχές του 2010, η αύξηση των πόρων για τα προγράμματα κοινωνικής ένταξης προηγήθηκαν μιας ενδεχόμενης επέκτασης του συστήματος πρόνοιας. Τα προγράμματα όμως κρίνονται συχνά ως ανεπαρκή με ένα μεγάλο ποσοστό να ζει στα όρια της φτώχειας όπως οι συνταξιούχοι, τα άτομα με αναπηρία, οι τρίτεκνοι και πολύτεκνοι, οι βετεράνοι πολέμου κι άλλες μειονεκτικές ομάδες του πληθυσμού (Konkon, 2017). Οι Ρώσοι πολίτες, την ίδια στιγμή, είναι σκεπτικοί με την απόδοση του ρωσικού συστήματος πρόνοιας όπως αποδεικνύεται με το χαμηλό επίπεδο ικανοποίησης των ανέργων και το επιτευχθέν επίπεδο της μείωσης της φτώχειας (Ochsner, et al., 2018). Η μείωση της φτώχειας ήταν αξιοσημείωτη κατά την διάρκεια των ετών της υψηλής οικονομικής ανάπτυξης στις αρχές του 2000, επιβραδύνθηκε με την κρίση του 2008-09 και παρά τις αυξημένες δημόσιες δαπάνες, η θετική τάση αντιστράφηκε το 2014. Η οικονομική ύφεση της περιόδου 2014-16 εμφάνισε όλες τις αδυναμίες του συστήματος καταπολέμησης της φτώχειας, δίνοντας ευκαιρία για συστημικές αλλαγές (Yemtson, et al., 2019).

Αν και ο υπολογισμός του δείκτη φτώχειας είναι ένα παράξενο και πολύπλοκο εγχείρημα, αξίζει να σημειωθούν και να αναφερθούν οι παρατηρήσεις της Παγκόσμιας Τράπεζας σε έκθεση της σχετικά με την φτώχεια στην Ρωσία (2019):

- Πριν την λήψη οποιασδήποτε κοινωνικής βοήθειας, σε πολλές περιοχές της χώρας, ένα μέσο φτωχό νοικοκυριό έχει ένα νομισματικό εισόδημα από 30% έως 40% λιγότερο από το ελάχιστο κόστος διαβίωσης.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

- Υπάρχει ένα τεράστιο ποσοστό των εργαζόμενων φτωχών. 2 στους 3 φτωχούς ζουν σε νοικοκυριό που υπάρχει τουλάχιστον ένας εργαζόμενος ενώ ο 1 στους 3 ζει σε νοικοκυριό που υπάρχουν 2 ή περισσότεροι απασχολούμενοι ενήλικες. Αυτό προκύπτει ως απόρροια των χαμηλών μισθών καθώς 1 στους 5 εργαζόμενους φτωχούς εισπράττει απολαβές κάτω από το όριο της φτώχειας.
- Υπάρχει ξεκάθαρο κοινωνικό μειονέκτημα ανάμεσα στους φτωχούς και ιδίως σε όσους έχουν παιδιά. Το 20% των παιδιών ζει σε ένα φτωχό νοικοκυριό ενώ οι οικογένειες με παιδιά αποτελούν το 70% των φτωχών.

Οι κύριες στρατηγικές της Κυβέρνησης σε ομοσπονδιακό επίπεδο για την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού αποτελούν ο κατώτατος μισθός και η κατώτατη σύνταξη σε συσχετισμό με το επίπεδο του ορίου της φτώχειας. Όμως όποιες προσπάθειες για ουσιαστική αντιμετώπιση περιορίστηκαν από τις δημοσιονομικές δυνατότητες του συστήματος και την αναποτελεσματικότητα στην επιβολή των κανονισμών. Αν και οφείλει να τονιστεί πως έχουν γίνει αρκετά σημαντικές προσπάθειες μεταξύ άλλων για την αποφυγή μαζικών απολύσεων μέσα από την αξιοποίηση και χρήση διάφορων διοικητικών μέσων (Yemtson, et al., 2019).

Σλοβακία

Η Σλοβακία είναι μία Προεδρευόμενη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας έχει καθαρά συμβολικό ρόλο λειτουργώντας περισσότερο σαν ρυθμιστής και εγγυητής του πολιτεύματος, αν και εκλέγεται από τον λαό με άμεση ψηφοφορία. Ο Πρόεδρος είναι ο Αρχηγός του Κράτους και διορίζει τον Αρχηγό της Κυβέρνησης, τον Πρωθυπουργό της χώρας. Ο λαός της Σλοβακίας επίσης ψηφίζει τους αντιπροσώπους του στο Κοινοβούλιο της χώρας.

Η επίσκεψη στις ιστοσελίδες του Πρωθυπουργού δεν μπορούν να ικανοποιήσουν τα ερευνητικά ζητούμενα της εργασίας. Ειδικότερα, η επίσημη ιστοσελίδα της Κυβέρνησης της Σλοβακίας, αν και διατίθεται στα αγγλικά, δεν έχει καμία πληροφορία σχετικά με τις Δράσεις υπέρ του κοινωνικού κράτους, τις Αρμοδιότητες και την Οργάνωση του Γραφείου του Πρωθυπουργού ενώ το πολιτικό του περιβάλλον, το

πολιτικό κόμμα με το όνομα «Συνηθισμένοι Άνθρωποι και Ανεξάρτητες Προσωπικότητες» (The Guardian, 2020) δεν διαθέτει πρόσβαση στην αγγλική γλώσσα.

Αντίθετα, οι ιστοσελίδες του Προέδρου της Δημοκρατίας μπορούν να ικανοποιήσουν μερικώς την αναζήτηση. Στο πλαίσιο των Αρμοδιοτήτων έχει τόσο αναρτημένο απόσπασμα του Συνταγματικού κειμένου της χώρας^{lix} όσο και ενότητα για εκείνες του γραφείου του Προέδρου^{lx}. Στην Οργάνωση του Γραφείου, υπάρχει σύμβουλος επί κοινωνικών θεμάτων και σύμβουλος για τα δικαιώματα του ανθρώπου και των μειονοτήτων^{lxi}. Δεν αναφέρονται όμως Δράσεις του Προέδρου της Δημοκρατίας υπέρ του κοινωνικού κράτους αλλά οι «Προτεραιότητες» που μοιάζουν περισσότερο με λίστα επιθυμιών παρά σχηματοποιημένες στρατηγικές^{lxii}. Το πολιτικό περιβάλλον όμως δεν μπορεί να αναλυθεί μιας και η νυν Πρόεδρος παραιτήθηκε της θέσης της στο κόμμα «Προοδευτική Σλοβακία» πριν τις προεδρικές εκλογές όπου και συμμετείχε ως μια ανεξάρτητη υποψηφιότητα (SME, 2019).

Στην οικογενειακή πολιτική, η Σλοβακία διατηρεί έντονα τις παραδοσιακές αρχές της οικογένειας. Οι μητέρες παιδιών κάτω των 2 ετών σπάνια εργάζονται, το ποσοστό των γυναικών από 25-49 ετών με παιδί έως 6 ετών που συμμετέχουν στην αγορά εργασίας αγγίζει το 40% ενώ το χάσμα εργασίας στις νέες γυναίκες 20-29 ετών είναι από τα μεγαλύτερα στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Εκ των πραγμάτων, οι γυναίκες αντιμετωπίζουν τεράστια εμπόδια αν επιθυμούν όχι μόνο οικογένεια αλλά και επαγγελματική αποκατάσταση (Kneuer, et al., 2020). Αν και έχουν γίνει προσπάθειες αύξησης του, το ποσοστό των γυναικών 15-64 ετών που συμμετέχουν ενεργά στην απασχόληση (από 52.3% το 2010, στο 62.4% το 2019) είναι ακόμα χαμηλότερο του 63% που είναι και ο μέσος όρος της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αντίθετα, το ποσοστό των ανδρών (υπολογίζεται στο 74.4% για το 2019) είναι υψηλότερο από τον μέσο όρο του 73.3% ανάμεσα των κρατών - μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Eurostat, 2021δ).

Σημαντικό ρόλο σε αυτό έχουν επιδράσει όχι μόνο τα κοινωνικά στερεότυπα αλλά και τα οικονομικά αντικίνητρα (Kahanec & Sedláková, 2016) όπως η χαμηλή συχνότητα των θέσεων εργασίας μερικής απασχόλησης, η διαίρεση του φόρου εισοδήματος, η σχετικά μεγάλη διάρκεια της γονικής άδειας και η απώλεια του επιδόματος εξαρτώμενου συζύγου όταν ένας δευτερεύων εισοδηματίας εισέρχεται στην αγορά εργασίας. Παράλληλα, αν και οι προηγούμενες κυβερνήσεις της χώρας έδωσαν βαρύτητα στην

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

επέκταση των εγκαταστάσεων για παιδικούς σταθμούς με δωρεάν παροχές και με ταυτόχρονη απομάκρυνση από τις παθητικές παροχές, ο αριθμός τους παραμένει χαμηλός και δυσανάλογος του ρυθμού των αυξήσεων των γεννήσεων στην χώρα (Cerami, 2008; Kneuer, et al., 2020). Η συμμετοχή των παιδιών στην προσχολική εκπαίδευση ηλικίας άνω των 4 ετών είναι η χαμηλότερη στην Ευρωπαϊκή Ένωση, γεγονός που ώθησε την κυβέρνηση να καθιερώσει την έναρξη της υποχρεωτικής εκπαίδευσης από τα 5 έτη (European Commission, 2019). Ως εκ τούτου, η μητρότητα επηρεάζει τις γυναίκες της Σλοβακίας περισσότερο από κάθε άλλη χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Kneuer, et al., 2020).

Στην συνταξιοδοτική πολιτική, το προηγούμενο μη διανεμητικό σύστημα άλλαξε το 2003 στο μοντέλο των τριών πυλώνων όπου ο πρώτος πυλώνας είναι υποχρεωτικός, ο δεύτερος βασίζεται σε ατομικούς λογαριασμούς και ο τρίτος αποτελείται από εθελοντικές συνταξιοδοτικές αποταμιεύσεις. Οι νέοι έως 35 ετών μπορούν να αποφασίσουν αν επιθυμούν να ενταχθούν και στον δεύτερο πυλώνα ή να μείνουν μόνο στον πρώτο. Μόλις αποφασίσουν να ενταχθούν όμως είναι αδύνατο να φύγουν από αυτόν. Αν και όταν η Κυβέρνηση «άνοιξε» τον δεύτερο πυλώνα το 2015, για 4^η φορά από την δημιουργία του, είδε πάνω από 160,000 άτομα να αποχωρούν από αυτόν (Kahanec & Sedláková, 2016).

Στο μεσοδιάστημα, η Κυβέρνηση προχώρησε σε επιπλέον μεταρρυθμίσεις προς ενίσχυση του πρώτου, δημόσιου συνταξιοδοτικού πυλώνα εις βάρος του δεύτερου ιδιωτικού και πλήρως χρηματοδοτούμενου πυλώνα. Οι μεταρρυθμίσεις ενίσχυσαν τον ρόλο του κράτους και έδωσαν μια πιο αναδιανεμητική φύση στο σύστημα. Ταυτόχρονα, προκειμένου να αποφορτιστεί ο πρώτος πυλώνας από την γήρανση του πληθυσμού, η τιμαριθμική αναπροσαρμογή άλλαξε σταδιακά στο διάστημα 2013-2017, ενώ από τον Ιούλιο του 2015 καθιερώθηκε μια ελάχιστη σύνταξη. Αυτές οι αλλαγές μπορεί να βελτίωσαν την κατάσταση των συνταξιούχων αλλά υπονόμισαν την οικονομική βιωσιμότητα του (Kahanec & Sedláková, 2016; Kneuer, et al., 2020).

Αρχικά, με την καθιέρωση του συστήματος των τριών πυλώνων η νόμιμη ηλικία συνταξιοδότησης αυξάνονταν χρόνο με τον χρόνο, φτάνοντας το 2013 να είναι στα 62 έτη για τους άνδρες και στα 58.3 έτη για τις γυναίκες. Ήταν τότε που αποφασίστηκε πως αρχής γενομένης από το 2017, για τους γεννημένους από το 1955 και μετά, η ηλικία συνταξιοδότησης θα συνδέονταν με το προσδόκιμο ζωής τόσο για τους άνδρες όσο και

για τις γυναίκες (Kahanec & Sedláková, 2016). Όμως, η βιωσιμότητα του συστήματος δέχτηκε ένα ισχυρό πλήγμα όταν τον Μάρτιο του 2019, το Κοινοβούλιο αποφάσισε κατά αυτής της τελευταίας ρύθμισης. Οι γυναίκες μπορούσαν να βγουν πρόωρα στην σύνταξη ενώ η νόμιμη ηλικία συνταξιοδότησης καθιερώθηκε στα 64 έτη. Η μεταρρύθμιση στηρίχθηκε από την τότε Κυβέρνηση και βρήκε την υποστήριξη των εργατικών σωματείων. Τα κόμματα της Αντιπολίτευσης, το Υπουργείο Οικονομικών και διάφορες επιστημονικές ομάδες ήταν οι μόνες που εναντιώθηκαν τονίζοντας τις επιπτώσεις στην μακροοικονομική βιωσιμότητα του συστήματος, με τις ζημίες να υπολογίζονται σε ποσό άνω των 900 εκατομμυρίων € ετησίως (Kneuer, et al., 2020).

Το σύστημα κοινωνικής προστασίας στην Σλοβακία καλύπτει τους τυπικούς κινδύνους όμως οι κοινωνικές και δημόσιες πολιτικές παραμένουν να μην βοηθούν σε μεγάλο βαθμό την κοινωνική ένταξη. Η σχετικά ομοιόμορφη κατανομή του εισοδήματος, η πρόσφατη αύξηση της απασχόλησης και η αναδιανεμητική πολιτική συμβάλλουν στο να μένουν χαμηλά ο κίνδυνος της φτώχειας και οι εισοδηματικές ανισότητες. Ωστόσο, παρατηρούνται τεράστιες διαφορές σε περιφερειακό, φυλετικό και εθνοτικό επίπεδο. Πράγματι, ο δείκτης Gini δείχνει πως η Σλοβακία έχει τις υψηλότερες περιφερειακές ανισότητες στην Ευρώπη μιας και η πρόσβαση στην αγορά εργασίας για τους ανθρώπους που ζουν στα ανατολικά και βόρεια τμήματα της χώρας παραμένει μια πρόκληση. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι ο ρυθμός ανάπτυξης και δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας παραμένει χαμηλός στις φτωχότερες περιοχές της χώρας ενώ οι ανεπαρκείς υποδομές και η ύπαρξη αντικινήτρων εμποδίζουν την περιφερειακή κινητικότητα. Έτσι, παρατηρείται μια μετακίνηση σε περιοχές με περισσότερες θέσεις εργασίας αντί μιας πιθανής αποκέντρωσης (Kneuer, et al., 2020). Ταυτόχρονα, οι πληθυσμοί των Ρομά¹⁹ και τα παιδιά που ανήκουν σε μειονεκτικές οικογένειες υποφέρουν περισσότερο από τον κοινωνικό αποκλεισμό εισάγοντας διακρίσεις εις βάρος τους (OECD, 2019γ).

Άλλη μια ομάδα που αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα κοινωνικής ένταξης είναι οι άνθρωποι με ειδικές ανάγκες μιας και η Σλοβακία εισάγει διακρίσεις εις βάρος τους στην εκπαίδευση ενώ η έλλειψη κοινωνικής στέγασης και η χαμηλή διαθεσιμότητα κατοικιών προς ενοικίαση επηρεάζουν αρνητικά οποιαδήποτε προσπάθεια κοινωνικής

---

¹⁹ Αξίζει να σημειωθεί πως το ποσοστό φτώχειας των Ρομά της Σλοβακίας είναι έως και 6 φορές περισσότερο από αυτό του γενικού πληθυσμού και το μεγαλύτερο από οποιαδήποτε άλλη χώρα που έχει σημαντικό αριθμό της μειονότητας των Ρομά στην επικράτεια της (Kneuer, et al., 2020).

ένταξης τους (Kneuer, et al., 2020). Παρά την επικύρωση σχετικής σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών, η Σλοβακία δεν έχει λάβει μέτρα προς ενίσχυση αυτών των ανθρώπων. Μάλιστα, πολλοί απαιτούν την ψήφιση σχετικής νομοθεσίας για να διευκολυνθεί σε εθνικό επίπεδο μια πιθανή πρόσληψη τους και να καταρρίψουν κάποιους από τους φραγμούς που εμποδίζουν την είσοδο στην αγορά εργασίας (Gould & Harris, 2012). Η Σλοβακία δίνει στους εργοδότες την δυνατότητα να συνεισφέρουν σε ένα ταμείο υποστήριξης υπηρεσιών κατάρτισης μέσα από ένα σύστημα ποσοστιαίων εισφορών αντί να προσλάβουν εργαζόμενους με ειδικές ανάγκες. Αυτές οι υπηρεσίες όμως θεωρούνται ξεπερασμένες και έχουν μηδαμινό αντίκτυπο στην βελτίωση των αναγκών απασχόλησης των ατόμων με ειδικές ανάγκες (Holland, 2003).

Σλοβενία

Η Σλοβενία είναι μια Προεδρευόμενη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία όπου ο Αρχηγός του Κράτους είναι ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας και ο Πρωθυπουργός ο Αρχηγός της Κυβέρνησης. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας αν και έχει περισσότερο συμβολικό ρόλο, με μη αποφασιστικές αρμοδιότητες, εκλέγεται άμεσα από το εκλογικό σώμα και διορίζει τον Πρωθυπουργό της χώρας, ο οποίος οφείλει να λαμβάνει την εμπιστοσύνη του Κοινοβουλίου.

Η περιήγηση στις ιστοσελίδες προσφέρει μάλλον μέτρια ερευνητικά αποτελέσματα. Ξεκινώντας από αυτή του Πρωθυπουργού, αυτή ονομάζεται ως ιστοσελίδα της Κυβέρνησης της Σλοβενίας. Αν και δεν αναφέρονται οι Αρμοδιότητες του Πρωθυπουργού, στην Οργάνωση του Γραφείου του Πρωθυπουργού φαίνεται πως υπάρχει ένας γραμματέας Ιατρικής πολιτικής^{lxiii}. Παράλληλα, φαίνεται να δραστηριοποιούνται Κυβερνητικά Γραφεία για Ενίσχυση και Ένταξη των Μεταναστών^{lxiv} και για τις Εθνικές Μειονότητες^{lxv}. Αντί για τις Δράσεις, υπάρχει η ενότητα που φέρει τον τίτλο «Πολιτικές»^{lxvi}. Από την μελέτη, προκύπτει πως μάλλον πρόκειται για το κυβερνητικό πρόγραμμα. Ο ρόλος του Πρωθυπουργού δεν μπορεί να εξαχθεί μετά βεβαιότητας, παρά το ότι γίνεται λόγος για μια σειρά από θέματα όπως «Οικογένεια, Παιδιά και Γάμος»^{lxvii}, «Απασχόληση, Εργασία και Συντάξεις»^{lxviii} και «Κοινωνική Ασφάλιση»^{lxix} τα οποία με την σειρά τους χωρίζονται σε επιμέρους κατηγορίες.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

Την ίδια στιγμή, η ιστοσελίδα του Προέδρου της Δημοκρατίας δίνει επαρκή αποτελέσματα. Μπορεί να μην έχει Δράσεις του Προέδρου υπέρ του κοινωνικού κράτους και αντί για τις Αρμοδιότητες του έχει αναρτημένο το Σύνταγμα της χώρας^{lxx}. Στην Οργάνωση του Γραφείου του όμως υπάρχουν αρκετοί σύμβουλοι και γραμματείς, εκ των οποίων ορισμένοι διορίστηκαν στην πρώτη θητεία του Προέδρου (2012-2017) και οι υπόλοιποι στην δεύτερη θητεία (2017-2022). Όπως φαίνεται, στην πρώτη του θητεία, ο εν ενεργεία Πρόεδρος είχε έναν σύμβουλο Οικονομικών και Κοινωνικών θεμάτων που διορίστηκε την 1^η Ιανουαρίου του 2013^{lxxi}.

Όσον αφορά τους πολιτικούς σχηματισμούς ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας προέρχεται από το Κόμμα των Σοσιαλδημοκρατών το οποίο όμως δεν διαθέτει πρόσβαση στην αγγλική γλώσσα και εν προκειμένω δεν μπορεί να μελετηθεί (Deutsche Welle, 2017β). Από την άλλη όμως πλευρά, ο Πρωθυπουργός προέρχεται από το Δημοκρατικό Κόμμα (Reuters, 2020β) το οποίο όμως προσφέρει μια μικρή περιήγηση στην αγγλική γλώσσα. Κι αυτό διότι δεν έχει αναρτημένες πληροφορίες για την Οργάνωση του Κόμματος, ούτε πιθανές Δράσεις. Αλλά ίσως το πιο αξιόλογο που μπορεί να βρει κανείς, είναι το προεκλογικό πρόγραμμα^{lxxii} για τις εκλογές του 2011 και το πολιτικό του πρόγραμμα^{lxxiii} από το 8^ο συνέδριο του κόμματος του 2005. Όπως είναι αντιληπτό δηλαδή, η συγκεκριμένη ιστοσελίδα δεν είναι ιδιαίτερα ενημερωμένη και δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως μια αξιόλογη πηγή. Το παλαιό προεκλογικό πρόγραμμα του 2011 θα έχει υλοποιηθεί ή θα έχει τροποποιηθεί και το πολιτικό του πρόγραμμα ενδέχεται να έχει αλλάξει κατεύθυνση μετά από τόσα χρόνια.

Η οικογενειακή πολιτική της Σλοβενίας έχει εστιάσει στην υποστήριξη της υψηλής συμμετοχής των γυναικών στην αγορά εργασίας, κάτι που αποτελεί παράδοση για την Σλοβενία. Αυτό επιτεύχθηκε μέσω ενός εκτεταμένου δικτύου παιδικών σταθμών, συστήματα κοινωνικής ασφάλισης για την γονεϊκή ιδιότητα όπως άδειες μητρότητας και πατρότητας κι άλλα σχετικά με την οικογένεια επιδόματα όπως επιδόματα τέκνων (Hrast & Rakar, 2015). Πράγματι, οι περισσότερες γυναίκες εργάζονται σε καθεστώς πλήρους απασχόλησης (Hacek, et al., 2020) με το γενικό ποσοστό απασχόλησης των γυναικών να είναι άνω του μέσου όρου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Eurostat, 2021α), την ώρα που το ποσοστό απασχόλησης των μητέρων με παιδιά έως 6 ετών είναι από τα υψηλότερα στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Hacek, et al., 2020).

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

Η Σλοβενία παραδοσιακά χαρακτηρίζεται από καλά ανεπτυγμένες πολιτικές όσον αφορά την ισορροπία μεταξύ επαγγελματικής και προσωπικής ζωής, τον τομέα της παιδικής μέριμνας και τις γονικές άδειες. Παράλληλα, διαχρονικά παρατηρούνται υψηλά ποσοστά συμμετοχής των γυναικών στην αγορά εργασίας. Ταυτόχρονα, οι υπηρεσίες των παιδικών σταθμών αναγνωρίστηκαν ως ζωτικής σημασίας για την ένταξη των γυναικών στην αγορά εργασίας (Rakar & Hrast, 2018). Ο συνδυασμός γονικής μέριμνας και απασχόλησης διευκολύνεται από το γεγονός ότι η Σλοβενία παρέχει εγκαταστάσεις που υπερβαίνουν τον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης ενώ έχει υψηλά ποσοστά συμμετοχής των παιδιών τόσο κάτω των 3 ετών όσο και παιδιών μέχρι 6 ετών. Μόνο την τελευταία δεκαετία ο αριθμός των εγγεγραμμένων στα νηπιαγωγεία έχει αυξηθεί κατά 50% (Hacek, et al., 2020).

Με μέγιστη διάρκεια της άδειας μητρότητας στις 105 εργάσιμες ημέρες, η Σλοβενία πλησιάζει τον μέσον όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Συνολικά, οι γονείς δικαιούνται έως και 260 ημέρες γονικής άδειας, μέρος της οποίας πληρώνεται. Ο «Νέος Νόμος περί Γονικών και Οικογενειακών Παροχών» που τέθηκε σε ισχύ το 2014 μεταρρύθμισε σταδιακά την μη-μεταφερόμενη άδεια πατρότητας, ολοκληρώνοντας την το 2017. Με την νέα ρύθμιση, μπορεί η άδεια να μειώθηκε από τις 90 ημέρες σε μόλις 30 αλλά οι 15 επί πληρωμή ημέρες διπλασιάστηκαν σε μια προσπάθεια να γίνει περισσότερο ελκυστική για τους άνδρες. Στα τέλη του 2018, σταμάτησαν οι περικοπές στα οικογενειακά επιδόματα που είχαν εισαχθεί το 2012 και εισάχθηκε εκ νέου η αναπροσαρμογή τους στο επίπεδο του πληθωρισμού ενώ μειώθηκαν οι οικογενειακές παροχές με βάση το εισόδημα (Hacek, et al., 2020).

Στην συνταξιοδοτική της πολιτική, η Σλοβενία έχει ένα παραδοσιακό σύστημα με μέτριες συντάξεις του οποίου η ισότητα μεταξύ των γενεών και η δημοσιονομική βιωσιμότητα του απέναντι σε έναν γρήγορα αυξανόμενο γηράσκοντα πληθυσμό δοκιμάζεται από το υψηλό ποσοστό φτώχειας ανάμεσα στους ηλικιωμένους και την χαμηλή απασχολησιμότητα τους (Hacek, et al., 2020; Rakar & Hrast, 2018). Πράγματι, το ποσοστό φτώχειας των ηλικιωμένων της Σλοβενίας είναι μεγαλύτερο από το αντίστοιχο στον γενικό πληθυσμό. Αν και μόλις το 12% των Σλοβένων ζει στο όριο της φτώχειας (4.5 ποσοστιαίες μονάδες λιγότερες από τον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης), το 18.6% των Σλοβένων άνω των 65 ετών βρίσκονται σε αυτό, 2.5 ποσοστιαίες μονάδες παραπάνω από τον μέσον όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Eurostat, 2021ε).

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

Παρά το ότι ένα μεγάλο μερίδιο των κοινωνικών δαπανών της Σλοβενίας στοχεύει στους ηλικιωμένους, η οικονομική τους κατάσταση τους και ιδίως των όσων είναι άνω των 75 ετών έχει επιδεινωθεί από το 2001 και εντεύθεν (Hrast & Rakar, 2015). Επομένως, δεν εκπλήσσει το γεγονός ότι οι αξιολογήσεις του συνταξιοδοτικού συστήματος είναι αρνητικές με την μέση βαθμολογία να μειώνεται διαρκώς κι από το αρχικό 5.1 το 2003 (Eurofound, 2003) να έχει φτάσει στο 3.8 το 2016 (Eurofound, 2016). Σε αντίθεση με το ισχυρό σύστημα παιδικής μέριμνας, η φροντίδα των ηλικιωμένων της Σλοβενίας έχει έντονα στοιχεία «οικογενειοκρατισμού», παρόμοια με αυτά των χωρών της νοτιοανατολικής Ευρώπης (Mandič, 2012).

Μια σημαντική μεταρρύθμιση στην συνταξιοδοτική πολιτική της χώρας εισήχθη το 2012 με σταδιακή καθιέρωση των ορίων συνταξιοδότησης στα 65 έτη για τους άνδρες και τις γυναίκες ή στα 60 έτη εφόσον έχουν συμπληρώσει 40 χρόνια υπηρεσίας. Παράλληλα, καθιερώθηκαν κίνητρα για να μείνουν στην εργασία όσοι έχουν συμπληρώσει τα απαιτούμενα χρόνια υπηρεσίας και επιβραδύνθηκαν οι αυξήσεις των συντάξεων. Ταυτόχρονα, συμφωνήθηκε ένα νέο γενικό πλαίσιο συνταξιοδότησης που τέθηκε σε εφαρμογή το 2020 και το οποίο περιλαμβάνει ποσοστό αναπλήρωσης στο 70%, αυξήσεις στην πραγματική ηλικία συνταξιοδότησης, αναπροσαρμογές στις αυξήσεις των συντάξεων με εκείνες των μισθών και τις αλλαγές στο δείκτη τιμών καταναλωτή. Την ίδια στιγμή, η προηγούμενη κυβέρνηση είχε προτείνει τροποποιήσεις στο νόμο «Περί Συνταξιοδοτικής και Αναπηρικής Ασφάλισης» στοχεύοντας στην βελτίωση της επάρκειας των συντάξεων αλλά υπάρχουν ανησυχίες για την βιωσιμότητα του συστήματος συνταξιοδότησης (Hacek, et al., 2020).

Στην κοινωνική ένταξη η Σλοβενία έχει μια ισχυρή παράδοση με τον συντελεστή Gini να είναι ο χαμηλότερος μεταξύ των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η αλήθεια είναι πως με το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης, οι ανισότητες διευρύνθηκαν καθώς με τον «Νόμο Δημοσιονομικής Προσαρμογής» του 2012 έγιναν περικοπές και μειώσεις σε ορισμένα κοινωνικά επιδόματα (Hacek, et al., 2020). Όμως, η οικονομία έδειξε γρήγορα σημάδια ανάκαμψης και σταθερής ανάπτυξης συμβάλλοντας στην μείωση της ανεργίας και του δημοσιονομικού ελλείματος (Kołodziejcki, 2018). Το ποσοστό της ανεργίας κορυφώθηκε στο 10.1% το 2013 όμως έκτοτε πετυχαίνει σταδιακή μείωση φτάνοντας να είναι στο 4.5% (Eurostat, 2020γ). Αντίστοιχα το ποσοστό απασχόλησης για το 2019 υπολογίζεται στο 79.9% (Eurostat, 2020δ). Σε ένα ακόμα

θετικό νέο, η προηγούμενη κυβέρνηση κατάφερε να εξαλείψει τα τελευταία εναπομείναντα μέτρα λιτότητας (Hacek, et al., 2020). Το παράδειγμα της Σλοβενίας δείχνει πως η αποτελεσματική στόχευση και το υψηλό επίπεδο επιδοματικών παροχών μπορούν να πετύχουν υψηλό βαθμό εισοδηματικής αναδιανομής, μειώνοντας την φτώχεια και τις εισοδηματικές ανισότητες (Babić & Lučen, 2020).

Ταυτόχρονα, η προηγούμενη Κυβέρνηση προέβη σε μια σταδιακή αύξηση 10% του κατώτατου μισθού, φτάνοντας μετά την επιβολή φόρου στα 700€, τον Ιανουάριο του 2020. Επίσης, ορισμένα επιδόματα που κανονικά συμπεριλαμβάνονταν στον κατώτατο μισθό πλέον εξαλείφθηκαν και αντ' αυτού πληρώνονται προκαταβολικά, αυξάνοντας σημαντικά το επίπεδο του.

Σουηδία

Η Σουηδία είναι η τελευταία χώρα της παρούσας διατριβής η οποία έχει το πολίτευμα της Βασιλευόμενης Δημοκρατίας, όπου δηλαδή ο Αρχηγός του Κράτους είναι ο εκάστοτε Μονάρχης και ο Πρωθυπουργός είναι ο Αρχηγός της Κυβέρνησης. Όπως προκύπτει, ο ρόλος του Μονάρχη δεν αποτελεί ερευνητικό αντικείμενο της εργασίας και εν προκειμένω, θα γίνει εστίαση στον ρόλο του Πρωθυπουργού υπέρ του κοινωνικού κράτους.

Η επίσκεψη στις ιστοσελίδες του Πρωθυπουργού, εν μέρει ικανοποιούν τα ερευνητικά ερωτήματα της εργασίας. Πιο αναλυτικά, δεν υπάρχει ιστοσελίδα του Γραφείου του Πρωθυπουργού, αλλά αντίθετα εκείνη της Σουηδικής Κυβέρνησης. Αντί των Αρμοδιοτήτων του Πρωθυπουργού, η ιστοσελίδα έχει ενότητα «Πως κυβερνάται η Σουηδία;» όπου και παροτρύνει τον επισκέπτη της να επισκεφθεί την ιστοσελίδα του Κοινοβουλίου, αν θέλει να διαβάσει για το Σύνταγμα της χώρας^{lxxiv}. Στην Οργάνωση του Γραφείου του εμπίπτουν μόνο το «Σουηδικό Ινστιτούτο για τις μελέτες Ευρωπαϊκών Πολιτικών» και η Επιτροπή του Harpsunds («*Harpsundsnämnden*») η οποία είναι υπεύθυνη για την γεωργία και την δασοκομία^{lxxv}. Ταυτόχρονα, δεν φαίνεται κάποιο από τα τμήματα του Γραφείου του Πρωθυπουργού να είναι επιφορτισμένα με θέματα κοινωνικής πολιτικής^{lxxvi}. Όσον αφορά τις Δράσεις του, δεν φαίνεται να υπάρχει κάτι

αναρτημένο για την ώρα, παρά μόνο λόγοι και κάποια δημοσιευμένα άρθρα που δεν δείχνουν μια συμπαγή πολιτική κατεύθυνση^{lxxvii}.

Σχετικά με τον πολιτικό σχηματισμό από τον οποίον προέρχεται ο Πρωθυπουργός της χώρας είναι αυτός του κόμματος των Σοσιαλδημοκρατών (The Guardian, 2013). Όμως, η ιστοσελίδα τους πληροί εμμέσως τα κριτήρια της προσβασιμότητας^{lxxviii}. Κι αυτό διότι η αγγλική έκδοση δεν είναι ακριβώς ιστοσελίδα αλλά ένα ηλεκτρονικό αρχείο. Για την ακρίβεια, πρόκειται για ένα φυλλάδιο με τις βασικές θέσεις του κόμματος και μια σύντομη αίτηση προκειμένου ο ενδιαφερόμενος να γίνει μέλος ή να μαθαίνει νέα του κόμματος μέσω εγγραφής του στο ενημερωτικό δελτίο και χρησιμοποιώντας την διεύθυνση του ηλεκτρονικού του ταχυδρομείου. Από τις θέσεις του κόμματος των Σοσιαλδημοκρατών, αυτή που φαίνεται να έχει την μεγαλύτερη σχέση με δράσεις υπέρ του κοινωνικού κράτους είναι η δέσμευση για αυξήσεις στις συντάξεις και στο ποσοστό απασχόλησης.

Η οικογενειακή πολιτική στην Σουηδία αποτελεί μια ισχυρή οικονομική και πολιτική δέσμευση τα τελευταία 50 χρόνια. Κύρια χαρακτηριστικά είναι ο διαχωρισμός του εισοδήματος των συζύγων μέσα από ξεχωριστή φορολόγηση, η πλήρη εγγύηση απασχόλησης, τα γενναιόδωρα ποσοστά αναπλήρωσης εισοδήματος κατά την διάρκεια της γονικής άδειας και για τα δύο φύλα καθώς και οι εκτεταμένοι και δημοσίως επιδοτούμενοι, υψηλής ποιότητας παιδικοί σταθμοί με ιδιωτικές εναλλακτικές. Αυτά έχουν δημιουργήσει ένα πλέγμα δυνατοτήτων που επιτρέπουν στον οποιονδήποτε να συνδυάσει τις οικογενειακές με τις επαγγελματικές του υποχρεώσεις, δίνοντας ευκαιρίες στα νοικοκυριά να προσαρμόσουν την προσφορά τους σε εργασία ανάλογα με τις καταστάσεις κατά την διάρκεια της ζωής τους, δίχως να υφίστανται μεγάλη εισοδηματική απώλεια (Pierre, et al., 2020; Anxo, 2014).

Το Σουηδικό πρόγραμμα γονικής άδειας εισήχθη το 1974 και υποστήριξε την αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στην αγορά εργασίας. Έτσι, επιτέλεσε αποφασιστικό ρόλο για την αλλαγή της συμπεριφοράς τους. Από την εφαρμογή του προγράμματος, οι γυναίκες σταμάτησαν να αποσύρονται πρόωρα από την αγορά εργασίας και τα ποσοστά απασχόλησης των μητέρων με παιδιά έως 7 ετών είναι από τα υψηλότερα μεταξύ των χωρών του ΟΟΣΑ. Η γονική άδεια πληρώνεται για 480 ημέρες, χορηγούμενη ισομερώς και στους δύο γονείς. Το ποσοστό αναπλήρωσης είναι στο 80%

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

των προηγούμενων αποδοχών για τις πρώτες 390 ημέρες και 180 Σουηδικές κορώνες ημερησίως (περίπου 540€ μηνιαίως) για τις υπόλοιπες 90. 60 μέρες κρατούνται ξεχωριστά για κάθε γονέα με τους πατεράδες να δικαιούνται 10 επιπλέον ημέρες επί πληρωμή με την γέννηση του παιδιού. Ο νόμος παράλληλα επιτρέπει άδεια μετ' αποδοχών αν το παιδί είναι άρρωστο (60 ημέρες κάθε χρόνο και ανά παιδί μέχρι να γίνει 12 ετών) με το ποσοστό αναπλήρωσης να είναι στο 80% (Anxo, 2014).

Πάντως αξίζει να αναφερθεί πως η μόνη ουσιώδης διαφορά ανάμεσα στους πολιτικούς σχηματισμούς της Σουηδίας στο κομμάτι της οικογενειακής πολιτικής είναι πως το κόμμα των Σοσιαλδημοκρατών και οι Πράσινοι υποστηρίζουν την φυλετική ισότητα ενώ οι κεντροδεξιές παρατάξεις υποστηρίζουν το δικαίωμα της ελεύθερης επιλογής ανάμεσα στην εργασία και στις οικογενειακές υποχρεώσεις. Όμως και τα δύο μέρη του πολιτικού χάρτη της Σουηδίας βλέπουν την οικογενειακή πολιτική ως αναπόσπαστο μέρος για την επίτευξη της ισότητας μεταξύ των φύλων και είναι δεσμευμένα πλήρως στην επίτευξη των πρωταρχικών αυτών στόχων της οικογενειακής πολιτικής (Pierre, 2016).

Το Σουηδικό σύστημα συνταξιοδότησης τα καταφέρνει αρκετά ικανοποιητικά να προλαμβάνει την φτώχεια μεταξύ των ηλικιωμένων πολιτών αλλά παρατηρείται πως όσοι ζουν με την βασική σύνταξη έχουν πρόβλημα διαβίωσης. Αν αυτοί που λαμβάνουν την βασική σύνταξη, έχουν μεν ελάχιστες αποταμιεύσεις αλλά δεν διαθέτουν ιδιωτική συνταξιοδοτική κάλυψη, έχουν την δυνατότητα να λάβουν επιπλέον στήριξης από τα προγράμματα στήριξης του Σουηδικού κράτους πρόνοιας (Pierre, et al., 2020). Δεδομένου ότι η ελάχιστη εγγυημένη σύνταξη δεν επαρκεί για να καλύψει το ελάχιστο επίπεδο διαβίωσης, συχνά συμπληρώνεται -έπειτα από εισοδηματική αξιολόγηση- από ένα επίδομα στέγασης ή/και εάν είναι αναγκαίο από άλλες παροχές κοινωνικής πρόνοιας (Anxo, 2014).

Η σταθερότητα του συνταξιοδοτικού συστήματος αποτελούσε ένα τεράστιο πρόβλημα για χρόνια αλλά οι σημαντικές μεταρρυθμίσεις των τελευταίων ετών φαίνεται πως βελτίωσαν την κατάσταση. Το αποτέλεσμα αυτών των μεταρρυθμίσεων είναι ο νέος συνδυασμός δημόσιου-ιδιωτικού τομέα ο οποίος ενισχύει τα κεφαλαιακά χρηματοδοτούμενα επαγγελματικά και τα ιδιωτικά συστήματα συνταξιοδότησης. Αν και οι αρχές του φαίνονται ορθές, η χρηματιστηριακή αστάθεια των τελευταίων ετών

παραμένει πρόκληση για την σταθερότητα και βιωσιμότητα του όλου συστήματος. Παράλληλα, όσον αφορά την ισότητα του συστήματος ανάμεσα στις γενεές, ορισμένες μελέτες αναφέρουν ότι το σουηδικό συνταξιοδοτικό σύστημα δεν την υπονομεύει αρκεί να μην υπάρχουν υψηλά και συνεχόμενα ποσοστά ανεργίας ανάμεσα στους νέους. Την ίδια στιγμή, επετεύχθη μια ευρεία συναίνεση μεταξύ Κυβέρνησης και Αντιπολίτευσης για την αύξηση της ηλικίας συνταξιοδότησης στα 67 έτη με την επιλογή για άλλο ένα έτος και σύνδεση της με το ποσοστό των ηλικιωμένων σε μια προσπάθεια διασφάλισης της βιωσιμότητας του συστήματος (Pierre, 2016).

Αναλύοντας τις πολιτικές κοινωνικής ένταξης της Σουηδίας μπορεί κανείς να καταλήξει σε διαφορετικά αποτελέσματα, αν τις εξετάζει από μία διαχρονική ή από μία σύγχρονη οπτική γωνία. Στην πρώτη προσέγγιση, είναι ευδιάκριτο πως ορισμένοι κοινωνικοί τομείς όπως η ισότητα των φύλων λειτουργούν πολύ καλά και με θεαματικά αποτελέσματα. Στην δεύτερη όμως, είναι εμφανές πως οι υπόλοιποι τομείς κοινωνικής ένταξης υστερούν σημαντικά και είναι αρκετά προβληματικοί. Οι νέοι δυσκολεύονται να βρουν εργασία, μεγάλες μεταναστευτικές ομάδες είναι μακριά από την ένταξη τους στην σουηδική κοινωνία, ο συντελεστής Gini αν και παραμένει χαμηλός, αυξάνεται γρήγορα και ο δείκτης «Iκανοποίησης από την ζωή» αν και είναι υψηλός, παρουσιάζει σταδιακή μείωση (Pierre, et al., 2020). Οι πρόσφατες εξελίξεις δείχνουν πως «οι μέρες της Σουηδικής εξαιρετικότητας τελείωσαν» καθώς βασικά δεδομένα του κράτους πρόνοιας όπως η κατανομή του εισοδήματος και το ποσοστό φτώχειας είναι πλέον συγκρίσιμα με χώρες που βρίσκονται κοντά στον μέσον όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Foreign Affairs, 2014).

Τουρκία

Το πολίτευμα της Τουρκίας είναι Προεδρική Δημοκρατία όπου ο Αρχηγός του Κράτους και Αρχηγός της Κυβέρνησης είναι ένα πρόσωπο, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας. Ο ρόλος του Πρωθυπουργού δεν υπάρχει και ως εκ τούτου δεν μπορεί να μελετηθεί ενδελεχώς, όπως και στην περίπτωση της Κύπρου.

Στην ιστοσελίδα της Προεδρίας (δεν υπάρχει αντίστοιχη για το γραφείο του Προέδρου), φιλοξενούνται οι Αρμοδιότητες του, οι οποίες όπως προκύπτει από την φύση

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

του πολιτεύματος είναι αποφασιστικές, άμεσα εκτελεστές και αποτελούν τα ακριβή αποσπάσματα των Άρθρων 8, 101 και 103-106 του Συντάγματος της χώρας^{lxxix}. Δεν υπάρχουν αναφορές στην Οργάνωση του Γραφείου του ενώ αντί των Δράσεων του εμφανίζονται διάφορα εγχειρήματα που τελούν ή έχουν τελεστεί υπό την αιγίδα του Προέδρου της Δημοκρατίας όπως διάφορα Διεθνή Συνέδρια και σχετικά Συμβούλια^{lxxx} τα οποία είναι αμφίβολο αν σχετίζονται με το κοινωνικό κράτος. Παράλληλα, όσον αφορά το πολιτικό του περιβάλλον, ο νυν Πρόεδρος προέρχεται από το «Κόμμα της Δικαιοσύνης και της Ανάπτυξης» (The Turkey Analyst, 2008) το οποίο ναι μεν έχει πρόσβαση στα αγγλικά αλλά κατά την ημερομηνία συγγραφής της διπλωματικής εργασίας η σελίδα του δεν μοιάζει καθόλου ενημερωμένη, σχεδόν παρατημένη και με ουδεμία αναφορά σε Δράσεις, Οργανωτική Δομή και Πολιτικό Πρόγραμμα.

Παρά το υψηλό επίπεδο πίεσης από την Ευρωπαϊκή Ένωση και την μακροχρόνια επιθυμία ένταξης σε αυτήν, η τουρκική πολιτική έχει διατηρήσει το παραδοσιακό οικογενειακό μοντέλο και προωθεί έναν συντηρητικό καταμερισμό της εργασίας (Kazanoğlu, 2019). Ισχύων νόμος επιτρέπει στις γυναίκες να έχουν τον έλεγχο της ζωής τους, όμως οι πολιτικές του Προέδρου και του πολιτικού του σχηματισμού φαίνονται να θεωρούν τις ζωές των γυναικών συνυφασμένες με τον ρόλο τους στην οικογένεια (Seckinelgin, 2016). Το 2018, το ποσοστό απασχόλησης των γυναικών ήταν στο 28%, αρκετά χαμηλότερο από τον μέσον όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και από τα χαμηλότερα συγκριτικά με χώρες με παρόμοια εισοδηματικά επίπεδα (World Bank, 2018). Την ίδια στιγμή, το χάσμα στα ποσοστά απασχόλησης μεταξύ ανδρών και γυναικών παραμένει μεγάλο και παρατηρούνται τεράστιες διαφορές στις εισοδηματικές απολαβές μεταξύ των φύλων σε όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης. Από τις εργαζόμενες γυναίκες, το 43.3% εργάζεται δίχως εγγραφή σε κάποιο ίδρυμα κοινωνικής ασφάλισης (Genckaya, et al., 2020).

Υπό την επιρροή της ιδέας της ένταξης στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η Τουρκία έχει πραγματοποιήσει πολλές αλλά ανομοιογενείς μεταξύ τους μεταρρυθμίσεις οι οποίες δεν έχουν κατορθώσει ως τώρα ούτε να αυξήσουν το ποσοστό της γυναικείας απασχόλησης αλλά ούτε να πετύχουν τον συνδυασμό οικογενειακών και επαγγελματικών υποχρεώσεων (Kazanoğlu, 2019). Αρκετές πρωτοβουλίες σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο φαινομενικά είχαν θέσει ως στόχο να βοηθήσουν στην τόνωση της γυναικείας απασχόλησης κυρίως σε υψηλότερης ποιότητας θέσεις εργασίας και να αφαιρέσουν τα

οποιαδήποτε εμπόδια. Όμως στην πράξη, η συντηρητική στάση της Κυβέρνησης έχει προκαλέσει έναν συνεχιζόμενο δημόσιο διάλογο σχετικά με την ισότητα των φύλων στην αγορά εργασίας και στον δημόσιο βίο, προβάλλοντας έτσι εμπόδια στην ορθή εφαρμογή και παρακολούθηση αυτών των πολιτικών (Genckaya, et al., 2020).

Οδηγία της Ευρωπαϊκής Ένωσης ορίζει πως η ελάχιστη γονική άδεια για τους πατεράδες είναι 3 μήνες και δεν μεταβιβάζεται. Όμως η τουρκική νομοθεσία την περιορίζει στις 10 ημέρες και υπό την προϋπόθεση ότι ο πατέρας εργάζεται στον δημόσιο τομέα. Αν δε εργάζεται στον ιδιωτικό τομέα, τότε δικαιούται μόνο 5 ημέρες, γεγονός που μεγαλώνει ακόμα περισσότερο το χάσμα μεταξύ Τουρκίας και Ευρωπαϊκής Ένωσης. Μια ακόμη πολιτική που δείχνει την τεράστια διαφορά μεταξύ των δυο αυτό οντοτήτων αποτελεί το περίφημο «*Büyükkanne Projesi*» («Επίδομα της Γιαγιάς») το οποίο πληρώνει 450 τουρκικές λίρες τον μήνα (κάτι λιγότερα από 55€) τις γιαγιάδες που κάθονται και βοηθούν στην ανατροφή των εγγονών τους, ενισχύοντας τα στοιχεία του οικογενειοκρατισμού στο μοντέλο της κοινωνικής προστασίας (Kazanoğlu, 2019).

Αντί να βοηθήσει τις οικογένειες με παιδικούς σταθμούς και να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για εντονότερη γυναικεία απασχόληση όπως οι περισσότερες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Κυβέρνηση της Τουρκίας φαίνεται να οδηγεί την χώρα στο αντίθετο ρεύμα. Η Τουρκία επιχειρεί να λύσει το πρόβλημα της συνύπαρξης των οικογενειακών και των επαγγελματικών υποχρεώσεων των γυναικών με το να μειώσει το ωράριο εργασίας τους και να τους παρέχει ευκαιρίες για ευέλικτη ή μερική απασχόληση. Στην ουσία όμως, τις παγιδεύει στον δευτερογενή τομέα απασχόλησης με χαμηλές αμοιβές κι ανασφαλείς θέσεις εργασίας όπου η οποιαδήποτε πιθανότητα προαγωγής είναι από μηδαμινή έως ανύπαρκτη. Παράλληλα, οι όποιες ιδιωτικές προσπάθειες δημιουργίας παιδικών σταθμών χαρακτηρίζονται από υψηλό κόστος εγγραφής, αποθαρρύνοντας στην ουσία τις οικογένειες από αυτές και ενθαρρύνοντας την προτίμηση στις οικογενειακές δομές (Kazanoğlu, 2019).

Σχετικά με την συνταξιοδοτική πολιτική, ο Νόμος 4632/2001 μετέλλαξε το σύστημα της χώρας σε ένα σύστημα τριών πυλώνων, έναν υποχρεωτικό, έναν επαγγελματικό κι έναν προαιρετικό πυλώνα. Από την μία πλευρά, ο υποχρεωτικός πυλώνας αποτελεί ένα δημόσιο συνταξιοδοτικό, μη ανταποδοτικό σύστημα ενώ ο προαιρετικός αποτελείται από τα περισσότερα ιδιωτικά εθελοντικά προγράμματα. Από

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

την άλλη, ο επαγγελματικός πυλώνας διαφυλάσσεται για τους στρατιωτικούς, τους εργατές στην κρατική εταιρεία εξόρυξης άνθρακα και για ένα μικρό μέρος των εθελοντικών προγραμμάτων (Peksevim & Akgiray, 2019). Τον Αύγουστο του 2016 εισήχθη για πρώτη φορά, το «Ατομικό Συνταξιοδοτικό Σχέδιο» και το οποίο παρακρατεί το 3% των φορολογητέων εσόδων κάθε εργαζόμενου ανεξαρτήτως αν αυτός δουλεύει στον δημόσιο ή στον ιδιωτικό τομέα (Genckaya, et al., 2020).

Το Νέο Οικονομικό Πρόγραμμα 2019-2021 όρισε πως όλοι οι εργαζόμενοι οφείλουν να παραμένουν στο «Ατομικό Συνταξιοδοτικό Σχέδιο» για μια τριετία τουλάχιστον προτού αποφασίσουν να αποσυρθούν από αυτό, κάνοντας το υποχρεωτικό, κατά μία έννοια. Το Νέο Οικονομικό Πρόγραμμα 2022-2024 ανακοίνωσε την δημιουργία του Συμπληρωματικού Συστήματος Συντάξεων με την υποστήριξη των κυβερνητικών εταιρών και την εισαγωγή ενός ολοκληρωμένου μεταρρυθμιστικού πακέτου. Σύμφωνα με την Κυβέρνηση, όλες οι πολιτικές για την επίτευξη ισορροπίας στο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης θα εφαρμοστούν με γνώμονα την κοινωνική δικαιοσύνη (Genckaya, et al., 2020).

Οι συνταξιοδοτικές δαπάνες είναι μάλλον μέτριες και αποτελούν περίπου το 7.7% του ΑΕΠ της χώρας για το 2017. Όμως λόγω του υψηλού ποσοστού των εξαρτώμενων μελών και τους γενναϊόδωρους κανόνες επιλεξιμότητας, το 38% των πόρων του χρηματοδοτείται από κρατικούς πόρους. Για την ώρα, η καθιερωμένη ηλικία συνταξιοδότησης για τους άνδρες είναι τα 60 έτη και για τις γυναίκες στα 58 έτη, αρκεί να έχουν συμπληρώσει τουλάχιστον 7,200 ημέρες (περίπου 20 χρόνια) συνταξιοδοτικών εισφορών. Η συνταξιοδοτική ηλικία αναμένεται να αυξηθεί σταδιακά και για τα δύο φύλα στα 65 έτη την περίοδο από το 2036 μέχρι το 2044 (Genckaya, et al., 2020). Μεταγενέστερες μεταρρυθμίσεις για την καθιέρωση ενός ενιαίου συνταξιοδοτικού συστήματος συνεπάγεται πως ως το 2075 η ηλικία συνταξιοδότησης θα αυξηθεί στα 68 έτη (Aybars & Tsarouhas, 2010). Όμως είναι αβέβαιο αν αυτές οι προσαρμογές είναι σε θέση να προλάβουν την απότομη αύξηση της γήρανσης του πληθυσμού και την ανάγκη για επέκταση της δαπάνης. Για αυτό τον λόγο, υπολογίζεται πως το έλλειμμα των συνταξιοδοτικών συστημάτων αναμένεται να παραμείνει ίσο με 3% του ΑΕΠ τουλάχιστον ως τα μέσα του 21^{ου} αιώνα (Genckaya, et al., 2020).

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

Ο συντελεστής Gini της Τουρκίας παραμένει σχετικά υψηλός. Από το 36.8 το 2015, το 2017 αυξήθηκε στο 40.5, παρουσιάζοντας μια σχεδόν ανεπαίσθητη πτώση στο 40.3 για το 2018. Με αυτόν τον τρόπο άλλωστε αντικατοπτρίζονται και οι συνεχόμενες εισοδηματικές ανισότητες που ταλανίζουν την χώρα από το 2015 και μετά. Οι οποίες ανισότητες εξακολουθούν να είναι από τις μεγαλύτερες μεταξύ των χωρών του ΟΟΣΑ (Genckaya, et al., 2020). Από το 2007 και μετά, παρατηρείται μια συνεχόμενη πτώση των εισοδηματικών απολαβών του κατώτερου 50% και μια ταυτόχρονη άνοδος των εισοδημάτων που λαμβάνει το 1%. Μάλιστα, για το 2016, το 1% του τουρκικού πληθυσμού εισέπραξε σχεδόν το 23.4% του συνολικού εισοδήματος (Duman & Duman, 2021). Επίσης, οι ανισότητες γίνονται ακόμα πιο έντονες, αν δει κανείς τον δείκτη S80/S20. Σύμφωνα με το Τουρκικό Στατιστικό Ινστιτούτο, το 20% των υψηλότερα αμειβόμενων εισέπραξε το 47.6% του συνολικού εισοδήματος, όταν το 20% των χαμηλότερα αμειβόμενων εισέπραξε μόλις το 6.1% του συνολικού εισοδήματος (Genckaya, et al., 2020).

Αν και λόγω αυξήσεων στα εισοδήματα και στην απασχόληση, το ποσοστό φτώχειας έπεσε από 18.6% του 2006 στο 13.9% το 2018. Όμως, έπειτα από την νομισματική κρίση του 2018, η ανεργία και ειδικά αυτή των νέων αυξήθηκε με γρήγορους ρυθμούς. Έτσι, σύμφωνα με το ετήσιο πρόγραμμα του Προέδρου για το 2020, το ποσοστό φτώχειας στην Τουρκία ανέρχεται στο 21.1% (Genckaya, et al., 2020). Η φτώχεια είναι ιδιαίτερα διαδεδομένη σε άτομα με χαμηλότερο μορφωτικό επίπεδο, στους εργαζόμενους του ανεπίσημου τομέα της οικονομίας, στους ηλικιωμένους και σε νοικοκυριά όπου υπάρχουν άνεργοι. Η νομισματική κρίση επηρέασε περισσότερο τα χαμηλόμισθα νοικοκυριά από οποιαδήποτε άλλη οικονομική τάξη και η επίδραση αυτή αντανακλάται στο ύψος του ποσοστού φτώχειας (World Bank, 2018).

Προκειμένου οι μεγάλες πληθυσμιακές μάζες να ξεφύγουν από την κατάσταση φτώχειας, η Κυβέρνηση σχεδίασε ένα ολοκληρωμένο σύστημα κοινωνικής πρόνοιας. Από το 2011 και εντεύθεν, η ευθύνη για όλες τις επιδοματικές παροχές του κοινωνικού κράτους έχει επιμεριστεί μεταξύ της Γενικής Κυβέρνησης και του Υπουργείου Οικογένειας και Κοινωνικών Πολιτικών, το οποίο έχει σχεδιαστεί αποκλειστικά με στόχο την ενίσχυση της κοινωνικής ένταξης (Genckaya, et al., 2020). Είναι αλήθεια πως η κοινωνική σύνταξη αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο του συστήματος της κοινωνικής προστασίας και αποτελεί ίσως το πιο θεσμοθετημένο πρόγραμμα της Τουρκικής

Κυβέρνησης. Η κοινωνική σύνταξη είναι μια ελάχιστη σύνταξη η οποία παρέχει βοήθεια σε ένα σημαντικό ποσοστό ανθρώπων στο όριο της φτώχειας και που αποκλείονται από το κανονικό σύστημα κοινωνικής πρόνοιας (Öktem, 2018).

Αναμφίβολα, το μεγαλύτερο εγχείρημα της Τουρκικής Κυβέρνησης σε αυτή την κατεύθυνση είναι το «*Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi – εφεξής Soybis*» («Ολοκληρωμένο Σύστημα Πληροφοριών Κοινωνικής Αρωγής») ώστε να γίνει η στόχευση ευκολότερη και πιο αποτελεσματική. Το «*Soybis*» είναι ένα σύστημα ηλεκτρονικής διακυβέρνησης που σκοπό έχει να διευθετεί ηλεκτρονικά όλα τα βήματα που σχετίζονται με την διαχείριση της κοινωνικής πρόνοιας όπως η συγγραφή της αίτησης, η ταυτοποίηση της επιλεξιμότητας, η εκταμίευση του πληρωτέου ποσού και ο λογιστικός έλεγχος της διαδικασίας. Μέχρι τα τέλη του 2018 υπολογίζεται πως περίπου 17 εκατομμύρια άνθρωποι έχουν λάβει κοινωνική βοήθεια μέσα από το «*Soybis*», έχουν γίνει πάνω από 30 εκατομμύρια αιτήσεις κι έχουν δαπανηθεί μόνο σε παροχές κοντά στα 39 δις Τουρκικές λίρες (περίπου 4.5 δις €) για το 2017 (Genckaya, et al., 2020; Ministry of Family and Social Policies & World Bank, 2017).

Την ίδια στιγμή, είναι αλήθεια πως η ισότητα μεταξύ των φύλων παραμένει ένα αγκάθι για την προσπάθεια ένταξης της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Μπορεί εύκολα να διαπιστωθεί πως μήτε οι επιστημονικές ομάδες μήτε και οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής φαίνεται να δίνουν ιδιαίτερη βαρύτητα για βελτίωση της κατάστασης όταν πρόκειται για την κοινωνική ασφάλιση στην Τουρκία. Πράγματι, φεμινιστές μελετητές παρατηρούν πως οι κοινωνικές προκαταλήψεις με βάση το φύλο αναπαράγονται και στην πολιτική του κράτους πρόνοιας δημιουργώντας άνισες συνθήκες για τις γυναίκες. Λαμβάνοντας υπόψη τον αναπαραγωγικό ρόλο των γυναικών, τις μη αμειβόμενες οικιακές εργασίες και τις διακρίσεις στην αγορά εργασίας, είναι σημαντικό να σχεδιαστεί ένα δίκαιο σύστημα κοινωνικής προστασίας που θα δίνει βαρύτητα στον μεταβαλλόμενο ρόλο της γυναίκας τόσο μέσα στην οικογένεια όσο και στην αγορά εργασίας (Şahin, et al., 2010).

Τσεχία

Η Τσεχία είναι μια Προεδρευόμενη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία όπου ο Αρχηγός του Κράτους είναι ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας και ο Πρωθυπουργός είναι ο Αρχηγός της Κυβέρνησης. Ο λαός της Τσεχίας εκλέγει τόσο τους Αντιπροσώπους του όσο και τον Πρόεδρο της χώρας. Ο Πρόεδρος όμως δεν έχει ουσιαστικές, αποφασιστικές αρμοδιότητες και έχει περισσότερο θεσμικό ρόλο.

Από την ανασκόπηση των ιστοσελίδων προκύπτουν μεικτά ερευνητικά πορίσματα. Όσον αφορά τις Αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας, υπάρχει αναρτημένο το Συνταγματικό απόσπασμα από τα Άρθρα 54 έως 66 όπου προκύπτει πως οι περισσότερες είναι δίχως αποφασιστική ισχύ και ουδεμία πράξη του είναι έγκυρη, αν δεν φέρει την προσυπογραφή του Πρωθυπουργού ή άλλου μέλους της Κυβέρνησης^{lxxxix}. Ταυτόχρονα, δεν γίνεται αναφορά σε Δράσεις του υπέρ του κοινωνικού κράτους ενώ η Οργάνωση του Γραφείου του μάλλον μπορεί να χαρακτηριστεί ελλιπής, δίχως επιπλέον πληροφορίες^{lxxxii}. Παράλληλα, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας έχει ιδρύσει τον δικό του πολιτικό σχηματισμό, το «Κόμμα Πολιτικών Δικαιωμάτων – Οι Άνθρωποι του Zeman» (Lidovky.cz, 2009) αλλά αυτός δεν παρέχει πρόσβαση στην αγγλική γλώσσα.

Όσον αφορά τον Πρωθυπουργό, δεν υπάρχει ιστοσελίδα σχετική με το Γραφείο του Πρωθυπουργού αλλά αντίθετα υπάρχει εκείνη της Κυβέρνησης. Σε αυτήν αναφέρονται οι Αρμοδιότητες του Πρωθυπουργού^{lxxxiii} αλλά μάλλον πολύ σύντομα και περιεκτικά. Δεν γίνεται αναφορά στις Δράσεις του αλλά στην Οργάνωση του Γραφείου φαίνεται πως στο Γραφείο της Κυβέρνησης αλλά και στα διάφορα Υπουργεία συστεγάζονται διάφορα Συμβουλευτικά και Λειτουργικά Όργανα^{lxxxiv}. Σε κάποια από αυτά, υπεύθυνος είναι ο ίδιος ο Πρωθυπουργός, σε κάποια άλλα όχι. Αυτά που σχετίζονται με το κοινωνικό κράτος και υπάγονται στο Γραφείο της Κυβέρνησης φαίνεται να είναι τα ακόλουθα:

- Κυβερνητικό Συμβούλιο για την Αειφόρο Ανάπτυξη της Τσεχίας^{lxxxv}
- Κυβερνητικό Συμβούλιο για Άτομα με Ειδικές Ανάγκες^{lxxxvi}
- Κυβερνητικό Συμβούλιο για την Ισότητα των Φύλων^{lxxxvii}

Όσον αφορά τον πολιτικό του σχηματισμό, αυτός ονομάζεται «Δράση Δυσανεστημένων Πολιτών 2011» (Prague Post, 2013) αλλά όπως και του Προέδρου της Δημοκρατίας, ούτε αυτός διαθέτει πρόσβαση στην αγγλική γλώσσα.

Στην οικογενειακή πολιτική, η ελευθερία των γονέων στην επιλογή να εργαστούν ή να παραμείνουν στο σπίτι και να φροντίζουν τα παιδιά, περιορίζεται από την αρκετά περιορισμένη παροχή φροντίδας. Η διαθεσιμότητα της μειώθηκε σημαντικά κατά την δεκαετία του 1990 και έκτοτε παρουσιάζει ελάχιστα σημάδια ιδιαίτερης ανάκαμψης. Η ικανότητα συμβιβασμού μεταξύ οικογενειακών και επαγγελματικών υποχρεώσεων έχει ανατεθεί στην Επιτροπή για τον Συμβιβασμό της Εργατικής Ιδιωτικής και Οικογενειακής Ζωής, ένα όργανο που συμβουλεύει το Κυβερνητικό Συμβούλιο για την Ισότητα των Φύλων αλλά ουσιαστικά είναι ανίσχυρο στην πράξη (Guasti, et al., 2020).

Πράγματι, το ποσοστό διαθεσιμότητας παιδικών σταθμών για παιδιά έως τριών ετών είναι το τρίτο χαμηλότερο μεταξύ των χωρών του ΟΟΣΑ και το δεύτερο χειρότερο μεταξύ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης όταν πρόκειται για την διαθεσιμότητα παιδικών σταθμών και νηπιαγωγείων στο ίδιο ηλικιακό φάσμα. Η οικονομικά προσιτή φροντίδα φύλαξης των παιδιών στο προσχολικό και σχολικό επίπεδο είναι ανεπαρκής, την ώρα που παρατηρούνται τεράστιες διαφορές μεταξύ των μεγάλων πόλεων και της περιφέρειας. Το 48.5% των παιδιών γεννιούνται από άγαμους γονείς την ώρα που το ποσοστό της γυναικείας απασχόλησης είναι χαμηλότερο του μέσου όρου των χωρών του ΟΟΣΑ. Αυτό τοποθετεί επιπλέον απαιτήσεις στην ανατροφή των παιδιών, ιδίως στην προσχολική ηλικία όπου η παρακολούθηση του τελευταίου έτους στο νηπιαγωγείο έχει καταστεί πλέον υποχρεωτική (Guasti, et al., 2020).

Τουλάχιστον, η δημόσια προσφορά εναλλακτικών μορφών παιδικής μέριμνας έχει επεκταθεί μέσα από μια δράση η οποία ονομάζεται «*Dětská Skupina*» («Ομάδες Παιδιών») (Guasti, et al., 2020). Οι «*Dětská Skupina*» υπάγονται στο Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων και απευθύνονται σε παιδιά από 1 ετών έως και την ηλικία της έναρξης υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Αυτές μπορούν να δημιουργηθούν από εργοδότες για τους υπαλλήλους τους ανεξάρτητα αν αυτοί είναι στον δημόσιο, ιδιωτικό ή στον ευρύτερα κρατικό τομέα, από διάφορες μη κερδοσκοπικές οντότητες και από τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Η υπηρεσία μπορεί να παρέχεται είτε επί πληρωμή, με καταβολή διδάκτρων από τους γονείς, είτε δωρεάν. Για την λειτουργία τους

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

επιδοτούνται από τον δημοτικό/περιφερειακό προϋπολογισμό και -για την ώρα- από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο. Ο νόμος για την λειτουργία τους ορίζει μόνο το σημείο εστίασης τους στην φροντίδα και εκπαίδευση των παιδιών, δίχως να υπάρχει κάποιο κεντρικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Έτσι, ο Τσέχος νομοθέτης τις καθιστά υπεύθυνες για την κατάρτιση ενός δικού τους κι αυτόνομου προγράμματος (Eurydice, 2021).

Τον Μάιο του 2019, η Κυβέρνηση παρουσίασε μια αναθεωρημένη οικογενειακή πολιτική εστιάζοντας σε 4 θεμελιώδεις στόχους:

- ❖ Η καλή ψυχοσωματική κατάσταση του παιδιού
- ❖ Η ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών
- ❖ Η ικανότητα συνδυασμού μεταξύ επαγγελματικών και οικογενειακών υποχρεώσεων
- ❖ Η αλληλεγγύη μεταξύ των γενεών

Όμως, η πρόθεση της Κυβέρνησης για να αυξηθεί το γονικό επίδομα δεν έχει περάσει όλα τα στάδια της νομοθετικής διαδικασίας (Guasti, et al., 2020).

Το συνταξιοδοτικό σύστημα της Τσεχίας έχει αναπτυχθεί μέσα από την σταδιακή και μερική μεταρρύθμιση του παλαιότερου μη ανταποδοτικού συστήματος. Αν και οι συντάξεις έχουν αυξηθεί με χαμηλότερο ρυθμό από ότι οι μισθοί, το ποσοστό φτώχειας ανάμεσα στους ηλικιωμένους παραμένει χαμηλό. Το ισχύον σύστημα βρίσκεται για την ώρα σε πλεόνασμα και το μεσοπρόθεσμο κενό βιωσιμότητας που σχετίζεται με την γήρανση του πληθυσμού είναι σχετικά περιορισμένο, παρουσιάζοντας ομοιομορφία στα επίπεδα που παρουσίαζε και το προηγούμενο σύστημα. Το 2019, η μέση σύνταξη ανέρχονταν στις 13,319 κορώνες Τσεχίας (περίπου 515€), μια αύξηση σε σχέση με τις 12,347 κορώνες Τσεχίας (περίπου 475€) που ήταν το 2018. Οι αυξήσεις του 2020 όμως υπερέβησαν τον καθιερωμένο τύπο για την τιμαριθμική αναπροσαρμογή και έτσι δημιουργήθηκε επιπλέον κόστος της τάξης 0.1% του ΑΕΠ. Παράλληλα, παρατηρείται μια απόκλιση 20% στις συνταξιοδοτικές απολαβές μεταξύ ανδρών και γυναικών (Guasti, et al., 2020).

Η επίσημη ηλικία συνταξιοδότησης αυξάνεται διαρκώς από το 1996 αλλά παρατηρούνται διαφορές ανάμεσα στους άνδρες και στις γυναίκες. Πράγματι, για τις γυναίκες, η ηλικία συνταξιοδότησης εξαρτάται από τον αριθμό των παιδιών που έχουν

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

μεγαλώσει. Η τρέχουσα μέγιστη συνταξιοδοτική ηλικία έχει οριστεί στα 65 έτη από το 2017. Την ίδια στιγμή, η Κυβέρνηση έχει δεσμευτεί από το φθινόπωρο του 2019 πως η ηλικία συνταξιοδότησης θα διατηρηθεί στα ίδια επίπεδα για τα επόμενα πέντε χρόνια, μέχρι δηλαδή και το 2024 (Guasti, et al., 2020).

Η εν ενεργεία Κυβέρνηση όρισε την συνταξιοδοτική μεταρρύθμιση ως την πρώτη από τις έξι προτεραιότητες στο κυβερνητικό της πρόγραμμα, τονίζοντας την ανάγκη για ξεκάθαρο διαχωρισμό ανάμεσα στο δημόσιο συνταξιοδοτικό σύστημα και στον κρατικό προϋπολογισμό. Έτσι, τον Φεβρουάριο του 2019 συστάθηκε επιτροπή υπό το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων αποτελούμενη από εκπροσώπους όλων των πολιτικών κομμάτων, τους κοινωνικούς εταίρους, μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας, οργανισμούς υπέρ των συνταξιούχων κι άλλους σχετικούς Φορείς. Τον Οκτώβριο του 2019, η επιτροπή κατέληξε σε συμφωνία διαχωρίζοντας τον τρέχοντα δημόσιο συνταξιοδοτικό πυλώνα σε δύο μέρη. Το πρώτο είναι ένας καθαρά πυλώνας αλληλεγγύης, πληρωμένος απευθείας από τον προϋπολογισμό και το δεύτερο μόνο μέσω ασφαλιστικών εισφορών. Αν και δεν έχουν διευκρινιστεί οι επιπλέον λεπτομέρειες σχετικά με την χρηματοδότηση του, αναμένεται να αυξηθεί η συμμετοχή των ασφαλιστικών εισφορών, η οποία επί του παρόντος ανέρχεται στο 80% των δαπανών του όλου συστήματος (Guasti, et al., 2020).

Λόγω της ευνοϊκής εικόνας στην απασχόληση και μιας αρκετά αναδιανεμητικής πολιτικής, η Τσεχία είναι εδώ και καιρό από τις χώρες που παρουσιάζουν από τα χαμηλότερα ποσοστά φτώχειας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και μεταξύ των χωρών του ΟΟΣΑ. Το 2017 το ποσοστό των ανθρώπων υπό την απειλή φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού ήταν στο 12.2% του συνολικού πληθυσμού, με το μεγαλύτερο μέρος αυτού (περίπου το 1/3) να αποτελείται από ανύπαντρες μητέρες και γυναίκες άνω των 65 ετών (Klíková & Navrátil, 2019). Την ίδια στιγμή, εντείνονται οι διαφορές μεταξύ περιφερειών και εθνοτικών ομάδων με περίπου μισό από τον πληθυσμό των Ρομά²⁰ να απειλείται με κοινωνικό αποκλεισμό (Guasti, et al., 2020) και να χαρακτηρίζεται από υψηλά ποσοστά ανεργίας μιας και το 32% εξ αυτών δηλώνουν πως είναι δίχως εργασία (Inga, 2018).

---

²⁰ Σύμφωνα με το Συμβούλιο της Ευρώπης, υπάρχουν περίπου 250,000 Ρομά που κατοικούν στην επικράτεια της Τσεχίας κι αποτελούν κάτι παραπάνω από το 1.9% του συνολικού πληθυσμού της χώρας (European Commission, 2015).

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

Επιπλέον προβλήματα στην κοινωνική ένταξη αποτελούν η έλλειψη οικονομικά προσιτής στέγασης και ο υψηλός αριθμός των ανθρώπων που αδυνατούν να αποπληρώσουν τα χρέη τους. Στην πρώτη περίπτωση, ο αριθμός των αστέγων αυξάνεται συνέχεια με τις εκτιμήσεις να κάνουν λόγο για περίπου 200,000 άστεγους. Αν και η προηγούμενη κυβέρνηση είχε προετοιμάσει την εκχώρηση της αρμοδιότητας στους δήμους, η νέα Κυβέρνηση αδυνατεί να βρει λύση. Στην δεύτερη, το 1/5 του συνολικού πληθυσμού δηλώνει ανήμπορος να τακτοποιήσει μόνος του τα χρέη του και το 2019 υπολογίζονται πως 700,000 άτομα στην Τσεχία αντιμετώπισαν νομικές κυρώσεις από τη μη τακτοποίηση των οφειλών τους όπως δήμευση των περιουσιών τους. Νέος νόμος που ψηφίστηκε το 2019 αναμένεται να τους προσφέρει κάποια ανακούφιση και ιδίως σε εκείνους που μπορούν να χαρακτηριστούν ως οι μεγάλο-οφειλέτες. (Guasti, et al., 2020).

Φινλανδία

Η Φινλανδία είναι μια Προεδρευόμενη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία όπου ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας είναι ο Αρχηγός του Κράτους και ο Πρωθυπουργός είναι ο Αρχηγός της Κυβέρνησης. Ο Πρόεδρος εκλέγεται απευθείας από τον Λαό, παρά το γεγονός ότι ο ρόλος του είναι περισσότερο συμβολικός. Ο Πρόεδρος είναι εκείνος που διορίζει τον Πρωθυπουργό της χώρας.

Από την ανασκόπηση των ιστοσελίδων προκύπτουν αρκετά χρήσιμα ερευνητικά πορίσματα. Αρχικά, για τον Πρωθυπουργό, αξίζει να τονιστεί πως είναι από τις λίγες ιστοσελίδες που είναι ο επίσημος διαδικτυακός τόπος του Γραφείου του Πρωθυπουργού. Αναλυτικότερα, δεν γίνεται λόγος για κάποια από τις Δράσεις του²¹, στο πεδίο των Αρμοδιοτήτων του αναφέρονται ξεκάθαρα οι αυτούσιες Αρμοδιότητες του γραφείου του αλλά δεν φαίνεται να υπάρχει κάποια ξεκάθαρη υπέρ του κοινωνικού κράτους^{lxxxviii}. Αντίθετα, στον τομέα της Οργάνωσης, στο γραφείο του Πρωθυπουργού εδρεύει το Τμήμα Κυβερνητικής Στρατηγικής, το οποίο είναι υπεύθυνο για την μακροπρόθεσμη στρατηγική και τον προγραμματισμό της κοινωνική πολιτική της Κυβέρνησης. Το Τμήμα χωρίζεται σε δύο μονάδες, την Μονάδα Σχεδιασμού Κοινωνικής Πολιτικής και την

²¹ Αντί των Δράσεων μπορεί κάποιος να ψάξει στις Δημοσιεύσεις του Γραφείου του Πρωθυπουργού όπου και μπορεί να βρει αρκετές εκθέσεις και αναφορές επί μιας ευρείας παλέτας θεματικών ενοτήτων. Αναλυτικά: <https://vnk.fi/en/publications> (Ημερομηνία πρόσβασης: 29 Οκτωβρίου 2020)

Μονάδα Κυβερνητικής Πολιτικής^{lxxxix}. Για πιο αναλυτική παρουσίαση της Οργάνωσης του Γραφείου του Πρωθυπουργού, μπορεί κανείς να δει μια πιο λεπτομερή εικόνα η οποία φιλοξενείται στο Παράρτημα της παρούσας εργασίας (Εικόνα 3, Παράρτημα).

Όσον αφορά τον πολιτικό σχηματισμό, η νυν Πρωθυπουργός της Φινλανδίας προέρχεται από το Κόμμα των Σοσιαλδημοκρατών (Reuters, 2019) το οποίο μάλιστα ικανοποιεί το κριτήριο της προσβασιμότητας στην αγγλική γλώσσα. Αν και δεν αναφέρει κάτι σχετικό με την Οργάνωση του Κόμματος ή τυχόν Δράσεις υπέρ του κοινωνικού κράτους, στην ιστοσελίδα του διαφαίνονται ξεκάθαρα οι πολιτικές του θέσεις όντας υπέρ του κράτους πρόνοιας, της προώθησης της εργασίας ως ένα μέτρο κοινωνικής ένταξης και την δημιουργία μιας κοινωνίας αλληλεγγύης²².

Όσον αφορά τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, με την περιήγηση στην ιστοσελίδα του δεν προκύπτουν τα ίδια πορίσματα με τον Πρωθυπουργό. Πιο συγκεκριμένα, αν και αναφέρονται λεπτομερέστατα οι Αρμοδιότητες, εντούτοις φαίνεται πως αρκετές εξ αυτών οφείλουν να έχουν την προσηγορία του Πρωθυπουργού ή του Προέδρου της Δημοκρατίας ώστε να είναι έγκυρες^{xc}. Στην Οργάνωση του Γραφείου του, υπάρχουν διάφοροι Σύμβουλοι και Βοηθοί αλλά κανείς εξ αυτών δεν φαίνεται να είναι επιφορτισμένος με θέματα κοινωνικής πολιτικής^{xcii}. Όσο για τις Δράσεις του, επ' αυτών δεν γίνεται καμία νύξη στον διαδικτυακό τόπο του Προέδρου της Δημοκρατίας. Παράλληλα, όπως φαίνεται από την ίδια την ιστοσελίδα του, ο Πρόεδρος προέρχεται από το «Κόμμα Εθνικού Συνασπισμού» στο οποίο ήταν Πρόεδρος από το 1995 έως και το 2001^{xciii}. Αλλά η ιστοσελίδα αυτού προσφέρει πρόσβαση μόνο στην τοπική φινλανδική γλώσσα και στα σουηδικά.

Το πρόγραμμα της οικογενειακής πολιτικής στην Φινλανδία στοχεύει στην δημιουργία ενός ασφαλούς περιβάλλοντος για τα παιδιά στηρίζοντας παράλληλα τους γονείς με κάθε τρόπο. Σε γενικές γραμμές, η Φινλανδική οικογενειακή πολιτική μπορεί να χαρακτηριστεί πετυχημένη μιας και η παιδική φτώχεια έχει σχεδόν εξαλειφθεί. Την ίδια στιγμή, η στήριξη στους γονείς έχει τρία κύρια συστατικά στοιχεία: 1) Οικονομική

²² Αναλυτικότερα, μπορεί κάποιος να δει όχι μόνο τις Αρχές του Κόμματος στον παρακάτω σύνδεσμο (<https://sdp.fi/en/learn/principles/> Ημερομηνία πρόσβασης: 29 Οκτωβρίου 2020) αλλά και μια αλφαβητική κατάταξη των Αξιών των Σοσιαλδημοκρατών στο <https://sdp.fi/en/learn/values-a-z/> (Ημερομηνία πρόσβασης: 29 Οκτωβρίου 2020).

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

στήριξη για πρόσβαση σε υπηρεσίες και γονική άδεια, 2) Επιδόματα τέκνων που καταβάλλονται σε κάθε παιδί μέχρι να γίνει 17 ετών, 3) Παροχή υπηρεσιών όπως οι παιδικοί σταθμοί (Anckar, et al., 2020).

Σχετικά με τους παιδικούς σταθμούς, η πρόσβαση στους δημόσιους παιδικούς σταθμούς είναι εγγυημένη σε όλα τα παιδιά έως 7 ετών (Anckar, et al., 2020). Η λειτουργία τους χρηματοδοτείται εν μέρει από τα δίδακτρα, τα οποία εξαρτώνται ανάλογα το συνολικό εισόδημα και το μέγεθος της οικογένειας και πόσες ώρες την εβδομάδα το παιδί συμμετέχει της προσχολικής εκπαίδευσης. Έτσι, οικογένειες με χαμηλό εισόδημα πληρώνουν χαμηλότερα δίδακτρα όταν εκείνες με υψηλότερο εισόδημα πληρώνουν το μέγιστο ποσό. Ακόμα κι έτσι, οι οικογένειες πληρώνουν ένα ποσό που είναι πολύ πιο χαμηλό σε σχέση με το πραγματικό κόστος των παιδικών σταθμών και το οποίο χρηματοδοτείται εν πολλοίς μέσα από την φορολογία (Jungerstam & Wentjärvi, 2019).

Παρ' όλα αυτά, οι οικογενειακές πολιτικές της Φινλανδίας δεν έχουν καταφέρει να επιλύσουν το πρόβλημα του συνδυασμού των οικογενειακών και επαγγελματικών υποχρεώσεων. Επί του παρόντος, η άδεια μητρότητας ξεκινάει πριν την γέννηση του παιδιού και διαρκεί για 105 εργάσιμες ημέρες, την ώρα που ο πατέρας δικαιούται 18 εργάσιμες. Η γονική άδεια διαρκεί στο σύνολο της 158 ημέρες (Jungerstam & Wentjärvi, 2019). Αν και το ποσοστό απασχόλησης των γυναικών και ιδιαίτερα αυτών σε πλήρη απασχόληση είναι από τα υψηλότερα στην Ευρωπαϊκή Ένωση και ο αριθμός των πατεράδων που λαμβάνουν άδεια πατρότητας έχει κατά κάποιο τρόπο αυξηθεί, οι γυναίκες εξακολουθούν να επωμίζονται την ευθύνη για την φροντίδα των παιδιών (Anckar, et al., 2020). Ο αριθμός των γεννήσεων ανά γυναίκα μειώνεται διαρκώς και από τις 1.87 γεννήσεις ανά γυναίκα το 2010, το 2018 παρατηρείται το ιστορικά χαμηλότερο νούμερο των 1.41 γεννήσεων ανά γυναίκα (Eurostat, 2021β). Παράλληλα, το «*Kotihoidon Tuki*» («*Επίδομα Κατ'οίκον Φροντίδας*») ωθεί τις γυναίκες να απομακρυνθούν από την αγορά εργασίας αφού γεννήσουν για διάστημα μεγαλύτερο από την πλειονότητα των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Anckar, et al., 2020).

Σε μια προσπάθεια διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, η κυβέρνηση των Σοσιαλδημοκρατών δεσμεύτηκε να ανακαλέσει την ρύθμιση της προηγούμενης κυβέρνησης για περιορισμό του δικαιώματος σε πρόσβαση δημόσιων παιδικών σταθμών

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

για άνεργους γονείς. Ταυτόχρονα, έκανε λόγο για αυξήσεις σε επιδόματα των μονογονεϊκών οικογενειών καθώς και σε τρίτεκνες και πολύτεκνες οικογένειες. Παράλληλα, ανήγγειλε την ανάπτυξη ενός σημαντικού μεταρρυθμιστικού πακέτου για την πιο ίση κατανομή των οικογενειακών υποχρεώσεων ανάμεσα σε μητέρες και πατέρες, γεγονός που έλαβε την στήριξη της ακαδημαϊκής κοινότητας και των ειδικών. Ωστόσο, ένα μέλος του Κυβερνητικού Συνασπισμού, το Κεντρώο Κόμμα, αντιτάχθηκε στην περικοπή ή/και κατάργηση του «*Kotihoidon Tuki*», εμποδίζοντας τις προσπάθειες για επίτευξη μεγαλύτερης ισότητας στον τομέα της παιδικής φροντίδας (Anckar, et al., 2020).

Η νέα Κυβέρνηση των Σοσιαλδημοκρατών τον Αύγουστο του 2022 αναμένεται να θέσει σε εφαρμογή την νέα της μεταρρύθμιση της σχετικά με τις γονικές άδειες. Σύμφωνα με αυτήν, για πρώτη φορά ο κάθε γονιός δικαιούται τον ίδιο αριθμό ημερών άδειας για κάθε παιδί, ανεξάρτητα το μέγεθος της οικογένειας, δηλαδή 160 εργάσιμες ημέρες στο σύνολο. Επίσης, σε αυτές τις ημέρες προστίθενται άλλες 40 πριν τον τοκετό ενώ μέχρι και 63 ημέρες μπορούν να μεταφερθούν από τον έναν γονέα στον άλλον. Το σύνολο της άδειας μπορεί να κατακερματιστεί σε μικρά, επιμέρους διαστήματα, ανάλογα με τις ανάγκες της οικογένειας και προσφέροντας ευελιξία στον προγραμματισμό της άδειας. Η Κυβέρνηση αναμένεται να ολοκληρώσει τον δημόσιο διάλογο για την καλύτερη εφαρμογή του νόμου μέχρι τον Απρίλιο του 2021 και λαμβάνοντας υπόψη τα σχόλια από τις ενδιαφερόμενες πλευρές. Μέχρι το φθινόπωρο του 2021 υπολογίζεται πως θα καταθέσει τον νόμο προς ψήφιση στο Κοινοβούλιο της χώρας (Kansaneläkelaitos, 2021).

Στην συνταξιοδοτική πολιτική, τον Φινλανδικό σύστημα διαθέτει δύο μεμονωμένα προγράμματα. Πρώτον, την βασική σύνταξη η οποία αποτελείται από την εθνική σύνταξη και την εγγυημένη σύνταξη και δευτερευόντως, την υποχρεωτική σύνταξη που βασίζεται στην εργασία και σχετίζεται με το ύψος των αποδοχών. Αν και τα εθελοντικά επαγγελματικά προγράμματα και οι ιδιωτικές συνταξιοδοτικές αποταμιεύσεις έχουν δευτερεύοντα ρόλο, το 1/5 των Φινλανδών αναφέρουν πως αποταμιεύουν για την τρίτη ηλικία μέσα από ιδιωτικά προγράμματα, λογαριασμούς ταμιευτηρίου ή με κάποιον άλλο τρόπο. Η συνταξιοδοτική πολιτική της χώρας έχει καταφέρει να αποφύγει σε μεγάλο βαθμό τον κίνδυνο της φτώχειας λόγω γήρατος μιας και έχει γίνει εξαιρετική διαχείριση αυτής τόσο από τους κοινωνικούς εταίρους όσο και τις κατά καιρούς

Κυβερνήσεις παρά τις συχνές εναλλαγές προσώπων και φωνών στην εξουσία. Ο χαμηλός ρυθμός γεννήσεων και η μείωση του ρυθμού αυτών φαίνεται πως έχουν δημιουργήσει προβλήματα στην διατήρηση ενός ικανού αριθμού στο εργατικό δυναμικό και στην δημοσιονομική βιωσιμότητα του συστήματος. Για αυτό και οι επί του παρόντος στρατηγικές εστιάζουν στην αργότερη συνταξιοδότηση προκειμένου να διασφαλιστεί η επαρκής χρηματοδότηση της εθνικής σύνταξης (Anckar, et al., 2020).

Οι σημαντικές μεταρρυθμίσεις στο συνταξιοδοτικό σύστημα ξεκίνησαν από το 2005 ώστε να βελτιωθεί η ευελιξία της συνταξιοδοτικής πολιτικής και να δώσει κίνητρα στους εργαζόμενους να παραμείνουν για μεγαλύτερο διάστημα στην αγορά εργασίας, ενώ το 2011 καθιερώθηκε η εγγυημένη σύνταξη. Αυτά τα μέτρα στέφθηκαν από επιτυχία και μια νέα μεταρρύθμιση εισήχθη το 2017 με κύριο στόχο να μειωθεί το κενό βιωσιμότητας των δημόσιων οικονομικών. Αυτό πραγματοποιήθηκε με σταδιακή αύξηση των κατώτατων ορίων συνταξιοδότησης, την εναρμόνιση των συνταξιοδοτικών δεδουλευμένων, τις αυξήσεις των συντάξεων παλαιότητας ως κίνητρο για την μεγαλύτερη παραμονή στην επαγγελματική ζωή, την καθιέρωση ευέλικτων μορφών συνταξιοδότησης μερικού χρόνου και με τις τροποποιήσεις στο ρυθμό συσσώρευσης. Η Φινλανδία -έπειτα από ενθάρρυνση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής- πέτυχε την σύνδεση της ηλικίας συνταξιοδότησης με το προσδόκιμο ζωής, ξεκινώντας από το 2030 και μετά. Η Κυβέρνηση των Σοσιαλδημοκρατών ταυτόχρονα ενέκρινε αυξήσεις των χαμηλόμισθων συνταξιούχων, εισάγοντας τροποποιήσεις στην εθνική σύνταξη (Anckar, et al., 2020).

Η κοινωνική πολιτική της Φινλανδίας αποτρέπει σε μεγάλο βαθμό την απόλυτη φτώχεια και το σύστημα της αναδιανομής του εισοδήματος μπορεί να θεωρηθεί από τα πλέον αποτελεσματικότερα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Εντούτοις, συνεχίζουν ακόμα να επικρατούν καταστάσεις σχετικής φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού. Επιπρόσθετα, παρατηρούνται ανισότητες ανάμεσα σε Δήμους και Περιφέρειες ανάλογα την δημογραφική τους σύνθεση και τον οικονομική τους ισχύ. Έτσι, σε γενικές γραμμές, οι βορειοανατολικές περιφέρειες της χώρας χαρακτηρίζονται από υψηλά ποσοστά ανεργίας και κακές υπηρεσίες υγειονομικής κάλυψης σε σχέση με τις νοτιοδυτικές (Anckar, et al., 2020).

Όσον αφορά την ικανοποίηση από την ζωή και την φυλετική ισότητα, η Κυβέρνηση έχει εισάγει μια σειρά από προγράμματα για να επιτευχθεί βελτίωση.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

Ειδικότερα, ο «Νόμος για την Ισότητα μεταξύ Γυναικών κι Ανδρών» ψηφίστηκε το 1986 ενώ επιπρόσθετη νομοθεσία έχει ψηφιστεί έκτοτε. Τόσο σύμφωνα με τον Νόμο του 1986 όσο και με την συμπληρωματική νομοθετική δραστηριότητα ορίζεται πως οποιαδήποτε μορφής διάκριση εις βάρος του φύλου απαγορεύεται. Όμως, οι φυλετικές ανισότητες συνεχίζουν να υφίστανται και ιδίως στον χώρο εργασίας (Anckar, et al., 2020).

Ταυτόχρονα, ο σχεδιασμός υπηρεσιών με στόχο την πρόληψη της μοναξιάς έχει γίνει ένα από τα βασικά ζητήματα στην ατζέντα της κοινωνικής ένταξης. Πράγματι, ο αυξανόμενος αριθμός των ατόμων και ιδίως των ηλικιωμένων που ζει μόνος του και οι ευρέως διαδεδομένες εικόνες της μοναξιάς μεταξύ παιδιών και νέων ανθρώπων έχουν τραβήξει την προσοχή των υπευθύνων χάραξης της πολιτικής (Anckar, et al., 2020).

Ιδιαίτερη έμφαση έχει δοθεί σε ειδικά προγράμματα για νέους από 15 έως 17 ετών που αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού καθώς και για την βελτίωση της απασχόλησης των ανθρώπων με ειδικές ανάγκες. Πάντως, χρειάζονται ακόμα μεταρρυθμίσεις προκειμένου να επιταχυνθεί η ένταξη των ασθενέστερων ομάδων. Πιο συγκεκριμένα, ο αυξημένος αριθμός εισροής μεταναστών την περίοδο 2016-2017 προσέθεσε άλλη μία επιπλέον κοινωνική ομάδα που έρχεται αντιμέτωπη με τον κοινωνικό αποκλεισμό μιας και δεν έχει ολοκληρωθεί πλήρως η ένταξη τους στην αγορά εργασίας (Anckar, et al., 2020).

ⁱ Βλ. [https://constitutionnet.org/sites/default/files/Austria%20 FULL %20Constitution.pdf](https://constitutionnet.org/sites/default/files/Austria%20FULL%20Constitution.pdf) (Ημερομηνία πρόσβασης: 17 Δεκεμβρίου 2020)

ⁱⁱ Βλ. <https://www.bundeskanzleramt.gv.at/en/topics/sustainable-development-2030-agenda-sdgs.html> (Ημερομηνία πρόσβασης: 17 Δεκεμβρίου 2020)

ⁱⁱⁱ Βλ. <https://www.bundeskanzleramt.gv.at/en/federal-chancellery/organisation.html> (Ημερομηνία πρόσβασης: 17 Δεκεμβρίου 2020)

^{iv} Βλ. <https://www.bundeskanzleramt.gv.at/en/federal-chancellery/federal-chancellor-sebastian-kurz.html> (Ημερομηνία πρόσβασης: 17 Δεκεμβρίου 2020) και <https://www.bundespraesident.at/en/index#c1549> (Ημερομηνία πρόσβασης: 17 Δεκεμβρίου 2020)

^v Βλ. <https://www.chancellerie.belgium.be/en/organisation/prime-minister> (Ημερομηνία πρόσβασης: 18 Δεκεμβρίου 2020)

^{vi} Βλ. <https://www.chancellerie.belgium.be/en/missions> (Ημερομηνία πρόσβασης: 18 Δεκεμβρίου 2020)

^{vii} Βλ. <https://www.chancellerie.belgium.be/en/organisation/prime-ministers-policy-bodies> (Ημερομηνία πρόσβασης: 18 Δεκεμβρίου 2020)

-
- viii Βλ. <https://www.president.bg/cat8/Administration> (Ημερομηνία πρόσβασης: 18 Δεκεμβρίου 2020)
- ix Βλ. <https://www.president.bg/cat33/Advisors-of-the-president> (Ημερομηνία πρόσβασης: 18 Δεκεμβρίου 2020)
- x Βλ. <https://www.president.bg/cat32/Secretary-of-the-president> (Ημερομηνία πρόσβασης: 18 Δεκεμβρίου 2020)
- xi Αναλυτικά, ο Συνταγματικός χάρτης της Γαλλίας βρίσκεται στον εξής σύνδεσμο: https://www.conseil-constitutionnel.fr/sites/default/files/as/root/bank_mm/anglais/constiution_anglais_oct2009.pdf
- xii Βλ. <https://www.gouvernement.fr/en/how-government-works> (Ημερομηνία πρόσβασης: 21 Δεκεμβρίου 2020)
- xiii Βλ. <https://www.gouvernement.fr/en/social-security-financing-for-2018> (Ημερομηνία πρόσβασης: 21 Δεκεμβρίου 2020)
- xiv Βλ. https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html#p0196 (Ημερομηνία πρόσβασης: 21 Δεκεμβρίου 2020)
- xv Βλ. <https://www.thedanishparliament.dk/members/mette-frederiksen> (Ημερομηνία πρόσβασης: 6 Οκτωβρίου 2020)
- xvi Αναλυτικά, το πρόγραμμα της Σοσιαλδημοκρατικής παράταξης παρουσιάζεται στον παρακάτω σύνδεσμο: <https://www.socialdemokratiet.dk/da/partiet/in-english-the-social-democratic-party/a-fair-direction-for-denmark> (Ημερομηνία πρόσβασης: 27 Δεκεμβρίου 2020)
- xvii <https://valitsus.ee/en> (Ημερομηνία πρόσβασης: 9 Οκτωβρίου 2020)
- xviii <https://www.gov.uk/government/how-government-works> (Ημερομηνία πρόσβασης: 10 Οκτωβρίου 2020)
- xix Αναλυτικότερα, το οικονομικό πρόγραμμα των Συντηρητικών παρουσιάζεται στην κάτωθι ιστοσελίδα: <https://www.conservatives.com/our-priorities/economy> (Ημερομηνία πρόσβασης: 28 Δεκεμβρίου 2020)
- xx <https://president.ie/en/the-president/constitutional-role> (Ημερομηνία πρόσβασης: 11 Οκτωβρίου 2020)
- xxi <https://www.gov.ie/en/publication/4fe633-role-of-taoiseach/> (Ημερομηνία πρόσβασης: 11 Οκτωβρίου 2020)
- xxii Αναλυτικότερα, μπορεί κανείς να επισκεφτεί την ιστοσελίδα του πολιτικού σχηματισμού και να διαβάσει περαιτέρω για την πρόθεση του αυτή στον παρακάτω σύνδεσμο: <https://www.fiannafail.ie/our-policies/cost-of-living/affordable-childcare/> (Ημερομηνία πρόσβασης: 30 Δεκεμβρίου 2020)
- xxiii Ομοίως: <https://www.fiannafail.ie/our-policies/cost-of-living/affordable-childcare/> (Ημερομηνία πρόσβασης: 30 Δεκεμβρίου 2020)
- xxiv <https://www.lamoncloa.gob.es/lang/en/Paginas/index.aspx> (Ημερομηνία πρόσβασης: 12 Οκτωβρίου 2020)
- xxv <https://www.psoe.es/> (Ημερομηνία πρόσβασης: 12 Οκτωβρίου 2020)
- xxvi <https://www.quirinale.it/page/en#p3> (Ημερομηνία πρόσβασης: 13 Οκτωβρίου 2020)
- xxvii <http://www.governo.it/> (Ημερομηνία πρόσβασης: 13 Οκτωβρίου 2020)

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

- ^{xxviii} Αναλυτικά, το Σύνταγμα της Κροατίας βρίσκεται στον παρακάτω σύνδεσμο: <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/hr/hr049en.pdf> (Ημερομηνία πρόσβασης: 14 Οκτωβρίου 2020)
- ^{xxix} Βλ. <https://www.predsjednik.hr/en/president-office/cabinets/cabinet-for-the-economy-energy-and-climate/> (Ημερομηνία πρόσβασης: 14 Οκτωβρίου 2020)
- ^{xxx} Βλ. <https://www.predsjednik.hr/en/president-office/cabinets/cabinet-for-the-political-system-and-civil-society/> (Ημερομηνία πρόσβασης: 14 Οκτωβρίου 2020)
- ^{xxxi} <https://www.mk.gov.lv/en/power-and-function-prime-ministrer> (Ημερομηνία πρόσβασης: 16 Οκτωβρίου 2020)
- ^{xxxii} Αναλυτικότερα, το Σύνταγμα της χώρας βρίσκεται online στην ιστοσελίδα: <https://likumi.lv/ta/en/id/57980-the-constitution-of-the-republic-of-latvia> (Ημερομηνία πρόσβασης: 16 Οκτωβρίου 2020)
- ^{xxxiii} <https://www.mk.gov.lv/en/kontaktu-katalogs> (Ημερομηνία πρόσβασης: 16 Οκτωβρίου 2020)
- ^{xxxiv} Βλ. <https://www.president.lv/en/contacts/chancery-of-the-president-of-latvia/heads-of-chancery-and-advisers-to-the-president-of-latvia#gsc.tab=0> (Ημερομηνία πρόσβασης: 16 Οκτωβρίου 2020)
- ^{xxxv} Για το Σύνταγμα της Λιθουανίας, βλ. <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/lt/lt045en.pdf> (Ημερομηνία πρόσβασης: 17 Οκτωβρίου 2020)
- ^{xxxvi} Περισσότερα για την ομάδα του Πρόεδρου της Δημοκρατίας στον παρακάτω σύνδεσμο: <https://www.lrp.lt/en/contacts/21115/economic-and-social-policy-group/d40> (Ημερομηνία πρόσβασης: 17 Οκτωβρίου 2020)
- ^{xxxvii} Βλ. <https://president.gov.mt/the-team-of-the-president/> (Ημερομηνία πρόσβασης: 19 Οκτωβρίου 2020)
- ^{xxxviii} Βλ. <https://www.government.nl/government/members-of-cabinet/mark-rutte> (Ημερομηνία πρόσβασης: 7 Ιανουαρίου 2021)
- ^{xxxix} Βλ. <https://www.government.nl/ministries/ministry-of-general-affairs/organisation> (Ημερομηνία πρόσβασης: 7 Ιανουαρίου 2021)
- ^{xl} Βλ. <https://www.government.nl/ministries/ministry-of-general-affairs/topics> (Ημερομηνία πρόσβασης: 7 Ιανουαρίου 2021)
- ^{xli} Αναλυτικά, το Σύνταγμα της χώρας μπορεί να μελετηθεί και στην παρακάτω διεύθυνση: https://www.constituteproject.org/constitution/Hungary_2013.pdf?lang=en (Ημερομηνία πρόσβασης: 8 Ιανουαρίου 2021)
- ^{xlii} Αναλυτικά το Σύνταγμα της χώρας, βρίσκεται στον παρακάτω σύνδεσμο: <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm> (Ημερομηνία πρόσβασης: 9 Ιανουαρίου 2021)
- ^{xliii} Βλ. <https://www.president.pl/en/chancellery/> (Ημερομηνία πρόσβασης: 9 Ιανουαρίου 2021)
- ^{xliv} Βλ. <https://www.president.pl/en/cabinet/> (Ημερομηνία πρόσβασης: 9 Ιανουαρίου 2021)
- ^{xlv} Βλ. <https://www.president.pl/en/archiwum-lecha-kaczynskiego/pierwsza-dama/archiwum-patronatow/rok-2009/> (Ημερομηνία πρόσβασης: 9 Ιανουαρίου 2021)
- ^{xlvi} Βλ. <https://www.presidencia.pt/?idc=1&idl=2> (Ημερομηνία πρόσβασης: 21 Οκτωβρίου 2020)

-
- ^{xlvii} Αναλυτικά το Σύνταγμα της χώρας μπορεί να βρεθεί στον παρακάτω σύνδεσμο: <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/pt/pt045en.pdf> (Ημερομηνία πρόσβασης: 10 Ιανουαρίου 2021)
- ^{xlviii} Βλ. <https://www.presidencia.pt/?idc=20&idl=2> (Ημερομηνία πρόσβασης: 21 Οκτωβρίου 2020)
- ^{xlix} <https://www.portugal.gov.pt/en/gc22/prime-minister/secretaries-of-state> (Ημερομηνία πρόσβασης: 21 Οκτωβρίου 2020)
- ^l Αναλυτικά το Σύνταγμα της χώρας με την πιο πρόσφατη αναθεώρηση του βρίσκεται στον παρακάτω σύνδεσμο: https://www.constituteproject.org/constitution/Romania_2003.pdf?lang=en (Ημερομηνία πρόσβασης: 22 Οκτωβρίου 2020)
- ^{li} Βλ. <https://gov.ro/en/prime-minister/prime-minister-and-vice-prime-minister-s-teams> (Η πιο πρόσφατη επίσκεψη στην ιστοσελίδα πραγματοποιήθηκε στις 15 Φεβρουαρίου 2021)
- ^{liii} Βλ. <https://gov.ro/en/objectives/the-government-s-programme-2020-2024> (Η πιο πρόσφατη επίσκεψη στην ιστοσελίδα πραγματοποιήθηκε στις 15 Φεβρουαρίου 2021)
- ^{liii} Βλ. <https://www.presidency.ro/en/president/role-and-responsibilities> (Ημερομηνία πρόσβασης: 22 Οκτωβρίου 2020)
- ^{liv} Βλ. <https://www.presidency.ro/en/presidential-administration/departments/department-for-economic-and-social-policies> (Ημερομηνία πρόσβασης: 22 Οκτωβρίου 2020)
- ^{lv} Βλ. <https://www.presidency.ro/en/presidential-administration/advisers-of-the-president> (Ημερομηνία πρόσβασης: 22 Οκτωβρίου 2020)
- ^{lvi} Βλ. <https://www.presidency.ro/en/commitments/health> (Ημερομηνία πρόσβασης: 22 Οκτωβρίου 2020)
- ^{lvii} Το Σύνταγμα της χώρας βρίσκεται στον σύνδεσμο: <http://www.constitution.ru/en/10003000-01.htm> (Ημερομηνία πρόσβασης: 23 Οκτωβρίου 2020)
- ^{lviii} Βλ. <http://en.kremlin.ru/structure/president> (Ημερομηνία πρόσβασης: 23 Οκτωβρίου 2020)
- ^{lix} Βλ. <https://www.prezident.sk/en/page/constitution/> (Ημερομηνία πρόσβασης: 24 Οκτωβρίου 2020)
- ^{lx} Βλ. <https://www.prezident.sk/en/page/office-of-the-president/> (Ημερομηνία πρόσβασης: 24 Οκτωβρίου 2020)
- ^{lxi} Βλ. <https://www.prezident.sk/en/advisers/> (Ημερομηνία πρόσβασης: 24 Οκτωβρίου 2020)
- ^{lxii} Βλ. <https://www.prezident.sk/en/page/priorities/> (Ημερομηνία πρόσβασης: 24 Οκτωβρίου 2020)
- ^{lxiii} Βλ. <https://www.gov.si/en/state-authorities/government-offices/office-of-the-prime-minister/> (Ημερομηνία πρόσβασης: 24 Οκτωβρίου 2020)
- ^{lxiv} Βλ. <https://www.gov.si/en/state-authorities/government-offices/government-office-for-national-minorities/> (Ημερομηνία πρόσβασης: 24 Οκτωβρίου 2020)
- ^{lxv} Βλ. <https://www.gov.si/en/state-authorities/government-offices/government-office-for-national-minorities/> (Ημερομηνία πρόσβασης: 24 Οκτωβρίου 2020)
- ^{lxvi} Βλ. <https://www.gov.si/en/policies/> (Ημερομηνία πρόσβασης: 24 Οκτωβρίου 2020)
- ^{lxvii} Βλ. <https://www.gov.si/en/policies/family-children-and-marriage/> (Ημερομηνία πρόσβασης: 24 Οκτωβρίου 2020)

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

-
- lxviii Βλ. <https://www.gov.si/en/policies/employmentlabour-and-pensions/> (Ημερομηνία πρόσβασης: 24 Οκτωβρίου 2020)
- lxix Βλ. <https://www.gov.si/en/policies/social-security/> (Ημερομηνία πρόσβασης: 24 Οκτωβρίου 2020)
- lxx Βλ. <http://www.predsednik.si/up-rs/uprs-eng.nsf/pages/Ustava-in-zakoni?OpenDocument> (Ημερομηνία πρόσβασης: 24 Οκτωβρίου 2020)
- lxxi Βλ. <http://www.predsednik.si/up-rs/uprs-eng.nsf/pages/Zaposleni?OpenDocument> (Ημερομηνία πρόσβασης: 24 Οκτωβρίου 2020)
- lxxii Βλ. <https://www.sds.si/en/about-sds/10-100-program> (Ημερομηνία πρόσβασης: 24 Οκτωβρίου 2020)
- lxxiii Βλ. <https://www.sds.si/en/about-sds/programme> (Ημερομηνία πρόσβασης: 24 Οκτωβρίου 2020)
- lxxiv Βλ. <https://www.government.se/how-sweden-is-governed/the-constitution/> (Ημερομηνία πρόσβασης: 25 Οκτωβρίου 2020)
- lxxv Βλ. <https://www.government.se/government-agencies/#2069> (Ημερομηνία πρόσβασης: 25 Οκτωβρίου 2020)
- lxxvi Βλ. <https://www.government.se/government-of-sweden/prime-ministers-office/organisation/> (Ημερομηνία πρόσβασης: 25 Οκτωβρίου 2020)
- lxxvii Βλ. <https://www.government.se/government-of-sweden/prime-ministers-office/> (Ημερομηνία πρόσβασης: 25 Οκτωβρίου 2020)
- lxxviii Βλ. <https://www.socialdemokraterna.se/download/18.12ce554f16be946d04640cdb/1568881601638/English.pdf> (Ημερομηνία πρόσβασης: 26 Οκτωβρίου 2020)
- lxxix Βλ. <https://www.tccb.gov.tr/en/presidency/power/> (Ημερομηνία πρόσβασης: 26 Οκτωβρίου 2020)
- lxxx Βλ. <https://www.tccb.gov.tr/en/presidency/completed-projects/> (Ημερομηνία πρόσβασης: 26 Οκτωβρίου 2020)
- lxxxi Βλ. <https://www.hrad.cz/en/president-of-the-cr/current-president-of-the-cr/presidential-powers> (Ημερομηνία πρόσβασης: 27 Οκτωβρίου 2020)
- lxxxii Βλ. <https://www.hrad.cz/en/president-of-the-cr/office-of-the-president-of-the-republic/organizational-structure> (Ημερομηνία πρόσβασης: 27 Οκτωβρίου 2020)
- lxxxiii Βλ. <https://www.vlada.cz/en/clenove-vlady/premier/premier-en-50677/> (Ημερομηνία πρόσβασης: 27 Οκτωβρίου 2020)
- lxxxiv Αναλυτικά, όλα τα Συμβουλευτικά και Λειτουργικά Όργανα που συστεγάζονται στο Γραφείο της Κυβέρνησης και στα διάφορα Υπουργεία βρίσκονται στον παρακάτω σύνδεσμο: <https://www.vlada.cz/en/pracovni-a-poradni-organy-vlady/> (Ημερομηνία πρόσβασης: 27 Οκτωβρίου 2020)
- lxxxv Βλ. <https://www.vlada.cz/en/ppov/council-for-sustainable-development/the-government-council-for-sustainable-development-of-the-czech-republic--153075/> (Ημερομηνία πρόσβασης: 27 Οκτωβρίου 2020)
- lxxxvi Βλ. <https://www.vlada.cz/en/ppov/vvzpo/uvod-vvzpo-en-312/> (Ημερομηνία πρόσβασης: 27 Οκτωβρίου 2020)
- lxxxvii Βλ. <https://www.vlada.cz/en/ppov/gcfge/government-council-for-gender-equality-185373/> (Ημερομηνία πρόσβασης: 27 Οκτωβρίου 2020)

^{lxxxviii} Βλ. <https://vnk.fi/en/ministry> (Ημερομηνία πρόσβασης: 29 Οκτωβρίου 2020)

^{lxxxix} Βλ. <https://vnk.fi/en/management-and-organisation> (Ημερομηνία πρόσβασης: 29 Οκτωβρίου 2020)

^{xc} Βλ. <https://www.presidentti.fi/en/presidency/duties/> (Ημερομηνία πρόσβασης: 29 Οκτωβρίου 2020)

^{xci} Βλ. <https://www.presidentti.fi/en/office-and-contact/office-of-the-president-of-the-republic/organisation/> (Ημερομηνία πρόσβασης: 29 Οκτωβρίου 2020)

^{xcii} Βλ. <https://www.presidentti.fi/en/curriculum-vitae/sauli-niinisto/biography-of-sauli-niinisto/> (ημερομηνία πρόσβασης: 29 Οκτωβρίου 2020)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – **ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ**

Πορίσματα από την ανασκόπηση των Ιστοσελίδων

Η περιήγηση στους διαδικτυακούς τόπους των Προέδρων της Δημοκρατίας και των Πρωθυπουργών ανέδειξε μέτρια ερευνητικά συμπεράσματα. Η συγκριτική πλειονότητα των υπό μελέτη χωρών δεν διέθεταν ανεξάρτητη ιστοσελίδα του Γραφείου του Προέδρου ή του Πρωθυπουργού. Έτσι, αναγκαστικά χρησιμοποιήθηκαν εκείνες των ίδιων των Ηγετών ή των Κυβερνήσεων τους. Ορισμένοι εξ αυτών δεν είχαν πρόσβαση στην αγγλική γλώσσα και απορρίφθηκαν από την μελέτη. Αρκετοί δεν είχαν παρά ελάχιστα στοιχεία που μπορούσαν να φανούν χρήσιμα για την συγγραφή της παρούσας διπλωματικής εργασίας. Πολύ λίγοι όμως διέθεταν μια πιο πλήρη απεικόνιση ώστε να ικανοποιηθεί το θέμα της παρούσας διατριβής. Όσον αφορά τώρα τις ιστοσελίδες του πολιτικού περιβάλλοντος τα ερευνητικά πορίσματα είναι πενιχρά καθώς ελάχιστοι διέθεταν πρόσβαση στην αγγλική γλώσσα κι όσοι διέθεταν, περιλάμβαναν πιο πολύ πληροφορίες για το πολιτικό τους πρόγραμμα.

Αξίζει σε αυτό το σημείο να αναφερθεί πως η εικόνα είναι εντελώς αντίθετη, αν κάποιος γνωρίζει την επίσημη γλώσσα κάθε κράτους. Ο αυτόματος μεταφραστής που περιλαμβάνουν οι διάφορες μηχανές ηλεκτρονικής αναζήτησης και τα προγράμματα περιήγησης μπορούν να δώσουν μερικό φως στην όλη προβληματική. Ο διαδικτυακός επισκέπτης μπορεί να βρει περισσότερες πληροφορίες μιας και οι επίσημες ιστοσελίδες των Πρωθυπουργών και των Προέδρων της Δημοκρατίας μοιάζουν πιο ενημερωμένες. Την ίδια στιγμή, οι διαδικτυακοί τόποι των πολιτικών σχηματισμών περιλαμβάνουν περισσότερα στοιχεία στην τοπική γλώσσα από ότι στην αγγλική. Αυτή η διαφορά μπορεί να αποδοθεί στην τακτική που ακολουθούν οι επικοινωνιολόγοι του κάθε Ηγέτη και στους κατασκευαστές αυτών των ιστοσελίδων. Η χρήση όμως των αυτόματων

μεταφραστών παρουσιάζει ορισμένους περιορισμούς²³ και για αυτό αντενδείκνυται η αξιοποίηση τους για την συγγραφή της διατριβής.

Επομένως, ο ρόλος των Ηγετών στην διαμόρφωση του κοινωνικού κράτους μέσα από την περιήγηση στις ιστοσελίδες τους δεν μπορεί να αποτυπωθεί ξεκάθαρα. Στην πλειονότητα από τις υπό εξέταση χώρες δεν υπάρχει καμία αναφορά σε Δράσεις των Ηγετών τους. Ορισμένες, αναφέρουν Δράσεις του Προέδρου της Δημοκρατίας και του Πρωθυπουργού οι οποίες όμως δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του κοινωνικού κράτους. Μερικές, παρουσιάζουν αόριστα τις προτεραιότητες των Ηγετών τους και τα εγχειρήματα που πραγματοποιούνται υπό την αιγίδα τους ή παραπέμπουν σε δημοσιεύσεις και άρθρα τα οποία δύσκολα σκιαγραφούν μια συμπαγής πολιτική υπέρ του κοινωνικού κράτους. Άλλες πάλι, έχουν αναρτημένο το κυβερνητικό πρόγραμμα ή τις Δράσεις της Κυβέρνησης όπου ο ξεκάθαρος ρόλος των Ηγετών είναι εξαιρετικά αμφίβολος. Οι ιστοσελίδες των Ηγετών των χωρών όπου υπάρχει ξεκάθαρη Δράση υπέρ του κοινωνικού κράτους είναι μετρημένες και περιλαμβάνουν μακρόπνοες στρατηγικές με ορίζοντα την αειφόρο ανάπτυξη προς την επίτευξη εθνικών και ευρωπαϊκών στόχων.

Συμπεράσματα από την Διερεύνηση του Θέματος

Αν κάτι μπορεί να βγει ως συμπέρασμα από την συγγραφή της εργασίας είναι πως έχει διαμορφωθεί το κοινωνικό κράτος σε καθεμία από τις υπό διερεύνηση χώρες. Πιο συγκεκριμένα, τι πρόοδοι έχουν γίνει τα τελευταία χρόνια στους τομείς της οικογενειακής πολιτικής, των συντάξεων και της κοινωνικής ένταξης και τι προκλήσεις αυτοί αντιμετωπίζουν σήμερα με ορίζοντα το βραχύ, μέσο και μακρινό μέλλον. Είναι αλήθεια, πως στην σημερινή εποχή, το κοινωνικό κράτος αντιμετωπίζει κρίση λόγω της διεγκυστίνδας μεταξύ σοσιαλδημοκρατίας και νεοφιλελευθερισμού. Οι νεοφιλελεύθεροι τεχνοκράτες ζητούν τον περιορισμό του στο όνομα της δημοσιονομικής βιωσιμότητας. Οι σοσιαλδημοκράτες λαϊκιστές προσπαθούν να το μεγεθύνουν με αφορμή την φτωχοποίηση μεγάλου ποσοστού της κοινωνίας έπειτα από την οικονομική κρίση που

---

²³ Για παράδειγμα, ο πιο ευρέως χρησιμοποιούμενος αυτόματος μεταφραστής, ο Google Translate, μεταφράζει με βάση την στατιστική χρήση της γλώσσας (δηλαδή ανάμεσα σε πολυσήμαντες έννοιες διαλέγει την πιο συνηθισμένη απόδοση της) και όχι την λογική. Έτσι, είναι χρήσιμος μόνο για να καταλάβει κανείς την βασική ιδέα ενός κειμένου (Dodiță, 2012).

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

έπληξε τις ευρωπαϊκές οικονομίες. Από την άλλη πλευρά όμως, με την άνοδο εθνικιστικών ρητορικών στην Ευρωπαϊκή περιφέρεια, υπάρχουν και εκείνοι που προκρίνουν έναν κατακερματισμό του κοινωνικού κράτους στο βωμό ενός «σωβινισμού» των κοινωνικών δικαιωμάτων. Το κοινωνικό κράτος οφείλει να βρει το σημείο ισορροπίας του.

Η οικονομική ύφεση των τελευταίων χρόνων άφησε ανεξίτηλα τα σημάδια της πάνω στις εθνικές στρατηγικές των ευρωπαϊκών χωρών. Πολλές επιδοματικές παροχές αναγκάστηκαν να περιοριστούν ενώ σε άλλες περιπτώσεις καταργήθηκαν τελείως. Οι όροι δημοσιονομική σταθερότητα και βιωσιμότητα ακούγονται ολοένα και περισσότερο στην καθημερινότητα των οικονομικών αναλύσεων. Ο «κοινωνικός αποκλεισμός» είναι μια έκφραση η οποία πλέον έχει γίνει ταυτόσημη με το καμπανάκι του κινδύνου για πολλές οικονομίες και κυβερνήσεις. Για αυτό και πολλές δράσεις των κρατών της Ευρωπαϊκής περιφέρειας στοχεύουν ολοένα και περισσότερο προς την εξάλειψη του. Η κοινωνική ενεργοποίηση είναι ζητούμενο για το σύγχρονο κοινωνικό κράτος. Στον απόηχο της οικονομικής κρίσης απαιτούνται μέτρα που θα ωθήσουν τον άνεργο να γίνει εργαζόμενος. Το Κράτος δεν είναι ο εργοδότης όπως στις πολιτικές του John Maynard Keynes και του New Deal που διαμόρφωσαν μεταπολεμικά την υφή του κοινωνικού κράτους. Πλέον, γίνεται εκείνη η κινητήρια δύναμη που παροτρύνει τους πολίτες του και δημιουργεί κίνητρα για εργασία.

Σταδιακά, παρατηρείται μια ομοιομορφία, ένα κοινό μοτίβο ανάμεσα στα διάφορα κράτη της Ευρωπαϊκής περιφέρειας και το μοντέλο του κοινωνικού κράτους που καθιερώνεται μέσα στους κόλπους της. Πιο αναλυτικά, στην οικογενειακή πολιτική, οι γονικές άδειες επεκτείνονται, βελτιώνονται οι υπηρεσίες των παιδικών σταθμών και δημιουργούνται νέες δομές. Στις συντάξεις, όλο και περισσότερες χώρες προκρίνουν την χρήση του μοντέλου των τριών πυλώνων και εστιάζουν στην μεσοπρόθεσμη και μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα του συστήματος. Ενώ όσον αφορά την κοινωνική ένταξη, προωθούνται τα ενεργητικά μέτρα στήριξης, με περιορισμένα επιδόματα ανεργίας και στοχευμένες δράσεις προς εκείνους που πραγματικά χρειάζονται βοήθεια, όπως οι φτωχοί και εκείνοι στον κίνδυνο του κοινωνικού αποκλεισμού.

Καλές Πρακτικές και Συστάσεις για τους Έλληνες ηγέτες

Αναμφίβολα, υπάρχουν αρκετά θετικά πρότυπα που μπορεί η χώρα μας να «αντιγράψει» και να μεταφέρει στην εγχώρια πραγματικότητα. Το ζητούμενο είναι να δημιουργηθεί η συμπαγής εκείνη πολιτική προς μία κατεύθυνση του κοινωνικού κράτους η οποία θα λάβει την όσο δυνατόν μεγαλύτερη στήριξη τόσο από το σύνολο του εκλογικού σώματος όσο κι από το πολιτικό φάσμα της χώρας. Διαφορετικά, δεν έχει κανένα νόημα η αναφορά αξιόλογων πρακτικών, οι οποίες μπορούν να αναιρεθούν με την ανάδειξη μιας άλλης Κυβέρνησης με διαφορετική πολιτική απόχρωση. Προφανώς, αυτό δεν είναι μόνο πρόβλημα στην χώρα μας. Όπως αναλύθηκε στο κυρίως σώμα της εργασίας, πολλές πρωτοβουλίες ανά καιρούς και σε διαφορετικές χώρες βρήκαν σκόπελο στην άμεση ή -καμιά φορά- έμμεση λαϊκή αντίδραση. Δεν είναι λίγες οι φορές άλλωστε που η ανάδειξη διαφορετικής Κυβέρνησης σημαίνει και μια αλλαγή του θεσμικού πλαισίου που είχε κατοχυρωθεί με την προηγούμενη καθεστηκυία τάξη.

Στον τομέα της οικογενειακής πολιτικής, οφείλουν να δημιουργηθούν περισσότερα κίνητρα για την αύξηση της γυναικείας απασχόλησης και την δημιουργία παιδικών σταθμών στην χώρα μας. Η Ελλάδα δεν έχει μια εξορθολογισμένη κατεύθυνση σε αυτόν τον τομέα και η επικράτηση του οικογενειοκρατικού μοντέλου είναι εμφανής (Sotiropoulos, et al., 2020). Μια καλή πρακτική μπορεί να αποτελέσει η εκχώρηση αρμοδιοτήτων στους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης για την παιδική μέριμνα. Οι τσεχικές «*Dětská Skupina*» αδιαμφισβήτητα είναι παράδειγμα προς μίμηση. Αν και εξαρτώνται οικονομικά από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, η ελληνική Πολιτεία οφείλει να σχεδιάσει το αντίστοιχο μοντέλο με γνώμονα την οικονομική ανεξαρτησία του. Όσον αφορά, την τόνωση της γυναικείας απασχόλησης, αυτή πρέπει να γίνει με στοχευμένες δράσεις. Για παράδειγμα, παροχή κινήτρων στις ιδιωτικές εταιρίες όπως στο Ηνωμένο Βασίλειο ή ένα ολοκληρωμένο πλέγμα αδειών, προστασίας των γυναικών και επιδομάτων όπως σε Σλοβενία και Λετονία. Αξίζει να ειπωθεί βέβαια πως όπου παρατηρείται υψηλό επίπεδο παιδικών σταθμών, σχεδόν πάντα παρατηρείται και υψηλό ποσοστό γυναικείας απασχόλησης.

Στην συνταξιοδοτική πολιτική, η Ελλάδα οφείλει να προχωρήσει σε διαρθρωτικές αλλαγές του συστήματος. Όπως και σε πολλές από τις υπό εξέταση χώρες, είναι βέβαιο πως οι μεταρρυθμίσεις σε αυτόν τον τομέα προκαλούν τις περισσότερες λαϊκές

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

αντιδράσεις. Όμως, η πραγματικότητα δείχνει πως το ελληνικό συνταξιοδοτικό σύστημα δεν είναι βιώσιμο σε μακροπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα. Για αυτό κι όπως τονίστηκε παραπάνω, η όποια ελληνική κυβέρνηση προχωρήσει στις αναγκαίες αλλαγές, οφείλει να λάβει ευρεία συναίνεση τόσο από τον λαό όσο κι από την αντιπολίτευση. Η πλειονότητα των χωρών έχουν υιοθετήσει το σύστημα των τριών πυλώνων στην συνταξιοδοτική τους πολιτική. Παράλληλα, έχουν αυξήσει τα συνταξιοδοτικά όρια με ταυτόχρονη επιβολή αντί-κινήτρων για την πρόωρη συνταξιοδότηση ή έχουν συνδέσει την ηλικία συνταξιοδότησης με το προσδόκιμο ζωής. Μερικώς όμως, όπως η Μάλτα έχουν πετύχει να ταυτίσουν το επίπεδο των συντάξεων με εκείνο του πληθωρισμού.

Η μεγάλη όμως πρόκληση του συνταξιοδοτικού συστήματος της χώρας μας είναι οι υπέρογκες δαπάνες του και οι οποίες καταλαμβάνουν ένα μεγάλο μέρος του ΑΕΠ της χώρας. Σε παρόμοια περίπτωση βρίσκεται και η Γαλλία, η οποία υπό τον φόβο των αντιδράσεων, δεν έχει προχωρήσει σε γενναίες περικοπές. Αντ' αυτών, η Ηγεσία της χώρας κατόρθωσε να περιορίσει κάποια από τα οφέλη των προνομιούχων συνταξιούχων ώστε να αυξήσει τα πλεονεκτήματα των όσων εργάζονται σήμερα. Το σημείο – κλειδί σε μία τέτοια μεταρρυθμιστική προσπάθεια είναι οι περικοπές αυτές να γίνουν από άτομα που λαμβάνουν υψηλές ατομικές συντάξεις ώστε να μην προκληθεί μια απότομη αύξηση του ποσοστού των ηλικιωμένων που ζουν πάνω από το όριο της φτώχειας.

Στην κοινωνική ένταξη, το υψηλό ποσοστό ανεργίας στην Ελλάδα σίγουρα είναι από τους πλέον ανησυχητικούς παράγοντες που εξηγούν και το υψηλό ποσοστό ανθρώπων που ζουν σε καθεστώς φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού. Πράγματι, οι ελληνικές κυβερνήσεις έχουν δείξει ιδιαίτερη φροντίδα για τα κοινωνικά δικαιώματα των συνταξιούχων έναντι άλλων κοινωνικών ομάδων (Sotiropoulos, et al., 2020). Η περίπτωση της Μάλτας με την χαμηλή νεανική ανεργία είναι αν μη τι άλλο ένα πρότυπο προς μίμηση. Επίσης, η Ολλανδική περίπτωση με την εκχώρηση αρμοδιοτήτων κοινωνικής ένταξης στους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης είναι ένα άλλο αξιόλογο παράδειγμα. Οι Δήμοι και οι Περιφέρειες πρέπει να αποκτήσουν περισσότερες αποφασιστικές αρμοδιότητες ώστε να συμβάλλουν στην επίλυση των διάφορων προβλημάτων του σύγχρονου ελληνικού κοινωνικού κράτους.

Παράλληλα, από την επίσκεψη στις ιστοσελίδες των Ηγετών υπάρχουν ορισμένες θετικές πρακτικές που αξίζουν να αναφερθούν σε αυτό το σημείο της εργασίας. Η

προσθήκη συμβούλων, επιτροπών και ειδικά καταρτισμένων ατόμων για τα θέματα του κοινωνικού κράτους είναι μια επιβεβλημένη ανάγκη. Όμως ο ρόλος τους πρέπει να είναι ενεργός κι όχι παθητικός. Η αξιοποίηση τους οφείλει να είναι ουσιαστική και όχι συμβολική. Οφείλουν να λειτουργούν ανεξάρτητα από την εναλλαγή των Ηγετών και να προσλαμβάνονται με βάση το επιστημονικό τους έργο. Αυτοί πρέπει όχι μόνο να λειτουργούν σαν συνεργάτες του εκάστοτε Πρωθυπουργού αλλά και δίπλα στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας. Άλλωστε ο Έλληνας Πρόεδρος έχει μια ουσιαστική αρμοδιότητα, βάσει του συνταγματικού χάρτη της χώρας, αυτήν της αναπομπής νόμου στο Κοινοβούλιο. Η προσθήκη συνεργατών στο πλευρό του με έναν ενεργό συμβουλευτικό ρόλο, ίσως αποτελέσει αφορμή για να τελείται πιο συχνά η άσκηση της.

Προτροπή για Επιπλέον Έρευνα

Η αλήθεια είναι πως μέσα από αυτήν την διπλωματική εργασία οι πτυχές της άσκησης δραστηριοτήτων υπέρ του κοινωνικού κράτους από την πλευρά των Πρωθυπουργών και των Προέδρων δεν μπόρεσαν να αναδειχθούν. Αυτό συμβαίνει διότι δεν υπάρχουν διαθέσιμες ιστοσελίδες των γραφείων τους. Άλλωστε, οι περισσότεροι διαδικτυακοί τόποι των Πρωθυπουργών απαντούν ως «Ιστοσελίδα της Κυβέρνησης» και κάποιοι λίγοι αναφέρονταν ως «Ιστοσελίδα του Υπουργικού Συμβουλίου». Είναι αλήθεια πως ο Πρωθυπουργός μιας χώρας -όπου αυτός υπάρχει- συντονίζει την πολιτική κατεύθυνση της Κυβέρνησης του. Όμως, ο ενεργός ρόλος του και οι κατ' αποκλειστικότητα δράσεις του υπέρ του κοινωνικού κράτους δεν μπορούν να παρουσιαστούν ξεκάθαρα μέσα από αυτές τις ιστοσελίδες.

Για αυτό, προτείνονται πιθανές ερευνητικές αναζητήσεις για επιπλέον διερεύνηση του θέματος και τα οποία μπορούν να διαφωτίσουν κρυμμένες πτυχές του κοινωνικού κράτους στην Ευρωπαϊκή Περιφέρεια. Για παράδειγμα, θα μπορούσε να γίνει έρευνα για τις συνολικές πολιτικές των αρμοδίων Υπουργείων σε μεμονωμένους τομείς που αναλύθηκαν στην παρούσα εργασία, π.χ. η γονική άδεια, το ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα ή η εθνική κατώτατη σύνταξη. Επίσης, μπορούν να μελετηθούν ποιες από τις υπό εξέταση χώρες έχουν πράγματι ξεχωριστή υπηρεσία με το όνομα «Γραφείο Πρωθυπουργού» ή «Γραφείο του Προέδρου της Δημοκρατίας» και να μελετηθούν οι

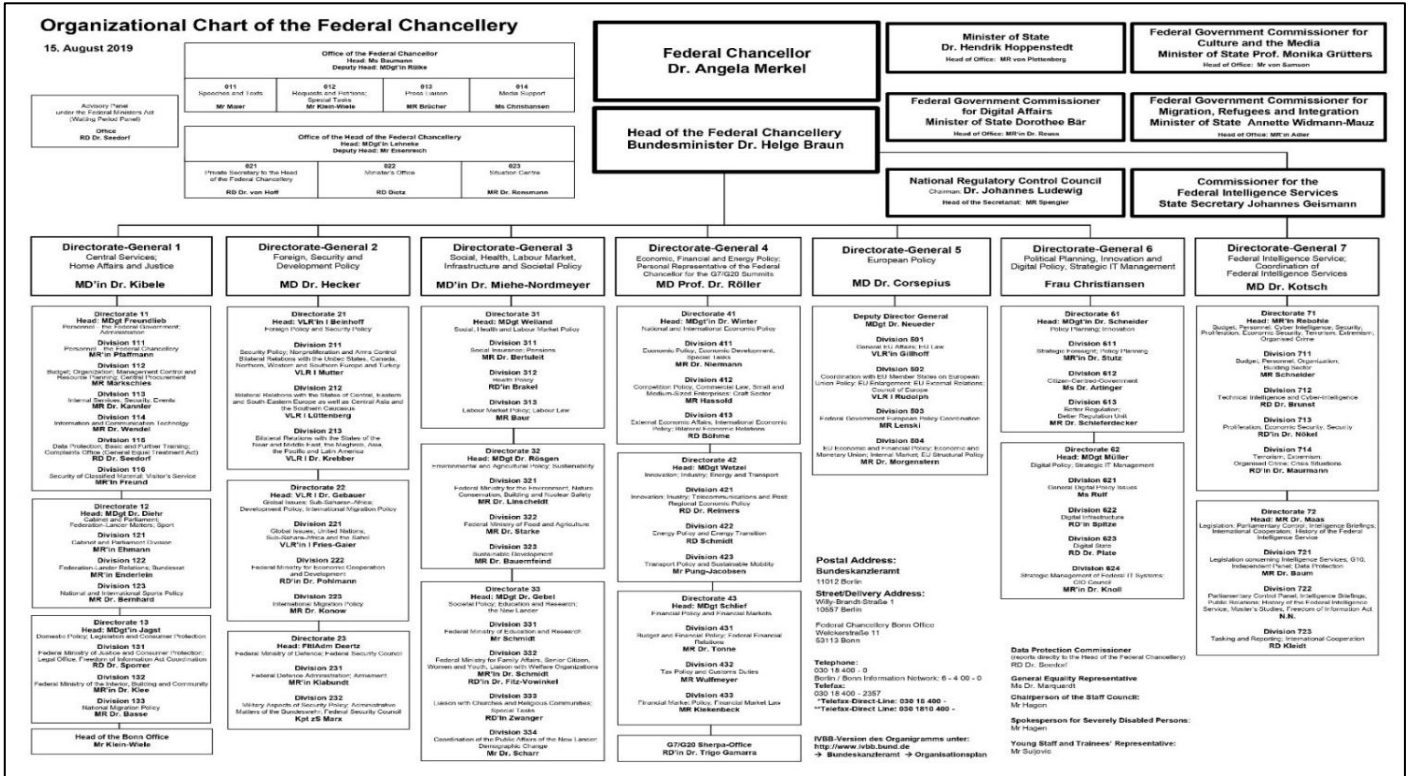
Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

δημοσιεύσεις τους υπέρ του κοινωνικού κράτους. Τέλος, μπορεί να γίνει μια πανευρωπαϊκή μελέτη των θέσεων των πολιτικών σχηματισμών που κυριαρχούν των Κοινοβουλίων των χωρών της Ευρωπαϊκής περιφέρειας και να συγκριθούν αυτές σχετικά με την οικογενειακή και συνταξιοδοτική πολιτική καθώς και για την κοινωνική ένταξη.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο: ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Εικόνες

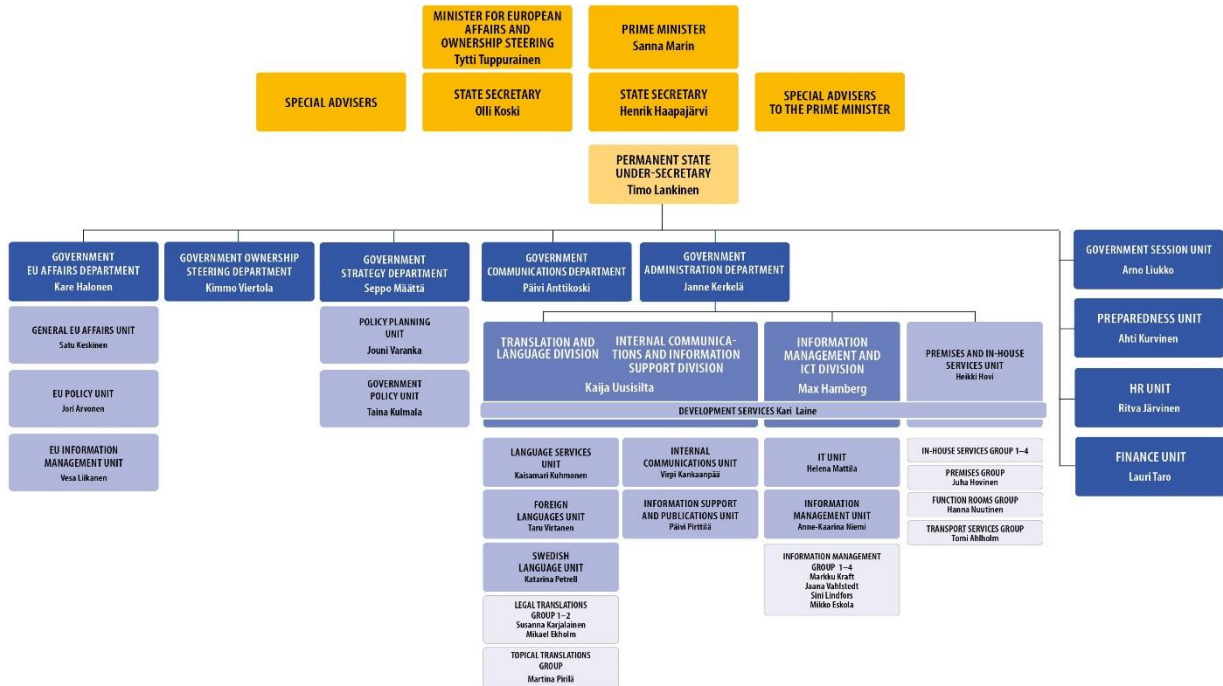
Εικόνα 1: Το οργανόγραμμα της Ομοσπονδιακής Καγκελαρίας της Γερμανίας υπό της Καγκελαρίας της Angela Merkel, Πηγή: <https://www.bundesregierung.de/breg-en/chancellor/the-federal-chancellery-a-look-behind-the-scenes-1570758>

(Ημερομηνία Πρόσβασης: 30 Δεκεμβρίου 2020)

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

ORGANISATION STRUCTURE OF THE PRIME MINISTER'S OFFICE

24 SEPTEMBER 2020

Εικόνα 3: Η Οργανωτική Δομή του Γραφείου του Πρωθυπουργού της Φινλανδίας υπό της Κυβέρνησης της Sanna Marin, Πηγή: <https://vnk.fi/en/management-and-organisation>

(Ημερομηνία Πρόσβασης: 28 Ιανουαρίου 2021)

Πίνακας: Χώρες και Ιστοσελίδες

ΧΩΡΑ	ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΑ ΓΡΑΦΕΙΟ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΥ	ΠΡΟΣΒΑΣΗ	ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΑ ΓΡΑΦΕΙΟ ΠΡΟΕΔΡΟΥ	ΠΡΟΣΒΑΣΗ	ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΑ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ	ΠΡΟΣΒΑΣΗ
Αυστρία	https://www.bundeskanzleramt.gv.at/en.html	✓	https://www.bundespraesident.at/en/index	✓	Ανεξάρτητος (Πρόεδρος), https://www.dieneuevolkspartei.at/ (Πρωθυπουργός)	✗
Βέλγιο	https://chancellerie.belgium.be/en	✓	Βασιλευόμενη Δημοκρατία	-	https://www2.openvld.be/	✗
Βουλγαρία	https://www.gov.bg/en	Υπουργικό Συμβούλιο	https://www.president.bg/?lang=en	✓	Ανεξάρτητος (Πρόεδρος) http://www.gerb.bg/bg (Πρωθυπουργός)	✗
Γαλλία	https://www.gouvernement.fr/en/prime-minister	Κυβέρνηση	https://www.elysee.fr/	✗	https://en-marche.fr/	✗
Γερμανία	https://www.bundeskanzlerin.de/bkin-en	✓	https://www.bundespraesident.de/EN/Home/home_node.html	✓	https://www.cdu.de/	✗
Δανία	https://www.stm.dk/	✗	Βασιλευόμενη Δημοκρατία	-	https://www.socialdemokratiet.dk/da/partiet/in-english-the-social-democratic-party/	✓
Εσθονία	https://www.riigikantselei.ee/en	✓	https://www.president.ee/en/	✓	https://www.reform.ee/	✗
Ηνωμένο Βασίλειο	https://www.gov.uk/	✓	Βασιλευόμενη Δημοκρατία	-	https://www.conservatives.com/	✓
Ιρλανδία	https://www.gov.ie/en/	✓	https://president.ie/en	✓	Ανεξάρτητος (Πρόεδρος)	✓

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

					https://www.fianafail.ie/ (Πρωθυπουργός)	
Ισπανία	https://www.lamoncloa.gob.es/lang/en/Paginas/index.aspx	✓	Βασιλευόμενη Δημοκρατία	-	https://www.psoe.es/	✗
Ιταλία	http://www.governo.it/	✗	https://www.quirinale.it/page/en	✓	Ανεξάρτητος	-
Κροατία	https://vlada.gov.hr/en	Κυβέρνηση	https://www.predsjednik.hr/en/	✓	http://www.sdp.hr/ (Πρόεδρος) https://hdz.hr/ (Πρωθυπουργός)	✗
Κύπρος	Προεδρική Δημοκρατία	-	https://presidency.gov.cy/en/	✓	https://www.disy.org.cy/	✗
Λετονία	https://www.mk.gov.lv/en	Υπουργικό Συμβούλιο	https://www.president.lv/en#gsc.tab=0	✓	https://www.vienotiba.lv/	✗
Λιθουανία	http://ministraspirmininkas.lrv.lt/en	✓	https://www.lrp.lt/en/	✓	Ανεξάρτητος (Πρόεδρος) https://tsajunga.lt/ (Πρωθυπουργός)	✗
Λουξεμβούργο	https://gouvernement.lu/en.html	Κυβέρνηση	Συνταγματικό Δουκάτο	-	https://www.dp.lu/de	✗
Μάλτα	https://opm.gov.mt/en/Pages/OPM.aspx	Κυβέρνηση	https://president.gov.mt/	✓	https://partitlaburista.org/	✗
Ολλανδία	https://www.government.nl/	Κυβέρνηση	Βασιλευόμενη Δημοκρατία	-	https://www.vvd.nl/	✗
Ουγγαρία	https://kormany.hu/	✗	https://www.keh.hu/about-the-institution-of-the-president-of-the-republic/1586-About-the-institution-of-the-President-of-the-Republic&pnr=1	✓	https://fidesz.hu/int	✓
Πολωνία	https://www.gov.pl/web/premier	✗	https://www.president.pl/en/	✓	Ανεξάρτητος (Πρόεδρος)	✗

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

					http://pis.org.p/ (Πρωθυπουργός)	
Πορτογαλία	https://www.portugal.gov.pt/en/gc22	Κυβέρνηση	http://www.presidencia.pt/?id_l=2	✓	https://www.psd.pt/ (Πρόεδρος) https://ps.pt/ (Πρωθυπουργός)	✗
Ρουμανία	https://gov.ro/en	Κυβέρνηση	https://www.presidency.ro/en	✓	Ανεξάρτητος (Πρόεδρος) https://pnl.ro/ (Πρωθυπουργός)	✗
Ρωσία	http://government.ru/en/	Κυβέρνηση	http://en.kremlin.ru/	✓	Ανεξάρτητος	-
Σλοβακία	https://www.government.gov.sk/	Κυβέρνηση	https://www.prezident.sk/en/	✓	Ανεξάρτητος (Πρόεδρος) https://www.obycajniludia.sk/ (Πρωθυπουργός)	✗
Σλοβενία	https://www.gov.si/en/	Κυβέρνηση	http://www.predsednik.si/uprs/uprs-eng.nsf	✓	Ανεξάρτητος (Πρόεδρος) https://www.sds.si/en (Πρωθυπουργός)	✓
Σουηδία	https://www.government.se/government-of-sweden/prime-ministers-office/	Κυβέρνηση	Βασιλευόμενη Δημοκρατία	-	https://www.socialdemokraterna.se/	✓
Τουρκία	Προεδρική Δημοκρατία	-	https://www.tcgb.gov.tr/en/	✓	https://www.akparti.org.tr/en	✓
Τσεχία	https://www.vlada.cz/en/vlada/premier/	Κυβέρνηση	https://www.hrad.cz/en	✓	http://www.stranapran.cz/ (Πρόεδρος) https://www.anobudelip.cz/cs/ (Πρωθυπουργός)	✗

Φινλανδία	https://vnk.fi/en/frontpage	✓	https://www.pr.esidentti.fi/en/	✓	Ανεξάρτητος (Πρόεδρος) https://sdp.fi/en/ (Πρωθυπουργός)	✓
-----------	---	---	---	---	---	---

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο: ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

Παπαμιχαήλ, Μ., (2011) *Το Κοινωνικό Κράτος σαν Συμπλήρωμα της Οικογένειας*. Καλαμάτα: Ανώτατο Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Καλαμάτας.

Πατινιώτης, Ν., (1987) *Η φτώχεια ως πρόβλημα: ιστορική διάσταση, αναλυτικές προσεγγίσεις*. Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, 66(66), σελ. 210-225.

Σακελλαρόπουλος, Θ., (2018) Κοινωνικό κράτος και κοινωνική πολιτική σε ιστορική προοπτική. Στο: Σακελλαρόπουλος, Θ., Οικονόμου, Χ., Σκαμνάκης Χ., & Αγγελάκη Μ., *Κοινωνική Πολιτική* (επιμ. εκδ.). Αθήνα: Εκδόσεις Διόνικος, σελ. 21-58.

Σούλης, Σ., (2015) *Εφαρμοσμένη Κοινωνική Πολιτική: Σχεδιασμός Υπηρεσιών Υγείας και Κοινωνικής Προστασίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Υπουργείο Εργασίας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, (2014) *Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα*.

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Adascalitei, D., (2012) *Welfare State Development in Central and Eastern Europe: A State of the Art Literature Review*. Studies of Transition States and Societies, Νοέμβριος, 4(2), σελ. 59-70.

Ágh, A., Dieringer, J. & Bönker, F., (2020) *Sustainable Governance Indicators 2020: Hungary Report*, Gütersloh: Bertelsmann - Stiftung.

- Aidukaite, J., (2009) The Transformation of Welfare of Systems in the Baltic States: Estonia, Latvia and Lithuania. Στο: A. Cerami, A. & Vanhuysse, P., *Post-Communist Welfare: Theorizing Social Policy Transformations in Central and Eastern Europe* (επιμ. εκδ.). New York: Palgrave Macmillan, σελ. 96-112.
- Aidukaite, J., (2011) The “Baltic Welfare State” after 20 years of transition. Στο: Lauristin, M., *Estonian Human Development Report. Baltic Way(s) of Human Development: Twenty Years on* (επιμ. εκδ.). Tallinn: Eesti Koostöö Kogu, σελ. 70-74.
- Aidukaite, J., (2013) *Changes in Social Policy in the Baltic States over the last Decade (2000-2012)* Ekonomika, Μάρτιος, 92(3), σελ. 89-104.
- Aidukaite, J. & Hort, S. O. E., (2019) *Baltic states after the crisis? The transformation of the welfare system and social problems*. Journal of Baltic Studies, 4 Μάρτιος, 50(1), σελ. 1-6.
- Anckar, C., Kuitto, K., Oberst, C. & Jahn, D., (2020) *Sustainable Governance Indicators 2020: Finland Report*, Gütersloh: Bertelsmann - Stiftung.
- Anxo, D., (2014) *The Swedish Social Model: Resilience and Success in Turbulent Times*. Economia & Lavoro, Μάιος, 48(2), σελ. 9-29.
- Ayala, L., Arranz, J. M., García-Serrano, C. & Martínez-Virto, L., (2020) The effectiveness of minimum income benefits in poverty reduction in Spain. *International Journal of Social Welfare*, Ιούλιος.
- Aybars, A. I. & Tsarouhas, D., (2010) *Straddling Two Continents: Social Policy and Welfare Politics in Turkey*. Social Policy & Administration, Δεκέμβριος, 44(6), σελ. 746-763.
- Azzopardi, R. M., (2011) *Social Policies in Malta*, London: Commonwealth Secretariat.
- Babić, Z. & Lučev, J., (2020) *Comparative analysis of economic and social policy development in Croatia and Slovenia*. Problemy Polityki Społecznej Studia i Dyskusje, Μάιος, σελ. 47-71.
- Balti Uuringute Institut, (2017) *Integration Monitoring 2017: Fact sheet on perception of equality of opportunities*.
- Barbier, J.-C., (2008) *La longue marche vers l'Europe sociale*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Bargain, O. & Doorley, K., (2011) In-Work Transfers in Good Times and Bad: Simulations for Ireland. Στο: Polachek, S. W. & Tatsiramos, K., *Research in Labor Economics* (επιμ. εκδ.). Bingley: Emerald Publishing Limited, σελ. 307-339.
- Bartlett, W., Kotarski, K. & Bönker, F., (2020) *Sustainable Governance Indicators 2020: Croatia Report*, Gütersloh: Bertelsman - Stiftung.

- Bekker, S., (2014) *EU coordination of welfare states after the crisis: further interconnecting soft and hard law*. *International Review of Public Administration*, 19(3), σελ. 296-307.
- Béland, D., (2011) *The Politics of Social Policy Language*. *Social Policy & Administration*, Ιανουάριος, 45(1), σελ. 1-18.
- Béland, D. & Orenstein, M. A., (2013) *International organizations as policy actors: An ideational approach*. *Global Social Policy*, Αύγουστος, 13(2), σελ. 125-143.
- Béland, D. & Petersen, K., (2014) Introduction: Social Policy Concepts and Language. Στο: Béland, D. & Petersen, K., *Analysing Social Policy Concepts and Language: Comparative and Transnational Perspectives* (επιμ. εκδ.). Bristol: Policy Press, σελ. 1-13.
- Béland, D. & Petersen, K., (2017) Exploring Social Policy Ideas and Language. Στο: Kennett, P. & Lendvai-Bainton, N., *Handbook of European Social Policy* (επιμ. εκδ.). Cheltenham: Edward Elgar Publishing, σελ. 15-29.
- Bernotas, D. & Guogis, A., (2001) *The Lithuanian Social Policy Model*. *Journal of Baltic Studies*, Σεπτέμβριος, 32(3), σελ. 308-313.
- Bien, W., Rauschenbach, T. & Riedel, B., (2006) *Wer betreut Deutschlands Kinder?*. München, Deutsches Jugendinstitut (DJI)
- Bogdanov, G. & Zahariev, B., (2018) *Early childhood education and care services for children under the age of 3 in Bulgaria well below the Barcelona target*, Brussels: European Social Policy Network.
- Börzel, T. A., (2016) *From EU Governance of Crisis to Crisis of EU Governance: Regulatory Failure, Redistributive Conflict and Eurosceptic Publics*. *Journal of Common Market Studies*, Σεπτέμβριος, 54(8), σελ. 8-31.
- Brewer, M. & Gregg, P., (2003) *Eradicating Child Poverty in Britain: Welfare Reform and Children Since 1997*. Στο: Walker, R. & Wiseman, M., *The Welfare We Want? The British Challenge for American Reform* (επιμ. εκδ.). Bristol: Policy Press.
- Briguglio, M. & Bugeja, I., (2011) *Exploring Malta's welfare model*. *Bank of Valletta Review*, Τόμος 43, σελ. 12-27.
- Broek, S., Buiskool, B.-J. & Dente, G., (2015) *The Social and Employment Situation in the Netherlands and Outlook on the Dutch EU Presidency 2016*, Brussels: Publications Office of the European Union.
- Bugeja, I., (2010) *Welfare Regimes: Exploring the Maltese Social Policy Model*.
- Bundesministerium für Arbeit, Soziales, Gesundheit und Konsumentenschutz, (2018) *Abschrift: Kompetenzzentrum Begutachtung und Gesundheitsstraße*.
- Busch, A., Begg, I. & Bandelow, N. C., (2020) *Sustainable Governance Indicators 2020: United Kingdom Report*, Gütersloh: Bertelsmann-Stiftung.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

Buslei, V. H., Fischer, B., Geyer, J. & Hammerschmid, A., (2019) *Das Rentenniveau spielt eine wesentliche Rolle für das Armutsrisiko im Alter* DIW Wochenbericht.

Castanheira, M., Rihoux, B. & Bandelow, N. C., (2020) *Sustainable Governance Indicators 2020: Belgium Report*, Gütersloh: Bertelsmann-Stiftung.

Cauchi, J. S., (2014) *Malta's Labour Party and Social Policy: A Sociological Investigation* University of Malta.

CDU/CSU, (1983) Arbeit, Frieden, Zukunft. Miteinander schaffen wir's. Das Wahlprogramm der CDU/CSU. Στο: *Programme der politischen Parteien in der Bundesrepublik Deutschland*. München: Bayerische Landeszentrale für politische Bildungsarbeit, σελ. 64-81.

CDU, (1976) *Aus Liebe zu Deutschland. Für die Freiheit, die wir lieben. Für die Sicherheit, die wir brauchen. Für die Zukunft, die wir wollen. Das Wahlprogramm der CDU und CSU 1976*, Bonn: CDU-Bundesgeschäftsstelle.

CDU, (1978) Freiheit, Solidarität, Gerechtigkeit. Grundsatzprogramm der Christlich-Demokratischen Union Deutschlands. Στο: *Programme der politischen Parteien in der Bundesrepublik Deutschland*. München: Bayerische Landeszentrale für politische Bildungsarbeit, σελ. 121-171.

Centrālā Statistikas Pārvalde, (2020α) *Pensionāru skaits un vecuma pensijas vidējais apmērs*.

Centrālā Statistikas Pārvalde, (2020β) *Nabadzības riska indekss pēc pamatnodarbošanās statusa, dzimuma un vecuma (%)*

Cerami, A., (2008) The Politics of Reforms in Bismarckian Welfare Systems: The Cases of Czech Republic, Hungary, Poland and Slovakia. Στο: Palier, B., *A Long-Good Bye to Bismarck? The Politics of Reforms in Continental Europe* (επιμ. εκδ.). Amsterdam: Amsterdam University Press, σελ. 2-26.

Cerami, A., (2009) *Welfare State Developments in the Russian Federation: Oil-Led Social Policy and "The Russian Miracle"*. Social Policy & Administration, Απρίλιος, 43(2), σελ. 105–120.

Child Poverty Action Group, (2017) *Broken promises: What has happened to support for lowincome working families under universal credit?*, London.

Christophorou, C., Axt, H.-J. & Karadag, R., (2020) *Sustainable Governance Indicators 2020: Cyprus Report*, Gütersloh: Bertelsmann - Stiftung.

Cini, M. & Verdun, A., (2018) The Implications of Brexit for the Future of Europe. Στο: Martill, B. & Staiger, U., *Brexit and Beyond: Rethinking the Futures of Europe* (επιμ. εκδ.). London: UCL Press, σελ. 63-71.

Clegg, D., (2017) Brexit, the UK labour market and the lessons for Social Europe. Στο: Vanhercke, B., Sabato, S. & Bouget, D., *Social policy in the European Union: state of play 2017* (επιμ. εκδ.). Brussels: European Trade Union Institute (ETUI), σελ. 33-51.

- Clemens, C., (2007) *Two Steps Forward, One Step Back: Merkel's CDU/CSU and the Politics of Welfare State Reform*. German Politics, 18 Ιούνιος, 16(2), σελ. 222-246.
- Copeland, P., (2015) *The European Union and the 'Social Deficit'*. Representation, Απρίλιος, 51(1), σελ. 93-106.
- Cotta, M., Maruhn, R. & Colino, C., (2020) *Sustainable Governance Indicators 2020: Italy Report*, Gütersloh: Bertelsmann - Stiftung.
- Council of the European Union, (2019) *Council Recommendation on the 2019 National Reform Programme of Cyprus and delivering a Council opinion on the 2019 Stability Programme of Cyprus*, Brussels: European Commission.
- Crawford, R. & Tetlow, G., (2016) *The new (not yet flat rate) state pension*. London: Institute for Fiscal Studies.
- Crepaldi, C., Pesce, F. & Lodovici, M. S., (2014) *Social and employment situation in Italy*, Brussels: Policy Department A: Economic and Scientific Policy.
- D'Addio, A. C. & d'Ercole, M. M., (2005) *Trends and Determinants of Fertility Rates: The Role of Policies*, Paris: OECD Publishing.
- Dawson, M., (2015) *The Legal and Political Accountability Structure of 'Post-Crisis' EU Economic Governance*. Journal of Common Market Studies, Απρίλιος, 53(5), σελ. 976-993.
- De Brouwer, O., Leduc, E. & Tojerow, I., (2019) *The Unexpected Consequences of Job Search Monitoring: Disability Instead of Employment?*. IZA Discussion Papers, Απρίλιος.
- De Grazia, V., (2005) *Irresistible Empire: America's Advance through Twentieth-Century Europe*. Cambridge: Harvard University Press.
- Del Pino, E., (2013) *The Spanish Welfare State from Zapatero to Rajoy: Recalibration to Retrenchment*. Στο: Botti, A., & Field, B. N., *Politics and Society in Contemporary Spain: From Zapatero to Rajoy* (επιμ. εκδ.). New York: Palgrave, σελ. 197-216.
- Dinan, D., Nugent, N. & Paterson, W. E., (2016) Στο: *The European Union in Crisis* (επιμ. εκδ.). London: Red Globe Press.
- Dodiță, A. R., (2012) *Limitations of Automatic Translations: Google Translate*. Romano-Arabica, σελ. 71-83.
- Doorley, K., Eichhorst, W. & Kendzia, M. J., (2013) *The Social And Employment in Ireland (Update February 2013)*, Brussels: Policy Department A – Economic and Scientific Policy.
- Duell, N. & Vetter, T., (2020) *The employment and social situation in Germany*, Luxembourg: Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies.

- Duman, A. & Duman, A., (2021) Economic Growth, Income Distribution, and Social Exclusion in Turkey. Στο: Straus, R. & Fischer, G., *Europe's Income, Wealth, Consumption, and Inequality* (επιμ. εκδ.). Oxford: Oxford University Press, σελ. 268-300.
- Dupont, P.-L., Anderson, B. & Vicol, D.-O., (2019) *Working for benefits: Deservingness and discrimination in the British social security system*.
- Ebbinghaus, B., (2019) *Pension reforms and old age inequalities in Europe: From old to new social risks?*. Manchester, European Sociological Association Conference.
- Ellwood, D. W., (2012) *The Shock of America: Europe and the Challenge of the Century*. Oxford: Oxford University Press.
- Esping-Andersen, G., 1990. *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- Esping-Andersen, G., 1999. *Social Foundations of Postindustrial Economies*. Oxford: Oxford University Press.
- ESSPROS, (2018) *Expenditure: main results*, Eurostat.
- Eurofound, (2003) *Quality of life in Europe: First European Quality of Life Survey 2003*, Dublin: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.
- Eurofound, (2016) *European Quality of Life Survey 2016: Quality of life, quality of public services, and quality of society*, Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- European Commission, (2015) *Roma inclusion in the Czech Republic*.
- European Commission, (2017) *Gender Equality 2017: Gender Equality, Stereotypes, and Women in Politics*.
- European Commission, (2018α) *European Pillar of Social Rights*
- European Commission, (2018β) *Recommendation for a Council Recommendation on the 2018*.
- European Commission, (2019) *Education and training monitor 2019 - Slovakia*, Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- European Commission, (2020) *The 2021 Ageing Report: Underlying Assumptions & Projection Methodologies*, Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Eurostat, (2020α) *Employees by sex, age and educational attainment level (1 000)*
- Eurostat, (2020β) *Income poverty statistics*.
- Eurostat, (2020γ) *Unemployment by sex and age – annual data*.
- Eurostat, (2020δ) *Employment and activity by sex and age - annual data*.
- Eurostat, (2021α) *Employment rate by sex, age group 20-64*.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

- Eurostat, (2021β) *Fertility indicators*.
- Eurostat, (2021γ) *People at risk of income poverty after social transfers*.
- Eurostat, (2021δ) *Unemployment rates by sex, age and citizenship (%)*
- Eurostat, (2021ε) *At-risk-of-poverty rate by age group - EU-SILC survey*.
- Eurydice, (2021) *Early Childhood Education and Care: Czech Republic*.
- Evers, A., Ewert, B., Meißner, M., Wolf, A. C. & Zimmer, A. (2012) *Local welfare systems as part of the German Welfare State: Housing, employment and child care* WILCO.
- Fuchs, M. & Hollan, K., (2017) *EUROMOD Country Report: Austria 2014-2017*, Vienna.
- Fuchs, M., Zolyomi, E., Danaj, S. & Scoppetta, A., (2018) *Social and Employment Policies in Austria*, Brussels: Policy Department for Economic Scientific and Quality of Life Policies.
- Ganev, G., Popova, M. & Bönker, F., (2020) *Sustainable Governance Indicators 2020: Bulgaria Report*, Gütersloh: Bertelsmann - Stiftung.
- Garbutt, G., (2015) *Social Protection Systems In Europe: The United Kingdom* Centre d'Étude sur la Protection Sociale en Europe.
- Genckaya, Ö., Togan, S., Schulz, L. & Karadag, R., (2020) *Sustainable Governance Indicators 2020: Turkey Report*, Gütersloh: Bertelsmann - Stiftung.
- Gould, R. & Harris, S. P., (2012) *Welfare Reform and Disability in Slovakia: Exploring neoliberalism, social justice and employment policy*. *Disabilities Studies Quarterly*, 23(2)
- Gruževskis, B. & Blažienė, I., (2013) *The economic and social situation in the Baltic countries: Lithuania*, Brussels: European Economic and Social Committee.
- Guasti, P., Mansfeldová, Z., Myant, M. & Bönker, F., (2020) *Sustainable Governance Indicators 2020: Czechia Report*, Gütersloh: Bertelsmann - Stiftung.
- Guillén, A. M. & León, M., (2011) *The Spanish Welfare State in European Context*. Farnham: Ashgate.
- Haas, P. M., 1992. *Introduction: Epistemic Communities and International Policy Coordination*. *International Organization*, 46(1), σελ. 1-35.
- Hacek, M., Pickel, S. & Bönker, F., (2020) *Sustainable Governance Indicators 2020: Slovenia Report*, Gütersloh: Bertelsmann - Stiftung.
- Hantrais, L., Stewart, K. & Cooper, K., (2019) *Making sense of the social policy impacts of Brexit*. *Contemporary Social Science*, 14(2), σελ. 242-255.
- Hartmann-Hirsch, C., (2010) *The State of the Luxembourg's Welfare State: the Effects of the Crisis on a Corporatist Model Shifting to a Universalistic Model*, Differdange: CEPS/INSTEAD.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

- Holland, D., (2003) *Grass Roots Promotion of Community Health and Human Rights for People with Disabilities in Post-communist Central Europe: A profile of the Slovak Republic*. Disability & Society, σελ. 133-143.
- Homs, O., (2017) *Social and Employment Policies in Spain*, Brussels: Policy Department A: Economic and Scientific Policy.
- Hoppe, R., Jeliaskova, M. I., Krouwel, A. & Bandelow, N. C., (2020) *Sustainable Governance Indicators 2020: Netherlands Report*, Gütersloh: Bertelsmann - Stiftung.
- Hrast, M. F. & Rakar, T., (2015) *The Future of the Slovenian Welfare State and Challenges to Solidarity*. Odense.
- Inga, P., (2018) *Social and Employment Policies in the Czech Republic*, Brussels: Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies.
- International Monetary Fund, (2019) *2019 Article IV Consultation - Staff Report: Luxembourg*, Washington, D.C: International Monetary Fund Publication Services.
- Irish Human Rights and Equality Commission Report, (2015) *Ireland and the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*, Dublin.
- Istat, (2013) *Rapporto annuale: La situazione del paese*.
- Jalali, C., Bruneau, T. C. & Colino, C., (2020) *Sustainable Governance Indicators 2020: Portugal Report*, Gütersloh: Bertelsmann - Stiftung.
- Jungerstam, S. & Wentjärvi, A., (2019) *Country Portrait Finland - The Finnish Welfare State*, Bonn: Socialnet international.
- Kahanec, M. & Sedláková, M., (2016) *The Social and Employment Situation in Slovakia and Outlook on the Slovak EU Presidency 2016*, Brussels: Policy Department A: Economic and Scientific Policy.
- Kajaks, J., (2013) *Study on the economic and social situation in the Baltic States: Latvia*, Brussels: European Economic and Social Committee.
- Kaldur, K., Vetik, R., Kirss, L., Kivistik, K., Kallas, K., Masso, M., Seppel, K. & Anniste, K., (2017) *Monitoring Of Integration In Estonian Society 2017: Key Findings*.
- Kansaneläkelaitos, (2021) *Family leave reform 2022*.
- Katus, K., Pöldma, A., Puur, A. & Sakkeus, L., (2007) *First union formation in Estonia, Latvia, and Lithuania: Patterns across countries and gender*. Demographic Research, Φεβρουάριος, 17(10), σελ. 247-300.
- Kazanoğlu, N., (2019) *Work and Family Life Reconciliation Policies in Turkey: Europeanisation or Ottomanisation?.* Social Sciences, Ιανουάριος, 8(2)
- Kliková, C. & Navrátil, B., (2019) *Is the Czech Republic a Welfare State?.* Danube: Law, Economics and Social Issues Review, Ιούλιος, 10(2), σελ. 185-197.

- Kneuer, M., Malová, D. & Bönker, F., (2020) *Sustainable Governance Indicators 2020: Slovakia Report*, Gütersloh: Bertelsmann - Stiftung.
- Kölling, M., Molina, I. & Colino, C., (2020) *Sustainable Governance Indicators 2020: Spain Report*, Gütersloh: Bertelsmann - Stiftung.
- Kołodziejcki, M., (2018) *Economic, social and territorial situation of Slovenia* Policy Department for Structural and Cohesion Policies.
- Konkov, A., (2017) *Welfare System in Contemporary Russia and its Implication for Sakhalin Region*. Journal of Policy Science, Τόμος 11, σελ. 37-45.
- Koutsampelas, C. & Pashardes, P., (2017) *Social Protection in Cyprus: Overview and Challenges* University of Cyprus - Economics Research Center.
- Lauristin, M., (2003) *Social Contradictions Shadowing Estonia's "Success Story"*. Demokratizatsiya - The Journal of Post-Soviet Democratization, Σεπτέμβριος, 11(4)
- Laursen, F., Andersen, T. M. & Jahn, D., (2020) *Sustainable Governance Indicators 2020: Denmark Report*, Gütersloh: Bertelsmann-Stiftung.
- Lavenex, S., (2018) *'Failing Forward' Towards Which Europe? Organized Hypocrisy in the Common European Asylum System: 'Failing forward' towards which Europe?*. Journal of Common Market Studies, Μάιος, 56(5), σελ. 1195-1212.
- Lendvai, P., (2018) *Orbán: Hungary's Strongman*. 1η Έκδοση επιμ. Oxford: Oxford University Press.
- León, M. & Migliavacca, M., (2013) *Italy and Spain: Still the Case of Familistic Welfare Models?*. Population Review, σελ. 25-42.
- Lodovici, M. S., Crepaldi, C., Orlando, N., Nico, G. & Romaniello, D., (2019) *Employment, Vocational Education and Training and Social Policies in Italy*, Brussels: Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies.
- Loukanova, P. & Tzanov, V., (2017) *Bulgaria: Recent Developments in Employment and Social Affairs*, Brussels: Policy Department A: Economic and Scientific Policy.
- MacRae, H., (2010) *The EU as a Gender Equal Polity: Myths and Realities*. Journal of Common Market Studies, 48(1), σελ. 155-174.
- MacRae, H. & Wood, D. E., (2018) *The Social Dimension of the European Union*. Στο: Brunet-Jailly, E., Hurrelmann A., & Verdun, A., *European Union Governance and Policy-making: A Canadian Perspective* (επιμ. εκδ.). Toronto: University of Toronto Press, σελ. 271-297.
- Madama, I., Natili, M. & Jessoula, M., (2013) *Work Package 5 – The national arena for combating poverty: National report: Italy* Combating Poverty in Europe (COPE)
- Magda, I., Kielczewska, A. & Brandt, N., (2018) *The "Family 500+" child allowance and female labour supply in Poland*, Paris: OECD Publishing.

- Mandič, S., (2012) *Spreminjanje sistema blaginje v postsocialističnih državah in primer Slovenije*. Teorija in praksa, 49(4/5), σελ. 611-625.
- Mangule, I., Auers, D. & Jahn, D., (2020) *Sustainable Governance Indicators 2020: Latvia Report*, Gütersloh: Bertelsmann - Stiftung.
- Matthes, C.-Y., Kačinskienė, M., Rajevska, F. & Toots, A., (2007) *Rentenreform im Baltikum: Neue Modelle im Praxistest*. Osteuropa, Ιούλιος, 57(7), σελ. 47-56.
- Matthes, C.-Y., Markowski, R. & Bönker, F., (2020) *Sustainable Governance Indicators 2020: Poland Report*, Gütersloh: Bertelsmann - Stiftung.
- Mau, S., (2001) *Patterns of Popular Support for the Welfare State: A Comparison of the United Kingdom and Germany*, Berlin: Social Science Research Center Berlin.
- Mayrhuber, C., Huemer, U., Horvath, T. & Schiman, S., (2016) *Makroökonomische Effekte einer früheren Anhebung des gesetzlichen Pensionsalters für Frauen in Österreich*, Wien: Studie im Auftrag des Bundesministeriums für Arbeit, Soziales und Konsumentenschutz.
- McLaughlin, E., (1993) Ireland: Catholic Corporatism' in Cochrane. Στο: Cochrane, A. & Clarke, J. *Comparing welfare states. Britain in international context* (επιμ. εκδ.). London: SAGE Publications, σελ. 205-237.
- Mény, Y., Uterwedde, H. & Zohlhöffer, R., (2020) *Sustainable Governance Indicators 2020: France Report*, Gütersloh: Bertelsmann - Stiftung.
- Mihăilescu, A., (2017) *Solutions in social policies countering poverty from Romania* Research Institute for Quality of Life.
- Ministerio de Sanidad, Consumo y Bienestar Social, (2019) *Estrategia Nacional de Prevención y Lucha contra la Pobreza y la Exclusión Social 2019 - 2023*.
- Ministry of Family and Social Policies & World Bank, (2017) *Turkey's Integrated Social Assistance System*, Ankara: Ministry of Family and Social Policies.
- Ministry of Housing, Communities and Local Government, (2019) *National evaluation of the Troubled Families Programme 2015-2020: Findings*, London.
- Moreira, A., Azevedo, A. B., Manso, L. P. & Nicola, R., (2019) *Sustentabilidade do sistema de pensões português*, Lisboa: Fundação Francisco Manuel dos Santos.
- Müller, J.-W., (2016) *What Is Populism?*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Murphy, A. E., Mitchell, P. L. & Bandelow, N. C., (2020) *Sustainable Governance Indicators 2020: Ireland Report*, Gütersloh: Bertelsmann - Stiftung.
- Musial, K., 1998. *Roots of the Scandinavian model : Images of progress in the era of modernisation*. Baden - Baden: Nomos Verlag.
- Nakrosis, V., Vilpisauskas, R. & Jahn, D., (2020) *Sustainable Governance Indicators 2020: Lithuania Report*, Gütersloh: Bertelsmann - Stiftung.

- Nationale Ombudsman, (2019) *Belastingdienst Treft 232 Gezinnen met Onevenredig Harde Actie*.
- Noguera, J. A., (2000) *Basic Income and the Spanish Welfare State*. Berlin, Basic Income European Network.
- Notten, G. & Gassmann, F., (2008) *Size matters: Targeting efficiency and poverty reduction effects of means-tested and universal child benefits in Russia*. Journal of European Social Policy, Αύγουστος, 18(3), σελ. 260-274.
- Nullmeier, F., (2018) *Changes in German Social Policy, 1990-2018*. Social Work and Society, 16(2)
- Ochsner, M., Ravazzini, L., Van Oorschot, W.; Gugushvili, D., Fink, M., Grand, P. & Lelkes, O., (2018) *Russian versus European welfare attitudes: Evidence from the 2016 European Social Survey*, London: European Social Survey.
- OECD, (2018) *Review of the Pension System in Latvia*, Paris: OECD Publishing.
- OECD, (2019α) *Pensions at a Glance 2019: OECD and G20 Indicators*, Paris: OECD Publishing.
- OECD, (2019β) *OECD Reviews of Pension Systems: Portugal*, Paris: OECD Publishing.
- OECD, (2019γ) *OECD Economic Surveys: Slovak Republic 2019*, Paris: OECD Publishing.
- OECD, (2020) *OECD Better Life Index: Life Satisfaction*.
- Öktem, K. G., (2018) *Turkey's Social Assistance Regime in Comparative Perspective: History, Administrative Structure, Programmes and Institutional Characteristics*, Bielefeld: Universität Bielefeld.
- ÖVP, (1978). *Neue Wege für Österreich. Für eine sichere und glückliche Zukunft der Familien*.
- Partit Laburista, (2013) *Malta Tagħna Lkoll – Manifest Elettorali 2013*, Hamrun: Centru Nazzjonali Laburista.
- Peksevım, S. & Akgiray, V., (2019) *Reforming the Pension System in Turkey: Comparison of Mandatory and Auto-Enrolment Pension Systems in Selected OECD Countries*, Paris: OECD.
- Pelinka, A., Winter-Ebmer, R. & Zohlnhöffer, R., (2020) *Sustainable Governance Indicators 2020: Austria Report*, Gütersloh: Bertelsmann - Stiftung.
- Pensionskommissionen, (2015) *Det danske pensionssystem – international anerkendt, men ikke problemfri*, Copenhagen.
- Petersen, K., (2006) *Constructing Nordic Welfare? Nordic Social Political Cooperation*. Στο: Christiansen, N. F., Edling, N. , Haave, P. & Petersen, K., *The Nordic Welfare State: A historical Re-appraisal* (επιμ. εκδ.). Copenhagen: Museum Tusulanum, σελ. 67-98.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

- Pierre, J., (2016) Introduction: The Decline of Swedish Exceptionalism?. Στο: Pierre, J., *The Oxford Handbook of Swedish Politics* (επιμ. εκδ.). Oxford: Oxford University Press, σελ. 1-19.
- Pierre, J., Jochem, S. & Jahn, D., (2020) *Sustainable Governance Indicators 2020: Sweden Report*, Gütersloh: Bertelsmann - Stiftung.
- Pirotta, G. A., Calleja, I. & Colino, C., (2020) *Sustainable Governance Indicators 2020: Malta Report*, Gütersloh: Bertelsmann - Stiftung.
- Poddar, S., (2016) *European Migrant Crisis: Financial Burden or Economic Opportunity?* Social Impact Research Experience.
- Pofalla, R., (2016) *Neue Gerechtigkeit durch mehr Freiheit*. Die Politische Meinung, Απρίλιος, Issue 437, σελ. 5-8.
- Porte, C. d. I. & Pochet, P., (2012) *Why and how (still) study the Open Method of Co-ordination (OMC)?*. Journal of European Social Policy, 22(3), σελ. 336-349.
- Portugal, S., (1999). *Family and social policy in Portugal*. International Journal of Law Policy and the Family, Δεκέμβριος, 13(3), σελ. 235-246.
- Purju, A., (2013) *Economic And Social Development In The Baltic States: Estonia*, Brussels: European Economic and Social Committee.
- Răbăgel, A. E. & Sitea, D. M., (2019) *Social Policy - Employment in Romania, The Case of Young People* Lucian Blaga University of Sibiu.
- Rajevska, F., (2006) *Social Policy in Latvia: Welfare State under Double Pressure*, Oslo: FAFO.
- Rakar, T. & Hrast, M. F., (2018) *The Future of the Slovenian Welfare State: A View from Deliberative Forums*. Revija Za Socijalnu Politiku, 25(2), σελ. 157-173.
- Rechnungshof, (2017) *Invalidity Pension Neu: Reihe BUND 2017/33*, Wien: Der Rechnungshof Österreich.
- Rodgers, D. T., 1998. *Atlantic Crossings: Social Politics in a Progressive Age*. Cambridge: Harvard University Press.
- Rüb, F., Heinemann, F. & Zolnhöffer, R., (2020) *Sustainable Governance Indicators 2020: Germany Report*, Gütersloh: Bertelsmann - Stiftung.
- Rueschemeyer, D. & Skocpol, T., 1996. *States, Social Knowledge, and the Origins of Modern Social Policies*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Sacchi, S., (2018) *The Italian Welfare State in the Crisis: Learning to Adjust?*. South European Society and Politics, 23(1), σελ. 29-46.
- Şahin, Ş., Tılıç, H. R. & Elveren, A. Y., (2010) *The Individual Pension System in Turkey: A Gendered Perspective*. Ekonomik Yaklaşım, Ιανουάριος, 23(82), σελ. 115-142.
- Sawulski, J., (2017) *Is Poland a Welfare State?*. IBS Policy Papers, Φεβρουάριος.

- Schimmelfennig, F., (2018) *European Integration (Theory) in Times of Crisis: A Comparison of the Euro and Schengen Crises*. Journal of European Public Policy, Ιούλιος, 25(7), σελ. 969-989.
- Seckinelgin, H., (2016) *Social policy and conflict: the Gezi Park–Taksim demonstrations and uses of social policy for reimagining Turkey*. Third World Quarterly, Ιανουάριος, σελ. 1-17.
- Semenova, G., (2020) *The need for pension reform in Russia* EDP Sciences.
- Sindbjerg Martinesen, D., (2020) Social Policy: Between Legal Integration and Politicization. Στο: H. Wallace, M. A. Pollack, C. Roederer-Rynning & Young, A.R., *Policy-Making in the European Union* (επιμ. εκδ.). Oxford: Oxford University Press, σελ. 255-274.
- Siza, R., (2019) *Introducing welfare chauvinism in Italy: the case of minimum income protection*.
- Socialdemokratiet, (2019) *Political understanding between Socialdemokratiet, Radikale Venstre, SF and Enhedslisten: A fair direction for Denmark*, Christiansborg.
- Sokhey, S. W., (2020) *What Does Putin Promise Russians? Russia's Authoritarian Social Policy*. Orbis, Ιούλιος, 64(3), σελ. 390–402.
- Sotiropoulos, D. A., Huliaras, A. & Karadag, R., (2020) *Sustainable Governance Indicators: Greece Report*, Gütersloh: Bertelsmann - Stiftung.
- Ștefan, G. M., (2015) *European Welfare State in a Historical Perspective: A Critical Review*. European Journal of Interdisciplinary Studies, Ιούνιος, 7(1), σελ. 25-38.
- Stubbs, P., (2018) *Croatia: the challenges of reforming social benefits* ESPN (European Social Policy Network)
- Szikra, D., (2018) *Welfare for the Wealthy: The Social Policy of the Orbán-regime, 2010-2017*, Budapest: Friedrich-Ebert-Stiftung.
- The European Commission, (2017) *The European Semester*.
- Tomić, I., Rubil, I., Nestić, D. & Stubbs, P., (2019) *The employment and social situation in Croatia*, Luxembourg: Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies.
- Toots, A. & Bachmann, J., (2010) *Contemporary Welfare Regimes in Baltic States: Adapting Post-Communist Conditions to Post-Modern Challenges*. Studies of Transition States and Societies, Νοέμβριος, 2(2), σελ. 31-44.
- Toots, A., Sikk, A. & Jahn, D., (2020) *Sustainable Governance Indicators 2020: Estonia Report*, Gütersloh: Bertelsmann-Stiftung.
- Tóth, G. C. & Virovác, P., (2013) *Nyertesek és vesztesek: A magyar egykulcsos adóreform vizsgálata*. Pénzügyi Szemle, 4(58), σελ. 385-400.

- United Nations, (2019) *World Population Prospects 2019: Data Booklet*.
- Urse, D., (2019) *Romania's new law on pensions: addressing inequities or deepening gaps?* European Commission.
- Van Dyk, S., Seeleib - Kaiser, M. & Roggenkamp, M., (2005) *What Do Parties Want? An Analysis of Programmatic Social Policy Aims in Austria, Germany and the Netherlands*. European Journal of Social Security, Ιούνιος, 7(2), σελ. 5-38.
- Vandenbroucke, F., Barnard, C. & Baere, G. D., (2017) *Στο: A European Social Union after the Crisis* (επιμ. εκδ.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Vasilescu, C., (2019) *Social and employment policies in Romania*, Luxembourg: Social and employment policies in Romania.
- Vassallo, M., (2016) *The Social and Employment Situation in Malta*, Brussels: Policy Department A: Economic and Scientific Policy.
- Verdun, A. & D'Erman, V., (2020) Two decades of change in Europe: post-crisis social policymaking in the EU. Στο: Vanhercke, B., Ghailani, D., Spasova S., & Pochet, P. *Social policy in the European Union 1999-2019: The long and winding road* (επιμ. εκδ.). Brussels: ETUI aisbl, σελ. 37-56.
- Vizgunova, E., Broka, S. & Bukovski, K., (2018) *European Pillar of Social Rights and Latvia's Choices*, Riga: Friedrich-Ebert-Stiftung.
- Voedselbanken Nederland, (2019) *Feiten en Cijfers Voedselbanken Nederland - 2020*.
- Wagner, A., Stan, L. & Bönker, F., (2020) *Sustainable Governance Indicators 2020: Romania Report*, Gütersloh: Bertelsmann - Stiftung.
- Wall, K., Aboim, S., Cunha, V. & Vasconcelos, P., (2001) *Families and Informal Support Networks in Portugal: The Reproduction of Inequality*. Journal of European Social Policy, Αύγουστος, 11(3), σελ. 213-233.
- World Bank, (2018) *Turkey - Country partnership framework for the period FY18 - FY21*, Washington DC: The World Bank.
- Yemtsov, R., Posarac, A., Nagernyak, M. & Albegova, I., (2019) *Towards more effective social assistance in Russia: An update of the system performance considering new national target of halving poverty by 2024*, Washington DC: The World Bank.
- Zartaloudis, S., (2014) *The Impact of the Fiscal Crisis on Greek and Portuguese Welfare States: Retrenchment before the Catch-up?*. Regional Issue: Small European Welfare States – Impact of the Fiscal Crisis, Ιούλιος, 48(4), σελ. 430-449.
- Zenthöfer, J., Lorig, W. & Bandelow, N. C., (2020) *Sustainable Governance Indicators 2020: Luxembourg Report*, Gütersloh: Bertelsmann - Stiftung.
- Zielonka, J., (2017) *The remaking of the EU's borders and the images of European architecture*. Journal of European Integration, Μάιος, 39(5), σελ. 641-656.

Ιστοσελίδες

ANT1 Κύπρου, (2013) *Νέα ηγεσία στον Δημοκρατικό Συναγερμό:*

<https://www.ant1.com.cy/news/cyprus/article/53535/anadeijh-anwtaths-hgesias-ston-dhsy/> (Πρόσβασιμη στις: 15 Οκτωβρίου 2020)

BBC News, (2009) *Bulgaria opposition wins election:*

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8134851.stm> (Πρόσβασιμη στις: 28 Ιανουάριος 2021)

BBC News, (2018) *Italy populist government pact: Candidate for prime minister named:*

<https://www.bbc.com/news/world-europe-44197351> (Προσβάσιμη στις: 13 Οκτωβρίου 2020)

Breadun, D. D., (2010) *The Irish Times:* <https://www.irishtimes.com/news/higgins-seeks-labour-party-nomination-for-presidency-1.648852>

(Προσβάσιμη στις: 11 Οκτωβρίου 2020)

Cecil, N. & De Payer, R., (2014) *Boris Johnson reveals he plans to stand as Tory MP in Uxbridge:*

<https://www.standard.co.uk/news/politics/boris-johnson-declares-he-will-stand-in-uxbridge-and-south-ruislip-9691619.html> (Προσβάσιμη στις: 8 Οκτωβρίου 2020)

CNBC, (2021) *Dutch government resigns after childcare benefits scandal:*

<https://www.cnb.com/2021/01/15/dutch-government-resigns-after-childcare-benefits-scandal-.html> (Προσβάσιμη στις: 11 Φεβρουαρίου 2021)

De Morgen, (2009) *Alexander De Croo verrassend nieuwe voorzitter Open Vld:*

<https://www.demorgen.be/nieuws/alexander-de-croo-verrassend-nieuwe-voorzitter-open-vld~b00a968e/> (Προσβάσιμη στις: 6 Οκτωβρίου 2020)

Deutsche Welle, (2017α) *Dutch PM Rutte's VVD comes out on top:*

<https://www.dw.com/en/dutch-pm-ruttes-vvd-comes-out-on-top/a-37937959>

(Προσβάσιμη στις: 20 Οκτωβρίου 2020)

Deutsche Welle, (2017β) *Slovenia: President Borut Pahor wins runoff presidential election:*

<https://www.dw.com/en/slovenia-president-borut-pahor-wins-runoff-presidential-election/a-41350138> (Προσβάσιμη στις: 14 Ιανουαρίου 2021)

Die Presse, (2016) *Grüne: Van der Bellen bekommt 1,2 Mio. Euro und Sachspenden:*

<https://www.diepresse.com/4918882/grune-van-der-bellen-bekommt-12-mio-euro-und-sachspenden> (Προσβάσιμη στις: 17 Δεκεμβρίου 2020)

Euronews, (2021) *Estonia politics: Kaja Kallas to become Baltic nation's first female prime minister:*

<https://www.euronews.com/2021/01/24/estonia-politics-kaja-kallas-to-become-baltic-nation-s-first-female-prime-minister> (Προσβάσιμη στις: 30 Ιανουαρίου 2021)

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ – ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΩΝ

Financial Times, (2019) *Fears rise over post-Brexit workers' rights and regulations*: <https://www.ft.com/content/5eb0944e-f67c-11e9-9ef3-eca8fc8f2d65> (Προσβάσιμη στις: 25 Φεβρουαρίου 2021)

Foreign Affairs, (2014) *The End of Swedish Exceptionalism*: <https://www.foreignaffairs.com/articles/sweden/2014-09-18/end-swedish-exceptionalism> (Προσβάσιμη στις: 20 Ιανουαρίου 2021)

Government of the Netherlands, (2021) *Prime Minister Rutte tenders resignation of the government*: <https://www.government.nl/government/news/2021/01/15/prime-minister-rutte-tenders-resignation-of-the-government> (Προσβάσιμη στις: 11 Φεβρουαρίου 2021)

Hrvatska izvještajna novinska agencija, (2019) *Milanovic confirms running for president on his Facebook profile*: <https://hr.n1info.com/english/news/a411801-milanovic-confirms-running-for-president-on-his-facebook-profile/> (Προσβάσιμη στις: 14 Οκτωβρίου 2020)

HuffPost, (2013) *Xavier Bettel Is Luxembourg's First Gay Prime Minister*: https://www.huffpost.com/entry/xavier-bettel-gay-luxembourg- n_4384748 (Προσβάσιμη στις: 17 Οκτωβρίου 2020)

Ilic, I., (2020) *Croatia's ruling HDZ wins parliamentary vote, majority within reach*: <https://www.reuters.com/article/us-croatia-election-idUSKBN246001> (Προσβάσιμη στις: 14 Οκτωβρίου 2020)

Independent.ie, (2011) *Micheal Martin elected new leader of Fianna Fail*: <https://www.independent.ie/irish-news/micheal-martin-elected-new-leader-of-fianna-fail-26617712.html> (Προσβάσιμη στις: 11 Οκτωβρίου 2020)

Lidovky.cz, (2009) *Zeman míří zpátky do politiky. Ve volbách nastoupí proti Paroubkovi*: https://www.lidovky.cz/domov/zeman-miri-zpatky-do-politiky-ve-volbach-nastoupi-proti-paroubkovi.A091231_105142_In_domov_tai (Προσβάσιμη στις: 26 Ιανουαρίου 2021)

LRT English, (2019) *Gitanas Nausėda elected new president of Lithuania*: <https://www.lrt.lt/en/news-in-english/19/1063034/gitanas-nauseda-elected-new-president-of-lithuania> (Προσβάσιμη στις: 16 Οκτωβρίου 2020)

Mediafax, (2014) *Iohannis: Mi-am anunțat demisia din PNL. Mulțumesc pentru că am avut onoarea să fiu președintele PNL*: <https://www.mediafax.ro/politic/iohannis-a-anuntat-in-bpn-depunerea-mandatului-si-demisia-din-partid-orban-si-gorghiu-si-au-prezentat-candidaturile-pentru-presedintia-pnl-13728170> (Προσβάσιμη στις: 11 Ιανουαρίου 2021)

News.ro, (2020) *UPDATE - Ludovic Orban anunță oficial că Florin Cîțu este propunerea PNL de premier*: <https://www.news.ro/politic-intern/update-ludovic-orban-anunta-oficial-florin-citu-propunerea-pnl-premier-sugestia-presedintelui-scriem-separat-propunerea-premier-scris-acelasi-nume-citu-mine-e-onoare-aceasta-nominalizare-video-192240210900202012161964494> (Προσβάσιμη στις: 11 Ιανουαρίου 2021)

ORF.at, (2016) *Fischer bereitet Übergabe vor*: <https://orf.at/v2/stories/2340556/2340559/> (Προσβάσιμη στις: 17 Δεκεμβρίου 2020)

Packer, G., (2014) *The New Yorker*: <https://www.newyorker.com/magazine/2014/12/01/quiet-german> (Προσβάσιμη στις: 30 Δεκεμβρίου 2020)

Prague Post, (2013) *Babiš's purchase of Mafra raises questions of motives*: <https://www.praguepost.com/business/16648-babiss-purchase-of-mafra-raises-questions-of-motives.html> (Προσβάσιμη στις: 26 Ιανουαρίου 2021)

Reuters, (2019) *Finland's Social Democrats name Marin to be youngest ever prime minister*: <https://www.reuters.com/article/us-finland-government-pm/finlands-social-democrats-name-marin-to-be-youngest-ever-prime-minister-idUSKBN1YC0JO> (Προσβάσιμη στις: 28 Ιανουαρίου 2021)

Reuters, (2020α) *Russian lawmakers approve Mishustin as PM*: <https://www.reuters.com/article/us-russia-politics-mishustin-vote/russian-lawmakers-approve-mishustin-as-pm-idUSKBN1ZF1J2> (Προσβάσιμη στις: 12 Ιανουαρίου 2021)

Reuters, (2020β) *Slovenian parliament confirms center-right cabinet of PM Jansa*: <https://www.reuters.com/article/us-slovenia-government/slovenian-parliament-confirms-center-right-cabinet-of-pm-jansa-idUSKBN210360> (Προσβάσιμη στις: 14 Ιανουαρίου 2021)

RTL Nieuws, (2021) *Eerste 470 Ouders Krijgen 30.000 Euro Compensatie*: <https://www.rtlnieuw.nl/nieuws/politiek/artikel/5211382/kleine-vijfhonderd-ouders-compensatie-30000-euro-toeslagenaffaire> (Προσβάσιμη στις: 11 Φεβρουαρίου 2021)

SME, (2019) *Čaputová sa vzdala funkcie podpredsedníčky Progressívneho Slovenska*: <https://domov.sme.sk/c/22079724/caputova-sa-vzdala-funkcie-podpredsednicky-progresivneho-slovenska.html> (Προσβάσιμη στις: 14 Ιανουαρίου 2021)

Tagesschau.de, (2019) *Tagesschau.de*: <https://www.tagesschau.de/wirtschaft/migration-arbeitsmarkt-101.html> (Προσβάσιμη στις: 2 Ιανουαρίου 2021)

The Guardian, (2013) *Tough on finance, tough on migrants: how Stefan Löfven brought Sweden's left in from the cold*: <https://www.theguardian.com/world/2013/jul/13/sweden-social-democrats-stefan-lofven> (Προσβάσιμη στις: 16 Ιανουαρίου 2021)

The Guardian, (2015) *Portugal gets Antonio Costa as new PM after election winner only lasted 11 days*: <https://www.theguardian.com/world/2015/nov/25/portugal-gets-new-leftwing-pm-after-election-winner-only-lasting-11-days> (Προσβάσιμη στις: 10 Ιανουαρίου 2021)

The Guardian, (2020) *Slovakia election: seismic shift as public anger ousts dominant Smer-SD party*: <https://www.theguardian.com/world/2020/mar/01/slovakia-election-centre-right-olano-wins-poll-on-anti-graft-platform> (Προσβάσιμη στις: 14 Ιανουαρίου 2021)

- The Politico, (2016) *5 takeaways from Portugal's presidential election*:
<https://www.politico.eu/article/5-takeaways-from-portugals-presidential-election/>
 (Προσβάσιμη στις: 10 Ιανουαρίου 2021)
- The Politico, 2020. *Conservatives win Lithuania election: Preliminary results*:
<https://www.politico.eu/article/conservatives-win-lithuania-election-preliminary-results/>
 (Προσβάσιμη στις: 29 Οκτωβρίου 2020).
- The Telegraph, (2012) *Vladimir Putin quits as head of Russia's ruling party*:
<https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/vladimir-putin/9223621/Vladimir-Putin-quits-as-head-of-Russias-ruling-party.html> (Προσβάσιμη στις: 12 Ιανουαρίου 2021)
- The Turkey Analyst, (2008) *Erdogan's Towering Role in the AKP*:
<https://www.turkeyanalyst.org/publications/turkey-analyst-articles/item/115-erdogans-towering-role-in-the-akp.html> (Προσβάσιμη στις: 22 Ιανουαρίου 2020)
- Times of Malta, (2019) *Robert Abela to run for Labour leader*:
<https://timesofmalta.com/articles/view/robert-abela-to-run-for-labour-leader.755449>
 (Προσβάσιμη στις: 6 Ιανουαρίου 2020)
- TVM, (2019) *UPDATED: PN Parliamentary Group to vote in favor of nomination of George Vella for President; PL reaction*: <https://www.tvn.com.mt/en/news/pn-parliamentary-group-to-vote-in-favor-of-nomination-of-george-vella-for-president/>
 (Προσβάσιμη στις: 6 Ιανουαρίου 2021)
- TVN24, (2016) *Morawiecki wstąpił do PiS*: <https://tvn24.pl/polska/morawiecki-wstapil-do-pis-ra627766> (Προσβάσιμη στις: 20 Οκτωβρίου 2020)
- TVP Info, (2015) *Andrzej Duda już poza PiS. Zrzekł się członkostwa*:
<https://www.tvp.info/20215021/andrzej-duda-juz-poz-pis-zrzekl-sie-czlonkostwa-w-prawie-i-sprawiedliwosci> (Προσβάσιμη στις: 20 Οκτωβρίου 2020)
- Wien.Orf.at, (2016) *Drei Stellvertreterinnen für ÖVP-Chef Blümel*:
<https://wien.orf.at/v2/news/stories/2763537/> (Προσβάσιμη στις: 17 Δεκεμβρίου 2020)
- Φιλεnews, (2018) *Λυμένα τα χέρια του ΠτΔ για κυβέρνηση ευρύτατης συνεργασίας*:
<https://www.philenews.com/eidiseis/ekloges2018/article/486050/lymena-ta-cheria-toy-ptd-ga-kybernisi-evrytatis-synergias> (Προσβάσιμη στις: 15 Οκτωβρίου 2020)